

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

การสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุของสื่อมวลชนไทย

Communicating Ideology: the Narrative of elderly in Thai Media

โดย ดร.ศุภมณฑา สุภานันท์

เดือนเมษายน ปี 2563 ที่เสร็จโครงการ

สัญญาเลขที่ MRG6080155

สัญญาเลขที่ MRG6080155

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

การสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุของสื่อมวลชนไทย

Communicating Ideology: the Narrative of elderly in Thai Media

ดร.ศุภมณฑา สุภานันท์

คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกอ. และ สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

การสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุของสื่อมวลชนไทย
(Communicating Ideology: the Narrative of elderly in Thai Media)

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องการสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุของสื่อมวลชนไทย (Communicating Ideology: the Narrative of elderly in Thai Media) มีวัตถุประสงค์ประการแรก เพื่อศึกษาการสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุของสื่อมวลชนไทย ประการที่สอง เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุของสื่อมวลชนไทย และประการสุดท้าย เพื่อศึกษาอุดมการณ์เกี่ยวกับผู้สูงอายุของกลุ่มผู้รับสาร

การศึกษานี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แนวคิดเรื่องอุดมการณ์ (Ideology) แนวคิดการเล่าเรื่อง (Narrative) แนวคิดการเข้ารหัสและถอดรหัส (Decoding and Encoding) เน้นการถอดรหัสทำความเข้าใจความหมายของผู้สูงอายุที่ได้รับการบอกเล่าผ่านสื่อมวลชน จากเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Textual analysis) จากข่าว คลิปวิดีโอ และทำความเข้าใจกระบวนการสื่อสารอุดมการณ์เกี่ยวกับผู้สูงอายุจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กลุ่มสื่อมวลชน จำนวน 10 คน รวมถึงวิเคราะห์อุดมการณ์ของกลุ่มผู้รับสารที่มีต่อผู้สูงอายุ จากกลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 30 คน เพื่อค้นหาอุดมการณ์ที่มีต่อเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารอุดมการณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุในเรื่องจริงและเรื่องแต่ง มีความแตกต่างกัน การนำเสนอข่าวหรือเรื่องจริง มักจะนำเสนอเรื่องราวความทุกข์ทรมานของการเป็นผู้สูงอายุ เช่น การเป็นโรคภัยไข้เจ็บ สุขภาพทรุดโทรม ถูกทอดทิ้งให้อยู่คนเดียว ขณะที่เรื่องแต่ง นำเสนอภาพด้านบวก เป็นภาพอุดมคติของการเป็นผู้สูงอายุ สื่อสารเรื่องการให้คุณค่าและสร้างความหมายที่ดีต่อการเป็นผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุคือศูนย์กลางของครอบครัว ชุมชน เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์ มีความรู้ เป็นที่เคารพนับถือ ขณะที่มุมมองจากผู้ผลิตเรื่องเล่าคืออุดมการณ์ของกลุ่มสื่อมวลชน อธิบายว่าข่าวมักจะนำเสนอเรื่องราวด้านลบของผู้สูงอายุ ประเด็นเรื่องสุขภาพที่ทรุดโทรม การถูกทิ้ง ถูกหลอกลวง ตกเป็นเหยื่อความรุนแรง ส่วนเรื่องแต่งมีอุดมการณ์ที่ตรงกันข้าม ให้อำนาจ นำเสนอบทบาทผู้สูงอายุในครอบครัว กลุ่มผู้รับสาร มีการถอดรหัสความหมายของการเป็นผู้สูงอายุจากเรื่องเล่าแตกต่างกัน กลุ่มวัยรุ่น จดจำความเป็นผู้สูงอายุด้วยลักษณะทางกายภาพ เช่น เคลื่อนไหวช้า หลังค่อม สุขภาพไม่ดี ส่วนกลุ่มวัยทำงาน มีความคิดว่า ข่าวเกี่ยวกับผู้สูงอายุมักจะนำเสนอด้านลบแตกต่างจากเรื่องแต่งที่มีแก่นเรื่องนำเสนอคุณค่าและความงดงามของชีวิตการเป็นผู้สูงอายุ และกลุ่มผู้สูงอายุให้นิยามตนเองว่าถึงแม้จะอายุมากแต่ยังมีความเข้มแข็ง สื่อมวลชนควรสื่อสารสร้างอุดมการณ์ที่เข้มแข็งให้ผู้สูงอายุดูแลตัวเองได้

อุดมการณ์การสื่อสารเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุ จึงมีอุดมการณ์จากเรื่องจริงที่เล่าเรื่องราวผู้สูงอายุในมุมมองที่อ่อนแอ อย่างไรก็ตามอุดมการณ์จากเรื่องแต่งเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เป็นมุมมองที่ต่อรองให้ความหมายด้านบวกในชีวิตของการเป็นผู้สูงอายุ กลุ่มผู้รับสารส่วนใหญ่ถอดรหัสความหมายตรงกับที่สื่อมวลชนนำเสนอ และต่อรองความหมายใหม่ในการนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุว่า สื่อมวลชนควรติดตั้งวิธีคิดหรืออุดมการณ์ให้คนในสังคมให้ความเคารพและดูแลผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : ผู้สูงอายุ, ผู้สูงอายุ, อุดมการณ์, การสื่อสาร

Communicating Ideology: The Narrative of Elderly in Thai Media

ABSTRACT

The objectives of the study titled “Communicating Ideology: The Narrative of Elderly in Thai Media” were to examine the communicating ideology by which the Thai media narrates the elderly; to examine the process by which the Thai media narrates the elderly; and, to examine the ideology on the elderly as held by the audience.

This is a qualitative research, encompassing the subject of ideology, narrative, decoding and encoding, with an emphasis on the decoding of what it is to be the elderly as narrated by the media through non-fictions and fictions. It did so through textual analysis of news and video clips, as well as through in-depth interviews with 10 members of the media to gain insight into the process by which they narrate the elderly, and with 30 individuals from teenage, working age and elder groups to determine their ideology on the narrative of the elderly.

The study has found a discrepancy in ideology between the non-fiction narrative and the fiction narrative of the elderly. In the presentation of news or non-fiction account, the plights of the elderly are often featured including illnesses, deterioration of health and desertion. On the other hand, fiction stories paint the positive, idealistic portrait of the elderly where they are valued and meaningful as the center of the family or the community. In fictions, the elderly is experienced, knowledgeable and respected individuals. This differs from the ideology of the press where their news pieces often focus on negative incidents occurring to the elderly like the deterioration of their health, their being deserted, deceived or victimized. The opposite is true for fictions where the elderly is empowered with certain roles within the family. The audience have different ways of decoding what it is to be the elderly from fictions. Teenagers take note of their physical characteristics like slow movement, hunched back and poor health. Working age people have the notion that news pieces relating to the elderly often pitch the negative circumstances, unlike fictions where being older is meaningful and beautiful. Lastly, the elderly define their own population as aging but strong. Therefore, the media should promote the ideology where the elderly is strong and capable of looking after themselves.

The communicating ideology is different where the narrative of non-fictions portrays the elderly from the perspective of feebleness while fictions promote the positive aspects of being them. The majority of the audience decodes the same message as presented by the media, and appeals to the media to redefine their narrative of the elderly, as well as to instill an idea or an ideology whereby people in the society can be more respectful and caring towards them.

Keywords : Eldery, Ideology, Communication

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การศึกษาเรื่องการสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุของสื่อมวลชนไทย (Communicating Ideology: the Narrative of elderly in Thai Media) เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์อุดมการณ์หรือกรอบแนวคิด เพื่อถอดความหมายที่มีต่อการนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุของสื่อมวลชนไทย โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ได้แก่ ประการแรกเพื่อศึกษาการสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุของสื่อมวลชนไทย ประการที่สอง เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุของสื่อมวลชนไทย และประการสุดท้าย เพื่อศึกษาอุดมการณ์เกี่ยวกับผู้สูงอายุของกลุ่มผู้รับสาร

การศึกษานี้ใช้การวิเคราะห์จากตัวบท (Text) ที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction) คัดเลือกข่าว คลิปวิดีโอที่เล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงอายุ และศึกษาอุดมการณ์จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กลุ่มสื่อมวลชน จำนวน 10 คน และกลุ่มผู้รับสาร ได้แก่ กลุ่มวัยรุ่น วัยทำงาน และวัยสูงอายุ จำนวน 30 คน กลุ่มผู้รับสารถอดรหัสความหมายที่มีต่อผู้สูงอายุที่ได้รับการบอกเล่าผ่านสื่อมวลชน โดยใช้แนวคิดอุดมการณ์ (Ideology) แนวคิดการเล่าเรื่อง (Narrative) การเข้ารหัสและถอดรหัส (Encoding and Decoding) ช่วยในการวิเคราะห์อุดมการณ์ที่มีต่อเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

ผลการวิจัยพบว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่นำเสนอแบบเรื่องจริงและเรื่องแต่งมีอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน เรื่องจริงหรือข่าว นำเสนออุดมการณ์หรือความหมายของการเป็นผู้สูงอายุในด้านลบ เช่น สุขภาพทรุดโทรม เจ็บป่วยด้วยโรคร้าย ถูกทำร้าย หลอกลวง และถูกทอดทิ้งจากครอบครัว ขณะที่เรื่องแต่ง ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการนำเสนอความหมายของชีวิตผู้สูงอายุในด้านบวก ผู้สูงอายุคือศูนย์กลางของครอบครัว ชุมชน เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์ มีความรู้ เป็นที่เคารพนับถือ กลุ่มสื่อมวลชนมีความเห็นเช่นเดียวกันว่า ภาพด้านลบของผู้สูงอายุได้รับการผลิตซ้ำในสื่อมวลชน ส่วนกลุ่มผู้รับสาร ได้แก่ กลุ่มวัยรุ่น วัยทำงาน และวัยสูงอายุ มีอุดมการณ์ต่อการนำเสนอเรื่องเล่าของสื่อมวลชนแตกต่างกัน กลุ่มวัยรุ่นจดจำคุณลักษณะที่อ่อนแอของผู้สูงอายุ กลุ่มวัยทำงาน มีความเห็นว่าการนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุมักจะเน้นเรื่องของสุขภาพไม่แข็งแรง เจ็บป่วยได้ง่าย ต้องการคนดูแล แต่ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีประสบการณ์น่าเรียนรู้อีกมากมาย กลุ่มผู้สูงอายุตระหนักถึงการเป็นผู้สูงอายุของตนเอง และมีอุดมการณ์ว่า ถึงแม้จะสูงอายุแต่ยังแข็งแรง และดูแลตัวเองได้ อีกทั้งยังได้ต่อรองความหมายของการเป็นผู้สูงอายุว่า อยากให้สื่อนำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงอายุในเชิงบวกให้มากขึ้น นำเสนอวิธีคิดให้ผู้สูงอายุสามารถดูแลตัวเองได้ โดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากผู้อื่น

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฌ
บทที่ 1 บทนำ	01
1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา	01
2. คำถามนำการวิจัย	13
3. วัตถุประสงค์การวิจัย	13
4. ขอบเขตการวิจัย	13
5. ข้อตกลงเบื้องต้น	14
6. นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการที่ใช้ในการวิจัย	14
7. ข้อจำกัดของงานวิจัย	16
8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	17
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	18
1. แนวคิดเรื่องผู้สูงอายุ: สื่อมวลชนกับสังคมผู้สูงอายุ (Aging society)	18
2. แนวคิดอุดมการณ์ (Ideology)	27
3. แนวคิดเรื่องเล่า (Narrative)	35
4. แนวคิดการเข้ารหัสและถอดรหัส (Encoding and Decoding)	41
5. กรอบแนวคิดการวิจัย	45
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	46
1. การออกแบบงานวิจัย	46
2. แหล่งข้อมูลการศึกษา ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง สถานการณ์การเก็บข้อมูล	46
3. วิธีวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	49
4. ความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล	52
5. เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล และการเก็บรวบรวมข้อมูล	52
6. ขั้นตอนการศึกษาวิจัย	55
7. ลำดับขั้นตอนการนำเสนอการวิจัย	55

บทที่ 4	การสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากเรื่องจริงและเรื่องแต่ง	56
	1. การนำเสนออุดมการณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากเรื่องจริง (Non-fiction)	56
	2. การนำเสนออุดมการณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากเรื่องแต่ง (Fiction)	88
	3. การเปรียบเทียบการสื่อสารอุดมการณ์ของผู้สูงวัยจากเรื่องจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction)	100
บทที่ 5	การสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากมุมมองของผู้ส่งสารและผู้รับสาร	105
	1. การวิเคราะห์อุดมการณ์การสื่อสารเรื่องเล่าของผู้สูงวัยจากกลุ่มสื่อมวลชน	106
	2. การวิเคราะห์อุดมการณ์การสื่อสารเรื่องเล่าของผู้สูงวัยจากกลุ่มวัยรุ่น	125
	3. การวิเคราะห์อุดมการณ์การสื่อสารเรื่องเล่าของผู้สูงวัยจากกลุ่มวัยทำงาน	131
	4. การวิเคราะห์อุดมการณ์การสื่อสารเรื่องเล่าของผู้สูงวัยจากกลุ่มวัยสูงอายุ	140
บทที่ 6	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล ข้อจำกัด และข้อเสนอแนะ	148
	1. สรุปผลการวิจัย	148
	2. อภิปรายผล	160
	3. ข้อจำกัด	168
	4. ข้อเสนอแนะ	169
	รายการอ้างอิง	170

สารบัญตาราง

ตารางที่ 4.1 : ที่มาของข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเล่าผู้สูงวัย	57
ตารางที่ 4.2 : เนื้อหาการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัย	59
ตารางที่ 4.3 : ลักษณะตัวละครผู้สูงวัยที่นำเสนอในข่าว	61
ตารางที่ 4.4 : คุณลักษณะของผู้สูงวัยหญิงและชาย	69
ตารางที่ 4.5 : ความขัดแย้งจากข่าวหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย	70
ตารางที่ 4.6 : ฉาก สถานที่ และเวลา	74
ตารางที่ 4.7 : ฉากหรือสถานที่เกี่ยวข้องผู้สูงวัย	77
ตารางที่ 4.8 : อุดมการณ์การเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงวัยในเรื่องจริงและเรื่องแต่ง	103
ตารางที่ 5.1 : ข้อมูลของกลุ่มสื่อมวลชน	106
ตารางที่ 5.2 : อุดมการณ์การเล่าเรื่องที่เกี่ยวกับผู้สูงวัยจากมุมมองของสื่อมวลชน	118
ตารางที่ 5.3 : การต่อรองความหมายอุดมการณ์การเล่าเรื่องที่เกี่ยวกับผู้สูงวัย จากมุมมองของสื่อมวลชน	120
ตารางที่ 5.4 : ข้อมูลของกลุ่มวัยรุ่น	121
ตารางที่ 5.5 : อุดมการณ์การเล่าเรื่องที่เกี่ยวกับผู้สูงวัยจากมุมมองของกลุ่มวัยรุ่น	129
ตารางที่ 5.6 : การต่อรองความหมายอุดมการณ์การเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชน จากมุมมองของกลุ่มวัยรุ่น	131
ตารางที่ 5.7 : ข้อมูลของกลุ่มวัยทำงาน	132
ตารางที่ 5.8 : อุดมการณ์การเล่าเรื่องที่เกี่ยวกับผู้สูงวัยจากมุมมองของกลุ่มวัยทำงาน	137
ตารางที่ 5.9 : การต่อรองความหมายอุดมการณ์การเล่าเรื่องของสื่อมวลชนที่เกี่ยวกับผู้สูงวัย จากมุมมองของ กลุ่มวัยทำงาน	139
ตารางที่ 5.10 : ข้อมูลของกลุ่มผู้สูงวัย	140
ตารางที่ 5.11: อุดมการณ์การเล่าเรื่องที่เกี่ยวกับผู้สูงวัยจากมุมมองของกลุ่มผู้สูงวัย	144
ตารางที่ 5.12: การต่อรองความหมายอุดมการณ์การเล่าเรื่องของสื่อมวลชนที่เกี่ยวกับผู้สูงวัย จากมุมมองของกลุ่มผู้สูงวัย	145
ตารางที่ 6.1 : การสื่อสารอุดมการณ์การเล่าเรื่องของสื่อมวลชนเกี่ยวกับผู้สูงวัย จากมุมมองของกลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มผู้สูงวัย	159

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

การสื่อสารความคิดหรืออุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัยเป็นหนึ่งในประเด็นทางสังคมที่สำคัญ นำเสนอผ่านเรื่องเล่าในรูปแบบต่าง ๆ การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “ผู้สูงวัย” มีการนำเสนอในด้านที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) โดยมีชุดข้อมูล ข้อเท็จจริง เช่น สถิติ ตัวเลข บรรยายหรืออธิบายเกี่ยวกับผู้สูงวัยตามความเป็นจริง มีการกล่าวถึงประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย และในอีกมุมมองหนึ่งมีการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่เป็นเรื่องแต่ง (Fiction) ที่ผู้แต่งมีการสร้างจินตนาการให้เกิดเป็น “ตัวละครผู้สูงวัย” ที่มีบทบาทแตกต่างกัน ซึ่งอาจจะเป็นการสะท้อนหรือประกอบสร้างเรื่องราวของผู้สูงวัยในมิติที่แตกต่างกัน การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยสื่อสารให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อที่เรามีต่อกลุ่มผู้สูงวัย อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงได้รับการผลิตซ้ำอยู่เสมอ

หากมองถึงสถานการณ์ผู้สูงวัยในช่วงเวลาที่ผ่านมา จำนวนผู้สูงวัยที่เพิ่มขึ้นทำให้หลายฝ่ายต้องตระหนักถึงบริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย โดยมีการคาดการณ์กันว่าในปี พ.ศ.2578 ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Aged Society) ผู้สูงวัยมีจำนวนประมาณ 16 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 25 ของจำนวนประชากรไทยทั่วประเทศ ในช่วงเวลาที่ผ่านมาจำนวนประชากรผู้สูงวัยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ อย่างต่อเนื่อง โดยเป็นการเพิ่มขึ้นประมาณ 3 เท่าตัว ในระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมา (ปัทมา ว่าพัฒนวศ์ และปราโมทย์ ประสาทกุล, 2560) เพราะฉะนั้นผู้สูงวัยจึงเป็นกลุ่มประชากรที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อส่วนต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งองค์กรหรือสถาบันต้องให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้สูงวัยมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นมิติด้านครอบครัว ความสัมพันธ์ การใช้ชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ศาสนา และการสื่อสารประเด็นผู้สูงวัยของสื่อมวลชน

การศึกษากลุ่มผู้สูงวัย ได้มีการจัดกลุ่มการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงวัยออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก การศึกษาผู้สูงวัยเชิงกายภาพผ่านความเปลี่ยนแปลงของร่างกายที่จับต้องได้ อาการเจ็บป่วย โรคภัยไข้เจ็บ การดูแลสุขภาพของผู้สูงวัย กลุ่มที่สอง การศึกษาผู้สูงวัยเชิงจิตวิทยา ให้ความสนใจด้านอารมณ์ และจิตใจของผู้สูงวัย กลุ่มที่สาม การศึกษาผู้สูงวัยเชิงสังคม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ พฤติกรรม ความสัมพันธ์ที่ผู้สูงวัยมีต่อครอบครัว และกลุ่มสุดท้าย การศึกษาผู้สูงวัยตามช่วงจังหวะการเปลี่ยนแปลงของชีวิต เมื่อเริ่มต้นเข้าสู่วัยสูงอายุ วิถีชีวิตของผู้สูงวัยจะเปลี่ยนแปลงอย่างไร ความสัมพันธ์ของผู้สูงวัยกับบุคคลที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการจัดการอย่างไร ผู้สูงวัยจึงเป็นกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับทุกส่วนในสังคม (Harwood, 2007 อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2554)

การศึกษาในครั้งนี้ เน้นศึกษาผู้สูงวัยผ่านมิติเชิงสังคม โดยมุ่งเน้นการค้นหาค้นหากรอบความคิดหรืออุดมการณ์ (Ideology) ที่สังคมมีต่อกลุ่มผู้สูงวัยผ่านการนำเสนอของสื่อมวลชน ในยุคสมัยที่สื่อออนไลน์มีบทบาทต่อพฤติกรรมของคนสังคม เป็นยุคที่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน จากมุมมองด้านธุรกิจเป็นยุคที่เรียกว่า ดิจิทัล ดิสรัปชัน (Digital Disruption) ได้มีการอธิบายความหมายไว้ว่า ดิจิทัล ดิสรัปชัน คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากเทคโนโลยีดิจิทัลทำให้เกิดรูปแบบธุรกิจขึ้นมาใหม่ เป็นธุรกิจที่แตกต่างจากเดิม เป็นนวัตกรรม ซึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อมูลค่าของผลิตภัณฑ์และบริการที่มีอยู่ในอุตสาหกรรมเดิม ตัวอย่างของธุรกิจดังกล่าว ได้แก่ Amazon, Netflix, Hulu Plus ทำให้วงการสื่อมวลชน อุตสาหกรรมบันเทิงหรือการค้าต้อง

หยุดชะงัก โดยการเปลี่ยนวิธีการเข้าถึงของผู้บริโภค และสร้างรายได้จากการลงโฆษณาเพิ่มมากขึ้น วิถีชีวิตของผู้คนในสังคมจึงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมค่อนข้างมาก โดยมีเทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญ (Ourgreenfish the digital marketing, 2560)

การเปลี่ยนแปลงที่ว่าไม่ได้ส่งผลกระทบต่อด้านธุรกิจเพียงอย่างเดียว แต่ส่งผลถึงทุกมิติในสังคม โดยเฉพาะสังคมเมืองที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทอย่างมาก เช่นเดียวกับการศึกษาประเด็นเรื่องผู้สูงอายุ เทคโนโลยีเข้าถึงได้ง่ายขึ้น เร็วขึ้น มันส่งผลกระทบต่อภาพของการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงอายุหรือไม่ เราได้เห็นเรื่องเล่าใหม่ๆ หรือภาพใหม่ๆ ของผู้สูงวัยที่ปรากฏในสื่ออย่างไร ปีพ.ศ.2560 จึงเป็นจุดเริ่มต้นอีกช่วงเวลาหนึ่งที่นำเสนอในการต่อยอดการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงวัย การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษาโดยใช้แนวทางการประกอบสร้างความหมาย (Constructivism) ที่สังคมมองผู้สูงวัยผ่านเรื่องเล่าในรูปแบบที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction)

เราอาจจะสังเกตได้ว่า เรื่องราวของกลุ่มผู้สูงวัยปรากฏให้เห็นในพื้นที่ของสื่อมวลชน ผู้สูงวัยเป็นหนึ่งในเนื้อหา (Content) หรือประเด็น (Issues) ที่น่าสนใจ เป็นอีกหนึ่งปรากฏการณ์ที่นำศึกษา การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงมีการนำเสนอในลักษณะที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) เช่น ข่าว สารคดี บทความ หรือเรื่องแต่ง (Fiction) เช่น นวนิยาย เรื่องสั้น ละคร โฆษณา คลิปวิดีโอไวรัล ฯลฯ ผ่านช่องทางของสื่อแต่ละประเภทหรือแพลตฟอร์มที่แตกต่างกัน มีทั้งการนำเสนอผ่านสื่อดั้งเดิมและสื่อใหม่

การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจะมีตัวละครหรือเจ้าของเรื่องที่เป็นผู้สูงวัยโดดเด่นในบทบาทต่างๆ เป็นตัวละครเอกในการดำเนินเรื่องหรือมีบทบาทสำคัญ เป็นจุดเปลี่ยนของเรื่อง ผู้สูงวัยที่ปรากฏในเรื่องเล่ารูปแบบต่าง ๆ จะมีตัวตนที่อาจจะเป็นได้ทั้งผู้ดี ผู้ร้าย หรือบทบาทอื่นๆ เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงผ่านการประกอบสร้าง และยังเป็นการสื่อสารชุดความคิดหรืออุดมการณ์ (Ideology) ที่สังคมมีต่อผู้สูงวัย ขณะเดียวกันเรื่องเล่ายังมีพลังต่อการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดหรือผลิตซ้ำความคิดความเชื่อบางอย่างที่สังคมมีต่อผู้สูงวัยอีกด้วย หากเราตั้งใจสังเกตเรื่องเล่าที่นำเสนอจะพบว่า ผู้สูงวัยปรากฏตัวอยู่ในเรื่องเล่าเสมอ เพียงแต่ว่าอาจจะไม่ได้รับการเน้นย้ำให้โดดเด่นในมุมมองของการเป็นผู้สูงวัย

การศึกษาการสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชน จะช่วยเปิดเผยชุดความคิดหรือวิธีคิดที่สังคมมีต่อผู้สูงวัย ทำให้เราเรียนรู้กรอบความคิดที่สังคมมีต่อผู้สูงวัยมากยิ่งขึ้น การศึกษาการสื่อสารเรื่องราวของกลุ่มผู้สูงวัยในครั้งนี้ ศึกษาจากตัวบทหรือตัวเนื้อหาที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชน ในที่นี้มุ่งเน้นไปที่เนื้อหา (Text) ที่นำเสนอผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต สื่อออนไลน์ หรือสื่อใหม่ต่างๆ

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้แนวคิดหรือทฤษฎีเกี่ยวกับอุดมการณ์ (Ideology) เป็นแนวคิดหลักที่ช่วยในการวิเคราะห์ตัวบท (Text) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์หรือตีความประกอบกับแนวคิดหรือทฤษฎี รวมไปถึงการทำความเข้าใจตัวบทจากมุมมองของผู้รับสารหรือผู้ผลิต การศึกษาดังกล่าวจึงได้เชื่อมโยงไปสู่มุมมองของผู้ผลิต (Sender/Source) และผู้รับสาร (Receiver) เพื่อทำความเข้าใจการสื่อสารอุดมการณ์การเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงวัยให้มีมุมมองที่ครอบคลุมจากทางกลุ่มผู้ผลิตและผู้รับสาร เพื่อให้เห็นการทำงานของอุดมการณ์ที่ครอบคลุมทั้งในตัวโครงสร้างของผู้ผลิตว่ามีวิธีคิดต่อการเล่าเรื่องราวผู้สูงอายุอย่างไร ขณะเดียวกันอุดมการณ์ที่ผู้ผลิตสร้างขึ้น ทำให้ผู้รับสารมีมุมมองหรืออุดมการณ์ต่อผู้สูงอายุอย่างไร ซึ่งจะทำให้เห็นภาพรวมที่เป็นเครือข่ายของการสื่อสาร

อุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น การศึกษาอุดมการณ์จึงวิเคราะห์ผ่านตัวบท (Text) หรือเนื้อหาที่นำเสนอในสื่อออนไลน์ และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ผลิตและผู้รับสาร

อย่างไรก็ตามการทำความเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุ จึงควรเริ่มต้นด้วยการทบทวนการนำเสนอภาพหรือเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงอายุผ่านสื่อมวลชน ทั้งการศึกษาของไทยและต่างประเทศ เพื่อทำความเข้าใจว่าสื่อมวลชนมีการประกอบสร้างภาพ เรื่องราว หรือให้ความหมายเกี่ยวกับผู้สูงอายุไทยอย่างไร ที่ผ่านมามีการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ ได้แก่ โฆษณา รายการโทรทัศน์ ข่าวหนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ นวนิยาย ฯลฯ รวมไปถึงการเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับกลุ่มผู้สูงอายุในประเด็นที่แตกต่างกัน เช่น ผู้สูงวัยกับความเชื่อด้านศาสนา ผู้สูงวัยกับความเจ็บป่วย ผู้สูงวัยกับการเป็นผู้นำเชิงพิธีกรรมของชุมชน ผู้สูงวัยกับเรื่องสุขภาพหรือโรคภัยไข้เจ็บและประเด็นอื่น ๆ เรื่องเล่าของผู้สูงวัยจึงอาจจะมีทั้งมุมมองด้านบวกและด้านลบที่ชัดเจน หรือมีระดับความเข้มข้นของเรื่องราวที่แตกต่างกัน รวมทั้งยังเป็นการประเมินหรือให้คุณค่าของผู้สูงวัยที่มีต่อสังคมอีกด้วย

การศึกษาภาพตัวแทนของผู้สูงอายุในสื่อต่างประเทศมีการศึกษาผ่านสื่อโฆษณาทางโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ ข่าวเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ภาพยนตร์ เป็นต้น เมื่อมองย้อนกลับไปในอดีตที่ผ่านมา จากงานศึกษาวิจัยของ [Vernon, Williams, Phillips & Wilson \(1991\)](#) ที่ได้ศึกษาเปรียบเทียบภาพเหมารวม (Stereotype) ของผู้สูงอายุหญิงและชายที่นำเสนอผ่านสื่อโทรทัศน์ในสหรัฐอเมริกาช่วงเวลาที่มีคนดูโทรทัศน์มากที่สุด (Prime Time) โดยเป็นการวิเคราะห์ตัวเนื้อหา (Content Analysis) จากรายการโทรทัศน์ จำนวน 139 รายการ และมีตัวละคร (Character) ที่แสดงว่าเป็นผู้สูงอายุ จำนวน 2,211 ตัวละคร ผลการวิจัยพบว่าตัวละครที่เป็นผู้สูงอายุหญิงไม่ได้รับการให้ความสำคัญ (Underrepresent) เทียบเท่าตัวละครผู้สูงอายุชาย เมื่อเปรียบเทียบกันผู้สูงอายุชายจะได้รับการนำเสนอเชิงบวกมากกว่าผู้สูงอายุหญิง อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะเป็นผลการศึกษาในช่วงยุค 1990 แต่ทำให้เห็นวาระแรกภาพตัวแทนหรือการบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชนมักจะไม่นค่อยได้รับการให้ความสำคัญและเป็นภาพด้านลบมากกว่าด้านบวก

ขณะที่งานศึกษาของ [Vickers \(2007\)](#) ศึกษามุมมองที่มีต่อผู้สูงอายุที่นำเสนอในสื่อมวลชนอเมริกัน ทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่มีต่อผู้สูงอายุ โดยเลือกศึกษาผ่านสื่อโทรทัศน์ โฆษณา รายการบันเทิง รายการเพลง รายการต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลการรับรู้และทัศนคติที่มีต่อกลุ่มผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอเนื้อหาของสื่อมวลชนที่ให้ความสำคัญกับกลุ่มวัยวัยรุ่น กลุ่มวัยทำงานมากกว่าผู้สูงอายุ ทำให้เราอยู่ในโลกที่มองเห็นแต่เพียงความเป็นหนุ่มเป็นสาว (Youth-oriented society) ทำให้ผู้คนมีความหวาดกลัวความตายและการเป็นผู้สูงวัย มองเห็นว่าผู้สูงวัยคือปัญหาและภาระที่ต้องแบกรับ สื่อมวลชนอาจจะไม่ได้นำเสนอภาพตัวแทนของผู้สูงวัยอย่างคำนึงถึงความเป็นจริง จากการศึกษาข้างต้น ผู้วิจัยได้อธิบายข้อสรุปจากการศึกษาภาพตัวแทนของผู้สูงอายุในสื่อมวลชนอเมริกัน โดยจัดแบ่งเป็น 3 ยุค ได้แก่ 1970s, 1980s และ 1990s โดยมีรายละเอียดที่น่าสนใจดังนี้

ยุค 1970s ภาพของผู้สูงวัยปรากฏในสื่อมวลชนค่อนข้างน้อย (The invisible elderly) มีการนำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัยในสื่ออเมริกันค่อนข้างน้อย หากนำเสนอจะเป็นภาพด้านลบ เช่น ทำงานไม่ได้ ไม่มีความสุข เหนื่อยง่ายอยู่ตลอดเวลา หลงตัวเอง มีความคิดแบบอนุรักษ์นิยม และไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง ภาพเหล่านี้ปรากฏในรายการโทรทัศน์ การ์ตูน โฆษณาต่างๆ ของสื่อมวลชนอเมริกัน

ยุค 1980s แบ่งแยกภาพด้านลบและด้านบวกของผู้สูงวัย (Positive and Negative Image) จากรายการโทรทัศน์ เช่น ซิทคอม การ์ตูน เพลง และรายการอื่น ๆ ปรากฏภาพด้านบวก เช่น ภาพของความเป็นแม่ที่มีการใส่ใจดูแลลูก มีความคิดที่เฉียบคม ขณะเดียวกันมีภาพของความตื้อ ความจู้จี้ขี้บ่น อารมณ์เสีย หงุดหงิด การถูกเอารัดเอาเปรียบ ไร้คุณค่า ไม่ทันคน อย่างไรก็ตามในยุคนี้ยังคงเห็นภาพผู้สูงวัยด้านลบมากกว่าด้านบวก

ยุค 1990s เป็นยุคของวัฒนธรรมความเป็นหนุ่มเป็นสาว (A Culture of Youth) มีการนำเสนอภาพเกี่ยวกับผู้สูงวัยเพิ่มขึ้น ผู้สูงวัยยังเป็นกลุ่มที่รับชมโทรทัศน์มากกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ การนำเสนอเรื่องราวในสื่อที่พูดถึงผู้สูงวัยค่อนข้างน้อย อาจจะเป็นเพราะว่า ผู้สูงวัยไม่ได้ถูกมองว่าฉลาด น่าดึงดูดใจ หรือเป็นที่ต้องการ คนทั่วไปเองก็มีความรู้สึกว่าการแก่ไม่ใช่เรื่องดี ความแก่ที่น่าเสนอในสื่อมวลชนถูกมองว่าอันตราย น่ากลัว

การศึกษาลักษณะดังกล่าว [Vickers \(2007\)](#) มองว่าแตกต่างจากมุมมองของประเทศอื่น ๆ เช่น จีน ญี่ปุ่น กาน่า ที่มีมุมมองต่อผู้สูงวัยคือผู้ที่มีความรู้ มีปัญญา ตัวตนความแก่หรือความสูงวัยที่น่าเสนอในสื่อมวลชนอเมริกัน จึงต้องปกปิด ไม่เปิดเผย หรือมีการโกหกอายุที่แท้จริงเพื่อให้ได้รับการว่าจ้างงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพยายามหาทางต่อต้านความแก่ชรา ทำให้ตนเองดูเป็นหนุ่มเป็นสาวอยู่เสมอ อีกทั้งสื่อมวลชนเองก็ตกย้ำความคิดเรื่องความเยาว์วัย การเป็นหนุ่มเป็นสาว ทำให้การเป็นผู้สูงวัยยังเป็นภาพด้านลบมากกว่าด้านบวก อย่างไรก็ตามผู้ศึกษาได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า การนำเสนอของสื่อมวลชนอเมริกันมีความพยายามที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง มีการนำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัยมากยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าส่วนใหญ่ที่ผ่านมาสื่อมวลชนจะให้ความสำคัญกับความแข็งแรง ความอ่อนวัย ความเป็นหนุ่มเป็นสาวมากกว่า เป็นข้อมูลด้านเดียวที่สื่อนำเสนอ ในช่วงเวลาต่อมาเมื่อเข้าสู่ยุค 2000s ก็ยังคงมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับภาพตัวแทนของผู้สูงวัยในสื่อมวลชน แต่ก็มักจะมีผลการวิจัยที่ใกล้เคียงกันกับงานวิจัยที่ผ่านมาคือมีการอธิบายหรือมุมมองที่มีต่อผู้สูงวัยทั้งในทางที่เป็นบวกหรือเป็นลบชัดเจน

งานวิจัยของ [Swayne & Greco \(2013\)](#) ศึกษาในหัวข้อการนำเสนอภาพของผู้สูงวัยอเมริกันในภาพยนตร์โฆษณาทางโทรทัศน์ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากโฆษณาจำนวน 814 ชิ้น ผลการศึกษาพบว่าบทบาทหรือตัวละครที่เป็นกลุ่มผู้สูงวัย มักจะไม่ได้รับบทนำแสดง (Leading Actor) ในโฆษณาและผู้สูงวัยจะมีบทบาทปรากฏในฉากหรือสถานที่ที่เป็นบ้านมากกว่าที่ทำงาน ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงวัยชายมากกว่าผู้สูงวัยหญิงที่ปรากฏในโฆษณา

งานวิจัยของ [Ylanne \(2015\)](#) มีผลการศึกษาที่คล้ายคลึงกัน โดยผู้วิจัยศึกษาภาพตัวแทนของผู้สูงอายุอเมริกันในงานโฆษณาที่ปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อโทรทัศน์ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์เนื้อหาของผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการศึกษาในการวิเคราะห์ ได้แก่ เพศสภาพ (Gender) บทบาท (Role prominence) ฉาก (Setting) โทนของเรื่อง (Tone) เป็นการนำเสนอด้านบวกหรือด้านลบ (Positive or Negative) ผลการวิจัยคล้ายคลึงกับงานวิจัยที่นำเสนอไปข้างต้น ภาพตัวแทนของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุหญิงได้รับการนำเสนอค่อนข้างน้อย เป็นบทบาทที่ไม่ได้โดดเด่น ตัวละครที่เป็นผู้สูงอายุมักจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงคุณภาพ ด้านการมีประสบการณ์ เป็นศูนย์กลางของครอบครัว คงรักษาค่านิยมความเป็นครอบครัวไว้

อย่างไรก็ตามในโฆษณาส່วนใหญ่จะมีกลุ่มเป้าหมายที่อายุน้อย ทำให้ในสายตาของคนหนุ่มสาวผู้สูงวัยอาจจะเป็นตัวตลก หรือทำให้ผู้สูงวัยกลายเป็นอื่น เป็นความแปลกแยก เป็นคนแปลกหน้า ขณะเดียวกันการตลาดหรือการโฆษณาก็ประกอบสร้างภาพผู้สูงวัยที่มีชีวิตที่ประสบความสำเร็จ มีฐานะดี มีภาพที่สวยงาม

พร้อมกับแสดงถึงสถานะของการเป็นผู้บริโภค มีเงินที่ในการจับจ่ายซื้อสินค้าได้อย่างสะดวกสบาย เป็นภาพผู้สูงอายุที่เป็นอุดมคติ บอกเล่าผู้สูงอายุในมุมด้านบวกมากกว่าด้านลบ ซึ่งโฆษณาส่วนใหญ่มักจะนำเสนอภาพด้านนี้มากกว่าที่จะนำเสนอให้เห็นภาพที่หลากหลายของผู้สูงอายุ

เช่นเดียวกับงานวิจัยจากประเทศสวีเดนในทางฝั่งยุโรป Koskinen, Salminen & Leino-Kilpi (2014) ศึกษาการนำเสนอภาพของผู้สูงอายุที่ปรากฏในสื่อหนังสือพิมพ์ โดยเลือกวิเคราะห์หนังสือพิมพ์ในประเทศสวีเดนเป็นระยะเวลา 3 เดือน พบว่า สังคมให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ ให้การดูแลผู้สูงอายุและมองว่ากลุ่มผู้สูงอายุมีความสำคัญ แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่ยังคงต้องพึ่งพาหรือได้รับการให้ความช่วยเหลือ ทั้งนี้การนำเสนอของหนังสือพิมพ์ยังพบว่าคนแต่ละกลุ่มมีมุมมองต่อผู้สูงอายุแตกต่างกัน การปฏิบัติต่อผู้สูงอายุอาจส่งผลให้เกิดความเท่าเทียมกันหรือก่อให้เกิดการแบ่งแยกก็เป็นได้

ในประเทศอังกฤษได้มีการศึกษาเกี่ยวกับภาพตัวแทนของผู้สูงอายุที่นำเสนอในสื่อมวลชน งานศึกษาของ Dolan (2013) อธิบายประเด็นที่สำคัญไว้ว่า ภาพตัวแทนของผู้สูงอายุที่ได้รับการนำเสนอผ่านสื่อควรได้รับการศึกษาว่า มีใครบ้างที่ได้รับการนำเสนอ (Who represented) นำเสนอในแง่ใด (What terms) และมีผลประโยชน์อะไรเกี่ยวข้อง (Whose benefit) เมื่อพวกเขาอายุมากขึ้น ผู้หญิงที่เป็นผู้สูงอายุมักจะถูกผลักออกไปให้กลายเป็นกลุ่มคนชายขอบ

การศึกษาภาพตัวแทนของผู้สูงอายุในสื่อมวลชนของผู้วิจัยจึงศึกษาว่า ภาพตัวแทนของผู้สูงอายุได้รับการนำเสนอที่ใดบ้าง (Where) นำเสนอเมื่อไหร่ (When) และนำเสนออย่างไร (How) โดยเป็นการศึกษาทั้งในสื่อหนังสือพิมพ์ (Newspaper) สื่อนิตยสาร (Magazines) สื่อวิทยุโทรทัศน์และวิทยุกระจายเสียง (Broadcasting) และสื่อภาพยนตร์ (Cinema) การศึกษาภาพตัวแทนของผู้สูงอายุยังเกี่ยวข้องกับเรื่องของชนชั้น (Class) เชื้อชาติ (Race) และเพศ (Sexuality) ที่มีผลต่อการนำเสนอ

ผลการศึกษาพบว่า ภาพตัวแทนของผู้สูงอายุอาจจะไม่ได้รับการกล่าวถึงมากนัก การศึกษาภาพตัวแทนของผู้สูงอายุในโลกของสื่อมวลชนจะช่วยฉายภาพความเชื่อมโยงระหว่างโลกของสื่อมวลชนและโลกความเป็นจริง ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีความหมายได้ ในโลกของสื่อบันเทิงที่เน้นการให้ความเพลิดเพลินใจ ความสนุกสนาน เป็นโลกของรายการละครหรือซีทคอม นิตยสารแฟชั่นนางแบบ หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นโลกของเรื่องแต่ง (Fiction) ตัวละครที่เป็นผู้สูงอายุหญิงอาจจะปรากฏตัวค่อนข้างน้อย เมื่อเทียบกับตัวละครที่เป็นหนุ่มสาว ในภาพยนตร์โฆษณาจะเลือกใช้ตัวแสดงที่อายุไม่มากนัก อยู่ในวัยกลางคนมากกว่าวัยสูงอายุ โดยเฉพาะสินค้าที่นำเสนอความสวยความงาม จะเลือกผู้โฆษณาเป็นหญิงสาว ส่วนสินค้าที่ใช้ผู้สูงอายุในการโฆษณาจะเกี่ยวข้องกับอายุเป็นสำคัญ เช่น บันได ลิฟต์ อ่างอาบน้ำ เป็นต้น

ทั้งนี้ผู้สูงอายุที่ปรากฏตัวในสื่อมวลชนได้ มักจะเป็นผู้สูงอายุที่เป็นชนชั้นกลาง ผิวขาว มีฐานะดี มีเงิน เป็นผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ และถ้าหากผู้สูงอายุจะปรากฏตัวในรายการโทรทัศน์ จะต้องเป็นผู้สูงอายุที่ปกปิดความสูงอายุหรือความแก่ของตนเอง โดยทำตัวเองให้ดูอ่อนวัยอยู่เสมอ ภาพของผู้สูงอายุที่เป็นชนชั้นล่าง (Working class) ในอังกฤษที่ปรากฏตัวในละคร มักจะเป็นผู้สูงอายุที่ไม่มีความสุข หย่า แต่งงาน หรือสถานะอื่นๆ ที่ถูกกำหนดโดยผู้ชายเป็นส่วนใหญ่

ขณะที่ผู้สูงอายุหญิงที่ปรากฏตัวในข่าวหรือในเรื่องจริง (Non-fiction) ในสื่อหนังสือพิมพ์ (Newspaper) และรายการข่าว (Television news) แต่จะปรากฏตัวในฐานะเหยื่อหรือเป็นผู้ที่ถูกกระทำจากคนรอบข้างหรือ

สังคมมากกว่าปรากฏตัวในด้านบวก และจะปรากฏภาพตัวแทนผู้สูงวัยในแคมเปญรณรงค์ด้านสุขภาพหรือแคมเปญรณรงค์ที่เกี่ยวกับการป้องกันความเสี่ยงต่างๆ ผู้วิจัยยังได้นำเสนอผลการวิจัยที่น่าสนใจเพิ่มเติมว่ารายการโทรทัศน์ที่นำเสนอเรื่องจริง (Non-fiction) เกี่ยวกับผู้สูงวัยมักจะมียอดรับชมประมาณน้อย สถานภาพค่อนข้างอยู่ระดับล่าง ออกฉายในช่วงเวลากลางวันมากกว่าช่วงเวลาที่ได้รับความนิยม (Prime time) อีกทั้งภาพเหมารวมของผู้หญิงที่นำเสนอในสื่อภาพยนตร์ในช่วงเวลานั้น ถ้าหากเป็นผู้หญิงสูงวัยมักจะนำเสนอในด้านลบ หากไม่สูงวัยก็มักจะฉายภาพความเป็นผู้หญิงที่มีความอ่อนแอทางด้านกายภาพและจิตใจ เช่นเดียวกันเป็นการตอกย้ำมายาคติเกี่ยวกับผู้สูงวัยว่าอ่อนแอ เป็นเหยื่อของความรุนแรง และเป็นภาระให้กับคนหนุ่มสาว

ความหลากหลายทางเชื้อชาติก็ไม่ปรากฏในการนำเสนอภาพของผู้สูงวัยในสื่อมวลชน เช่น ภาพของผู้สูงวัยที่เป็นคนผิวสี เอเชีย หรือเป็นชนกลุ่มน้อย ทั้งนี้ความหลากหลายของผู้สูงวัยปรากฏในการนำเสนอรายการข่าวสารคดี หรือเป็นโลกของเรื่องจริง (Non-Fiction) เช่น รายการข่าว สารคดี มากกว่าโลกของเรื่องแต่ง (Fiction) อย่างไรก็ตามภาพเหมารวมหรือภาพตัวแทนที่นำเสนอผู้สูงวัยในด้านที่อ่อนแอไม่ได้สื่อสารความเป็นจริงของสังคม แต่กลับกลายเป็นการประกอบสร้างภาพให้ผู้สูงวัยเป็นกลุ่มที่แปลกแยกในสังคม ผู้วิจัยยังได้แสดงทัศนคติที่น่าสนใจอีกว่า การปรากฏภาพตัวแทนของหญิงสาวหรือหญิงสูงวัย ไม่ได้ขึ้นอยู่กับรสนิยม แต่มันแสดงถึงอำนาจ (Power) ของผู้ที่คัดเลือกหรืออำนาจของผู้ชายในองค์กรนั้นๆ เป็นการแสดงถึงอุดมการณ์ ความเชื่อ และค่านิยมที่มีต่อการนำเสนอภาพของผู้หญิง

Harwood (2007) ได้อธิบายถึงการศึกษาภาพผู้สูงอายุในสื่อมวลชน เป็นมุมมองจากอเมริกาเหนือและยุโรป โดยมีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับภาพด้านลบและด้านบวกของผู้สูงวัย ผู้ศึกษาได้มองว่ายังงักตามผู้สูงวัยยังได้รับการนำเสนอค่อนข้างน้อย หากเปรียบเทียบกับคนกลุ่มอื่นในสังคม ไม่ว่าจะเป็นผู้ชาย ผู้หญิง หรือเด็ก ผู้สูงวัยที่ได้รับการนำเสนอในด้านลบ (Negative Representation) จากประเด็นด้านสุขภาพ (Health) สื่อมวลชนนำเสนอสุขภาพที่เสื่อมถอยหรือทรุดโทรมของผู้สูงวัย เช่นเดียวกับในโฆษณาที่ผู้สูงอายุจะเป็นผู้โฆษณาผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับสุขภาพ ช่วยบรรเทาความเจ็บป่วยหรือรักษาโรค ด้านบทบาทการแสดงของผู้สูงวัย (Lead Versus Peripheral Roles) บทบาทที่เป็นบทบาทจะแสดงให้เห็นรายละเอียดในชีวิตมากกว่าบทบาทการแสดงที่เป็นบทรอง และส่วนใหญ่ผู้สูงวัยจะได้รับบทรองมากกว่าบทแสดงนำ ขณะที่การนำเสนอในด้านบวก (Positive Portrayals) พบประเด็นสำคัญ ได้แก่ การมีอารมณ์ขัน (Humor) ของกลุ่มผู้สูงวัย ส่วนการนำเสนอผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางที่มีการส่งเสริมความเยาว์วัย ต่อต้านริ้วรอยก็เป็นอีกด้านหนึ่งที่เป็นความพยายามต่อสู้กับความสูงวัย ส่วนการนำเสนอตัวละคร (Character) ที่เป็นผู้สูงวัยในกรณีที่มีลักษณะพิเศษ (Exceptional Character) กว่าผู้สูงวัยทั่วไป หรือแม้กระทั่งมีความพิเศษเหนือกว่าคนหนุ่มสาว เช่น คุณยายอายุ 83 ปี ที่กระโดดออกจากเครื่องบิน ผู้สูงวัยที่วิ่งมาราธอนได้ ปั่นจักรยานข้ามภูเขาร็อกกี ปั่นเขาเอเวอร์เรสต์ ลักษณะพิเศษของผู้สูงวัยที่กล่าวมานี้ยังมีการศึกษาค่อนข้างน้อย

จากงานของ Harwood (2007) ยังมีประเด็นที่น่าสนใจเพิ่มเติม ถึงแม้ว่าจะมองว่ามีการนำเสนอผู้สูงวัยในเชิงบวก มีความสดใส มีชีวิตชีวา มีสุขภาพดี มีอารมณ์ขัน แต่ก็มีความกังวลว่าการนำเสนอภาพดังกล่าว จะกลายเป็นภาพผู้สูงวัยในเชิงตลกขบขัน เป็นที่ล้อเลียนของผู้อื่นได้ ผู้ศึกษาเรื่องดังกล่าวจึงมองว่าภาพของผู้สูงวัยไม่ได้รับการนำเสนอตามความเป็นจริง ไม่ได้นำเสนอถึงประสบการณ์ของการเป็นผู้สูงวัยทั้งในเชิงกว้างและเชิงลึก

มักจะเป็นการนำเสนอภาพของผู้สูงวัยในเชิงการค้า สร้างพฤติกรรมการบริโภคให้กับผู้สูงวัยเพื่อตอบสนองอุตสาหกรรมการผลิต ผู้สูงวัยไม่ได้มีลักษณะเดียวกันทั้งหมด แต่ผู้สูงวัยมีความหลากหลาย

จากงานวิจัยที่กล่าวไปข้างต้นทั้งทางฝั่งอเมริกา อเมริกาเหนือ ยุโรป อังกฤษ มีแนวทางที่คล้ายคลึงกัน คือการมองว่าภาพของผู้สูงวัยได้รับการนำเสนอค่อนข้างน้อย ไม่ได้รับการนำเสนอตามความเป็นจริง มองผู้สูงวัยในลักษณะเดียวกันไม่ได้คำนึงถึงความหลากหลายของผู้สูงวัย ไม่ว่าจะเป็นเพศสภาพ ชนชั้น เชื้อชาติ อย่างไรก็ตามผลที่น่าสนใจจากการศึกษาของอังกฤษคือผู้สูงวัยที่ได้รับการนำเสนอในลักษณะของเรื่องแต่ง (Fiction) หรือจินตนาการ เช่น โฆษณา จะเป็นภาพของการเล่าเรื่องผู้สูงวัยในเชิงบวก มากกว่าผู้สูงวัยที่ได้รับการนำเสนอในเรื่องจริง (Non-fiction) จะเป็นภาพด้านลบมากกว่า เป็นผู้สูงวัยที่ตกเป็นเหยื่อหรือได้รับการทารุณ เป็นต้น การศึกษาเรื่องเล่าของผู้สูงวัยจึงมีความน่าสนใจ หลากหลายมากยิ่งขึ้น หากเรามีเกณฑ์การศึกษาวិเคราะห์เพิ่มเติมให้เห็นตัวตนของผู้สูงวัยที่ปรากฏในเรื่องเล่าต่างๆ มากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้การศึกษาเกี่ยวกับภาพตัวแทนของผู้สูงวัยในประเทศแถบเอเชียมีความแตกต่างจากงานวิจัยฝั่งตะวันตก หนึ่งในงานวิจัยที่น่าสนใจคืองานวิจัยของ [Prieler, Kohlbacher, Hagiwara & Arima \(2015\)](#) ศึกษาภาพตัวแทนของผู้สูงอายุญี่ปุ่นในโฆษณาทางโทรทัศน์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย สถานการณ์การเพิ่มจำนวนของผู้สูงวัยในญี่ปุ่นสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับสังคมอย่างมาก

ผู้วิจัยจึงสนใจภาพตัวแทนของผู้สูงอายุญี่ปุ่นในสื่อมวลชนว่าได้รับการนำเสนออย่างไร ซึ่งในช่วงเวลานั้นมีการศึกษาค่อนข้างน้อย ผู้วิจัยได้เลือกวิเคราะห์เนื้อหาโฆษณา (Content Analysis) จำนวน 2,972 ชิ้น ซึ่งเป็นโฆษณาที่ออกอากาศในช่วงปี 1997 – 2007 ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุปรากฏตัวในภาพยนตร์โฆษณาน้อย เป็นการปรากฏตัวเพียงคนเดียวได้รับบทนำหรือบทเด่น (Major Roles) และได้รับการนำเสนอในลักษณะของภาพที่เป็นมิตร ทำให้เห็นถึงสถานะที่เปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงทำให้เห็นว่าผู้สูงอายุนั้นยังคงมีความสำคัญในสังคมญี่ปุ่น ทั้งนี้ในมุมมองด้านอื่น ๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุก็ยังคงได้รับการนำเสนอค่อนข้างน้อย ซึ่งในโลกความเป็นจริงที่จำนวนผู้สูงอายุในญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นอย่างมาก อย่างไรก็ตามเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านบวก ที่ยังเห็นผู้สูงอายุปรากฏตัวในสื่อมากขึ้น

เมื่อเปรียบเทียบบริบทของงานวิจัยในต่างประเทศและในไทย สถานภาพของผู้สูงวัยในแต่ละสังคมย่อมมีความแตกต่าง สะท้อนถึงวัฒนธรรมและการใช้ชีวิตที่มีการปฏิบัติต่อผู้สูงวัยแตกต่างกัน แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น ภาพของผู้สูงวัยที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชนก็มีความเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

การศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงวัยในไทย หากเน้นหนักไปที่การวิเคราะห์การนำเสนอภาพหรือตัวบท (Text) เกี่ยวกับผู้สูงวัยที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชน จะพบงานที่น่าสนใจในช่วงแรกๆ ย้อนหลังไปในช่วงปีพ.ศ.2540 ซึ่งเป็นช่วงที่เศรษฐกิจไทยกำลังประสบปัญหาค่อนข้างมาก เป็นปรากฏที่เรียกว่าวิกฤตต้มยำกุ้งหรือยุคเศรษฐกิจฝ่อสุดแตก จากการลอยตัวค่าเงินบาท ทำให้ธุรกิจต้องปิดตัว หนุ่มสาวคนทำงานถูกบอกเลิกการจ้างงาน คนที่มีศักยภาพในการทำงาน ทำประโยชน์ให้กับองค์กรได้มากกว่าจึงจะอยู่รอด การบอกเล่าเรื่องราวหรือการตีความเกี่ยวกับผู้สูงวัยผ่านกลุ่มคนหนุ่มสาวที่เป็นกลุ่มผู้ผลิตสื่อ จึงอาจจะตั้งข้อสังเกตได้ว่าผู้สูงวัยไม่ได้มีบทบาทที่ช่วยขับเคลื่อนสังคมหรือเศรษฐกิจในภาพรวมมากนัก แต่ผู้สูงอายุจะมีบทบาทภายในครอบครัว เป็นศูนย์กลางของครอบครัวหรือชุมชน เป็นศูนย์รวมจิตใจของลูกหลาน ช่วยยึดเหนี่ยวให้สถาบันครอบครัวยังคงมีความสำคัญอยู่

งานศึกษาของ **ปานจักษ์ ทอพาน (2540)** ศึกษาภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในงานโฆษณาทางโทรทัศน์ โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผลการศึกษาที่น่าสนใจพบว่า ภาพลักษณ์ของผู้สูงวัยจะผูกพันอยู่กับการทำกิจกรรม เช่น การสืบทอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญา โดยจะปรากฏภาพผู้สูงอายุชายมากกว่าผู้สูงอายุหญิง เป็นผู้สูงอายุที่ใช้ตัวแสดงในโฆษณาเป็นคุณธรรมตา มากกว่าเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะปรากฏในโฆษณาสินค้าที่เกี่ยวกับการบริการ และเป็นการเสนอภาพผู้สูงวัยกับบุคคลในครอบครัว ทั้งนี้ผู้วิจัยยังได้สัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญ โดยสรุปได้ว่าโฆษณาเป็นการนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้สูงวัยทั้งด้านบวกและด้านลบ ผู้สูงอายุชายจะมีบทบาทมากกว่าผู้สูงอายุหญิง ทั้งนี้โฆษณายังช่วยถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมอีกด้วย กล่าวได้ว่าภาพลักษณ์ของผู้สูงวัยในยุคแรก ๆ จึงเป็นภาพลักษณ์ที่แสดงถึงการเป็นผู้รักษาสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีหรือภูมิปัญญาให้กับสังคม ซึ่งเป็นต้นทุนที่สร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มผู้สูงวัย

ถัดมาจากงานดังกล่าว งานวิจัยที่อธิบายความหมายของผู้อายุผ่านรายการโทรทัศน์ที่ได้รับความนิยมในช่วงเวลานั้นคืองานของ **พรพรรณ สมบูรณ์บดี (2549)** ศึกษาเกี่ยวกับหญิงชรา: ภาพตัวแทนในรายการสารคดีโทรทัศน์คนค้นคน เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ศึกษาทั้งตัวบทและกลุ่มผู้รับสารที่เป็นหญิงชรา โดยเป็นการนำเสนอภาพตัวแทนทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ภาพตัวแทนของผู้สูงอายุหญิงในเชิงบวกคือการทำหน้าที่เป็นแม่ที่คอยดูแลลูกหลาน และเป็นผู้มีใจรักใกล้ชิดกับศาสนา ขณะที่ภาพตัวแทนของผู้สูงอายุหญิงในด้านลบคือการมีร่างกายที่ทรุดโทรม มีฐานะยากจน ด้อยโอกาสทางการศึกษา ไม่มีอำนาจต่อรอง ต้องดิ้นรนในการมีชีวิตอยู่อย่างมาก เป็นผู้ไม่มีคุณค่าในสายตาของลูกหลาน

อย่างไรก็ตามในมุมมองของหญิงชราผู้รับสารทำความเข้าใจหรือถอดรหัสได้แบบเดียวกับผู้ส่งสาร แต่มีการโต้แย้งในประเด็นเรื่องการไม่มีคุณค่าสำหรับลูกหลาน การศึกษาในครั้งนี้ทำให้เห็นว่า ภาพตัวแทนของผู้สูงวัยที่นำเสนอผ่านสื่อโทรทัศน์ในยุคแรกๆ เป็นการประกอบสร้างภาพโดยคนหนุ่มสาว ซึ่งมีบางมุมมองที่กลุ่มผู้รับสารที่เป็นผู้สูงวัยเห็นแตกต่าง โดยเฉพาะการเห็นต่างในเชิงความหมายที่มีการต่อรองโดยกลุ่มผู้สูงวัยที่ว่า ถึงแม้ร่างกายจะเสื่อมโทรม อ่อนแอ แต่สิ่งที่ผู้สูงวัยยังเข้มแข็งคือคุณค่าและความหมายในเชิงความคิด ชุดประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้สูงวัยสามารถให้คำแนะนำ เป็นที่พึ่งทางความคิดให้กับลูกหลานได้

นอกจากที่ผู้สูงวัยต้องต่อสู้หรือต่อรองกับสังคม มีกลุ่มผู้สูงวัยที่พยายามแสดงให้เห็นว่าตนเองมีความเข้มแข็งด้วยการสร้างตัวตน บทบาท สร้างอุดมการณ์ให้เห็นว่าผู้สูงวัยเป็นช่วงวัยทองที่มีคุณค่า เป็นช่วงเวลาของการใช้ชีวิตที่มีความหมาย ผู้สูงวัยยังต้องรับมือต่อสู้กับร่างกายและจิตใจ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเองอีกด้วย

ในอดีตที่ผ่านมาการศึกษาของ **จิราพร เกศพิชญพัฒนา และสุวิณี วิวัฒน์วานิช (2549)** ที่เลือกศึกษากลุ่มผู้สูงวัยที่มีความเข้มแข็ง “พดุมพลัง: กรณีศึกษาผู้สูงอายุที่ได้รับการยอมรับในสังคม” จากผู้สูงอายุ จำนวน 12 ท่าน พบว่า เป็นผู้สูงวัยที่สร้างคุณประโยชน์ต่อสังคม เป็นผู้สูงวัยที่ได้รับการยกย่อง และมีต้นทุนด้านสุขภาพ สังคม และฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี จากงานชิ้นนี้อาจจะตั้งข้อสังเกตได้ว่าต้นทุนที่ทำให้ผู้สูงวัยเข้มแข็ง อาจจะมาจากสถานะทางสังคม ชนชั้น การมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี ทำให้ผู้สูงวัยใช้ต้นทุนทางชนชั้นที่มีเป็นอำนาจในการต่อสู้ว่าตนเองยังมีความเข้มแข็ง และสามารถทำสิ่งที่มีคุณค่าให้กับตนเองและผู้อื่น

การศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงวัยผ่านรายการโทรทัศน์และโฆษณาดังกล่าว ทำให้เห็นได้ว่า ภาพลักษณ์หรือภาพตัวแทนของผู้สูงวัยมีมุมมองทั้งด้านบวกและด้านลบ การนำเสนอภาพของผู้สูงวัยในสื่อหนังสือพิมพ์ได้รับ

การศึกษาเช่นเดียวกัน เพราะหนังสือพิมพ์ช่วงเวลาประมาณปีพ.ศ.2540 ถือเป็นสื่อที่สามารถแสดงถึงวาทกรรมที่เป็นสาธารณะ (Public discourse) เป็นสื่อที่มีอิทธิพลและเข้าถึงคนได้ค่อนข้างกว้างขวาง หนังสือพิมพ์จึงเป็นสื่อที่สามารถกำหนดนิยามหรือการเรียกขานกลุ่มผู้สูงวัยด้วยรูปแบบต่าง ๆ เป็นที่เผยแพร่ไปในพื้นที่สาธารณะได้ค่อนข้างง่ายผ่านการใช้คำหรือภาษาที่สามารถกำหนดอัตลักษณ์ให้กับผู้สูงวัย อัตลักษณ์หรือวาทกรรมเหล่านั้นย้อนกลับมากำหนดบทบาทที่สังคมมีต่อผู้สูงวัยเช่นเดียวกัน

ในสังคมไทยการใช้ภาษาในการกล่าวถึงผู้สูงวัย เป็นการกำหนดอัตลักษณ์หรือสามารถกำหนดกรอบความคิดที่สังคมมีต่อผู้สูงวัย ภาษาเป็นตัวสื่อสารสารสารอุดมการณ์ และอำนาจของผู้สูงวัย เช่น การใช้คำเรียกว่า ผู้สูงอายุ ผู้หลักผู้ใหญ่ คนแก่ คนชรา ผู้สูงวัย ผู้เฒ่าผู้แก่ ราษฎรอาวุโส วัยทอง เป็นต้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2554) การใช้คำเรียกที่แตกต่างกันยังแสดงถึงการประกอบสร้างอัตลักษณ์หรือตัวตนในด้านบวกหรือด้านลบที่แตกต่างกัน

นอกจากสื่อสิ่งพิมพ์ดังที่กล่าวไป การศึกษาการนำเสนอภาพของผู้สูงวัยในสื่ออื่น ๆ เช่น สื่อภาพยนตร์ จากงานวิจัยของ [กัจจกร หลุยยะพงศ์ \(2550\)](#) ศึกษาการประกอบสร้างอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในหนังไทย พบว่า ภาพยนตร์เป็นอีกสื่อหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของผู้สูงวัย มีการนำเสนออัตลักษณ์ในด้านบวกและด้านลบ ผู้สูงวัยยังคงได้รับการเคารพนับถือ แต่ในอีกด้านหนึ่ง บทบาทของผู้สูงวัยในสังคมไทยอาจจะลดลง เพราะความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สถาบันอื่นๆ เข้ามาทำหน้าที่แทนผู้สูงวัย อย่างไรก็ตามการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัยผ่านสื่อภาพยนตร์ยังคงต้องคำนึงถึงปัจจัยทางด้านธุรกิจว่าภาพยนตร์จะสามารถทำเงินได้หรือไม่ ทั้งนี้อำนาจในการบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัยผ่านสื่อภาพยนตร์ จึงเป็นอำนาจที่ได้รับการกำหนดโดยบุคคลกลุ่มอื่น ๆ ไม่ได้กำหนดโดยผู้สูงวัย

เมื่อกล่าวถึงตัวละครผู้สูงวัยที่นำเสนอในรูปแบบทั้งเรื่องจริงและเรื่องแต่ง งานศึกษาที่น่าสนใจในปีเดียวกันคืองานศึกษาของ [มาริสสา สำลี \(2550\)](#) ศึกษาตัวละครผู้สูงอายุในนวนิยายไทย พ.ศ. 2525-2548 เป็นการศึกษาของนักเขียนนวนิยายที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) หรือรางวัลจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ โดยเลือกนวนิยายที่ผู้สูงอายุมีบทบาทในการดำเนินเรื่อง จำนวน 9 เรื่อง ข้อค้นพบจากวิจัยส่วนใหญ่เป็นบอกเล่าเรื่องราวตัวละครผู้สูงวัยในด้านบวก ได้แก่ การเป็นที่พึ่งพาให้แก่ลูกหลานในครอบครัว การเป็นผู้ที่สืบทอดหรือถ่ายทอดความคิดที่ดีให้แก่คนรุ่นหลัง ปลูกฝังการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม ยิ่งไปกว่านั้นผู้สูงวัยยังมีบทบาทสำคัญของการเป็นพ่อแม่ เพราะฉะนั้นจากงานชิ้นนี้ เป็นการประกอบสร้างภาพผู้สูงวัยที่แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้สูงวัยมีสถานะสำคัญในสังคม อาจจะเป็นเพราะว่าช่วงเวลา que เลือกศึกษาเป็นช่วงรอยต่อที่สังคมไทยเปลี่ยนผ่านจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม ผู้สูงวัยจึงยังมีบทบาทหรือมีอิทธิพลต่อสังคมไทยค่อนข้างโดดเด่น ตัวละครที่ผู้สูงวัยจึงมีบทบาทสำคัญในเรื่องค่อนข้างมาก

งานศึกษาที่ครอบคลุมการอธิบายความหมายหรือการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของผู้สูงวัยผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่ช่วงปีพ.ศ.2540 จนถึงช่วงปีพ.ศ. 2550 คืองานศึกษาของ [กัจจกร หลุยยะพงศ์ \(2553\)](#) ได้ศึกษาการสื่อสารกับวาทกรรมอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในสังคมไทย มีเป้าหมายเพื่อทำความเข้าใจวาทกรรมอัตลักษณ์ผู้สูงอายุที่ได้รับการกำหนดโดยสังคมผ่านสถาบันต่างๆ ได้แก่ สถาบันการแพทย์ รัฐ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการสื่อสารหรือสื่อมวลชนไทย โดยมีสื่อที่ผู้วิจัยเลือกศึกษา ได้แก่ สื่อโทรทัศน์ สื่อโฆษณา สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อ

ภาพยนตร์ และสื่อพื้นบ้าน รวมไปถึงการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมา ขณะเดียวกันก็ได้ทำความเข้าใจอัตลักษณ์ที่ผู้สูงอายุได้นิยามตนเองด้วยเช่นกัน โดยศึกษาจากกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ทั้งในเมืองและชนบท

ผลการศึกษาค้นพบว่า ในแต่ละช่วงเวลาหรือยุคสมัยที่เปลี่ยนผ่าน ผู้สูงอายุไทยได้รับการอธิบายตัวตนผ่านสถาบันต่าง ๆ แตกต่างกัน โดยสามารถแบ่งได้ 3 ช่วงเวลา ได้แก่ ยุคแรก สังคมเกษตรกรรม ความชราปรากฏขึ้นเป็นธรรมชาติของโลก ความแก่ชราของผู้สูงอายุได้รับการอธิบายผ่านมุมมองเชิงศาสนา มองว่าความแก่เป็นสิ่งที่มิอาจหลีกเลี่ยงได้ ต้องเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ขณะที่ยุคที่สองสังคมก้าวเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม ได้มีการเริ่มต้นจัดการความชรา จัดระเบียบและแบ่งแยกผู้สูงอายุออกจากกลุ่มคนทั่วไป โดยกำหนดอายุของผู้สูงอายุที่ 60 ปี ผู้สูงอายุได้รับการอธิบายในเชิงลบเพราะความเจ็บป่วยด้านร่างกาย รวมถึงผู้สูงอายุไม่ได้เป็นกำลังผลิตหลักให้แก่สังคมยุคอุตสาหกรรม ส่วนยุคที่สามเป็นสังคมแห่งข้อมูลข่าวสาร เริ่มมีการต่อรองตัวตนของผู้สูงอายุในเชิงบวก และมองว่าความแก่ชราสามารถจัดการได้ ความสูงวัยไม่เป็นอุปสรรคเพราะเราสามารถชะลอและสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มผู้สูงอายุได้

หากมองผ่านเรื่องเล่า ผู้สูงอายุที่ปรากฏในเรื่องเล่าอาจจะมีอำนาจหรือบทบาทในเรื่องแตกต่างกัน อำนาจในการประกอบสร้างอุดมการณ์ให้กับผู้สูงอายุที่สื่อสารผ่านเรื่องเล่า จะแสดงให้เห็นผ่านการใช้ภาษา สังเกตได้ว่าในการรายงานข่าวเกี่ยวกับผู้สูงอายุจะมีการใช้คำเรียกผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน ได้แก่ คนแก่ คนชรา ผู้สูงอายุ คนสูงวัย วัยอิสระ ผู้เฒ่า มนุษย์ป่า หรือคนยุคเบบี้บูมเมอร์ (Baby Boomer) คำดังกล่าวอาจจะสะท้อนถึงอุดมการณ์เชิงลบหรือเชิงบวกที่มีต่อ “ความเป็นผู้สูงอายุ” โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ของสื่อมวลชนมีส่วนสำคัญในการสื่อสารและสืบทอดชุดอุดมการณ์เหล่านั้นให้คงอยู่

อุดมการณ์ยังทำหน้าที่ผ่านสื่อหนังสือหรือสื่อประเภทอื่นๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นเรื่องเล่าอีกรูปแบบหนึ่งที่หล่อหลอมวิธีคิดให้กับคนในสังคม วิธีคิดต่อผู้สูงอายุที่สื่อสารผ่านแบบเรียนสามารถส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่น และกลายเป็นอุดมการณ์อีกชุดหนึ่งที่ยังคงไหลเวียนในสังคม จากการศึกษาของ [วิสันต์ สุขวิสิทธิ์ \(2554\)](#) ศึกษาอุดมการณ์ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ช่วงปีพ.ศ.2503-2544 ข้อค้นพบที่น่าสนใจคือหนึ่งในชุดอุดมการณ์ที่พบคืออุดมการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ซึ่งได้รับการจัดให้อยู่กลุ่มอุดมการณ์ของคนชายขอบในสังคมไทย ซึ่งประกอบด้วย “ผู้ชรา ผู้พิการ และเด็กพิเศษ” จากการวิเคราะห์ด้านภาษาของผู้วิจัยพบกลุ่มคำประโยค หรือวลีที่แสดงถึงด้านลบและด้านบวกของผู้สูงอายุ โดยมีชุดความหมายหรืออุดมการณ์ที่น่าสนใจ ได้แก่ ความเสื่อม ความทรุดโทรม ความเจ็บป่วย ความแข็งแรง การช่วยเหลือเลี้ยงดู การตอบแทนบุญคุณ การพึ่งพาอาศัย

จากการศึกษาผ่านหนังสือแบบเรียนทำให้เห็นว่าสังคมไทยยังคงผลิตซ้ำชุดความคิดที่มีต่อคนสูงวัยในเชิงลบ เป็นการหล่อหลอมวิธีคิดของเยาวชนให้มองภาพคนสูงวัยในด้านลบ ทั้งที่ผู้สูงอายุในโลกความจริงคือผู้สูงวัยมีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด ในเวลาที่พ่อแม่ออกไปทำงาน ลักษณะครอบครัวของสังคมไทยในยุคสมัยใหม่มักจะเป็นครอบครัวที่มีคนสองรุ่นคือผู้สูงอายุและเด็กอยู่ด้วยกัน ([แนวโน้มลักษณะครอบครัวไทยในอนาคต, 2555](#)) ผู้สูงวัยจึงไม่ได้เป็นผู้พึ่งพาหรืออ่อนแอเพียงอย่างเดียว จากข้อมูลดังกล่าวอาจตีความได้ว่า ผู้สูงวัยไม่ใช่ภาระของสังคม แต่กลับเป็นผู้ที่คอยช่วยประคับประคองและสนับสนุนกำลังการผลิตเบื้องหลังของครอบครัว เป็นกำลังการผลิตที่อาจจะไม่ได้รับการนับรวมให้เห็นมูลค่าการเปลี่ยนแปลงในเชิงเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม

ตามครอบครัวที่ยังคงเข้มแข็ง มีสายสัมพันธ์ที่แข็งแรง จึงมักจะมีลูกหลานที่คอยดูแลผู้สูงวัยมากกว่าที่จะให้ผู้สูงวัยไปอยู่ในสถานรับดูแลผู้สูงวัย

ขณะเดียวกันผู้สูงวัยส่วนหนึ่งอาจจะเป็นฝ่ายถูกระงับจากสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกายหรือจิตใจ เรื่องราวความรุนแรงที่ผู้สูงวัยตกเป็นผู้ถูกระงับก็ยังคงมีอยู่ จากการศึกษาความรุนแรงต่อผู้สูงวัยไทย การทบทวนองค์ความรู้และสถานการณ์ปัจจุบันของ จิราพร เกศพิชญพัฒนา และสุวิณี วิวัฒน์วานิช (2552) ได้ศึกษาความรุนแรงที่มีต่อผู้สูงวัยทั้งในโลกความเป็นจริงและความรุนแรงที่ได้รับการนำเสนอผ่านสื่อมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อค้นพบความรุนแรงต่อผู้สูงวัยที่ได้รับการรายงานผ่านสื่อโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ เป็นความรุนแรงที่เกิดจากคนในครอบครัว เช่น การถูกทอดทิ้ง ปัญหาความยากจน ไม่มีผู้ดูแลเอาใจใส่ การถูกทำร้ายร่างกาย และทำร้ายจิตใจ ทำให้เห็นได้ว่าอุดมการณ์หรือกรอบความคิดที่ทำงานในโลกความเป็นจริงและโลกของสื่อ ผู้สูงวัยส่วนหนึ่งยังคงตกเป็นฝ่ายที่เป็นผู้ถูกระงับจากสังคมและคนรอบข้าง

จากงานวิจัยของ สุทิดา ปลัมปิตวิริยะเวช (2557) ศึกษาเรื่องชีวิตบั้นปลายในเมืองการค้า : ชีวิตส่วนตัวในพื้นที่สาธารณะของผู้สูงอายุเชื้อสายจีนและผู้สูงอายุมุสลิมในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยมุ่งเน้นการศึกษาการทำความเข้าใจในการจัดการร่างกายของผู้สูงวัย ผ่านบริบทการใช้ชีวิตประจำวัน ผู้สูงวัยที่สะสมต้นทุนทางด้านร่างกายที่ดี มีวินัยในการใช้ชีวิต เช่น การเลือกรับประทานอาหาร การออกกำลังกาย จะสามารถใช้ชีวิตในช่วงวัยสูงอายุหรือบั้นปลายได้อย่างยืนยาว

อุดมการณ์การเป็นผู้สูงวัยที่มีความเข้มแข็ง จึงสื่อสารผ่านการต่อสู้หรือการจัดการกับร่างกายของตนเอง ซึ่งแต่ละคนอาจจะมีวิถีในการจัดการกับร่างกายเพื่อต่อกรกับความแก่ชราที่แตกต่างกัน ผู้สูงอายุเชื้อสายจีนและมุสลิมในอำเภอหาดใหญ่ตระหนักถึงความเสื่อมถอยของร่างกาย จึงเลือกวิธีการปรับตัว เช่น ปรับการใช้ชีวิตที่ลดความเสี่ยง ปรับสภาพที่อยู่อาศัย ปรับการรับประทานอาหารให้เหมาะสม เพราะฉะนั้นแล้วในโลกของความจริงจากงานวิจัยข้างต้น ถือเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย มุมมองที่ผู้สูงวัยมองโลกหรือการทำความเข้าใจตนเองในบทบาทของผู้สูงวัยไม่ได้โหดร้ายเสมอไป ผู้สูงวัยพร้อมที่จะปรับตัว เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และจัดการกับร่างกายของตนเอง เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตในบั้นปลายได้อย่างมีคุณค่า มีความหมายมากยิ่งขึ้น

การเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงมีทั้งการมองที่เป็นการจับจ้องจากสังคมหรือจากสื่อมวลชน ขณะเดียวกันผู้สูงวัยเองก็พยายามต่อสู้หรือบอกเล่าหรืออธิบายเรื่องราวของตนเองเช่นกัน เป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันระหว่างคนที่ทำหน้าที่เล่าเรื่องราวของผู้สูงวัย กับผู้สูงวัย หรือคนกลุ่มอื่น ๆ กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มเด็ก กลุ่มวัยทำงาน ที่มีประสบการณ์ใกล้ชิดกับผู้สูงวัยที่แตกต่างกัน อาจจะมีการบอกเล่าประสบการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัยแตกต่างกันด้วย มุมมองของคนแต่ละกลุ่มที่เล่าเรื่องของผู้สูงวัยมีคล้ายกันและแตกต่างกัน

การศึกษาการสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย จะเปิดเผยให้เห็นมิติที่เราอาจจะไม่ได้ตระหนักถึงมาก่อนเกี่ยวกับความเป็นผู้สูงวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่มุมมองการนำเสนอผ่านสื่อมวลชน ซึ่งมีบทบาทในการสร้างความหมาย สื่อสารประสบการณ์การเป็นผู้สูงวัยไปสู่สังคมในวงกว้าง การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่มุ่งเน้นการกระตุ้นเตือนในด้านลบเพียงอย่างเดียว อาจจะทำให้มองไม่เห็นมิติความเป็นมนุษย์ของผู้สูงวัยที่มีความละเอียดอ่อน มีชีวิตจิตใจ มีอารมณ์ความรู้สึก โดยที่ไม่ตัดสินใจผู้สูงวัยจากมุมมองของคนหนุ่มสาวเพียงอย่างเดียว (Milner, Norman & Milner, 2015)

จากงานวิจัยทั้งหมดที่กล่าวไปข้างต้น ทำให้เราเห็นภาพได้ว่าความหมายหรือชุดความคิดที่สังคมที่มีต่อกลุ่มผู้สูงวัยมีความเปลี่ยนแปลงผ่านช่วงเวลาต่างๆ ทั้งสถานการณ์ของต่างประเทศและของไทย มีทั้งความหมายในด้านบวกและด้านลบ มีการต่อรองความหมายของการเป็นผู้สูงวัย โดยเฉพาะในพื้นที่ของสื่อมวลชน ผู้สูงวัยมีบทบาทเป็นทั้งผู้ที่เปลี่ยนแปลงสังคม และขณะเดียวกันผู้สูงวัยอาจจะเป็นกลุ่มที่ถูกรังความเปลี่ยนแปลงหรือไม่ พร้อมรับกับความเปลี่ยนแปลงในโลกสมัยใหม่ก็เป็นได้

การศึกษาครั้งนี้จึงมีความพยายามที่ศึกษาตัวบท (Text) ที่สื่อมวลชนนำเสนอ ต่อยอดจากการศึกษาที่ผ่านมา จากระยะเวลาในช่วงพ.ศ.2550 จนกระทั่ง 10 ปีที่ผ่านมา ในช่วงปีพ.ศ.2559 - 2560 เป็นอีกช่วงเวลาหนึ่งที่มีความสำคัญ เพราะโลกยุคนี้มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีมากมาย ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นว่าเป็นยุคที่เรียกว่า Digital Disruption ทุนยนต์เข้ามามีบทบาทในการทำงานแทนมนุษย์ในหลายด้าน การพัฒนาทางการแพทย์ที่มีเพิ่มมากขึ้น เกิดความเปลี่ยนแปลงในหลายวงการ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม และสื่อมวลชน อีกทั้งจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้หลายฝ่ายต้องตระหนักในการบริหารจัดการการดูแลผู้สูงวัยทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่มีให้เห็น เช่น มีการให้การศึกษาแก่ผู้สูงวัยผ่านโรงเรียนผู้สูงวัย มีการจัดการบ้านพักสำหรับผู้สูงวัย รวมถึงบริการในด้านอื่น ๆ ที่เติบโตมากขึ้นเพื่อรองรับการเป็นสังคมผู้สูงวัย จึงมีความน่าสนใจว่าการนำเสนออุดมการณ์การเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงวัยในสื่อมวลชนไทย โดยเฉพาะสื่อออนไลน์ที่มีความรวดเร็ว จะมีการนำเสนอภาพหรืออุดมการณ์ของผู้สูงวัยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างไร หรือยังคงเป็นการผลิตซ้ำภาพและเรื่องเล่าของผู้สูงวัยในแบบเดิม กระบวนการสื่อสารเพื่อการประกอบสร้างอุดมการณ์ผ่านเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชนไทยเป็นอย่างไร อุดมการณ์ของผู้รับสารจากสื่อมวลชนไทยที่มีต่อกลุ่มผู้สูงวัยมีลักษณะอย่างไร

การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นการศึกษาตัวบทที่ได้รับการเผยแพร่ในสื่อใหม่ สื่ออินเทอร์เน็ต หรือสื่อออนไลน์ต่างๆ เพราะผู้รับสารมีบทบาทในการแบ่งปันข่าวสารที่ตนเองสนใจผ่านสื่อสังคมออนไลน์มากยิ่งขึ้น พื้นที่ออนไลน์จึงเป็นพื้นที่อิสระที่เปิดโอกาสให้คนที่มีเทคโนโลยีสามารถเข้าถึงได้ และเพิ่มเติมประเด็นการศึกษา มุมมองที่สังคมมีต่อผู้สูงวัยผ่านสายตาของคนหนุ่มสาวหรือวัยทำงานที่เปิดรับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยมักจะได้รับการบอกเล่าโดยคนหนุ่มสาว ภาพความคิด มุมมอง ทักษะคติที่ได้รับ การผลิตผ่านสื่อมวลชนจึงถือเป็นการตีความ แสดงให้เห็นถึงการพยายามทำความเข้าใจวิถีชีวิตและประสบการณ์ของผู้สูงวัย ผ่านการเล่าเรื่องที่แฝงความคิด ความเชื่อ หรืออุดมการณ์ที่สังคมมีต่อกลุ่มผู้สูงวัย

การศึกษาอุดมการณ์ (Ideology) การสื่อสารเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงเป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยให้เห็นกรอบความคิดที่สังคมมีต่อกลุ่มผู้สูงวัย โดยเลือกศึกษาเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) เช่น ข่าว สารคดี บทความ และศึกษาเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องแต่ง (Fiction) เช่น คลิปปิธีโอเรื่องเล่าที่มีเนื้อหาหรือตัวละครเป็นผู้สูงวัย ซึ่งจะให้เห็นการผลิตอุดมการณ์เกี่ยวกับผู้สูงวัยทั้งในโลกจริงและโลกจินตนาการ และสามารถนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับว่าอุดมการณ์ของผู้สูงวัยในเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องจริงมีความแตกต่างจากเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องแต่งอย่างไร อุดมการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นมีบทบาทหน้าที่ยังอย่างไรต่อสังคม รวมถึงกลุ่มผู้รับสารจากสื่อมีอุดมการณ์ต่อการเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชนไทยอย่างไร

ดังนั้นการศึกษานี้มีความพยายามที่จะต่อยอดการศึกษาจากที่ผ่านมา นอกจากจะศึกษาอุดมการณ์จากตัวบท (Text) ยังมีการศึกษาวิเคราะห์กระบวนการประกอบสร้างอุดมการณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากผู้ผลิต โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกถึงกระบวนการผลิต เชื่อมโยงกับการวิเคราะห์จากตัวเนื้อหาที่นำเสนอผ่านสื่อ และวิเคราะห์จากมุมมองของผู้รับสาร ทำให้เห็นว่ามีกระบวนการสื่อสารความหมาย (Encoding) เรื่องเล่าของผู้สูงวัยจากกลุ่มสื่อมวลชน และมีการถอดความหมาย (Decoding) ของการเป็นผู้สูงวัยจากกลุ่มผู้รับสาร

การศึกษาการสื่อสารอุดมการณ์เกี่ยวกับผู้สูงอายุจากหลากหลายมุมมอง ทำให้เห็นมิติผู้สูงวัยที่ได้รับการอธิบายจากทั้งมุมมองผู้สูงวัยเอง และมุมมองของคนวัยอื่น ๆ ทำให้เห็นกระบวนการผลิตอุดมการณ์และการทำงานของอุดมการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัยทั้งในโลกของสื่อและโลกความเป็นจริงที่สถานการณ์ต่าง ๆ มีความเปลี่ยนแปลง

2. คำถามนำการวิจัย

1. การสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชนไทยมีลักษณะอย่างไร
2. กระบวนการสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชนไทยมีลักษณะอย่างไร
3. อุดมการณ์เกี่ยวกับผู้สูงวัยของกลุ่มผู้รับสารจากสื่อมวลชนไทยมีลักษณะอย่างไร

3. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชนไทย
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารอุดมการณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชนไทย
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์อุดมการณ์เกี่ยวกับผู้สูงวัยของกลุ่มผู้รับสารจากสื่อมวลชนไทย

4. ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหา มีรายละเอียดที่มุ่งเน้นดังนี้

1. การศึกษาเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับผู้สูงวัยที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชนไทย วิเคราะห์จากองค์ประกอบการเล่าเรื่องราว เนื้อหาการเล่าเรื่อง และวิธีการเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงวัย มีการสื่อสารอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัยอย่างไร โดยศึกษาเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยทั้งเรื่องจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction) เรื่องจริงเป็นการคัดเลือกจากข่าวออนไลน์ และเรื่องแต่ง คัดเลือกจากคลิปวิดีโอโฆษณา โดยมีเงื่อนไขว่าเรื่องเล่าที่ได้รับการคัดเลือกจะต้องมีการนำเสนอตัวละครที่เป็นผู้สูงวัย
2. การศึกษากระบวนการผลิตอุดมการณ์ผ่านเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชนไทย มุ่งเน้นการศึกษากระบวนการหรือขั้นตอนการผลิตเรื่องเล่า ใช้แนวคิดองค์ประกอบการเล่าเรื่อง (Narrative) และแนวคิดอุดมการณ์ (Ideology) ช่วยในการค้นหากระบวนการผลิตเรื่องเล่า
3. การทำความเข้าใจอุดมการณ์ของผู้รับสารผ่านสื่อมวลชนไทยที่มีต่อกลุ่มผู้สูงวัย ผู้รับสารเป็นกลุ่มผู้บริโภคเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มผู้สูงวัย แต่ละกลุ่มมีอุดมการณ์หรือมุมมองอย่างไรต่อผู้สูงวัย

ขอบเขตการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลมีประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์เนื้อหา (Textual Analysis) คัดเลือกข่าว บทความ สารคดี หรือคลิปวิดีโอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) ที่นำเสนอผ่านเว็บไซต์ข่าวออนไลน์ที่ได้รับความนิยม ได้แก่ ไทยรัฐ เดลินิวส์ ข่าวสด และยูทูบ (Youtube) ข้อมูลที่รวบรวมใช้ในการวิเคราะห์ โดยใช้แนวคิดการเล่าเรื่อง (Narrative) และแนวคิดอุดมการณ์ (Ideology) เป็นแนวทางการวิเคราะห์
2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เป็นการสัมภาษณ์กระบวนการผลิตเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากกลุ่มสื่อมวลชน และสัมภาษณ์มุมมองของผู้รับสารที่มีต่อเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย เพื่อค้นหาอุดมการณ์ที่ทั้งสองกลุ่มมีต่อเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย โดยใช้แนวคิดการเข้ารหัสและถอดรหัส (Encoding and Decoding) เป็นแนวทางการวิเคราะห์

5. ขอบเขตการเบื้องต้น

1. การศึกษาการสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชนไทย เป็นการศึกษาเรื่องเล่าในรูปแบบของเรื่องจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction)
2. การศึกษาเรื่องเล่าของผู้สูงวัยจากเรื่องจริง (Non-fiction) คือการศึกษาจากข่าว สารคดี และบทความ ที่ได้ค้นหาผ่านเว็บไซต์ไทยรัฐ เดลินิวส์ และข่าวสด ในช่วงระยะเวลา 24 เดือน ย้อนหลังในปีพ.ศ.2559 – 2560
3. การศึกษาเรื่องเล่าของผู้สูงวัยจากเรื่องแต่ง (Fiction) คือการศึกษาคlipวิดีโอที่นำเสนอผ่านสื่อออนไลน์ โดยมีตัวละครเป็นผู้สูงวัยดำเนินเรื่อง ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูล โดยค้นหาผ่านยูทูบ (YouTube)
4. การสัมภาษณ์กลุ่มสื่อมวลชนที่มีบทบาทสำคัญในการผลิตเรื่องเล่า มุมมองที่มีต่อการนำเสนอประเด็นผู้สูงวัย และกลุ่มผู้รับสารที่รับชมเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย เพื่อถอดความหมายของอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัย

6. นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการที่ใช้ในการวิจัย

การสื่อสารอุดมการณ์ หมายถึง การสื่อสารกรอบแนวคิดหรือชุดความคิดที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งอุดมการณ์เป็นกรอบความคิดที่ได้รับการผลิตและถ่ายทอดให้เผยแพร่ในสังคม เกิดขึ้นผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความเกี่ยวข้องกับสถาบันต่าง ๆ ในสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษารวมถึงการสื่อสารผ่านสื่อมวลชน

อุดมการณ์คือกรอบความคิดหรือชุดความคิดต่าง ๆ จะทำงานในระดับความคิด โดยแบ่งประเภทของอุดมการณ์ที่มีรายละเอียดดังนี้

อุดมการณ์หลัก คืออุดมการณ์ที่ได้รับการยอมรับในสังคมเป็นวงกว้าง

อุดมการณ์รอง คืออุดมการณ์ที่มีบางส่วนเป็นที่ยอมรับ แต่ไม่ได้รับการยอมรับอย่างทั่วไป

อุดมการณ์ต่อต้าน คืออุดมการณ์ที่ตรงข้ามกับอุดมการณ์หลัก

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จึงต้องการค้นหาว่าการเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชนไทยมีการสื่อสารอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัยอย่างไร มีอุดมการณ์หรือวิธีคิดใดที่ผูกโยงกับความเป็นผู้สูงวัย การศึกษาอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัยจึงศึกษาผ่านการวิเคราะห์เนื้อหาเรื่องเล่าและการสัมภาษณ์ผู้ผลิตและผู้รับสารเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย

กระบวนการสื่อสารเพื่อการประกอบสร้างอุดมการณ์ หมายถึง กระบวนการการผลิตเรื่องเล่าที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชน โดยใช้แนวคิดองค์ประกอบการเล่าเรื่องและอุดมการณ์เป็นแนวทางในการเข้าใจว่ากระบวนการผลิตอุดมการณ์ เริ่มจากการค้นหาประเด็น ตัวละคร ความขัดแย้ง ฉาก สถานที่หรือสถานการณ์ที่ผู้สูงวัยเกี่ยวข้อง จากวิธีการเล่าเรื่องที่กล่าวไปเป็นองค์ประกอบที่ใช้ทำความเข้าใจการสื่อสารอุดมการณ์หลักอุดมการณ์รอง หรืออุดมการณ์ต่อต้านที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย หมายถึง การบรรยาย อธิบาย ตีความ ให้ความหมายเกี่ยวกับกลุ่มผู้สูงวัย ผ่านเรื่องเล่าที่นำเสนอเป็นเรื่องจริง (Non-fiction) มีข้อมูล ข้อเท็จจริง เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง ได้แก่ ข่าว บทความ สารคดี คลิปข่าวต่างๆ โดยค้นหาจากเว็บไซต์ข่าวออนไลน์ไทยรัฐ เดลินิวส์ และข่าวสด ย้อนหลัง 24 เดือน ในช่วงปีพ.ศ.2559 – 2560 ซึ่งเป็นช่วงปีที่มีความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ การเมือง สังคม การศึกษา และเรื่องเล่าที่นำเสนอเป็นเรื่องแต่ง (Fiction) คลิปวิดีโอเรื่องเล่าที่มีตัวละครเป็นผู้สูงวัยที่นำเสนอในยูทูบ (Youtube)

การคัดเลือกข่าว บทความ สารคดี และคลิปวิดีโอที่นำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย มีเงื่อนไขว่าจะต้องเป็นเนื้อหา (Content) หรือตัวบท (Text) ที่มีองค์ประกอบของความเป็นเรื่องเล่า โดยเฉพาะอย่างมีการระบุบุคคลหรือตัวละคร (Character) ในเรื่องราวต่างๆ บ่งบอกถึงลักษณะความเป็นผู้สูงวัย ไม่ว่าจะเป็นด้วยการบรรยายด้วยข้อความหรือภาพ จึงจะคัดเลือกเป็นเนื้อหาที่ใช้ในการวิเคราะห์

การศึกษาเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย มุ่งเน้นการวิเคราะห์อุดมการณ์ผ่านองค์ประกอบของการเล่าเรื่อง โดยเลือกองค์ประกอบที่สำคัญ 6 องค์ประกอบ เพื่อวิเคราะห์หาค่าอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัยในเรื่องเล่า

1. คุณลักษณะของตัวละครผู้สูงวัย (Character) ที่ปรากฏในเรื่องเล่า ข่าว สารคดี บทความ คลิปวิดีโอ มีการบ่งบอกเพศสภาพ (Gender) ชนชั้น (Class) หรือเชื้อชาติ (Race) อย่างไร และคุณลักษณะที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม รวมถึงความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับบุคคลในชีวิต ทั้งนี้จะเป็นการพรรณนาบรรยาย และอธิบายคุณลักษณะของผู้สูงวัยให้เห็นว่ามีรายละเอียดอย่างไร
2. ความขัดแย้ง (Conflict) คืออุปสรรคที่ผู้สูงวัยจะต้องรับมือเมื่ออายุมากขึ้นเรื่อยๆ ความขัดแย้งที่ปรากฏให้เห็นในการเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงวัย ผู้สูงวัยมีความขัดแย้งภายในใจตนเอง ต่อคนรอบข้าง หรือต่อสังคมอย่างไร ซึ่งการวิเคราะห์ความขัดแย้งจะเป็นการสังเกตและวิเคราะห์จากข้อความ จากภาพที่นำเสนอในเรื่องเล่าทั้งเรื่องจริง และเรื่องแต่ง
3. ฉาก สถานที่ และเวลา (Setting) การนำเสนอเรื่องราวของหรือภาพของผู้สูงวัยปรากฏตัวในสถานที่แบบใด หรือในสถานการณ์แบบใด

4. โครงเรื่อง (Plot) เป็นการลำดับเรื่องราวในการนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุ มีวิธีการลำดับเรื่องราวอย่างไร ตั้งแต่เริ่มต้นเรื่อง พัฒนาเหตุการณ์ ไปจนกระทั่งสู่จุดจบของเรื่อง
5. มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View) คือการอธิบายและตีความว่าผู้เล่าเรื่อง เลือกเล่าเรื่องจากจุดยืนของใคร จากมุมมองของผู้สูงอายุ หรือจากมุมมองของบุคคลภายนอก ซึ่งจะส่งผลต่อความเข้าใจและอุดมการณ์ที่สังคมมีต่อผู้สูงอายุ
6. แก่นเรื่อง (Theme) เรื่องเล่าดังกล่าวต้องการสื่อสารแนวคิดหรืออุดมการณ์ (Ideology) ลักษณะใดที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุในแง่มุมมองของผู้ผลิตต้องการบอกอะไรกับคนชมหรือคนฟัง ในขณะที่ผู้รับสารเรียนรู้อะไรจากเรื่องราวดังกล่าว

จากการวิเคราะห์ผ่านองค์ประกอบของการเล่าเรื่องที่กล่าวไปข้างต้น จะทำให้เราได้เห็นอุดมการณ์ (Ideology) หรือกรอบความคิดที่สังคมมีต่อผู้สูงอายุ องค์ประกอบที่ใช้ในการวิเคราะห์เรื่องเล่าที่เป็นตัวบท (Text) ยังนำองค์ประกอบดังกล่าวไปพัฒนาคำถามสัมภาษณ์ที่จะใช้สัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ผลิต ได้แก่ กลุ่มสื่อมวลชน และกลุ่มผู้รับสาร จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มผู้สูงอายุ และยังนำไปช่วยเป็นแนวทางในการวิเคราะห์อุดมการณ์ของกลุ่มผู้รับสารที่มีต่อผู้สูงอายุอีกด้วย

กลุ่มสื่อมวลชน หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการผลิตเนื้อหาแนะนำเสนอในสื่อมวลชน ในที่นี้จะคัดเลือกกลุ่มสื่อมวลชนเป็นรายบุคคล จำนวน 10 - 15 คน โดยไม่จำกัดอายุ หรือสายงานที่เกี่ยวข้อง เป็นผู้ที่สามารถให้มุมมองเกี่ยวกับการผลิตและการนำเสนอข่าวที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

กลุ่มผู้รับสาร หมายถึงบุคคลที่เปิดรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อตามช่องทางต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ และเป็นกลุ่มที่เคยได้ยินข่าวเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ในที่นี้แบ่งกลุ่มตัวอย่างตามช่วงวัย เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มผู้สูงอายุ

กลุ่มวัยรุ่น หมายถึง กลุ่มนักเรียนหรือนักศึกษาที่มีอายุไม่เกิน 25 ปี และเคยมีประสบการณ์ใกล้ชิดกลุ่มผู้สูงอายุ รวมถึงได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชนอย่างสม่ำเสมอ

กลุ่มวัยทำงาน หมายถึง กลุ่มคนที่มีประสบการณ์การทำงาน อายุประมาณ 26 ปีขึ้นไป เป็นกลุ่มที่ใช้ชีวิตการทำงาน อาศัยอยู่คนเดียว หรืออาศัยอยู่กับครอบครัว ญาติ และมีประสบการณ์ได้เคยใกล้ชิดกับกลุ่มผู้สูงอายุในชีวิตประจำวัน หรือรับข้อมูลข่าวสารจากสื่ออย่างต่อเนื่อง

กลุ่มผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ได้รับการเรียกขานหรือนิยามจากสังคม เช่น ผู้สูงอายุ คนแก่ คนชรา ผู้หลักผู้ใหญ่ หรือเรียกด้วยลักษณะของการนับญาติ เช่น ลุง ป้า ปู่ ย่า ตา ยาย โดยตัวบท (Text) ที่เลือกศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้อาจจะไม่ได้มีการนิยามการเป็นผู้สูงอายุด้วยอายุเพียง

อย่างเดียว ผู้วิจัยจะใช้คำค้นหาตัวบทจากสื่อออนไลน์ที่ใช้วิเคราะห์เกี่ยวกับผู้สูงวัยดังที่กล่าวไป รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้สูงวัย เกี่ยวกับมุมมองที่มีต่อข่าวหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย

7. ข้อยกจำกัดของงานวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้มีข้อจำกัดคือเลือกศึกษาเรื่องเล่าที่มีการนำเสนอผ่านสื่อมวลชนไทยเท่านั้น เป็นการศึกษาเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยทั้งในสื่อที่เป็นารเขียนและเป็นภาพเคลื่อนไหวจากคลิปวิดีโอทางยูทูบ โดยจัดแบ่งประเภทของเรื่องเล่าดังนี้

1. เรื่องเล่าที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) ได้แก่ ข่าว สารคดี บทความและคลิปข่าวต่างๆ ที่นำเสนอผ่านเว็บไซต์ข่าวออนไลน์ไทยรัฐ เดลินิวส์ ข่าวสด ย้อนหลัง 24 เดือน ในช่วงปีพ.ศ.2559 – 2560
2. เรื่องเล่าที่เป็นเรื่องแต่ง (Fiction) ได้แก่ คลิปวิดีโอเรื่องเล่าที่มีตัวละครเป็นผู้สูงวัยที่นำเสนอผ่านยูทูบ (Youtube)
3. การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ผลิตหรือกลุ่มสื่อมวลชนที่มีต่อประเด็นเรื่องการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับผู้สูงวัยทางสื่อมวลชน และกระบวนการผลิตหรือนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับผู้สูงวัยทางสื่อมวลชน
4. การสัมภาษณ์กลุ่มผู้รับสารที่มีต่อประเด็นเรื่องการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับผู้สูงวัยทางสื่อมวลชน โดยแบ่งการสัมภาษณ์เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มผู้สูงวัย

8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเปิดมุมมองหรือขยายมิติการสื่อสารและการนำเสนอข้อมูลข่าวสารของสื่อมวลชนที่มีต่อผู้สูงวัย
2. เพื่อเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับองค์กรต่างๆ ในการพัฒนาหรือจัดกิจกรรมให้กับกลุ่มผู้สูงวัย
3. เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายที่มีต่อผู้สูงวัยของภาครัฐและภาคเอกชน
4. เพื่อให้มุ่งเน้นการสร้างอุดมการณ์เชิงบวก สร้างคุณค่า และพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ของผู้สูงวัยให้มีความเข้มแข็ง
5. เพื่อสร้างองค์ความรู้ให้กับสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันสื่อมวลชน สถาบันด้านเศรษฐกิจในการสร้างชุดความรู้ความเข้าใจที่มีต่อผู้สูงวัยและสื่อสารให้กับคนรุ่นใหม่มีความเข้าใจในกลุ่มผู้สูงวัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุของสื่อมวลชนไทย เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการศึกษาอุดมการณ์ผ่านการเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชนไทย การศึกษาในครั้งนี้จึงทำความเข้าใจประเด็นดังกล่าว ผ่านแนวคิดอุดมการณ์และการเล่าเรื่องที่มีความเชื่อมโยงกับกลุ่มผู้สูงอายุ รวมถึงการใช้แนวคิดการเข้ารหัสและถอดรหัส เพื่อทำความเข้าใจการผลิตและการตีความเรื่องเล่าดังกล่าว จากมุมมองของกลุ่มผู้ผลิตและกลุ่มผู้รับสารเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

อุดมการณ์เป็นกรอบความคิดหรือชุดความคิดที่แสดงถึงคุณค่า (Value) โดยสามารถอธิบายผ่านมุมมองของเรื่องเล่า (Narrative) กรอบความคิดแสดงลำดับของความสัมพันธ์ที่ปรากฏในเรื่องเล่า เช่น ความจริง ความหลอกลวง ความดี ความเลว ความสวยงาม และความน่าเกลียด ความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวอาจจะปรากฏให้เห็นชัดเจนในเรื่องเล่าหรืออาจจะแฝงอยู่ ไม่ได้บอกกล่าวออกมาอย่างชัดเจน ผู้อ่านหรือผู้รับสารที่ทำความเข้าใจเรื่องเล่าจึงต้องตีความหมายหรือถอดความหมายของอุดมการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในเรื่องเล่า (Herman & Vervaeck, 2013)

ผู้วิจัยจึงเลือกใช้แนวคิดหรือทฤษฎีในการอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเรื่องผู้สูงอายุ: สื่อมวลชนกับสังคมผู้สูงอายุ (Aging society)
2. แนวคิดอุดมการณ์ (Ideology)
3. แนวคิดเรื่องเล่า (Narrative)
4. แนวคิดการเข้ารหัสและถอดรหัส (Encoding and Decoding)

1. แนวคิดเรื่องผู้สูงอายุ: สื่อมวลชนกับสังคมผู้สูงอายุ (Aging society)

การทำความเข้าใจความเป็นผู้สูงอายุ จะเริ่มต้นด้วยการอธิบายนิยามความหมายของความเป็นผู้สูงอายุ ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ตามด้วยการอธิบายความเป็นผู้สูงอายุที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชนทั้งไทยและต่างประเทศ และมุมมองที่ผู้อื่นมีต่อผู้สูงอายุ ซึ่งจะช่วยให้สามารถเชื่อมโยงไปสู่การวิเคราะห์อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุ รวมถึงทำความเข้าใจมุมมองที่ผู้อื่นมีต่อผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น

ความหมายและความเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

การนิยามเกี่ยวกับผู้สูงอายุหรือผู้สูงวัย มีการนิยามได้หลากหลายมุมมอง อาจจะเริ่มต้นด้วยการนิยามทางร่างกายหรือการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพ การนับจำนวนอายุที่เพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย เช่น รูปร่าง หน้าตา สีผิว ผิวพรรณ ศักยภาพทางร่างกายที่ไม่แข็งแรง อาการเจ็บป่วยได้ง่าย บ่งบอกความเป็นผู้สูงอายุ ส่วนการนิยามความหมายเชิงสังคม ตำแหน่ง บทบาทหน้าที่ สถานะทางสังคม ซึ่งแต่ละสังคมมีการนิยามความเป็นผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน เพราะฉะนั้นความเป็นผู้สูงอายุจึงไม่ได้กำหนดเพียงจำนวนอายุที่เพิ่มขึ้นเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการให้ความหมายการเป็นผู้สูงอายุของแต่ละสังคมที่อาจจะมีความแตกต่างกัน สังเกตได้จากการเรียกผู้สูงอายุ ด้วยถ้อยคำต่าง ๆ เช่น คนแก่ คนชรา ผู้อาวุโส ซึ่งภาพจำที่คนส่วนใหญ่มีต่อผู้สูงอายุ เป็นภาพจำในด้านการ

เป็นผู้พึ่งพา ต้องการการดูแล อย่างไรก็ตามหากสังเกตครอบครัวในปัจจุบันยังมีกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง สามารถดูแลตัวเองได้ และคอยให้ความช่วยเหลือลูกหลาน

การจัดแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุ โดยนักชราวิทยา สามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ๆ ตามช่วงอายุดังนี้ (Craig, 1991; Hoffman et al, 1988 อ้างถึงใน ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2553)

- 1) **ช่วงไม่ค่อยแก่ (the young – old)** ผู้สูงอายุจะมีอายุประมาณ 60-69 ปี เป็นช่วงเริ่มต้นของวัยที่มีอายุมากขึ้น และต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และความสัมพันธ์กับคนรอบข้าง อย่างไรก็ตามเป็นช่วงที่ผู้สูงอายุยังสามารถดูแลตนเองได้ และดูแลผู้อื่นได้
- 2) **ช่วงแก่ปานกลาง (the middle-aged old)** ผู้สูงอายุจะมีอายุประมาณ 70-79 ปี เป็นช่วงที่ผู้สูงอายุจะเริ่มพบความสูญเสีย มีการเจ็บป่วยด้วยโรคที่แตกต่างกัน รวมถึงคนรอบข้างของผู้สูงอายุจะเริ่มเสียชีวิต เพื่อน ญาติ คนรัก เป็นต้น เป็นช่วงที่ผู้สูงอายุอาจจะไม่ค่อยได้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคมมากนัก
- 3) **ช่วงแก่จริง (the old-old)** ผู้สูงอายุจะมีอายุประมาณ 80-90 ปี เป็นช่วงที่มีอายุมาก ต้องการคนดูแลใกล้ชิด หากผู้สูงอายุอยู่คนเดียวก็ต้องสามารถดูแลตัวเองภายใต้สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ต้องระมัดระวังเรื่องการใช้ชีวิต และดูแลสุขภาพมากยิ่งขึ้น
- 4) **ช่วงแก่จริงๆ (the very old-old)** ผู้สูงอายุจะมีอายุประมาณ 90-99 ปี การที่คนเราจะมียืนยาวมาถึงในช่วงเวลานี้ได้ หาได้ค่อนข้างน้อย เป็นช่วงเวลาที่ได้อยู่กับตัวเองค่อนข้างมาก ได้ทำกิจกรรมที่ตนเองสนใจ โดยเฉพาะการได้อยู่กับครอบครัวหรือเพื่อน ๆ ที่มีความชอบคล้ายกัน

อย่างไรก็ตาม การนิยามผู้สูงอายุจึงไม่ได้เป็นการนิยามด้วยจำนวนอายุที่เพิ่มขึ้นเพียงอย่างเดียว ยังมีมิติเรื่องสังคม วัฒนธรรม หรือความเชื่อในการทำความเข้าใจความเป็นผู้สูงอายุ ที่อาจจะมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์หรือกรอบความคิดที่สังคมมีต่อผู้สูงอายุ องค์ความรู้เกี่ยวกับการเป็นผู้สูงอายุ ได้มีการศึกษาจนกระทั่งพัฒนาเป็นทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ 3 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีแยกตนเอง (Disengagement theory) ทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) และทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity Theory)

ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

การศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ โดยมองจากมุมมองของทฤษฎีที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ เป็นอีกมิติหนึ่งที่เปิดเผยให้เราได้เห็นอุดมการณ์หรือภาพตัวแทนที่สังคมมีต่อกลุ่มผู้สูงอายุ การทบทวนทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่มผู้สูงอายุ แบ่งได้ดังนี้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2554)

ทฤษฎีแยกตนเอง (Disengagement theory) เป็นทฤษฎีที่อธิบายว่าผู้สูงอายุควรจะแยกตัวออกจากสังคม นักวิชาการที่นำเสนอทฤษฎีนี้ได้แก่ E.Cumming & W.Henrey เมื่อปี ค.ศ.1961 เมื่อเริ่มก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุ ผู้สูงอายุจะลดการทำงานลง ทั้งด้านปริมาณของงาน และด้านคุณภาพที่อาจจะไม่ต้องใช้พลังของการทำงานที่เข้มข้นหรือลึกซึ้งเหมือนวัยหนุ่มสาว การแยกตนเองของผู้สูงอายุจะเกี่ยวข้องกับมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง รวมไปถึงการสื่อสาร หากนำทฤษฎีมาช่วยอธิบายมุมมองหรืออุดมการณ์ที่

สื่อมวลชนมีต่อผู้สูงอายุ อาจจะทำให้เห็นว่าอุดมการณ์หรือภาพตัวแทนที่มีต่อผู้สูงอายุไม่ได้รับการนำเสนอมากนัก เพราะผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่ควรพิทักษ์หรือแยกตัวออกจากสังคม จึงไม่ได้รับความสนใจในการนำเสนอ หรือถ้าหากนำเสนออีกอาจจะไม่ได้มีบทบาทสำคัญมากนัก

ทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) เป็นทฤษฎีที่มีมุมมองต่อผู้สูงอายุในเชิงบวก ผู้สูงอายุยังคงเป็นกลุ่มคนที่มีพลังในการทำงาน มีความกระตือรือร้น (Active) สามารถเป็นผู้นำในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ มีประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ สามารถพึ่งพาตนเองได้ ผู้นำเสนอทฤษฎีนี้ได้แก่ Havighurst เมื่อปี ค.ศ.1963 โดยทฤษฎีนี้ที่มาจากงานวิจัยที่เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้สูงอายุผิวขาว มีอายุระหว่าง 50 - 90 ปี จำนวน 300 คน พบว่า ผู้สูงอายุยังคงมีบทบาทในสังคม ทำกิจกรรมต่าง ๆ มีสุขภาพแข็งแรง ทำให้ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงมักจะมีทัศนคติด้านบวกต่อตนเอง หรือมองเห็นภาพด้านบวกของตนเอง (Self-image) ภาพด้านบวกหรือภาพการนำเสนอผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการทำกิจกรรมต่าง ๆ มีให้เห็นในสื่อมวลชน ซึ่งเริ่มหันมาสร้างภาพตัวแทนหรือสร้างอุดมการณ์ด้านบวกที่มีต่อกลุ่มผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นความท้าทายที่นักศึกษาว่าอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตหรือการทำกิจกรรมเป็นอุดมการณ์อย่างไรที่สื่อมวลชนเลือกนำเสนอ

ทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity Theory) เป็นทฤษฎีที่แตกต่างจากทฤษฎีแยกตนเอง และทฤษฎีกิจกรรม กลุ่มนักทฤษฎีที่เสนอแนวความคิดนี้ได้แก่ Newgarten, Havighurst และ Tobin ในปี ค.ศ.1968 เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับการพิจารณาชีวิตของบุคคลเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุว่า หากผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่ทำกิจกรรมมาก่อนก็มักจะทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ แต่หากก่อนหน้านี้ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มคนใช้ชีวิตที่ไม่ได้เน้นการทำกิจกรรม เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุก็อาจจะยังคงรูปแบบการใช้ชีวิตที่ตนเองคุ้นเคย

จากทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุข้างต้น อาจจะตีความได้ว่า วิธีคิดที่มีต่อการอธิบายผู้สูงอายุมี 3 วิธีคิดใหญ่ๆ คือการมองผู้สูงอายุแบบต้องพึ่งพา (Passive) ได้รับการช่วยเหลือ ผู้สูงอายุไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ขณะที่อุดมการณ์อีกรูปแบบหนึ่งมองว่า ผู้สูงอายุยังคงมีความเข้มแข็ง (Active) และต้องพัฒนาความเข้มแข็งของตนเอง ด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ แตกต่างจากทฤษฎีความต่อเนื่อง ที่ให้ความสำคัญกับอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงอายุในด้านที่สะสมประสบการณ์การทำกิจกรรมหรือมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมทางสังคมมาก่อนหรือไม่ คุณลักษณะเหล่านั้นจึงยังคงต่อยอดจนถึงวัยสูงอายุ ภาพตัวแทนและอุดมการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นผู้สูงอายุจึงนำเสนอเป็น เรื่องเล่าผ่านสื่อมวลชน โดยที่อาจจะมุ่งเน้นอุดมการณ์ชุดใดชุดหนึ่งเพียงด้านเดียว และอุดมการณ์แต่ละชุดยังมีพื้นที่ในการนำเสนอที่แตกต่างกัน

ลักษณะของผู้สูงอายุที่ใช้เกณฑ์เรื่องสุขภาพมาจัดแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุ ในด้านสุขภาพมักจะให้คำอธิบายไว้ว่า ผู้สูงอายุหรือผู้สูงอายุคือบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป การจำแนกผู้สูงอายุด้วยเกณฑ์สุขภาพ ในการทางการแพทย์ใช้เป็นการคัดกรองเพื่อแยกแยะเรื่องการพึ่งพิงของผู้สูงอายุ สามารถดูแลตัวเอง ดำเนินกิจวัตรประจำวันได้หรือไม่ มากน้อยแค่ไหน โดยใช้ดัชนีบาร์เธลเอดีแอล (Barthel ADL Index) และใช้แบบประเมิน ADL เพื่อแยกภาวะพึ่งพิงในผู้สูงอายุ จำแนกได้เป็น 3 กลุ่มดังนี้ (สาธารณสุขจังหวัดบุรีรัมย์, 2558)

กลุ่มติดเตียง หมายถึง กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ อาจจะมีอายุค่อนข้างมากพิการหรือทุพพลภาพ มีผลคะแนนการแบบประเมินผู้สูงอายุตามกลุ่มศักยภาพตามความสามารถในการประกอบกิจวัตรประจำวัน (Barthel Activities of Daily Living: ADL) อยู่ในช่วง 0 - 4 คะแนน

กลุ่มติดบ้าน หมายถึง กลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถดูแลตนเองได้พอสมควร ช่วยเหลือตนเองได้บ้าง มีผลคะแนนการประเมินผู้สูงอายุตามกลุ่มศักยภาพ ตามความสามารถในการประกอบกิจวัตรประจำวัน (Barthel Activities of Daily Living: ADL) อยู่ในช่วง 5 - 11 คะแนน

กลุ่มติดสังคม หมายถึง กลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถพึ่งตนเองได้ ช่วยเหลือผู้อื่น ชุมชนและสังคมได้ มีผลคะแนนการประเมินผู้สูงอายุตามกลุ่มศักยภาพ ตามความสามารถในการประกอบกิจวัตรประจำวัน (Barthel Activities of Daily Living: ADL) ตั้งแต่ 12 คะแนนขึ้นไป

กลุ่มผู้สูงอายุทั้ง 3 กลุ่ม จึงมีลักษณะที่แตกต่างกัน พวกเขาจะมีวิถีคิดในการอธิบายตนเองในมุมมองที่แตกต่างกัน การนำเสนอภาพผู้สูงอายุในกลุ่มต่าง ๆ ล้วนได้รับการนำเสนอผ่านสื่อมวลชนมากน้อยแตกต่างกัน หากตั้งข้อสังเกตจากการทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ภาพของผู้สูงอายุในอังกฤษ ถ้าเป็นรายการที่เน้นความบันเทิง จะเน้นผู้สูงอายุกลุ่มติดสังคม มีความสนุกสนาน เฮฮา สร้างอารมณ์ขัน หากเป็นรายการข่าวเข้มข้น สารคดี เน้นสาระความรู้ อาจจะมีภาพของผู้สูงอายุกลุ่มติดเตียง เจ็บไข้ได้ป่วยที่กำลังรอความช่วยเหลือ และนำเสนอวิธีการในการดูแลผู้สูงอายุ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ลักษณะของผู้สูงอายุยังอธิบายได้อีก 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มปลอดภัย กลุ่มเสี่ยง กลุ่มพ่ายแพ้ โดยเป็นการจัดแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุตามความสามารถในการใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน มีรายละเอียดดังนี้ (พัชรวรรณ ศรีศิลปพันธ์, 2550 อ้างถึงใน โครงการศึกษาการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุในแต่ละช่วงวัย, 2558)

กลุ่มปลอดภัย เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี ใช้ชีวิตในชุมชนหรือสังคมได้ อาจจะไม่พึ่งพาหรือพึ่งพาผู้อื่น หากต้องพึ่งพาก็จะมีกลุ่มคนที่เป็นผู้คอยดูแลผู้สูงอายุภายในครอบครัว เป็นญาติมิตร ไม่จำเป็นต้องให้ทางภาครัฐหรือส่งเข้าบ้านพักดูแลผู้สูงอายุ

กลุ่มเสี่ยง จัดเป็นกลุ่มผู้สูงอายุจากกลุ่มปลอดภัยที่เสี่ยงจะเข้าข่ายเป็นกลุ่มพ่ายแพ้ หากไม่ได้รับการดูแลที่ดี โดยมีลักษณะเสี่ยง เช่น อาศัยอยู่คนเดียว อ่านหนังสือไม่ได้ เขียนไม่ได้ ยากจน มีปัญหาเรื่องสุขภาพ ซึ่งอาจจะกลายเป็นกลุ่มพ่ายแพ้ได้อีก หากไม่ได้รับการช่วยเหลือ แนะนำ ให้ความรู้ในการดูแลตนเอง

กลุ่มพ่ายแพ้ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่สามารถใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพในสังคม ซึ่งมีเหตุผลแตกต่างกัน เช่น ปัญหาสุขภาพ ไม่มีที่พักอาศัย ขาดผู้ดูแล ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงจำเป็นต้องได้รับการดูแลโดยภาครัฐหรือสถานสงเคราะห์สำหรับผู้สูงอายุ เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ลักษณะของผู้สูงอายุใน 3 รูปแบบ เป็นคำอธิบายเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่อาจจะพบได้ในเรื่องเล่าของผู้สูงอายุ เช่นเดียวกัน มีทั้งผู้สูงอายุที่ยังมีครอบครัว มีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับชุมชนสังคม ขณะเดียวกันก็มีผู้สูงอายุที่แยกตัว อยู่อย่างโดดเดี่ยวหรืออยู่ในบ้านพักสำหรับผู้สูงอายุ รวมไปถึงกลุ่มผู้สูงอายุที่มีโอกาสเผชิญกับปัญหาจากการขาดการดูแลตนเองและกลายเป็นผู้สูงอายุที่พ่ายแพ้ในการดูแลตนเองได้

จากการให้ความหมายและความเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่ได้นำเสนอไปข้างต้น เราได้เห็นวิถีคิดที่มีต่อการอธิบายความเป็นผู้สูงอายุ คุณลักษณะของผู้สูงอายุจึงมีความหลากหลาย (Heterogeneous) มีทั้งกลุ่มที่เข้มแข็ง กลุ่มที่อ่อนแอ กลุ่มเข้มแข็งที่มีโอกาสจะกลายเป็นกลุ่มอ่อนแอได้ในอนาคต อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้สูงอายุที่อ่อนแอ หากกระตือรือร้นที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเองก็สามารถกลายเป็นผู้สูงอายุที่เข้มแข็งได้เช่นเดียวกัน เรื่องเล่า

เกี่ยวกับผู้สูงวัยที่ปรากฏในสื่อมวลชน จึงเป็นพื้นที่หนึ่งที่ทำให้เราเข้าใจอุดมการณ์หรือกรอบความคิดที่สังคมประกอบสร้างให้กับผู้สูงวัย

สื่อมวลชนกับสังคมผู้สูงอายุ (Aging society)

สื่อมวลชนถือเป็นสถาบันสำคัญที่เผยแพร่เรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัยผ่านสื่อหรือช่องทางต่างๆ การปรากฏตัวของผู้สูงวัยในพื้นที่ของสื่อมวลชน จะเป็นการนำเสนอประเด็นหรือเนื้อหาต่างๆ ผ่านเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) เช่น ข่าว บทความ สารคดีต่าง ๆ หรือเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องแต่ง (Fiction) เช่น เรื่องสั้น นวนิยาย ละคร รวมไปถึงการนำเสนอเรื่องของผู้สูงวัยผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ สื่อภาพยนตร์ และสื่อออนไลน์ต่างๆ เป็นต้น

Harrington (2014) มีทัศนะต่อการศึกษาการนำเสนอประเด็นผู้สูงอายุในสื่อมวลชนว่า ความสูงวัยเป็นประเด็นที่สื่อมวลชนให้การนำเสนอ แต่อาจจะไม่ได้นำเสนออย่างโดดเด่นหรือเข้มข้นมากนัก ไม่ได้ให้ความสำคัญกับความหมายของอายุ (Age) ที่เปลี่ยนแปลงไป มองภาพของผู้สูงวัยเป็นภาพเหมารวม ไม่ได้ตีความความหมายของการเป็นผู้สูงอายุ มองว่าผู้สูงวัยเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน (Homogenous) ไม่ได้มองถึงความหลากหลาย (Heterogeneous) ของผู้สูงวัย และไม่ได้มีการให้ข้อมูลที่คำนึงถึงความแตกต่างในแง่ประสบการณ์ของผู้บริโภค ผู้ใช้งาน และผู้รับสาร เพราะการรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชนเป็นการบริโภคข้อมูลเชิงความหมาย อย่างไรก็ตามสื่อมวลชนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการนำเสนอประสบการณ์การเป็นผู้สูงวัย สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญในการเป็นแม่แบบที่นำเสนอหรือประกอบสร้างความเป็นผู้สูงวัยไปสู่สาธารณะในวงกว้าง

จากมุมมองของ Milner, Norman & Milner (2015) อธิบายว่าการนำเสนอรายการข่าว เนื้อหาในรายการโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และโฆษณา มักจะนำเสนอภาพจำที่แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงวัยจะได้รับการนำเสนอแบบลดคุณค่า ตอกย้ำว่าผู้สูงวัยคือภาระของสังคม กล่าวถึงผู้สูงวัยโดยใช้ภาษาด้านลบ ชี้นำความคิด เป็นการสะท้อนถึงทัศนคติที่สังคมมีต่อผู้สูงวัยในด้านลบมากกว่าด้านบวก ซึ่งอาจจะเป็นการนำเสนอข้อมูลเพียงด้านเดียว ทั้งที่ผู้สูงวัยยังมีคุณค่าด้านอื่นๆ ให้สื่อมวลชนได้นำเสนอ เช่น ความรู้ ประสบการณ์ ความทรงจำต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

Milner, Norman & Milner (2015) อธิบายเพิ่มเติมว่า สื่อมวลชนจึงเป็นแพลตฟอร์มสำคัญต่อการสื่อสารความหมายและประสบการณ์ของความเป็นผู้สูงวัย ส่งต่อข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากรุ่นสู่รุ่น อย่างไรก็ตามสื่อมวลชนอาจจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการตอกย้ำภาพจำที่สังคมมีต่อผู้สูงวัย เช่น การโฆษณาสินค้าต่าง ๆ มักจะหลีกเลี่ยงการนำเสนอภาพของผู้สูงวัยตามความเป็นจริง ไม่แสดงให้เห็นถึงร่องรอยความเปลี่ยนแปลง เมื่อบุคคลก้าวเข้าสู่การเป็นผู้สูงวัย โดยจะให้ความสำคัญกับการสร้างภาพความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบในเชิงกายภาพ ผ่านการนำเสนอสินค้าต่างๆ หรือเป็นสินค้าที่เน้นย้ำความเป็นหนุ่มสาวมากกว่าสินค้าที่แสดงให้เห็นความสูงวัยอย่างมีคุณค่า

ดังนั้นการนำเสนอของสื่อมวลชนมีทั้งการตอกย้ำภาพด้านลบและด้านบวก ขณะที่อีกด้านหนึ่งการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัย ควรเป็นการสร้างความท้าทายในการมีอายุมากขึ้น ความสูงวัยเป็นโอกาสสำคัญในชีวิตมนุษย์ที่จะเรียนรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆ และทำให้ผู้สูงวัยหรือกลุ่มคนอื่นๆ ในสังคมได้เรียนรู้ชีวิตของผู้สูงวัยที่มีคุณค่ามากกว่าการตอกย้ำหรือสร้างภาพจำในด้านความอ่อนแอเพียงอย่างเดียว

ประเด็นผู้สูงอายุจึงยังคงเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากสื่อมวลชน การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging society) ของสังคมไทย มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงจากจำนวนประชากรผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตามลำดับ ประกอบกับความก้าวหน้าด้านการแพทย์ ทำให้คนมีอายุที่ยาวนานมากขึ้น จากปริมาณของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในโลกความเป็นจริง ทำให้หลายฝ่ายเริ่มหันมาสนใจบอกเล่าเรื่องราวของผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น รวมถึงมีการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในหลากหลายสาขาวิชา ถึงแม้ว่างานวิจัยด้านการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุยังมีปริมาณไม่มากนักเมื่อเทียบกับการศึกษาผู้สูงอายุในสาขาอื่น ๆ (กาญจนา แก้วเทพ, 2554)

ทั้งนี้ตั้งข้อสังเกตได้ว่าแนวโน้มของการศึกษาผู้สูงอายุน่าจะมีเพิ่มมากขึ้น เพราะมีการให้ความสำคัญจากหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน เช่น การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ การมีโครงการที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุมากขึ้น โครงการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย การเดินทาง สุขภาพกายและใจของผู้สูงอายุ รวมถึงการนำเสนอประเด็นหรือรายงานข่าว รายการโทรทัศน์ที่ออกอากาศผ่านช่องทางต่างๆ ที่ผู้สูงอายุมีบทบาทมากขึ้น และเป็นบทบาทที่อาจจะแตกต่างจากที่ผ่านมา เช่น รายการหัวใจไม่มีวันชราทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ที่นำเสนอพลังของผู้สูงอายุ (Active Aging) ที่แสดงออกผ่านมิติต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยว การศึกษา การทำงาน การออกกำลังกาย เป็นต้น ความเคลื่อนไหวดังกล่าวสอดคล้องกับแนวความคิดที่เน้น “การส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น และภาคีเครือข่าย” ที่ได้กล่าวถึงไว้ในแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 – 2564 (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2561)

กลุ่มผู้สูงอายุได้รับการศึกษาจากหลายมุมมองว่า ไม่ว่าจะเป็นด้านการเป็นผู้ส่งสารหรือผู้ผลิตเนื้อหา (Sender/Source) โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีบทบาท มีความสำคัญ เป็นผู้นำประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ด้านเนื้อหาหรือตัวบท (Message/Content) ที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุได้รับการวิเคราะห์ตีความผ่านทฤษฎีต่างๆ ด้านของการใช้สื่อ (Media) และการเป็นผู้รับสาร (Receiver) การเปิดรับสื่อ ความต้องการ ความสามารถในการใช้สื่อของผู้สูงอายุ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อโทรทัศน์ สื่อพื้นบ้าน และสื่อใหม่ เป็นต้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2554)

จะเห็นได้ว่าชุดความคิดที่มองผู้สูงอายุในเชิงบวกและเชิงลบยังเกิดขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ อยู่เสมอ เป็นการปะทะกันทางความคิดหรืออุดมการณ์ที่ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ บางครั้งคำพูด การแสดงออก และการกระทำที่เกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัวต่อผู้สูงอายุที่แสดงออกในทางลบ การสื่อสารหรือการนำเสนอเกี่ยวกับประเด็นผู้สูงอายุ ถ้าหากเป็นการสื่อสารในเชิงลบ มักจะเรียกว่า Ageism ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นได้ทั้งตั้งใจ และไม่ตั้งใจ หรือเคลือบแฝงไปด้วยความตลก สนุกสนาน หรืออาจจะมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี ๆ ก็ทำกัน เป็นธรรมดาที่จะเกิดขึ้น ลักษณะของการสื่อสารด้านลบเกี่ยวกับผู้สูงอายุ มีอยู่ 4 ลักษณะดังนี้ (Butler, 1968 อ้างถึงใน Milner, Norman & Milner, 2015)

- 1) **ทัศนคติของบุคคลต่อผู้สูงอายุ (Personal ageism)** ความคิด ทัศนคติ ความเชื่อ และการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันของบุคคลที่มีอคติต่อบุคคลหรือกลุ่ม โดยเกี่ยวข้องกับเรื่องของอายุเป็นสำคัญ หากเกี่ยวข้องกับการนำเสนอของสื่อมวลชนคือการใช้คำเรียกผู้สูงอายุด้วยถ้อยคำที่ไม่เหมาะสม มองว่าความสูงวัยเป็นปัญหา หรือตัวละครที่เป็นผู้สูงอายุ อาจจะถูกสร้างให้เป็นตัวร้าย เป็นตัวละครที่ได้รับการดูถูก ว่าร้ายโดยตัวละครอื่น ๆ เป็นต้น
- 2) **ทัศนคติหรือมุมมองของสถาบันต่อผู้สูงอายุ (Institutional ageism)** มุมมองของผู้สูงอายุจากสถาบันต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นแนวทางการทำงาน โครงสร้างของสถาบัน กฎเกณฑ์ หรือการปฏิบัติที่

แบ่งแยกผู้สูงวัยออกจากคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม เป็นการเลือกปฏิบัติเพราะความมีอายุมาก เช่น การที่สื่อมวลชนหลีกเลี่ยง ไม่ให้ความสำคัญ ต่อการนำเสนอเรื่องของผู้สูงวัยอาจจะถือว่าเป็นอคติ ในเชิงสถาบันที่เกิดขึ้น หรือแม้กระทั่งในแวดวงโฆษณาที่พยายามสร้างภาพความสวยงามของคนหนุ่มสาวมากกว่าความสวยงามของความสูงวัย แสดงให้เห็นถึงการไม่ให้คุณค่ากับความสูงวัย ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีความหมายสำหรับมนุษย์ไม่แตกต่างจากช่วงวัยอื่นๆ ในสังคม

- 3) **ทัศนคติต่อผู้สูงวัยแบบเฉพาะเจาะจง (Intentional ageism)** อคติแบบตั้งใจที่มีต่อกลุ่มผู้สูงวัย ในรูปแบบต่างๆ มีเป้าหมายเพื่อใช้ประโยชน์จากความอ่อนแอของผู้สูงวัย ผู้สูงวัยจึงอาจจะ กลายเป็นกลุ่มที่ถูกทอดทิ้งคุณค่าลง โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องเพศสภาพ สังคมอาจจะมีอคติต่อ ผู้สูงวัยหญิงมากกว่าชาย
- 4) **ทัศนคติต่อผู้สูงวัยแบบไม่ตั้งใจ (Unintentional ageism)** อคติแบบไม่ตั้งใจที่มีต่อกลุ่มผู้สูงวัย เป็นความคิด มุมมอง หรือการกระทำที่ไม่ได้ตั้งใจ แต่ส่งผลกระทบต่อผู้สูงวัย เช่น การนำเสนอใน สื่อที่ล้อเลียนความเป็นคนสูงอายุด้วยความสนุกสนาน ซึ่งเป็นสิ่งที่กระทำจนชิน คั่นเคย โดยไม่ได้ ตั้งคำถามกับสิ่งที่เกิดขึ้น จนกลายเป็นสิ่งที่เป็นที่ยอมรับในสังคม

คุณลักษณะดังที่กล่าวไป เป็นรูปแบบของอคติที่มีต่อผู้สูงวัยที่ปรากฏให้เห็นในสื่อมวลชน ซึ่งเชื่อมโยง ให้เห็นอุดมการณ์ที่บุคคลหรือสังคมมีต่อผู้สูงวัย อาจจะเป็นอคติส่วนตัวหรือสถาบัน หรือเป็นอคติที่ตั้งใจและไม่ ตั้งใจ ความสูงวัยยังคงเป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดอคติที่มีต่อผู้สูงวัยไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อม อคติที่มีต่อผู้สูงวัย อาจจะยังเกี่ยวข้องกับชนชั้น เพศสภาพ รวมไปถึงเกี่ยวข้องกับความเชื่อ วัฒนธรรมของแต่ละสังคมอีกด้วย ประเด็นสำคัญคือการให้นิยามต่อการเป็นผู้สูงวัยว่าจะได้รับการนำเสนอหรือสื่อสารอย่างไร จะเป็นการผลิตซ้ำ ความหมายเดิม ต่อรองสร้างความหมายใหม่ที่อาจจะต้องใช้เวลาในการทำให้ความหมายเหล่านั้นเกิดการยอมรับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอผ่านสื่อมวลชนที่สามารถส่งต่อข้อมูลต่าง ๆ ไปได้ในวงกว้าง

จากการศึกษาภาพเหมารวม (Stereotype) ของผู้สูงวัยที่ปรากฏในสื่อมวลชนพบว่า มีภาพเหมารวม เกี่ยวกับผู้สูงวัยอยู่ 5 รูปแบบ ดังนี้ (Walker, 2010; Barret, Raphael & Gunderson, 2014)

- 1) **ผู้ที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้** การนำเสนอของสื่อมวลชน เรามักจะเห็นภาพผู้สูงวัยที่อ่อนหวานและ เปราะบางในเวลาเดียวกัน ผู้สูงวัยมักจะเป็นเหยื่อของความรุนแรง หรือในบางครั้งการนำเสนอภาพ ของผู้สูงวัยที่อบอุ่น แต่ไร้ความสามารถ สมควรได้รับความสงสาร เห็นอกเห็นใจ เปรียบเสมือนเด็ก น้อยที่เปราะบางต้องได้รับการปกป้องดูแล เป็นการตอกย้ำภาพของการเป็นภาระต่อสังคมให้ ชัดเจนมากขึ้น
- 2) **ผู้ที่มีความแปลกประหลาดและตลกขบขัน** จากข่าวหรือรายการโทรทัศน์ การกระทำของผู้สูงวัย ที่ได้รับการนำเสนอเป็นข่าว เช่น ผู้สูงวัยเป็นผู้ต้องหา หรือเป็นผู้ที่ทำพฤติกรรมแปลก ๆ มักจะถูก นำเสนอในด้านความแปลกและทำให้ดูตลกขบขัน หรือหากเป็นตัวละครผู้สูงวัยที่ถูกสร้างขึ้นใน ละครหรือทีวีซีรีส์ เป็นตัวละครตลกที่มีพฤติกรรมน่าขบขัน เป็นต้น

- 3) **ผู้ที่มีความทรุดโทรมและตกต่ำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้** เมื่อคนเราอายุมากขึ้นเรื่อยๆ สิ่งต่าง ๆ จะค่อยๆ เสื่อมโทรมลง สุขภาพ ความสุข ความมีเสน่ห์ จากการศึกษาของมหาวิทยาลัยเยลพบว่า การนำเสนอของสื่อมวลชนที่นำเสนอภาพด้านลบหรือภาพที่ทืดทู่ของผู้สูงวัย ยิ่งทำให้ผู้รับสารที่เป็นกลุ่มผู้สูงวัยมีความคิดหรือความรู้สึกไปในทางเดียวกัน เช่น ยิ่งอายุมากจะยิ่งรู้สึกว่าคุณภาพไม่แข็งแรง เดินช้า ประสาทการได้ยินไม่ดี มีความเครียด และส่งผลต่อสุขภาพของหัวใจ เป็นต้น การเป็นผู้สูงวัยจึงอาจจะถือเป็นโรคอย่างหนึ่งที่ลดทอนความสวยงาม ความน่าดึงดูดใจ โดยเฉพาะความสูงวัยที่เกิดกับผู้หญิงจะมีคุณค่าแตกต่างกับผู้สูงวัยชาย หญิงสูงวัยมีบทบาทและความสำคัญน้อยกว่าชายสูงวัย ยิ่งอายุมากยิ่งมีแต่ข้อเสียสำหรับผู้หญิง ความสวยงาม กำลังวังชา โอกาสในการมีคู่ครองลดน้อยลง เพราะสังคมยังคงให้ความสำคัญกับความสวยงามของผู้หญิงว่าเป็นความอ่อนวัย
- 4) **ผู้ที่ถูกแบ่งแยกหรือกีดกันออกจากสังคม** ผู้สูงวัยถูกจัดให้เป็นคนกลุ่มพิเศษในสังคมที่แบ่งแยกออกจากคนกลุ่มอื่นๆ มีความแตกต่าง ไม่เข้าพวก ซึ่งสะท้อนผ่านการเรียกด้วยการใช้คำหรือภาษาที่แบ่งแยก เมื่อเปรียบเทียบกับเด็ก คนหนุ่มสาว คนวัยทำงาน คนวัยกลางคน กลุ่มผู้สูงวัยเป็นกลุ่มที่ได้รับการกล่าวถึงน้อยที่สุด
- 5) **ผู้ที่ไม่ได้รับการจดจำ ไม่ได้ถูกพูดถึง หรือถูกละเลย มองข้าม** กลุ่มผู้สูงวัยที่ปรากฏในสื่อมวลชน มักจะถูกผลิตซ้ำด้วยภาพเดิมๆ ความแก่เป็นสิ่งที่ไม่มีใครปรารถนา เมื่อแก่ต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยว อ้างว้าง ผู้ที่ไม่แก่หรือคนหนุ่มสาว วัยทำงาน มักจะไม่อยากข้องเกี่ยวกับคนแก่ เรื่องราวหรือตัวละครที่เกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงได้รับการนำเสนอค่อนข้างน้อย

ข้อสังเกตหนึ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับภาพตัวแทนหรือเรื่องราวของผู้สูงวัยที่ปรากฏในสื่อค่อนข้างน้อย อาจจะเป็นเพราะกลุ่มผู้ผลิตสื่อที่ไม่ได้มีความรู้ ความเข้าใจต่อกลุ่มผู้สูงวัย ในประเทศอังกฤษพบว่ากลุ่มผู้ทำงานในแวดวงโฆษณา ส่วนใหญ่มีอายุต่ำกว่า 50 ปี เป็นกลุ่มคนวัยทำงานหรือกลุ่มหนุ่มสาว จึงขาดข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับผู้สูงวัย รวมถึงยังต้องการเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิต เพื่อนำเสนอเรื่องราวหรือผลิตโฆษณาที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัยได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง (Milner, Norman & Milner, 2015) เพราะฉะนั้นประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจที่มีต่อผู้สูงวัยจึงเป็นส่วนสำคัญสำหรับกลุ่มสื่อมวลชนในการบอกเล่าเรื่องราวของผู้สูงวัย

การนำเสนอภาพหรือเรื่องเล่าที่แสดงถึงความสูงวัย ในแต่ละอุตสาหกรรมหรือประเภทของการผลิตยังมีความแตกต่างกัน ในแวดวงโฆษณาอาจจะมีกรณีความความสูงวัยแตกต่างจากการนำเสนอข่าวหรือแม้กระทั่งในเรื่องเล่าหรือการ์ตูนสำหรับเด็กอาจจะตีความความสูงวัยในอีกรูปแบบหนึ่ง การให้คุณค่ากับความสูงวัยที่นำเสนอในนิตยสารสำหรับวัยรุ่นน่าจะมองความสูงวัยแตกต่างจากการ์ตูนสำหรับเด็ก

จากการศึกษาของ Robinson & colleagues (2007 อ้างถึงใน Barret, Raphael & Gunderson, 2014) พบว่า ส่วนใหญ่ตัวละครที่สูงวัยในภาพยนตร์ของดิสนีย์นำเสนอผู้สูงวัยด้านบวกมากกว่าด้านลบ อาจจะเป็นจิตวิทยาอย่างหนึ่งที่กระตุ้นให้เกิดซื้อสินค้าของดิสนีย์ในกลุ่มผู้ใหญ่ที่มีอำนาจซื้อสินค้าให้ลูกของตนเอง จึงนำเสนอภาพของผู้สูงวัยที่มีความหมายที่เป็นด้านบวกมากกว่าด้านลบ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดการซื้อสินค้าภาพของผู้สูงวัยจึงถูกประกอบสร้างในด้านที่เป็นประโยชน์หรือให้คุณค่าและความหมายที่ดีงาม

การนำเสนอความเป็นผู้สูงวัยผ่านสื่อมวลชน จะนำเสนอให้เห็นว่าความสูงวัยเป็นช่วงวัยที่ทำนาย นำค้นหา มีคุณค่า เป็นช่วงวัยทองของชีวิต เพราะคนที่จะใช้ชีวิตมาถึงช่วงวัยสูงอายุได้มีไม่มากนัก เมื่อเทียบกับจำนวนประชากรทั้งหมด ช่วงวัยสูงอายุจึงเป็นช่วงวัยที่ชีวิตผ่านประสบการณ์ต่างๆ มากมาย ผู้สูงวัยจะมีบทบาทอย่างไรต่อสังคมโลกที่จำนวนประชากรผู้สูงวัยกำลังเพิ่มขึ้น สื่อมวลชนจึงมีส่วนในการกำหนดทิศทางหรือสร้างเรื่องราว บอกกล่าว สร้างพลังอำนาจให้กับกลุ่มผู้สูงวัย หรือนำเสนอด้านความเจ็บป่วย ความเสื่อมโทรม หรือความน่าสงสารขึ้นอยู่กับมุมมองการตีความของกลุ่มผู้ผลิตสื่อ แสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์หรือกรอบความคิดที่สื่อมวลชนมีต่อกลุ่มผู้สูงวัย เป็นการทำนายที่จะค้นหาว่าอุดมการณ์ของสื่อมวลชนในยุคที่สื่อใหม่มีบทบาทมาก ภาพของผู้สูงวัยที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชนจะเป็นอย่างไร มีความเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ แตกต่างจากการนำเสนอภาพของผู้สูงวัยในอดีตอย่างไร

ทัศนคติหรือมุมมองต่อกลุ่มผู้สูงวัย

จากงานวิจัยที่ศึกษามุมมองที่คนกลุ่มอื่นๆ มีต่อผู้สูงวัยพบมุมมองที่มีต่อผู้สูงวัยทั้งด้านบวกและด้านลบ ทั้งนี้ยังมีปัจจัยเรื่องของประสบการณ์หรือความใกล้ชิดในชีวิตจริงก็ส่งผลต่อทัศนคติที่มีต่อผู้สูงวัย รวมไปถึงการได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อเกี่ยวกับผู้สูงวัยค่อนข้างน้อยก็อาจจะมีแนวโน้มส่งผลเชิงลบได้เช่นเดียวกัน

มุมมองของทัศนคติด้านลบ บุคคลมักจะมีทัศนคติที่ค่อนข้างลบต่อกลุ่มผู้สูงวัย ทัศนคติดังกล่าวไม่ได้พบเพียงในกลุ่มคนหนุ่มสาวหรือวัยทำงาน แม้กระทั่งตัวผู้สูงวัยเองก็อาจจะมีทัศนคติด้านลบต่อตัวเอง (Kite et al, 2005 อ้างถึงใน Barret, Raphael & Gunderson, 2014) หรืออาจจะเป็นการมองกลุ่มผู้สูงวัยแบบขั้วตรงข้ามที่แตกต่างกัน (Binary opposition) เช่น อ่อนแอ แต่ไร้ความสามารถ อ่อนแอแต่มีประสบการณ์

อย่างไรก็ตามคนที่มีทัศนคติต่อผู้สูงวัยในเชิงบวกมักจะเป็นผู้หญิง ชนกลุ่มน้อย คนที่แต่งงานแล้วหรือมีลูก มีรายได้ดี และเป็นคนที่ใกล้ชิดกับผู้สูงวัย (Barret, Raphael & Gunderson, 2014) อาจกล่าวได้ว่าคนกลุ่มอื่น ๆ ได้มีโอกาสใกล้ชิดกับผู้สูงวัย อยู่ร่วมกับผู้สูงวัย หรือมีความรู้ความเข้าใจต่อผู้สูงวัยก็มีแนวโน้มจะมีทัศนคติที่ดีต่อผู้สูงวัย

งานศึกษาเกี่ยวกับทัศนคตินักศึกษามีต่อกลุ่มผู้สูงวัยของ Allan and Johnson (2008) ยังพบผลการศึกษาที่อธิบายว่า การให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงวัยแก่คนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมยังเป็นการลดทัศนคติเชิงลบที่มีต่อผู้สูงวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ข้อมูลหรือข้อเท็จจริงของผู้สูงวัย สามารถช่วยลดระดับทัศนคติในเชิงลบ และช่วยลดความกังวลใจที่มีต่อผู้สูงวัย ผู้วิจัยยังได้ขยายความถึงประเด็นสำคัญอีกส่วนหนึ่งคือการมีประสบการณ์หรือการติดต่อเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับกลุ่มผู้สูงวัย จะช่วยลดความกังวลใจ (Anxiety) ที่มีต่อกลุ่มผู้สูงวัยได้เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นประสบการณ์ที่คนแต่ละกลุ่มมีต่อผู้สูงวัยจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อทัศนคติหรือมุมมองที่มีต่อผู้สูงวัย

ขณะที่การศึกษาของไทยที่ศึกษาในประเด็นคุณค่าผู้สูงอายุ: ภาพสะท้อนมุมมองจากคนสองวัย โดยเป็นการสำรวจความรู้ และทัศนคติของคนสองวัย วัยทำงาน และวัยนักเรียน ต่อผู้สูงอายุวัยต้น และผู้สูงอายุวัยปลาย ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ผลการสำรวจจากจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 614 คน พบว่า กลุ่มคนวัยทำงาน และวัยนักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อผู้สูงวัย โดยมีมุมมองว่าผู้สูงวัยจะมีความสุขเมื่อมีลูกหลานมาพบปะในช่วงเทศกาลต่างๆ มองเห็นคุณค่าของผู้สูงวัยในด้านประสบการณ์ที่สะสมมาที่เป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลัง การผ่าน

ประสบการณ์ทำให้ผู้สูงวัยเห็นคุณค่าของการใช้เงินเพราะหาทำได้ยากลำบาก ผู้สูงอายุมักเป็นกลุ่มคนที่มีชีวิตชีวา และมีส่วนช่วยเหลือครอบครัว แสดงให้เห็นถึงความสำคัญ บทบาทของผู้สูงวัยในครอบครัวที่ยังคงเป็นศูนย์กลางที่สร้างความเข้มแข็งทางจิตใจให้กับคนที่อยู่ใกล้ชิด (กาญจนา ตั้งชลทิพย์, ปัทมา ว่าพัฒน์วงศ์, เฉลิมพล แจ่มจันทร์, อุไรวรรณ คณิงสุขเกษม, ภาณี วงษ์เอก และสุริย์พร พันพิง, 2553)

การที่ได้อยู่ร่วมกับผู้สูงวัยยังสร้างเจตคติหรือมุมมองที่ดีต่อกลุ่มผู้สูงวัย จากการศึกษาอิทธิพลของเจตคติและการอยู่ร่วมกับผู้สูงวัยที่มีต่อการปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุของนักศึกษาในระดับปริญญาตรีพบว่า การได้อยู่ร่วมกับผู้สูงวัยทำให้กลุ่มนักศึกษาในระดับปริญญาตรีมีเจตคติที่ดีต่อกลุ่มผู้สูงวัย แสดงให้เห็นถึงการได้ใกล้ชิด ได้ใช้ชีวิตร่วมกับผู้สูงวัยช่วยสร้างมุมมองเชิงบวกให้กับกลุ่มนักศึกษา เพราะนักศึกษามีความเข้าใจในตัวผู้สูงวัยมากขึ้น งานวิจัยชิ้นนี้ยังได้อภิปรายเพิ่มเติมว่า สื่อมวลชนควรมีบทบาทในการช่วยให้ข้อมูลหรือนำเสนอภาพผู้สูงวัยที่ช่วยสร้างมุมมองหรือทัศนคติที่ดีต่อผู้สูงวัย (กิ่งแก้ว ทรัพย์พระวงศ์, 2560)

นอกจากนี้การทำความเข้าใจตนเองหรือการมองตนเองของผู้สูงวัยพบว่า ผู้สูงวัยมักจะมองตนเองในเชิงบวก หรืออาจจะมองว่าตัวเองอายุน้อยกว่าอายุจริง และจะรู้สึกว่ามันแก่เพิ่มมากขึ้นเมื่อใกล้วันเกิด ทั้งนี้ผู้สูงวัยมักจะดูแลตนเองให้ไม่แก่อยู่เสมอ (Barret, 2005 อ้างถึงใน Barret, Raphael & Gunderson, 2014)

การศึกษาในหัวข้อการสื่อสารอุดมการณ์การเล่าเรื่องผู้สูงวัยของสื่อมวลชนไทย จึงมีความพยายามที่จะมองให้รอบด้าน ทั้งวิเคราะห์อุดมการณ์ผ่านเรื่องเล่า มุมมองของผู้ผลิตเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย จนมาเชื่อมโยงมาถึงผู้รับสารจากสื่อมวลชนว่ามีอุดมการณ์อย่างไรต่อการนำเสนอเรื่องเล่าของผู้สูงวัย ซึ่งจากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้พบว่าประสบการณ์หรือความใกล้ชิดในชีวิตจริงของคนกลุ่มวัยอื่นๆ ต่อผู้สูงวัยเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตที่มีต่อผู้สูงวัย

โดยสรุปแล้ว ความหมาย ความรู้ และความเข้าใจที่มีต่อผู้สูงวัย ที่นำเสนอผ่านสายตาของกลุ่มสื่อมวลชน กลุ่มผู้รับสาร รวมไปถึงตัวผู้สูงวัยที่ทำความเข้าใจตนเอง ทำให้เห็นว่าการนิยามความเป็นผู้สูงวัยนั้นไม่ได้นิยามกันในด้านอายุเพียงอย่างเดียว ยังเกี่ยวข้องกับมิติทางสังคม วัฒนธรรม การสื่อสารเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชนจึงเป็นประเด็นที่น่าค้นหาว่าผู้สูงวัยในยุคที่สื่อใหม่ สื่ออินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทอย่างมาก อุดมการณ์ที่มีผู้สูงวัยจะได้รับการนำเสนอเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่ผ่านมาอย่างไร

2. แนวคิดอุดมการณ์ (Ideology)

ความหมายของอุดมการณ์ (Ideology)

อุดมการณ์ (Ideology) มีความเกี่ยวข้องกับภาพตัวแทน (Representation) ของความสัมพันธ์ในจินตนาการหรือเป็นความสัมพันธ์ที่บุคคลสร้างขึ้น เพื่อเชื่อมจินตนาการกับสิ่งที่มีอยู่จริง อุดมการณ์จึงเป็นมากกว่าความคิดหรือทัศนคติของเราต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่เป็นชุดความคิดที่มีการทำงานควบคู่ไปกับข้อมูลเดิมที่เราได้รับการสะสมมาเรื่อยๆ จนกลายเป็นจินตนาการที่เราเฝ้าต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Althusser, 1999)

อุดมการณ์จึงมีความเป็นระบบ (System) ที่มีการอธิบายด้วยความเป็นเหตุผลเป็นผล สัมพันธ์กับภาพตัวแทน (Representation) ที่สื่อสารออกไป การวิเคราะห์อุดมการณ์สามารถทำผ่านภาพถ่าย เรื่องเล่า มายาคติ ความคิด หรือแนวคิดต่างๆ อุดมการณ์จึงช่วยในการตีความ เพื่อการรับรู้หรือทำความเข้าใจประสบการณ์หรือความหมายที่เกิดขึ้นในโลกวัตถุนิยม (Althusser, 1969: 231 อ้างถึงใน Barker, 2008)

การทำความเข้าใจอุดมการณ์มีได้หลากหลายความหมาย แนวคิดอุดมการณ์ที่ใช้เป็นแนวทางการศึกษา ผู้สืบทอดในครั้งนี้นี้ เลือกใช้แนวคิดอุดมการณ์ (Ideology) ของหลุยส์ อัลธุสแซร์ นักปรัชญาสังคมชาวฝรั่งเศส ซึ่งได้นิยามความหมายของอุดมการณ์ไว้ว่า อุดมการณ์คือชุดความคิดหรือกรอบวิธีคิด (set of Ideas / conceptual framework) อุดมการณ์จะได้รับการติดตั้งไว้ผ่านกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม เพราะมนุษย์เรามีการสื่อสารหรือปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social interaction) เช่น การหล่อหลอมอุดมการณ์จะกระทำผ่านกระบวนการสื่อสารในสถาบันครอบครัว สถาบันทางการศึกษา องค์กรที่ทำงาน หรือสถาบันต่างๆ ที่มีผลต่อกรอบความคิดของเรา ซึ่งกระบวนการหล่อหลอมจะกระทำอย่างแนบเนียนจนเราเลือกที่จะยอมรับอุดมการณ์หรือกรอบความคิดเหล่านั้นอย่างยินยอมพร้อมใจ โดยที่อาจจะไม่ได้ตั้งคำถาม (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2553)

อุดมการณ์หรือกรอบความคิดบางอย่างจึงเป็นสิ่งที่เราเผชิญในทุกๆวัน โดยที่เราไม่ได้ตั้งข้อสงสัยในวิธีคิดดังกล่าวว่าเกิดขึ้นมาได้อย่างไร เพราะเป็นสิ่งที่ธรรมดา คนในสังคมคิดหรือทำแบบเดียวกันจนกลายเป็นสิ่งที่ เป็นธรรมชาติ

อุดมการณ์สามารถทำงานผ่านการสื่อสาร การใช้ภาษา การแสดงออก การเลือกใช้สินค้าหรือบริการ รวมไปถึงกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันของเราได้ อุดมการณ์จึงเป็นกระบวนการปฏิบัติการในชีวิต (Ideological practice) การวิเคราะห์กรอบความคิดหรืออุดมการณ์ตามทัศนะของอัลธุสแซร์จึงมองไปถึงกระบวนการ (Process) ที่ทำให้กรอบความคิดนั้นยังคงทำงานอยู่ อุดมการณ์ยังเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Power relationship) ที่มีการต่อรองหรือต่อสู้กันอยู่ตลอดเวลา ระหว่างชนชั้น เชื้อชาติ เพศ หรือวัยที่แตกต่างกัน อำนาจนั้นไม่ได้แสดงออกด้วยการใช้กำลังบังคับ แต่เป็นอำนาจที่มาอย่างนุ่มนวลทำให้เกิดการยอมรับ เชื่อถือ ไม่ต่อต้าน เป็นอำนาจที่แนบเนียนไปกับปฏิบัติการทางสังคม (กาญจนา แก้วเทพ, 2555)

อำนาจดังกล่าวจะแสดงออกผ่านสถาบันต่างๆ ด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง สังคม วัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันสื่อมวลชน ที่มีพื้นที่การแสดงออก มีกระบวนการนำเสนอ และการสร้างผลผลิตทางความคิดของสื่อมวลชนจึงถือเป็นปฏิบัติการทางสังคมที่ทำให้อุดมการณ์หรือกรอบความคิดต่างๆ ยังคงไหลเวียนอยู่ในสังคม

การทำงานของอุดมการณ์จึงครอบคลุมอยู่ในทุกกระบวนการของการสื่อสาร เริ่มต้นจากการผลิตไปจนถึงการตีความจากผู้รับสาร จากงานวิจัยของ นววรรณ ดาระสวัสดิ์ (2544) ศึกษาการปรับเปลี่ยนอุดมการณ์วารสารศาสตร์ของไทย ผลการศึกษาพบว่า กรอบแนวคิดการทำงานด้านวารสารศาสตร์ เช่น ชุดอุดมการณ์ด้านความถูกต้อง ความจริง ความเป็นกลาง ความยุติธรรม ยังมีการปรับเปลี่ยนตามช่วงเวลาที่แตกต่างกัน โดยใช้ชุดความคิดด้านระบอบการปกครองมาอธิบายอุดมการณ์ทางวารสารศาสตร์ เริ่มตั้งแต่ยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อุดมการณ์เรื่องชาตินิยม มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ถัดมาคือยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง อุดมการณ์เรื่องการควบคุมกันเองในการทำงานเข้ามามีบทบาทสำคัญ และยุคร่วมสมัยมุ่งเน้นอุดมการณ์เรื่องความน่าเชื่อถือ อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าการช่วงชิงหรือต่อสู้เชิงอุดมการณ์ ขึ้นอยู่กับอุดมการณ์ใดจะได้รับการยอมรับให้เป็นอุดมการณ์หลักของสังคม

อุดมการณ์ปรากฏในการเล่าเรื่องผ่านสื่อต่างๆ เช่น งานวิจัยเรื่องความหมายของการขัดขืนอำนาจของสังคมผ่านการเล่าเรื่องในภาพยนตร์ไทยระหว่าง พ.ศ.2513 – 2550 ผู้วิจัยมุ่งเน้นการศึกษาที่เป็นการอธิบายการประกอบสร้างความหมาย ความสัมพันธ์ และอุดมการณ์ ที่มีต่อตัวบุคคลและกลุ่มคนที่ขัดขืนอำนาจของสังคม

ผ่านการเล่าเรื่องในภาพยนตร์ไทย ผลการศึกษาบางส่วนพบว่าอุดมการณ์ส่วนใหญ่ที่อยู่ในภาพยนตร์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเป็นอุดมการณ์หลัก ซึ่งเป็นอุดมการณ์ที่เป็นที่ยอมรับในสังคม เพราะฉะนั้นตัวละครในเรื่องที่ด้นรน ชัดขึ้นอุดมการณ์หลักจึงถูกลดโทษ พลังอำนาจของเรื่องเล่าผ่านสื่อภาพยนตร์จึงเป็นเครื่องมือในการควบคุมให้คนอยู่ในระเบียบวินัย ทำตามกฎระเบียบ คนที่มีความคิดหรือพฤติกรรมที่แตกต่างจะพบแต่ความทุกข์ยาก ถูกสังคมมองอย่างแปลกแยก (ขจิตขวัญ กิจวิสาละ และกาญจนา แก้วเทพ, 2553) งานวิจัยชิ้นนี้จึงทำให้เห็นอุดมการณ์หรือกรอบความคิดที่เป็นที่ยอมรับในสังคม เป็นอุดมการณ์ที่มีอิทธิพลต่อความคิดของคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นอุดมการณ์ที่ได้รับการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง จะทำให้ชุดความคิดนั้นได้รับการยอมรับและกลายเป็นความปกติของสังคม

เรื่องเล่าที่นำเสนอผ่านสื่อจึงติดตั้งอุดมการณ์บางอย่างเอาไว้ ผ่านวิธีการเล่าเรื่องในหลากหลายรูปแบบ อาจจะบอกความหมายของสิ่งที่ต้องการสื่อสารอย่างตรงไปตรงมา หรืออาจจะสื่อสารความหมายโดยนัย เพื่อให้ผู้รับสารตีความด้วยตนเอง อุดมการณ์ที่กล่าวถึงสามารถแบ่งได้เป็นประเภทต่างๆ 3 ประเภท ได้แก่ อุดมการณ์หลัก อุดมการณ์รอง และอุดมการณ์ต่อต้าน

ประเภทของอุดมการณ์

การอธิบายอุดมการณ์แบ่งได้เป็น 3 ประเภทหลักดังนี้ (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2553)

(1) **อุดมการณ์หลัก (Dominant ideology)** คืออุดมการณ์ที่ได้รับการยอมรับในสังคมอย่างกว้างขวาง มีบทบาทสำคัญต่อกรอบความคิดของคนในสังคม การผลิตอุดมการณ์หลักมักจะมีที่มาจากสถาบันต่างๆ ที่มีอำนาจและบทบาทในสังคม เช่น การผลิตอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัย สถาบันที่มีบทบาทมาก จะมีอำนาจในการบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัย และสามารถทำให้คนในสังคมคล้อยตามได้ แตกต่างจากอุดมการณ์ทางเลือก

(2) **อุดมการณ์ทางเลือก (Alternative ideology)** เป็นอุดมการณ์ที่มีความประนีประนอมกับอุดมการณ์หลักเพียงบางส่วน เช่น การนำเสนอข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชนต้องมีความถูกต้อง มีความเป็นจริง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความตึงเครียดของนักข่าวที่มีต่อเหตุการณ์นั้นๆ รวมไปถึงความพยายามในการไม่แสดงความคิดเห็นส่วนตัวลงไปในรายการข่าว อย่างไรก็ตามการนำเสนอข่าวยังคงมีการตีความหรือแสดงความคิดเห็นแทรกอยู่ในการรายงานข่าวอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ การรายงานข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงไม่ได้มีเพียงการนำเสนอความจริงเพียงอย่างเดียว แต่จะมีอารมณ์ความรู้สึกและการตีความต่อตัวผู้สูงวัยปรากฏในข่าวด้วย

(3) **อุดมการณ์แบบตรงข้ามหรือต่อต้าน (Oppositional /Counter-ideology)** เป็นกรอบความคิดที่ต่อต้านอุดมการณ์หลัก เช่น การนำเสนอข่าวผู้สูงวัย หากต้องการนำเสนอมุมมองที่แตกต่างจากที่ผ่านมา อาจจะทำให้ผู้สูงวัยเป็นคนเล่าเรื่องราวด้วยตนเอง เล่าจากมุมมองของผู้สูงวัย มากกว่ามุมมองจากคนภายนอก เรื่องราวของผู้สูงวัยที่มีอุดมการณ์แบบต่อต้าน เช่น ความเข้มแข็งในการใช้ชีวิต การไม่เป็นภาระของผู้อื่น การทำสิ่งต่างๆ โดยอยู่นอกเหนือกฎเกณฑ์หรือภาพจำ (Stereotype) ที่คนมีต่อผู้สูงวัย

เรื่องเล่าที่ประกอบสร้างอุดมการณ์เกี่ยวกับผู้สูงวัยที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชน เช่น การรายงานข่าวผู้สูงวัย โดยกระบวนการทำข่าวหรือการรายงานข่าว ซึ่งคือการผลิตเรื่องเล่าในอีกรูปแบบหนึ่ง กรอบแนวคิดหรือแนว

ทางการรายงานข่าวที่เป็นแนวปฏิบัติของแต่ละสถาบันสื่อ รวมไปถึงชุดอุดมการณ์หลักที่นักข่าวที่ต้องยึดถือปฏิบัติ และอาจจะเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ กรอบความคิด ความเชื่อ ประสบการณ์ในชีวิตที่นักข่าวมีด้วยเช่นกัน

จากงานศึกษาของ [ดวงกมล เทวพิทักษ์ \(2555\)](#) ศึกษาเกี่ยวกับกรอบเนื้อหาข่าวความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าการทำงานข่าวจะมีการวางกรอบแนวทางในการรายงานข่าวที่แตกต่างกัน เช่น การรายงานข่าวโดยคำนึงถึงบทบาทหน้าที่การทำงานของรัฐบาล รายงานจากมุมมองของภาครัฐมากกว่าผู้สูญเสีย รวมไปถึงการเลือกใช้คำนิยามตัวตนหรือกลุ่มบุคคลที่ตกเป็นข่าว สามารถสะท้อนถึงกรอบแนวคิดการทำงานของนักข่าวได้เช่นกัน การใช้คำว่า กลุ่มก่อการร้ายแบ่งแยกดินแดน มีความหมายแตกต่างจากคำว่า กลุ่มผู้ก่อความไม่สงบ เป็นความพยายามในการสร้างความเป็นอื่นให้กับกลุ่มคนที่อยู่ฝ่ายตรงข้ามกับภาครัฐ กรอบความคิดดังกล่าวจะถูกผลิตซ้ำ ผ่านการใช้ภาษา การพาดหัวข่าวแบบตอกย้ำ ต่อเนื่อง เพื่อให้ชุดความคิดหรืออุดมการณ์นั้นยังคงเป็นที่ยอมรับ อย่างไรก็ตามกรอบความคิดที่แตกต่าง เช่น การรายงานข่าวเพื่อสันติภาพ อาจจะเรียกได้ว่าเป็นอุดมการณ์ต่อต้านความรุนแรงในการรายงานข่าว โดยหลีกเลี่ยงการใช้คำแบบเหมารวมหรือประทับตราตัดสินให้กับฝ่ายตรงข้ามรัฐ

กรอบความคิด ชุดความคิด หรืออุดมการณ์จึงเกี่ยวเนื่องกับการผลิตชุดข้อมูลเหล่านั้นซ้ำๆ โดยเฉพาะการผลิตซ้ำชุดความคิดผ่านสถาบันสื่อมวลชนที่สามารถแพร่กระจายความคิดได้กว้างขวางและรวดเร็ว รวมไปถึงใช้ระยะเวลาในการสร้างอุดมการณ์ที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง เป็นการค่อยๆ ทำให้ผู้รับสารได้รับข้อมูลอย่างต่อเนื่อง จนมองว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่ใครๆ ต่างยอมรับ

[ประภาภรณ์ รัตโน \(2552\)](#) ศึกษาการนำเสนออุดมการณ์ทางพุทธศาสนาของหนังสือพิมพ์รายวัน พบว่าการทำความดียังคงเป็นอุดมการณ์หลักที่ได้รับการนำเสนอ ส่วนชุดความเชื่อเรื่องกรรม และการหลุดพ้น มีความสำคัญรองลงมา ขณะที่ประเด็นเกี่ยวกับวัตถุมงคล ระเบียบประเพณีของพุทธศาสนา การนำเสนอพุทธศาสนาแบบประยุกต์ และความเสื่อมของพุทธศาสนา ประเด็นเหล่านี้ยังได้รับการนำเสนอ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงชุดอุดมการณ์เชิงบวกและเชิงลบต่อพุทธศาสนาที่นำเสนอผ่านพื้นที่สื่อมวลชน รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงการต่อรองเชิงอุดมการณ์ โดยแสดงให้เห็นว่าการตีความพุทธศาสนาจากสถาบันที่แตกต่างกันยังมีอยู่เสมอ อย่างไรก็ตามไม่มีอุดมการณ์ใดที่จะสามารถทำงานอยู่ได้ตลอด มักจะมีการต่อรองหรือตีความใหม่ให้อยู่เสมอ รวมไปถึงอาจจะมีอุดมการณ์ตรงข้ามหรือต่อต้านที่เข้ามาเป็นแรงขับเคลื่อนในการสร้างอุดมการณ์ใหม่มาต่อรอง

กลไกการทำงานของอุดมการณ์

กลไกการทำงานของอุดมการณ์ มีความแตกต่างจากกลไกที่ใช้กำลังหรือกลไกด้านปราบปราม เพราะกลไกของอุดมการณ์คือการทำงานกับความคิดหรือความเชื่อของมนุษย์ เป็นกลไกที่ใช้อำนาจทางความคิด แทรกตัวเข้าไปกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคมผ่านองค์กรหรือระบบต่างๆ เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันสื่อมวลชน สถาบันทางเศรษฐกิจต่างๆ เป็นต้น ([กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2553: 221](#))

กลไกการทำงานของอุดมการณ์จึงไม่มีการสูญเสียทางกายภาพหรือการบังคับทางร่างกาย แต่เป็นการเข้าไปควบคุมความคิดของคนในสังคม ให้ปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง โดยผูกโยงอยู่กับความคิด อุดมการณ์ที่สังคมมีต่อผู้สูงวัย สะท้อนผ่านการใช้ภาษา เช่น ตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด หรือ แก่เพราะกินข้าว เฒ่าเพราะอยู่นาน จากสุภาษิตดังกล่าวแสดงให้เห็นมุมมองที่มีต่อผู้สูงวัยแตกต่างกัน เรามองว่าผู้สูงวัยเป็นร่มเงา ให้ความอบอุ่นทางจิตใจแก่คน

รุ่นหลัง สามารถเป็นต้นแบบที่ดีในการดำเนินชีวิต ในขณะที่เดียวกันเราก็ตั้งคำถามว่าความสูงวัยนั้นมีคุณค่าเพียงพอหรือไม่ อายุที่เพิ่มขึ้นไม่ได้หมายความว่าเป็นผู้มีประสบการณ์เสมอไป

การทำงานของอุดมการณ์

กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน (2553: 222-227) ได้อธิบายประเด็นสำคัญของการทำงานของอุดมการณ์ไว้ 4 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

(1) **อุดมการณ์คือการทำให้ดูราวกับเป็นธรรมชาติ (Naturalisation)** เป็นกรอบความคิดที่เราไม่ตั้งข้อสงสัยและเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ เป็นธรรมชาติ เช่น ผู้สูงอายุต้องอ่อนแอ เจ็บป่วยง่าย หรือผู้หญิงต้องแต่งงานกับผู้ชายเท่านั้น ความคิดที่ดูเหมือนว่าเป็นเรื่องธรรมชาติในสังคม อาจจะเป็นสิ่งที่ได้รับการปลูกฝัง บ่มเพาะหรือติดตั้งวิธีคิดเหล่านั้นมาจากสิ่งที่อยู่รายล้อมรอบตัวเรา โดยเฉพาะสื่อมวลชนเป็นสถาบันหนึ่งที่ทำให้การสื่อสารอุดมการณ์เหล่านั้นยังคงมีอยู่ และยังได้รับการนำเสนอผ่านสื่อซ้ำๆ จะทำให้ได้รับการยอมรับจนกลายเป็นสิ่งที่ เป็นธรรมชาติ

(2) **อุดมการณ์มีความผสมผสานเรื่องจริงกับจินตนาการ (Real-and-Seemingness)** การสร้างเรื่องราวที่ทำให้ความจริงกับจินตนาการมีความแนบเนียน แยกกันไม่ออก ทำให้อุดมการณ์ทำงานได้ง่าย โดยเฉพาะในโลกของการสื่อสาร ชุดความคิดบางอย่างถูกแฝงมาด้วยความบันเทิงที่คนเปิดรับได้ง่าย เช่น ละครโทรทัศน์ที่นำเสนออุดมการณ์รักธรรมชาติ ทิวทัศน์ที่เล่าเรื่องราวคนติดเชื้อเอชไอวีในมุมมองที่แตกต่างจากทั่วไป หรือการนำเสนอประเด็นของผู้ป่วยโรคซึมเศร้าผ่านละคร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ให้เห็นมิติความเป็นมนุษย์ของผู้ป่วยมากยิ่งขึ้น ไม่ใช่เพียงการนำเสนอข้อมูลหรือข้อเท็จจริงเพียงอย่างเดียว วิธีการดังกล่าวจะทำให้คนเปิดรับอุดมการณ์ใหม่ๆ ได้ง่ายมากขึ้น เพราะมีการผสมผสานระหว่างเรื่องจริงและจินตนาการ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการเล่าเรื่องราวเหล่านั้นที่ทำให้คนใกล้ชิด สัมผัส และเข้าถึงได้ง่าย

หากเราตั้งข้อสังเกตจะพบว่าพื้นที่ที่ความจริงกับจินตนาการมาบรรจบกันคือพื้นที่ของเรื่องเล่า โดยเฉพาะเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องแต่ง (Fiction) อาจจะเป็นพื้นที่ของการพูดความจริงได้มากกว่าเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) ก็เป็นได้ เรื่องเล่าจึงมีการผสมผสานทั้งข้อมูลความเป็นจริงและการตีความของผู้เล่าเรื่อง

(3) **อุดมการณ์สร้างจากการใช้โครงสร้างความสัมพันธ์ (Structure set of relations)** การให้น้ำหนักหรือสร้างข้อความแตกต่าง คนหนุ่มสาวดีกว่าคนแก่ คนรวยดีกว่าคนจน พระเอกดีกว่าผู้ร้าย สิ่งสำคัญคือสถาบันทางสังคมที่มีอำนาจจะมีบทบาทสำคัญในการผลิตซ้ำอุดมการณ์หลักของสังคม ลักษณะนี้สอดคล้องกับการทำให้เรื่องเล่ามีความน่าสนใจ น่าติดตาม เรื่องเล่ามักจะมีการสร้างตัวละครที่มีความตรงข้ามกัน เช่น คนดีกับคนเลว คนรวยกับคนจน ผู้สูงวัยกับคนหนุ่มสาว ภูมิหลัง ลักษณะของตัวละครที่มีขาวหรือดำชัดเจน เป็นรูปแบบเรื่องเล่าที่เราคุ้นชินกันมาตลอด การสร้างชุดโครงสร้างความสัมพันธ์ที่ตรงข้ามกันยังก่อให้เกิดความขัดแย้ง (Conflict) ให้การบอกเล่าอุดมการณ์ดังกล่าวเกิดการปะทะทางความคิด และได้รับความสนใจจากผู้รับสารมากยิ่งขึ้น

(4) **อุดมการณ์มีการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอด (Reproduction of ideology)** การผลิตซ้ำกรอบความคิดหรือชุดความคิดต่างๆ เป็นสิ่งสำคัญ หากเป็นความคิดที่ถูกติดของกับสถาบันหรือองค์กรต่างๆ ในสังคม ทำให้ระบบระเบียบต่างๆ ยังคงอยู่ ยิ่งไปกว่าคนที่ผลิตซ้ำอุดมการณ์ที่เป็นที่ยอมรับในสังคม ยังแสดงถึงอำนาจที่มีอีก

ด้วย เพราะฉะนั้นอำนาจที่รัฐตั้งกฎเกณฑ์ไว้ว่า ผู้สูงอายุคือบุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป แสดงอำนาจของรัฐที่จะกำหนดเงื่อนไขว่าใครคือผู้สูงอายุ เป็นการผลิตซ้ำอุดมการณ์ในอีกรูปแบบหนึ่งที่มีต่อผู้สูงอายุ รวมไปถึงการผลิตเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ เรื่องเล่าที่ผลิตซ้ำๆ อาจจะเป็นเรื่องเล่าที่เน้นความอ่อนแอหรือการต้องพึ่งพาผู้อื่นของผู้สูงอายุ เป็นต้น

หน้าที่ของอุดมการณ์

กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน (2553: 222-227) ได้อธิบายถึงหน้าที่ของอุดมการณ์ไว้ดังนี้

(1) **หน้าที่การทำให้สถานะภาพในสังคมยังคงมีอยู่ (Status quo)** การรักษาสถานะภาพอาจจะเป็นการรักษาสถานะภาพในเชิงบวกหรือเชิงลบให้ยังคงทำงานอย่างต่อเนื่อง สถานะภาพดังกล่าวมักจะเป็นการรักษาสถานะภาพของความไม่เท่าเทียมกันในสังคม สร้างช่องว่างระหว่างชนชั้น การรักษาสถานะภาพอาจจะทำให้เห็นผ่านเรื่องเล่าหรือรายการทีวี เช่นภาพของของคนสูงอายุที่เจ็บป่วย อาจจะเป็นการรักษาสถานะภาพของคนแก่ให้ผูกติดอยู่กับความเจ็บป่วย ไม่ก้าวข้ามออกไปมองคนสูงอายุในมิติอื่น สถานะภาพด้านความอ่อนแออาจจะมีพลังมากกว่าสถานะภาพด้านที่ผู้สูงอายุเข้มแข็ง

(2) **หน้าที่ในการให้คำอธิบาย (Explanation)** กรอบความคิดหรือชุดอุดมการณ์ต่างๆ ล้วนมาพร้อมกับคำอธิบาย และยังเป็นการให้คำอธิบายที่เป็นการสร้างความสมเหตุสมผล สามารถสร้างการยอมรับให้กับคนในสังคม ยิ่งเป็นคำอธิบายที่มาจากผู้อำนาจในสังคม เช่น ในประเด็นผู้สูงอายุ ความแก่ทำให้คนไร้ประสิทธิภาพ แทนที่จะอธิบายด้วยกรอบความคิดอื่น ๆ เช่น คนสูงวัยมีต้นทุนด้านประสบการณ์ ด้านความเชี่ยวชาญ เป็นต้น การให้คำอธิบายมีความเกี่ยวข้องกับอำนาจ ผู้มีอำนาจจะสามารถสร้างคำอธิบายต่อชุดอุดมการณ์ต่าง ๆ ให้เป็นที่ยอมรับในวงกว้างได้

(3) **หน้าที่ของอุดมการณ์ยังกระทำผ่านการเรียกชื่อที่บ่งบอกสถานะที่แตกต่างกัน (Interpellation)** หรือที่เรียกว่าการเรียกเพื่อกำหนดตัวตน เช่น การใช้คำเรียกว่า ครู นักเรียน พี่น้อง ผู้ใหญ่ คนแก่ คนชรา คำเรียกดังกล่าวแสดงถึงอุดมการณ์ที่อยู่ภายใต้การเรียกขานหรือการตั้งชื่อสิ่งของต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบอกเล่าเรื่องราว การผลิตซ้ำเนื้อหา การสร้างตัวละครอาจจะมีการให้นิยามหรือกำหนดตัวตนบางอย่าง พร้อมกับการได้ติดตั้งคุณค่าและความหมายลงไป

การสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุพบว่า มิติการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่สามารถอธิบายเชื่อมโยงให้เห็นว่ามีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาการสื่อสารอุดมการณ์เกี่ยวกับผู้สูงอายุ เช่น การเลือกพื้นที่ในการศึกษาผู้สูงอายุผ่านพื้นที่เช่นโรงพยาบาลหรือบ้านพักคนชราเป็นพื้นที่ที่กดทับผู้สูงอายุให้อยู่กับความอ่อนแอ ในขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่ทำให้เราได้เห็นการต่อสู้กับอุดมการณ์ของผู้สูงอายุ

การศึกษาของ **เรื่องรอง ชาญวุฒิธรรม (2547)** ที่เปิดเผยตัวตนของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในบ้านพักคนชราที่มีทั้งด้านที่อ่อนแอ พร้อมยอมรับความช่วยเหลือ กับอีกความหมายหนึ่งคือบ้านพักคนชราคือการรวมกลุ่มผู้สูงอายุให้มีความเข้มแข็ง ผู้สูงอายุที่อยู่ในบ้านพักคนชราจึงมีเหตุและปัจจัยในการอยู่บ้านพักคนชราแตกต่างกัน บ้านพักคนชราจึงเป็นพื้นที่ที่ช่วยจัดระบบระเบียบให้ผู้สูงอายุอยู่ในกฎเกณฑ์ ง่ายต่อการควบคุม ขณะเดียวกันกลุ่มผู้สูงอายุก็ยังพยายามสร้างตัวตนที่มีความหมายเมื่อตนเองต้องอยู่ในบ้านพักคนชรา และสำหรับผู้สูงอายุบางคนการอยู่ใน

บ้านพักคนชราไม่ได้หมายความว่าต้องเป็นผู้สูงอายุที่อ่อนแอเพียงอย่างเดียว มีการยอมรับกฎเกณฑ์บางอย่างของบ้านพักคนชรา ขณะเดียวกันก็มีการปฏิเสธกฎเกณฑ์บางอย่างเช่นเดียวกัน

ภาพของผู้สูงวัยในยุคแรกกับบ้านพักคนชราจึงอาจจะเป็นภาพในเชิงลบ หดหู่ ถูกทอดทิ้ง อย่างไรก็ตามเมื่อตั้งข้อสังเกตกลับมาที่ผู้สูงวัยในบ้านพักคนชรายุคปัจจุบันอาจจะไม่ได้มีภาพที่เป็นด้านลบเสมอไป ภาพผู้สูงวัยในบ้านพักคนชราสามารถมีความเข้มแข็งและทันสมัยได้ โดยเฉพาะในปัจจุบันที่บ้านพักคนชรามีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ ภาพที่นำเสนอเป็นภาพสถานที่อยู่อาศัยที่ออกแบบมาเพื่ออำนวยความสะดวกกับคนสูงวัย ตอบโจทย์วิถีชีวิตของผู้สูงวัยในยุคสมัยใหม่ ผู้สูงวัยที่อาศัยอยู่ในเมืองจึงอาจจะไม่ได้มีภาพของความหดหู่ หม่นหมอง ถูกทอดทิ้งให้อยู่บ้านพักคนชราเหมือนภาพเดิมที่คุ้นเคย

กรอบแนวคิดที่สื่อสารด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการพยายามพัฒนาด้านตนเองของผู้สูงอายุในด้านสุขภาพ มีการกระตุ้นการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ จากการศึกษาของ [สุนทร โสภณอัมพรเสนีย์ \(2551\)](#) ศึกษาการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ โดยใช้กระบวนการเสริมพลังอำนาจ ของบ้านหนองพลวง ตำบลหนองพลวง อำเภอจักรราช จังหวัดนครราชสีมา และการศึกษาวิจัยของ [นพวรรณ ชีระพันธ์เจริญ, สุภารัตน์ ชัยกิตติพร, สมปรารถนา สุขเกษม และวัชรินทร์ เสมามอญ \(2553\)](#) เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุที่มีจิตอาสาในชมรมผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมสุขภาพและป้องกันปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการวิจัยทั้งสองเรื่องแสดงให้เห็นความเชื่อที่ว่า ผู้สูงอายุยังคงมีความเข้มแข็ง พัฒนาด้านเองได้ การเสริมพลังอำนาจ มีการให้ความรู้ ข้อมูล วิธีการดูแลสุขภาพ ทำให้ผู้สูงอายุเห็นความสำคัญของการดูแลสุขภาพ มองเห็นคุณค่าของตนเอง และมีความพยายามที่จะดูแลสุขภาพของตนเองมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุในชุมชนหรือท้องถิ่นให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามพยายามสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มผู้สูงอายุอาจจะสามารถอธิบายได้อีกมุมหนึ่งว่า เพราะผู้สูงวัยคือปัญหาหรือภาระของสังคม จึงต้องพยายามให้พวกเขาช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด

อุดมการณ์เกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงสามารถมองได้จากจุดยืนที่หลากหลายด้าน และมีความเข้มข้นของชุดความคิดแตกต่างกัน การสื่อสารชุดความคิดหรืออุดมการณ์ที่มุ่งเน้นการให้คุณค่าเชิงบวกกับผู้สูงวัยได้รับการสื่อสารหรือถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีปฏิบัติ ผู้ที่มีอายุมากกว่าในสังคมไทยจะได้รับการยกย่องให้ความสำคัญ

จากการศึกษาของ [กัจจกร หลุยยะพงศ์ \(2553\)](#) อธิบายว่าวาทกรรมเรื่องความกตัญญูยังคงเป็นสิ่งที่คนในสังคมไทยยึดถือปฏิบัติ ทำให้สถานภาพของผู้สูงวัยไทยยังคงได้รับการให้ความสำคัญ เพราะฉะนั้นผู้สูงวัยสามารถเป็นผู้นำของครอบครัว เป็นผู้นำของชุมชน เป็นกำลังใจ และเป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิต หากเราต้องการค้นคว้าเรื่องราว ตำนาน ประวัติความเป็นมาต่างๆ ผู้สูงวัยในชุมชนหรือครอบครัวเป็นแหล่งความรู้ที่ดี จะเห็นได้ว่าการต่อสู้หรือต่อรองทางความคิดหรืออุดมการณ์ที่มีต่อกลุ่มผู้สูงวัย ผู้สูงวัยที่มีความเข้มแข็ง มีความเป็นผู้นำชุมชน นักปราชญ์ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีประสบการณ์ เป็นผู้ทรงคุณค่าหรือศูนย์รวมใจของชุมชน เป็นอีกมิติที่น่าสนใจ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้สูงวัยสามารถรักษาสถานะภาพ ความเป็นนักรู้ และรักษาบทบาทที่เข้มแข็งต่อชุมชนและสังคมได้เป็นอย่างดี วาทกรรมความกตัญญูเป็นอุดมการณ์หลักที่ได้รับการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องในสังคมไทย

การศึกษาเกี่ยวกับกรอบความคิดหรืออุดมการณ์เกี่ยวกับผู้สูงอายุยังเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนงานสวัสดิการสังคมที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ยกตัวอย่างจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของ Wilinska and Henning (2011) ที่เลือกศึกษาอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุในประเทศโปแลนด์ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสวัสดิการสังคม โดยพบว่าความเข้าใจตัวตนของผู้สูงอายุยังคงมีมุมมองที่มองว่าผู้สูงอายุเป็นปัญหาสังคม งานสวัสดิการสังคมจึงต้องหาวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของผู้สูงอายุด้านสุขภาพร่างกาย จิตใจ ขณะที่เมื่อถามความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างกลับพบว่า กลุ่มผู้สูงอายุไม่ได้คิดว่าตนเองเป็นปัญหาหรือคิดว่าตนเองเป็นผู้สูงอายุตามที่สังคมประทับตราให้ เพราะยังมองว่าตนเองยังคงแข็งแรงสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้ วิธีคิดในเชิงการให้คุณค่าและความหมายกับผู้สูงอายุเป็นวิธีคิดที่ควรได้รับการสื่อสารในวงกว้าง ผู้สูงอายุไม่ใช่ภาระของสังคม แต่ผู้สูงอายุคือสัญลักษณ์ของความเป็นผู้มีประสบการณ์ที่เข้มข้น ประสบการณ์ของผู้สูงอายุไม่ว่าจะด้านใดก็ตามคือบทเรียนแก่คนรุ่นลูกหลาน

กรอบความคิดที่มีต่อผู้สูงอายุในงานวิจัยของต่างประเทศได้พยายามเปิดพื้นที่การศึกษาของผู้สูงอายุ โดยเปิดเผยให้เห็นตัวตนที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ เช่น งานวิจัยของผู้สูงอายุเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของ Nimrod (2008) ที่อธิบายกิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในเชิงบวก ไม่ได้มองว่าการท่องเที่ยวเป็นพื้นที่อันตรายสำหรับผู้สูงอายุ สนับสนุนให้ผู้สูงอายุใช้โอกาสจากการหมดภาระหน้าที่การทำงาน เพื่อออกเดินทางไปท่องเที่ยว เช่นเดียวกับการศึกษาของ ศุภมณฑา สุภานันท์ (2553) การท่องเที่ยวจึงเป็นพื้นที่ต่อรองความหมายใหม่ให้กับตัวตนหรืออัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ การอธิบายตัวตนของผู้สูงอายุผ่านการเดินทางท่องเที่ยว ตั้งแต่ก่อนไปท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากการท่องเที่ยว จึงเปรียบเสมือนเป็นเรื่องเล่าจากการท่องเที่ยวที่แสดงถึงความภาคภูมิใจ การประสบความสำเร็จในการเดินทาง ประสบการณ์จากการท่องเที่ยว เปรียบเสมือนเรื่องเล่าที่มีความน่าติดตาม เพราะผู้สูงอายุต้องต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ ทั้งร่างกายและจิตใจ เพื่อเดินทางไปให้ถึงเป้าหมาย

ความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังงานวิจัยชิ้นนี้คือการเชื่อว่าผู้สูงอายุคือกลุ่มคนที่ยังมีคุณค่าต่อสังคม มีความเข้มแข็งในการดำเนินชีวิตไม่แตกต่างจากคนหนุ่มสาว สามารถออกเดินทางท่องเที่ยวได้ เป็นการพยายามต่อรองกับอุดมการณ์หลักที่สังคมมีต่อผู้สูงอายุ การท่องเที่ยวจึงแสดงถึงอำนาจ การต่อรอง และการประกอบสร้างอัตลักษณ์ด้านบวกให้กับผู้สูงอายุ เรื่องเล่าของผู้สูงอายุจากการท่องเที่ยว จึงเป็นเรื่องเล่าที่ให้อำนาจกับผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุมีบทบาทหรือมีสถานะภาพเป็นที่ยอมรับในสังคม

จากงานวิจัยชิ้นนี้จึงเห็นได้ว่าอุดมการณ์หรือกรอบความคิดที่มีต่อผู้สูงอายุคือการสร้างความเข้มแข็ง สร้างพลังในการใช้ชีวิต เช่นเดียวกับการศึกษาของ อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ (2554) ที่ศึกษาการเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน: กรณี ชมรมหนูรักจักรยาน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน จากกรอบความคิดที่มองว่าผู้สูงอายุไม่ได้ไร้ประโยชน์ต่อสังคม ผู้สูงอายุสะสมต้นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสัญลักษณ์ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคมที่จะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ รวมถึงทุนต่างๆ ที่กล่าวมาช่วยเสริมสร้างความสามารถในการสื่อสารของผู้สูงอายุ ด้านเนื้อหา ผู้สูงอายุมีความรู้ทางโลกและทางธรรม ด้านทักษะการสื่อสาร ผู้สูงอายุรู้จักการวิเคราะห์ผู้รับสาร เลือกเล่าเรื่องราวที่ตอบโต้กับผู้รับสาร และผู้สูงอายุยังรู้จักใช้กลยุทธ์ในการสื่อสาร เช่น กลยุทธ์การเชื่อผู้ใหญ่ กลยุทธ์ที่สอนน้อง กล่าวได้ว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่เข้มแข็งจะสามารถสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในสังคมหรือชุมชนได้

สุทิศา ปลื้มปิติวิริยะเวช (2557) ศึกษาตัวตนและวิถีชีวิตของผู้สูงอายุในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ใช้กรอบการอธิบายความเป็นผู้สูงอายุผ่านชีวิตส่วนตัวกับพื้นที่สาธารณะพบว่า การทำความเข้าใจตัวตนของผู้สูง

วัยผ่านการจัดการกับร่างกายของตนเอง กลุ่มผู้สูงวัยที่ศึกษามีการมองว่าตนเองมีความแตกต่างกัน เพราะความเสื่อมถอยของสุขภาพต่างกัน บางคนอาจจะไม่ได้รู้สึกว่าตนเองแก่มากนัก เมื่อเทียบกับผู้สูงวัยคนอื่นๆ เพราะต้นทุนของผู้สูงวัยที่มีแตกต่างกัน ผู้สูงวัยที่ศึกษามีกลุ่มผู้สูงวัยเชื้อสายจีนและมลายูมุสลิม กลุ่มผู้สูงวัยมีการจัดการกับร่างกายของตนเอง ระมัดระวังในการใช้ชีวิตมากยิ่งขึ้น เพราะร่างกายเป็นต้นทุนสำคัญ ผู้สูงวัยใส่ใจการออกกำลังกาย การเลือกรับประทานอาหาร เพื่อบ่มเพาะความแข็งแรงให้กับตนเอง และมีการรวมกลุ่มเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงวัยด้วยกัน

มิติการศึกษาผู้สูงวัยไทยจึงควรเปิดกว้างให้กับการทำความเข้าใจกลุ่มผู้สูงวัยจากหลากหลายมุมมอง เรื่องเล่าที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชนเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่จะช่วยให้เรามองเห็นภาพของการประกอบสร้างผู้สูงวัย ความคิดที่สังคมมีต่อผู้สูงวัย ผ่านตัวบท (Text) การบอกเล่าเรื่องราวจากมุมมองของสื่อมวลชน และผู้รับสาร โดยเป็นการศึกษาต้นทางของการประกอบสร้างเรื่องเล่าผู้สูงวัยผ่านสื่อมวลชน อธิบายผ่านกระบวนการการสื่อสารมวลชนที่เป็นผู้ผลิตเพื่อประกอบสร้างอุดมการณ์ ผ่านตัวเนื้อหา ช่องทางการสื่อสาร และส่งถึงผู้รับสาร ซึ่งทุกองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารมีการทำงานของกรอบความคิดหรืออุดมการณ์ที่แฝงอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นอุดมการณ์หลัก อุดมการณ์รอง หรืออุดมการณ์ต่อต้าน รวมไปถึงกลไกการทำงานของอุดมการณ์ที่มีวิธีการ เช่น ทำให้เรื่องราวนี้เป็นธรรมชาติหรือเป็นสิ่งปกติ มีการผสมผสานระหว่างจินตนาการกับความจริง การทำให้ความคิดด้านหนึ่งมีคุณค่ามากกว่าอีกความคิดหนึ่ง และยังเป็นกระบวนการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง

การศึกษาอุดมการณ์ในครั้งนี้จึงวิเคราะห์อุดมการณ์ที่ปรากฏอยู่ในเรื่องเล่า โดยใช้แนวคิดการเล่าเรื่องมาช่วยประกอบในการวิเคราะห์อุดมการณ์ แนวคิดการเล่าเรื่อง จะช่วยฉายภาพอุดมการณ์หรือวิถีคิดที่สังคมมีต่อผู้สูงวัยให้เห็นชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่อง เช่น การอธิบายคุณลักษณะของตัวละคร ความขัดแย้งที่ผู้สูงวัยเกี่ยวข้อง ฉาก สถานที่ รวมไปถึงเหตุการณ์ที่ปรากฏตัวผู้สูงวัยในเรื่องเล่าต่างๆ ได้บ่งบอกความหมายหรืออุดมการณ์ที่สังคมมีต่อผู้สูงวัยอย่างไร อุดมการณ์เหล่านั้นไม่ได้มาในรูปแบบที่เป็นการบังคับ แต่เป็นอุดมการณ์ที่ทำงานแนบเนียนไปกับความคิดความเชื่อของคนในสังคมหรืออธิบายว่าเป็นเรื่องธรรมชาติที่เราไม่ได้ตั้งข้อสงสัย

3. แนวคิดเรื่องเล่า (Narrative)

แนวคิดเรื่องเล่า (Narrative) เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการบอกเล่าเรื่องราวปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดจากจินตนาการหรือเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง หากจะย้อนไปในอดีต มนุษย์เราใช้การเล่าเรื่องในการชีวิตประจำวัน เราเล่าเรื่องผ่านท่าทาง ผ่านการพูด ผ่านการเขียนบันทึกต่างๆ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ล้วนเกี่ยวข้องกับการเล่าเรื่อง (Narration) ในระดับที่มากน้อยหรือเข้มข้นแตกต่างกันไป บางเหตุการณ์เรานำเสนอโดยตรงไปตรงมา บางเหตุการณ์เราสื่อสารผ่านตัวละครต่างๆ ทำให้คนอยากติดตามและเกิดจินตนาการ การเล่าเรื่องช่วยให้มนุษย์ทบทวนและทำความเข้าใจตนเองได้มากยิ่งขึ้น

การเล่าเรื่องมีคุณค่า มีความหมาย และมีหน้าที่สำคัญในระดับปัจเจกบุคคล และระดับสังคม มนุษย์ทุกคนเติบโตมากับการเล่าเรื่องและการฟังเรื่องเล่า เด็กๆ เราจะได้ฟังนิทานจากพ่อแม่ เมื่อเราเข้าโรงเรียน การศึกษาสาขาวิชาต่างๆ ล้วนมีเรื่องราว มีตำนานที่ได้รับการถ่ายทอดบอกต่อจากรุ่นสู่รุ่น เรื่องเล่าจึงเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต

หากเปรียบเทียบเรื่องเล่าเป็นเหมือนชุดความรู้ เรื่องเล่าทำหน้าที่สื่อสารให้ข้อมูล ให้ความรู้ ให้ความบันเทิง โน้มน้าวชักจูงใจ ชำรงรักษาความคิดหรือความเชื่อของสังคม สร้างอัตลักษณ์ให้กับกลุ่มคนหรือองค์กรต่างๆ เรื่องเล่าและการเล่าเรื่องจึงมีพลังอำนาจในการเปลี่ยนแปลงสังคมโลก ในปัจจุบันเรื่องเล่าขยายขอบเขตการบอกเล่าผ่านสื่อต่างๆ มากมาย มนุษย์เป็นนักสร้างเรื่องเล่า และในขณะเดียวกันก็เป็นนักเสพเรื่องเล่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับกลุ่มคนจึงได้รับการสร้างสรรค์หรือนำเสนอในรูปแบบต่างๆ

เมื่อเชื่อมโยงจากแนวคิดอุดมการณ์ดังที่กล่าวไป เรื่องเล่าหรือการเล่าเรื่องเป็นการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ ประเด็นการศึกษาเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย หากมองด้านตัวเนื้อหา (Text) วิเคราะห์ความหมายจากตัวบทแล้ว ผู้สูงวัยที่เป็นตัวละครในเรื่องเล่า ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบเรื่องจริง (Non-fiction) หรือเรื่องแต่ง (Fiction) ล้วนต้องเผชิญกับความขัดแย้งบางอย่าง เหตุการณ์ สถานที่ ฉากต่างๆ รวมถึงมุมมองการเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงวัย ยังเป็นการประกอบสร้างอุดมการณ์บางประการที่สังคมมีต่อผู้สูงวัยอีกด้วย

ความหมายของเรื่องเล่า การเล่าเรื่อง และศาสตร์แห่งการเล่าเรื่อง

เรื่องเล่า (Narrative) คือการถ่ายทอดข้อมูลและความหมายของเรื่องราวต่างๆ ด้วยการเล่า (Narration) อย่างมีชั้นเชิงที่น่าสนใจ น่าติดตาม การเล่าเรื่องจึงมีความแตกต่างจากการไม่เล่าเรื่อง (Non-Narrative) การเล่าเรื่องจะมีองค์ประกอบ เช่น มีตัวละคร ความขัดแย้ง มีการวางโครงเรื่องให้เห็นการดำเนินเรื่องที่น่าติดตาม รวมไปถึงแก่นของเรื่องหรือความหมายที่สื่อสารไปให้ผู้รับสาร การเล่าเรื่องจึงไม่ได้เป็นเพียงการบอกข้อมูลอย่างตรงไปตรงมาเพียงอย่างเดียว การเล่าเรื่องจึงมีการยกระดับให้กลายเป็นศาสตร์แห่งการเล่าเรื่อง (Narratology) เป็นสาขาวิชาที่มีชุดองค์ความรู้ในการศึกษา โดยมีนักวิชาการที่ศึกษาเรื่องการเล่าเรื่องอย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ Tzvetan Todorov นักวรรณกรรมศึกษาชาวรัสเซีย ในทศวรรษที่ 1970 ก่อนหน้านั้นศาสตร์แห่งการเล่าเรื่องมีความเกี่ยวข้องกับนักวิชาการในฝรั่งเศส เช่น Roland Barthes ศึกษาเรื่องสัญวิทยา รวมไปถึงนักวิชาการในอังกฤษและยุโรป (กาญจนา แก้วเทพ, 2553)

ศาสตร์แห่งการเล่าเรื่องจึงทำให้ข้อมูลหรือประเด็นต่างๆ มีความหมายมากยิ่งขึ้น อีกทั้งเมื่อมองย้อนกลับในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ดังที่กล่าวไปว่ามนุษย์ผูกพันกับการเล่าเรื่องและเรื่องเล่าต่างๆ มาอย่างยาวนาน การนำเสนอข้อมูลด้วยการเล่าเรื่อง จึงทำให้ผู้รับสารเปิดรับหรือซึมซับอุดมการณ์ หรือกรอบความคิด ความหมายบางอย่างที่แฝงอยู่ภายในเรื่องเล่าได้อย่างง่ายดาย เป็นการนำเสนอเรื่องราวอย่างมีชีวิตชีวา หลากหลายอารมณ์ มีสีสัน สนุกสนาน หรือเรื่องราวที่เข้มข้น รวมไปถึงน้ำเสียง จังหวะลีลาของการเล่าเรื่อง ผ่านสื่อประเภทต่างๆ ที่หลากหลายในปัจจุบัน ทำให้ศาสตร์แห่งการเล่าเรื่องเข้าไปเกี่ยวข้องกับสาขาวิชาต่างๆ โดยเฉพาะการศึกษาด้านการสื่อสาร การเล่าเรื่องเป็นหนึ่งในหัวใจสำคัญของการสื่อสาร

ศาสตร์แห่งการเล่าเรื่องแบบกระบวนทัศน์เดิม และกระบวนทัศน์แบบใหม่

จากการพัฒนาองค์ความรู้ของการเล่าเรื่อง ทำให้ศาสตร์แห่งการเล่าเรื่องผ่านการเดินทางและเติบโตขึ้นตามกาลเวลา การเล่าเรื่องจึงมีทั้งกระบวนทัศน์แบบเดิม และกระบวนทัศน์แบบใหม่ โดยมีเกณฑ์ที่ใช้ในการเปรียบเทียบการเล่าเรื่อง ได้แก่ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ บทบาทหน้าที่ จุดเน้น ขอบเขตของเรื่องเล่า เครื่องมือที่ใช้ในการเล่าเรื่อง และแนวทางการวิเคราะห์เรื่องเล่า (กาญจนา แก้วเทพ, 2553) ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้

มุ่งเน้นการวิเคราะห์อุดมการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัยนำเสนอผ่านเรื่องเล่า ด้วยกระบวนทัศน์การเล่าเรื่องแบบใหม่ (New Paradigm)

(1) **เป้าหมายการเล่าเรื่อง** ในยุคแรกเริ่มเป้าหมายของการเล่าเรื่องจะคำนึงถึงการบอกเล่า การสะท้อนภาพความจริงของสังคม (Reflection of Reality) เช่น การบอกเล่าเรื่องของผู้สูงอายุที่อยู่ในบ้านพักคนชรา เราต้องไปดูว่าการใช้ชีวิตที่บ้านพักคนชราของผู้สูงอายุเป็นอย่างไร ขณะที่การเล่าเรื่องแบบกระบวนทัศน์ใหม่ จะเน้นการประกอบสร้างความหมายหรือประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม (Construction of Reality) โดยก้าวข้ามจากการสะท้อนความเป็นจริงมาสู่การให้ความหมาย การตีความ หรือการสร้างความเป็นจริง โดยที่เป็นมุมมองแบบอัตวิสัย เป็นมุมมองที่ทำความเข้าใจความเป็นจริง ผ่านสายตาของมนุษย์ เพราะฉะนั้นเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชน จึงไม่ใช่เพียงสะท้อนความเป็นจริง แต่ยังเป็นการประกอบสร้างความเป็นจริงผ่านสายตาของสื่อมวลชน ความหมายและอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัยจึงได้รับการประกอบสร้างและติดตั้งอุดมการณ์ผ่านเรื่องเล่าที่นำเสนอ

(2) **หน้าที่ของเรื่องเล่า** เรื่องเล่าที่ทำงานตามกระบวนทัศน์แบบเดิมคือการให้ข้อมูล บอกเล่าว่ามีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น เกี่ยวข้องกับใคร ซึ่งเป็นการบอกเล่าที่ไม่ได้ตีความ อาจจะเป็นการมองเห็นเหตุการณ์ในเชิงกายภาพว่ามีอะไรเกิดขึ้นบ้าง แต่หน้าที่ของเรื่องเล่าในกระบวนทัศน์แบบใหม่ คือการเห็นที่ลึกซึ้ง ตีความ เหตุการณ์เหล่านั้น จัดระบบระเบียบความคิด ถ่ายทอดออกมาได้อย่างน่าติดตาม มีรายละเอียดทางอารมณ์ที่ละเอียดลึกซึ้งในการทำความเข้าใจเหตุการณ์นั้นๆ เป็นการทำความเข้าใจความหมายของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หากเปรียบเทียบเป็นรูปแบบการนำเสนอคือการเล่าข่าวอย่างมีอารมณ์ร่วม มีสีสัน ตีความเหตุการณ์นั้นๆ หรือการนำเสนอข่าวในมุมมองแบบสารคดี มีการบรรยายอารมณ์ความรู้สึก ฉาก เหตุการณ์ สถานที่ เต็มไปด้วยรายละเอียดทางอารมณ์และความคิดของผู้เล่า ผู้เล่าทำความเข้าใจเหตุการณ์หรือมองโลก (Make sense) ผ่านสายของตนเอง ซึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ว่าต้องมีความเป็นอัตวิสัย (Subjective Reality) อยู่ด้วย

(3) **จุดเน้นของการเล่าเรื่อง** การเล่าเรื่องมีจุดเน้นที่แตกต่างกันระหว่างกระบวนทัศน์แบบเก่าและแบบใหม่ กระบวนทัศน์แบบเก่าคือการหาเรื่องมาเล่าคือการเน้นว่าจะเล่าประเด็นอะไร ประเด็นใดกำลังได้รับความสนใจ ขณะที่จุดเน้นการเล่าเรื่องแบบกระบวนทัศน์ใหม่ สิ่งที่ทำให้ความสนใจเพิ่มเติมคือจะเล่าเนื้อหาอันอย่างไร มีวิธีการเล่าอย่างไรที่แปลกใหม่ น่าติดตาม หากจะเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัย จะเล่าวิธีใดที่ไม่ซ้ำกับที่ผ่านมา เพราะฉะนั้นวิธีการเล่าจึงมีความสำคัญ ถึงแม้จะเป็นเนื้อหาเดิม แต่วิธีการเล่าแบบใหม่ ตีความใหม่ มุมมองใหม่ จะทำให้เรื่องเล่านั้นอาจจะสื่อสารอุดมการณ์ที่แตกต่างจากที่ผ่านมา

(4) **ขอบเขตการเล่าเรื่อง** การทำความเข้าใจเรื่องเล่าในแบบเดิม เป็นเรื่องเล่าที่มีเส้นแบ่งระหว่างความเป็นจริงกับจินตนาการ เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) หรือเป็นเรื่องแต่ง (Fiction) อย่างชัดเจน หากจะนับว่าเป็นการเล่าเรื่องหรือไม่จะมุ่งเน้นเฉพาะเรื่องแต่ง (Fiction) เท่านั้น ขณะที่มุมมองของขอบเขตการเล่าเรื่องแบบใหม่ เส้นแบ่งความเป็นเรื่องเล่าขยายขอบเขตกว้างออกไปครอบคลุมทั้งเรื่องจริงและเรื่องแต่ง ซึ่งถือว่าเกี่ยวกับการเล่าเรื่องทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอข้อมูลของสื่อมวลชนผ่านสื่อหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นงานเขียน ภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว คลิปวิดีโอต่าง ๆ ล้วนเกี่ยวข้องกับการเล่าเรื่องแทบทั้งหมด ขอบเขตการเล่าเรื่องจึงมีความกว้างออกไปไม่ได้จำกัดเฉพาะเรื่องแต่งหรือเรื่องที่สร้างขึ้นในจินตนาการเท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้นเส้นแบ่งระหว่างเรื่องจริงกับเรื่องแต่งอาจจะมีพื้นที่บางส่วนของซ้อนทับกัน เรื่องแต่งอาจจะเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่สามารถ

นำเสนอความเป็นจริงได้มากกว่าเรื่องจริงก็อาจจะเป็นไปได้ ในอีกด้านหนึ่งการนำเสนอเรื่องจริง อาจจะได้เป็นความจริงเสมอไป ขึ้นอยู่กับว่าเป็นความจริงที่นำเสนอผ่านมุมมองของใคร

(5) **เครื่องมือที่ใช้ในการเล่าเรื่อง** จุดเริ่มต้นของศาสตร์การเล่าเรื่องมาจากสายงานวรรณกรรม เครื่องมือการเล่าเรื่องในยุคแรกจึงเป็นเรื่องของการใช้ภาษา ภาษาเขียน ภาษาพูด ในยุคที่สื่อต่างๆ มีการเติบโตมากขึ้น เครื่องมือในการเล่าเรื่องจึงขยายขอบเขตออกไปอย่างกว้างขวาง ผ่านสื่อหรือแพลตฟอร์มต่างๆ จากการเล่าด้วยการพูด การเขียนผ่านงานเขียนในรูปแบบต่างๆ ข่าว บทความ สารคดี ความเรียง เรื่องสั้น นวนิยาย มีภาษาภาพ ใช้การวาดภาพหรือถ่ายภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว มีการติดต่อเล่าเรื่อง รวมไปถึงการเล่าเรื่องอื่นๆ เช่น การ์ตูน ภาพยนตร์ การร้องเพลง การเล่นเกม ซึ่งทำให้เห็นว่าเครื่องมือการเล่าเรื่องนั้นขยายขอบเขตออกไปจากเดิมอย่างกว้างขวางมากขึ้น และอาจจะกล่าวได้ว่าผู้สร้างสรรค์งานศิลปะโดยใช้เครื่องมือต่างๆ ถือเป็น “นักเล่าเรื่อง” ทั้งหมด

(6) **แนวทางการวิเคราะห์เรื่องเล่า** การทำความเข้าใจเรื่องเล่าตามกระบวนทัศน์แบบเดิมคือการใช้ศาสตร์ต่างๆ ในโลกความเป็นจริงเข้ามาวิเคราะห์ตัวละครหรือองค์ประกอบต่างๆ ในเรื่องเล่า เช่น ใช้แนวคิดด้านจิตวิทยาวิเคราะห์ตัวละคร นำความรู้ด้านประวัติศาสตร์มาทำความเข้าใจเนื้อหาในเรื่องเล่า รวมไปถึงการใช้ความรู้ด้านสุขภาพหรือการแพทย์มาทำความเข้าใจเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสุขภาพ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม กระบวนทัศน์ใหม่ขยายมุมมองในการมองเรื่องเล่าโดยเน้นที่ตรรกะภายในเรื่องเล่า (Internal logic) โดยทำความเข้าใจโลกของเรื่องเล่าเหล่านั้นๆ เกิดขึ้น โดยวิเคราะห์จากโครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร ความขัดแย้ง ฉาก มุมมองในการเล่าเรื่อง บริบทหรือปัจจัยภายนอกที่มาจากโลกความเป็นจริงจึงเป็นส่วนประกอบเพิ่มเติมในการวิเคราะห์

การศึกษาเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงมีแง่มุมที่น่าสนใจ และน่าค้นหาความหมายว่า ไม่ว่าจะเป็นการบอกเล่าเรื่องราวของตนเองจากกลุ่มผู้สูงวัย หรือเป็นเรื่องเล่าสาธารณะที่คนทั่วไปเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงวัย

จากงานศึกษาของ Blix, Hamran & Normann (2013) วิเคราะห์เรื่องเล่าประวัติชีวิตจากผู้สูงวัยชาวซามิ (Sami) ซึ่งเป็นชนเผ่าดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในนอร์เวย์ สวีเดน ฟินแลนด์ และรัสเซีย ชนเผ่าซามิถือได้ว่าเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีความแตกต่างและได้รับการแบ่งแยกออกจากประชากรส่วนใหญ่ในประเทศ จนกระทั่งหลังการสงครามโลกครั้งที่สอง ได้เกิดการเคลื่อนไหวสำคัญของชนเผ่าซามิ ทำให้ชาวซามิเป็นที่รู้จักในวงกว้างมากยิ่งขึ้น การทำความเข้าใจชาวซามิจึงเกิดการเรียนรู้ผ่านประวัติชีวิตผู้สูงวัย

วัตถุประสงค์ของผู้วิจัยจึงต้องการทำความเข้าใจความแตกต่างระหว่างประวัติชีวิตชาวซามิที่ได้รับการบอกเล่าโดยผู้สูงวัยชาวซามิ เปรียบเทียบกับเรื่องเล่าในพื้นที่สาธารณะ (Public Narrative) ที่กล่าวถึงชาวซามิ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้สูงวัยชาวซามิ จำนวน 19 คน ผลการศึกษาค้นพบว่า เรื่องเล่าจากตัวบุคคล (Individual) ที่เป็นผู้สูงวัยมีส่วนที่มีความแตกต่างจากเรื่องเล่าที่ปรากฏในพื้นที่สาธารณะเกี่ยวกับชาวซามิ เรื่องเล่าจากตัวบุคคลมีส่วนช่วยในการทบทวนประเด็นหรือเนื้อหาของเรื่องเล่าที่ปรากฏในพื้นที่สาธารณะ การฟังเรื่องเล่าจากกลุ่มผู้สูงวัยหรือแม้กระทั่งการพยายามเล่าเรื่องด้วยมุมมองในการเล่าเรื่องใหม่ๆ ทำให้เราเข้าใจเรื่องราวของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจากมุมมองของคนในมากยิ่งขึ้น เรื่องเล่าของผู้สูงวัยชาวซามิจึงเป็นอีกหนึ่งช่องทางที่ช่วยเปิดเผยอัตลักษณ์ของชนเผ่าซามิให้สังคมได้รับรู้มากยิ่งขึ้น อาจจะกล่าวได้ว่าเรื่องเล่าของผู้สูงวัยชาวซามิที่นำเสนอผ่านงานวิจัยชิ้นดังกล่าว เป็นเรื่องเล่าที่ได้รับการประกอบสร้างจากบุคคลต้นเรื่อง ทำให้เห็นรายละเอียด

ทางอารมณ์และความคิดของผู้สูงวัยชาวชามีมากยิ่งขึ้น เรื่องเล่าของผู้สูงวัยชาวชามีจึงอาจจะเปิดเผยให้เห็นมิติความเป็นมนุษย์ที่มีชีวิตจิตใจมากยิ่งขึ้น ไม่ได้มองผู้สูงวัยอย่างแปลกแยกจากคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมมากเกินไป

การเล่าเรื่องให้น่าติดตามจึงต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของการเล่าเรื่อง ได้แก่ ตัวละคร (Character) ความขัดแย้ง (Conflict) ฉาก (Setting) แก่นเรื่อง (Theme) โครงเรื่อง (Plot) และมุมมองการเล่าเรื่อง (Point of view) (กาญจนา แก้วเทพ, 2553)

องค์ประกอบของการเล่าเรื่อง

1) ตัวละคร (Character) หมายถึงบุคลิกลักษณะสำคัญของตัวละครที่ดำเนินเรื่อง ตัวละครเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เรื่องราวเกิดขึ้น การทำความเข้าใจตัวละคร ต้องเข้าใจทั้งในเชิงกายภาพ อารมณ์ความรู้สึก และสังคม เป็นความสัมพันธ์ที่ตัวละครมีกับตัวละครอื่นๆ ในเรื่อง และบริบทที่ตัวละครเกี่ยวข้อง แนวคิดเกี่ยวกับตัวละครมีหลากหลายประเภท เช่น จากแนวคิดของ Vladimir Propp แบ่งตัวละครเป็น 7 ประเภท ได้แก่ พระเอก นางเอก ผู้ร้ายหรือนางร้าย ผู้ให้ ผู้นำสาร ผู้ช่วยเหลือ พระเอกจอมปลอม เป็นต้น ตัวละครยังแบ่งลักษณะได้อีก ได้แก่ ตัวละครหลัก และตัวละครรอง ตัวละครที่มีมิติเดียว มีบุคลิกลักษณะที่เห็นชัดเจนเพียงอย่างเดียว หรือตัวละครที่มีหลายมิติ มีบุคลิกลักษณะที่ไม่ตายตัว

การทำให้ตัวละครโดดเด่นในเนื้อเรื่องได้อย่างน่าสนใจต้องมีการสร้างตัวละคร (Characterization) เช่น การสร้างตัวละครโดยอธิบายลักษณะทางกายภาพ การสร้างตัวละครจากอธิบายผ่านบทพูดหรือบทสนทนาต่างๆ การสร้างตัวละครผ่านมุมมองของผู้เล่าเรื่อง การสร้างตัวละครโดยอธิบายจากการกระทำภายใน ความคิด อารมณ์ความรู้สึกและภายนอก ปฏิกริยาที่แสดงออกอย่างชัดเจน ความสัมพันธ์ของตัวละครที่เกี่ยวข้องกับตัวละครอื่นๆ รวมไปถึงการสร้างตัวละครผ่านการกระทำซ้ำๆ ที่ตัวละครแสดงออก การใช้คำพูดซ้ำๆ และการตั้งชื่อให้กับตัวละครล้วนแฝงความหมายโดยนัยเกี่ยวกับบุคลิกลักษณะของตัวละคร การวิเคราะห์ตัวละครในที่นี้นำมาประยุกต์ใช้ในการอธิบายความเป็นผู้สูงวัย การมองเห็นภาพผู้สูงวัยที่รับการบอกเล่าในเรื่องเล่าที่น่าเสนอ

2) ความขัดแย้ง (Conflict) หมายถึง เป็นจุดที่ทำให้เรื่องเล่าติดตาม เรื่องราวต่างๆ จะน่าสนใจก็ต่อเมื่อมีความไม่ลงรอยกัน มีภารกิจบางประการที่ตัวละครต้องเอาชนะและก้าวผ่านไปให้ได้ ความขัดแย้งมีหลากหลายรูปแบบ โดยสามารถแบ่งเป็นประเภท ดังนี้

ความขัดแย้งภายในจิตใจ เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นข้างในตัวละครที่ต้องการทำลายหรือต่อสู้กับความคิดของตนเองในการใช้ชีวิตหรือการพาตัวเองไปสู่เป้าหมายความสำเร็จบางประการ ตัวละครต้องต่อสู้กับความขัดแย้งภายในจิตใจที่มีด้านบวกและด้านลบ เช่น หากตัวละครเป็นผู้สูงวัยความขัดแย้งภายในจิตใจอาจจะเป็นการมองว่าตนเองด้อยคุณค่า

ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เป็นความขัดแย้งระหว่างตัวบุคคลที่มีความสัมพันธ์กัน อาจจะบุคคลภายในครอบครัว พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง หรือบุคคลที่มีวิถีคิดในการดำเนินชีวิตแตกต่างกัน มีอุดมการณ์ที่ตรงข้ามกันในการใช้ชีวิต

ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคม เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างคนกับองค์กรหรือสถาบันต่างๆ การต่อสู้ระหว่างมนุษย์กับระบบต่างๆ หรือเป็นการต่อสู้กับความคิด ความเชื่อบางอย่างที่ยากจะเอาชนะ เป็นการต่อสู้กับโครงสร้างที่สังคมสร้างขึ้น

ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับพลังภายนอก เป็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว อาจจะเป็นธรรมชาติหรือสิ่งเหนือธรรมชาติที่มนุษย์อาจจะต้องใช้พลังในการต่อสู้ค่อนข้างมาก

การบอกเล่าเรื่องราวของผู้สูงวัย ในเรื่องเล่าดังกล่าว ผู้สูงวัยได้เผชิญหน้ากับความขัดแย้งอะไร ความขัดแย้งนั้นแสดงถึงอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัยอย่างไร

3) ฉาก สถานที่ และช่วงเวลา (Scene, Setting, Location & Time) ฉาก สถานที่ และช่วงเวลา ทำให้องค์ประกอบของเรื่องเล่ามีความหมายมากยิ่งขึ้น เรื่องเล่าที่เป็นเรื่องแต่งจะเลือกฉาก สถานที่ และช่วงเวลา ที่เรีงร้อยกัน โดยด้านมิติของเวลา เหตุการณ์ในเรื่องเกิดขึ้นช่วงเวลาใด มีบริบทใดที่เกี่ยวข้อง ระยะเวลาในเรื่อง ดำเนินไปอย่างไร เรื่องราวมีระยะเวลานานเท่าใดหรือเกิดขึ้นช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ส่วนสถานที่และฉากต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะของสถานที่ต่างๆ จะเกี่ยวข้องกับลักษณะทางเศรษฐกิจ โครงสร้างทางสังคม รวมไปถึงสะท้อนเรื่องประเพณี ค่านิยมของแต่ละสังคม ฉาก สถานที่ และช่วงเวลาจึงมาช่วยเติมเต็ม องค์ประกอบของการเล่าเรื่อง และไม่ว่าจะเป็นการเล่าเรื่องในรูปแบบใด การบรรยายหรืออธิบายให้เห็นเรื่องฉาก สถานที่ หรือช่วงเวลาต่างๆ มีความสำคัญ ทำให้ผู้รับสารเข้าใจเรื่องราวที่เกิดขึ้นได้ ในที่นี้จึงเป็นการวิเคราะห์ว่าผู้สูงวัยในเรื่องเล่ามักปรากฏตัวหรือได้รับการจัดวางให้ปรากฏตัวในฉาก สถานที่ และช่วงเวลาแบบใด

4) โครงเรื่อง (Plot) คือการเรียงร้อยเรื่องราวให้น่าสนใจ น่าติดตาม โครงเรื่องทำให้เรื่องราวมีมิติ มีจุด น่าสนใจ และอาจจะเป็นการสร้างความหมายใหม่ให้กับเรื่องนั้นๆ เนื้อหาที่เล่าอาจจะเป็นเนื้อหาเดิม แต่มีการ ดำเนินเรื่องในรูปแบบใหม่ แนวคิดเกี่ยวกับโครงเรื่อง จะมีการเริ่มต้นเรื่อง การพัฒนาเหตุการณ์ ภาวะวิกฤต ไป จนกระทั่งเนื้อเรื่องเริ่มคลี่คลาย และเข้าสู่จุดจบของเรื่อง โครงเรื่องอาจจะดำเนินตามลำดับของเวลาอย่าง สมเหตุสมผลที่เข้าใจได้ง่าย หรือมีการเรียงลำดับโดยไม่ได้คำนึงถึงช่วงเวลาก็เป็นได้ ไปจนถึงการเรียงลำดับอย่าง ซับซ้อน โดยผู้ดูหรือผู้อ่านต้องใช้ความคิดเรียงร้อยหรือปะติดปะต่อเรื่องราวด้วยตนเอง

5) มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of view) การถ่ายทอดเรื่องเล่าเกี่ยวกับมุมมองที่ผู้เล่าเลือก นำเสนอ การเล่าเรื่องหนึ่งเรื่องขึ้นอยู่กับว่าเรามองจากจุดยืนใด อีกทั้งยังเกี่ยวข้องกับอำนาจที่เรามีในการเล่า เรื่องราวเหล่านั้น ซึ่งผู้เล่าเรื่องไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ว่าเราอยู่ภายใต้โครงสร้างอำนาจบางอย่างที่มีอยู่ในสังคม ประเภทของผู้เล่าเรื่อง แบ่งได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ ผู้เล่าเรื่องบุรุษที่หนึ่ง คือการเล่าจากมุมมองของตัวเจ้าของ เรื่องหรือตัวเอกที่ทำการดำเนินเรื่อง ผู้เล่าเรื่องบุรุษที่สาม เป็นผู้เล่าเรื่องที่มองจากมุมมองของคนนอก และ อาจจะไม่ได้ลึกถึงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครอื่นๆ การเล่าเรื่องจากมุมมองของผู้ที่เป็นกลางคือไม่ปรากฏว่า ใครคือผู้เล่าเรื่อง และการเล่าเรื่องแบบผู้รอบรู้เรื่องราวในทุกมุม สามารถล่วงรู้อารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ของตัวละครได้อย่างครบถ้วน

6) แก่นเรื่อง (Theme) หมายถึงแนวความคิดสำคัญที่ผู้สร้างเรื่องเล่าต้องการจะสื่อสารกับผู้รับสาร เป็นแนวความคิดที่สรุปใจความสำคัญของเรื่องที่น่าเสนอ อธิบายในรูปแบบที่เป็นนามธรรม สื่อสารให้ผู้รับสารใน วงกว้างเข้าใจได้ แก่นของเรื่องในเรื่องเล่าอาจจะเห็นได้ชัดเจน หรืออาจจะต้องตีความทำความเข้าใจ แก่นเรื่องยัง มองได้หลากหลายมุม อาจจะมองจากมุมของตัวละครเด่นๆ ในเรื่อง ซึ่งอาจจะทำให้อธิบายแก่นเรื่องมากกว่าหนึ่ง ประเด็น

จากองค์ประกอบการเล่าเรื่องดังที่ได้กล่าวไป การวิเคราะห์อุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับ ผู้สูงอายุของสื่อมวลชนไทย จะนำองค์ประกอบการเล่าเรื่องมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดอุดมการณ์ เพื่อค้นหา

อุดมการณ์ที่มีต่อการนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย ซึ่งการวิเคราะห์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยในที่นี้ เกี่ยวพันกับเรื่องเล่าในสองรูปแบบ คือ เรื่องเล่าที่เป็นเรื่องจริง (Non-Fiction) และเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องแต่ง (Fiction) คุณลักษณะของเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องจริงคือเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง มีบุคคลอ้างอิงที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ส่วนเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องแต่ง เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากจินตนาการของผู้เล่า อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่าจากเรื่องจริงหรือเรื่องแต่งล้วนเป็นเรื่องที่ผ่านการประกอบสร้างขึ้นมาก หากมองด้วยมุมมองการเล่าเรื่องแบบกระบวนทัศน์ใหม่

อย่างไรก็ตามหากทำความเข้าใจแนวคิดการเล่าเรื่องจะพบว่า การเล่าเรื่องไม่ได้ปรากฏเฉพาะเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องแต่ง (Fiction) เท่านั้น การเล่าเรื่องสามารถเกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องจริง (Non-Fiction) ได้เช่นกัน จากงานวิจัยของ [Jacobsen \(2015\)](#) ศึกษาเกี่ยวกับการทำความเข้าใจนโยบายสาธารณะที่มีต่อผู้สูงวัยในนอร์เวย์ พบว่า ความเข้าใจที่มีต่อผู้สูงวัยเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่ได้รับการนำเสนอผ่านสื่อมวลชนในประเด็นต่างๆ นั้น เรื่องเล่าดังกล่าวมีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายที่มีต่อผู้สูงวัย เพราะฉะนั้นเรื่องเล่าที่สื่อสารอุดมการณ์หรือความหมายบางอย่างไม่ว่าจะเป็นเรื่องจริงหรือเรื่องแต่งล้วนมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงสังคมไม่ว่าแง่มุมใดมุมหนึ่ง

4. แนวคิดการเข้ารหัสและถอดรหัส (Encoding and Decoding)

แนวคิดการเข้ารหัสและถอดรหัส (Encoding and Decoding) เป็นแนวคิดที่ใช้ในการทำความเข้าใจมุมมองจากผู้ผลิตหรือกลุ่มสื่อมวลชนว่ามีการผลิตหรือสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยด้วยอุดมการณ์แบบใด ขณะเดียวกันผู้รับสารถอดรหัสหรือตีความเรื่องเล่าที่ได้รับจากสื่อมวลชนอย่างไร แนวคิดการเข้ารหัสและถอดรหัสที่นำมาใช้เป็นแนวทางการศึกษาในที่นี้เลือกใช้แนวคิดของสจวร์ต ฮอลล์ โดยได้อธิบายใจความสำคัญของแนวคิดการเข้ารหัส (Encoding) และถอดรหัส (Decoding) ซึ่งเป็นกระบวนการสื่อสารที่เป็นการสร้างความหมายและการทำความเข้าใจความหมายไว้ดังนี้ ([กาญจนา แก้วเทพ, 2549](#))

การเข้ารหัส (Encoding) คือกระบวนการติดตั้งความหมายผ่านการใช้สัญลักษณ์ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารผ่านภาษาท่าทาง ภาษาพูด ภาษาเขียน ภาพนิ่ง หรือภาพเคลื่อนไหวต่างๆ เป็นได้ทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา กระบวนการที่เราสื่อสารผ่านการเล่าเรื่องเป็นหนึ่งในกระบวนการเข้ารหัสเช่นกัน เพราะนักเล่าเรื่องต้องประกอบสร้างความหมายผ่านภาษาหรือสัญลักษณ์ รวมทั้งการมีโครงสร้าง รูปแบบ วิธีการในการเล่าเรื่องที่ปรับให้เหมาะสมกันตามสื่อหรือแพลตฟอร์มที่ต้องการสื่อสาร การเข้ารหัสจึงเป็นการทำเรื่องเล่านั้นมีชีวิต สื่อสารความหมาย และติดตั้งอุดมการณ์ที่ต้องการสื่อสาร

ในที่นี้การศึกษาศุดมการณ์การเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่นำเสนอของสื่อมวลชนไทยมีการเข้ารหัสผ่านการใช้ภาษา การเลือกประเด็น โครงสร้างการเล่าเรื่อง รวมไปถึงตัวละครหรือความขัดแย้งต่าง ๆ ที่ผู้สูงวัยต้องเผชิญ ทั้งนี้สื่อมวลชนมีรหัสในการสื่อความหมายเกี่ยวกับผู้สูงอายุอย่างไร ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเปรียบเป็นการผลิตอุดมการณ์เกี่ยวกับผู้สูงวัยในมิติหรือรูปแบบต่างๆ อาจจะเป็นการผลิตเนื้อหาที่นำเสนออุดมการณ์หลัก เป็นที่ยอมรับทั่วไปโดยคนในสังคม เป็นความคิดที่ได้รับการนำเสนอซ้ำๆ จนกลายเป็นสิ่งที่ป็นปกติ เป็นภาพจำที่คนส่วนใหญ่เข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงวัย แตกต่างจากอุดมการณ์รองที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์หลักแต่มีการปรับให้เหมาะสมประนีประนอมเพียงบางส่วนกับอุดมการณ์หลัก ส่วนอุดมการณ์ต่อต้านเป็นอุดมการณ์ที่ตรงข้ามกับอุดมการณ์

หลัก มีการเข้ารหัสที่แตกต่าง มีการอบความคิดที่พยายามจะนำเสนอในมุมมองที่แตกต่าง หลีกเลียงความซ้ำซากจำเจที่พบเห็นโดยทั่วไป เช่น การนำเสนอมิติการยังทำงานอยู่ของผู้สูงวัย โดยที่ไม่ได้กล่าวถึงประเด็นเรื่องการเกษียณหรือการหยุดพักจากงานที่คนทั่วไปมักจะเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงวัย เป็นต้น

การถอดรหัส (Decoding) คือความพยายามในการทำความเข้าใจความหมายที่ผู้ผลิตหรือผู้ส่งสารได้นำเสนอไว้ ผู้รับสารสามารถถอดรหัสได้ตรงกับความหมายที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อ (Preferred meaning) มีการต่อรองความหมาย (Negotiated meaning) และการถอดรหัสได้ตรงข้ามหรือต่อต้านความหมายที่ได้กำหนดไว้ (Oppositional meaning) กระบวนการทำความเข้าใจความหมายของผู้รับสาร เมื่อเชื่อมโยงกับเรื่องอุดมการณ์และการเล่าเรื่อง จะทำให้เติมเต็มความเข้าใจในการมองเห็นอุดมการณ์ที่ผู้รับสารมีต่อผู้สูงวัยมากยิ่งขึ้น การถอดรหัสในที่นี้คือการศึกษารหัสจากตัวบท (Text) ที่เกี่ยวกับผู้สูงวัย และถอดรหัสจากการสัมภาษณ์ผู้รับสาร โดยใช้แนวคิดอุดมการณ์และแนวคิดการเล่าเรื่องช่วยในการถอดรหัส สิ่งที่ได้จากการถอดรหัสคือการอบความคิดหรืออุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัยที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชน และอีกด้านคือความคิดของผู้รับสารที่มีต่อผู้สูงวัยในเวลาเดียวกัน เพราะฉะนั้นการถอดรหัสและการเข้ารหัสคือกระบวนการที่เกี่ยวข้องกัน เกิดขึ้นซ้ำ วนเวียนไปมา โดยที่มีการสลับบทบาทกันเป็นผู้เข้ารหัสและถอดรหัสได้ตลอดเวลา เป็นกระบวนการสื่อสารหรือการสื่อความหมายที่มีขั้นตอนการผลิต การเผยแพร่ การใช้หรือการบริโภค และการผลิตซ้ำ

กระบวนการสื่อความหมาย ฮอลล์ได้อธิบายไว้ 4 ขั้นตอน ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

(กาญจนา แก้วเทพ, 2549, Barker, 2008)

- 1) **ขั้นการผลิต (Production)** เป็นขั้นเริ่มต้นที่ทำต่อเนื่อง ทำความเข้าใจข้อมูลต่างๆ ที่หามาจัดระบบระเบียบข้อมูล และเรียงร้อยข้อมูลออกมาให้มีความหมาย เป็นการทำงานทั้งด้านความคิดและการใช้ภาษา อาจจะเป็นการสื่อสารความคิดหรือความหมายที่ไม่ได้แสดงออกมาตรงๆ อย่างชัดเจน แต่ทำให้ความหมายที่ต้องการจะสื่อเป็นธรรมชาติ เป็นปฏิบัติการทางด้านภาษา (Discursive practice) แบบเนียน ไม่เกิดการต่อต้าน ซึ่งเชื่อมโยงกับเรื่องของการผลิตอุดมการณ์ได้เช่นเดียวกัน ตัวอย่างของประเด็นเรื่องผู้สูงวัย หากผู้ผลิตต้องการสื่อความหมายถึงผู้สูงวัยจะเล่าเรื่องออกมาอย่างไร ใช้ภาษาอย่างไร ภาพมีลักษณะอย่างไร รวมถึงปรับให้เหมาะสมกับแพลตฟอร์มที่ต้องการนำเสนออีกด้วย
- 2) **ขั้นการเผยแพร่ (Circulation/Distribution)** เป็นขั้นตอนที่ผลงานหรือเรื่องเล่าในรูปแบบต่างๆ ได้รับการนำเสนอผ่านแพลตฟอร์มที่ได้เลือกไว้ อาจจะมีการนำเสนอมากกว่าหนึ่งแพลตฟอร์ม มีการปรับรูปแบบให้เหมาะสม การรับสารในยุคดิจิทัลยังคำนึงถึงความรวดเร็วและกระชับในการนำเสนออีกด้วย
- 3) **ขั้นการใช้/การบริโภค (Use/Consumption)** เป็นขั้นตอนสำคัญในการทำความเข้าใจความหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งฮอลล์สนใจว่าข่าวสารหรือข้อมูลนั้นๆ ถูกรับรู้โดยผู้รับสารอย่างไร (How it is perceived) ไม่แตกต่างจากที่ข้อมูลนั้นถูกผลิตได้อย่างไร (How it is produced) สิ่งสำคัญที่ฮอลล์ได้อธิบายไว้คือการที่ผู้รับสารเชื่อมโยงข้อมูลกับภูมิหลังหรือประสบการณ์ของตนเองเพื่อใช้ในการตีความเรื่องเล่าเหล่านั้นๆ โดยมีการอ่านความหมายดังที่ได้กล่าวไปคือ อ่านความหมายตรงตามผู้ส่งสารต้องการ (Preferred meaning) อ่านความหมายแบบมีการต่อรองความหมาย

(Negotiated meaning) และอ่านความหมายได้ตรงข้ามหรือต่อต้านความหมายที่ได้กำหนดไว้ (Oppositional meaning)

- 4) **ชั้นการผลิตซ้ำ (Reproduction)** ข้อมูล เหตุการณ์ หรือเรื่องเล่าต่างๆ ได้รับการผลิตซ้ำในมุมมองที่แตกต่างกัน มีการตีความในการเล่าเรื่องใหม่อยู่ตลอดเวลา ซึ่งกระบวนการผลิตซ้ำเรื่องเล่าทำให้อุดมการณ์ต่างๆ ยังคงได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม ในละขั้นตอนที่มีการสร้างความหมาย ไม่ได้หมายความว่าทุกความหมายที่เกิดขึ้นจะเป็นการสร้างอย่างตั้งใจ อาจจะมีบางความหมายที่ถูกสร้างอย่างไม่ตั้งใจ มาจากจิตใต้สำนึก กรอบความคิดหรืออุดมการณ์ที่เกิดจากการสะสมผ่านประสบการณ์ต่างๆ รวมทั้งการตีความความหมายนั้น

กระบวนการการสร้างเรื่องเล่ามีขั้นตอนเช่นเดียวกับกระบวนการสร้างความหมาย เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุในโลกวิชาการจะปรากฏผ่านงานวิจัยต่างๆ เช่น การศึกษาประสบการณ์ของผู้สูงอายุเกี่ยวกับความเจ็บป่วยจากโรคภัยชนิดต่างๆ การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ การใช้ชีวิตของผู้สูงอายุที่อยูในบ้านพักคนชรา คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ การใช้สื่อของผู้สูงอายุ เป็นต้น โดยให้ตัวผู้สูงอายุเป็นคนเล่าเรื่องหรือสร้างเรื่องเล่าขึ้นด้วยตนเอง นักวิจัยคือผู้ที่บันทึกและตีความและเผยแพร่เรื่องเล่าของผู้สูงอายุ

จากการวิจัยที่ใช้การวิเคราะห์เรื่องเล่าที่พูดถึงความเจ็บป่วยของผู้สูงอายุ ในประเด็นเรื่องการเป็นโรคซึมเศร้า โดย [Nymana, Josephsson & Isaksson \(2012\)](#) ค้นพบว่า หากผู้สูงอายุที่ป่วยเป็นโรคซึมเศร้าได้ใช้ชีวิตประจำวันร่วมกับผู้อื่น จะทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งสังคม และรู้สึกว่าการใช้ชีวิตอย่างมีความหมาย โอกาสที่จะได้ทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันร่วมกับผู้อื่น ขึ้นอยู่กับสถานที่ที่ผู้สูงอายุอยู่อาศัย ถ้าได้อยู่กับครอบครัวหรือได้อยู่ร่วมกับคนที่ดูแลผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุมีความหวังในการใช้ชีวิต มีกำลังใจที่จะมีชีวิตต่อไปในอนาคต อาจกล่าวได้ว่าประสบการณ์ความเจ็บป่วยของผู้สูงอายุ ไม่ได้โหดร้ายเสมอไป ผู้สูงอายุยังคงพยายามต่อสู้เพื่อตนเอง มีความเข้มแข็งที่จะใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น ความโดดเดี่ยว อ้างว้างของผู้สูงอายุ ไม่เป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิต หากผู้สูงอายุเรียนรู้ที่จะรับมือ และแสวงหาโอกาสในการทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น

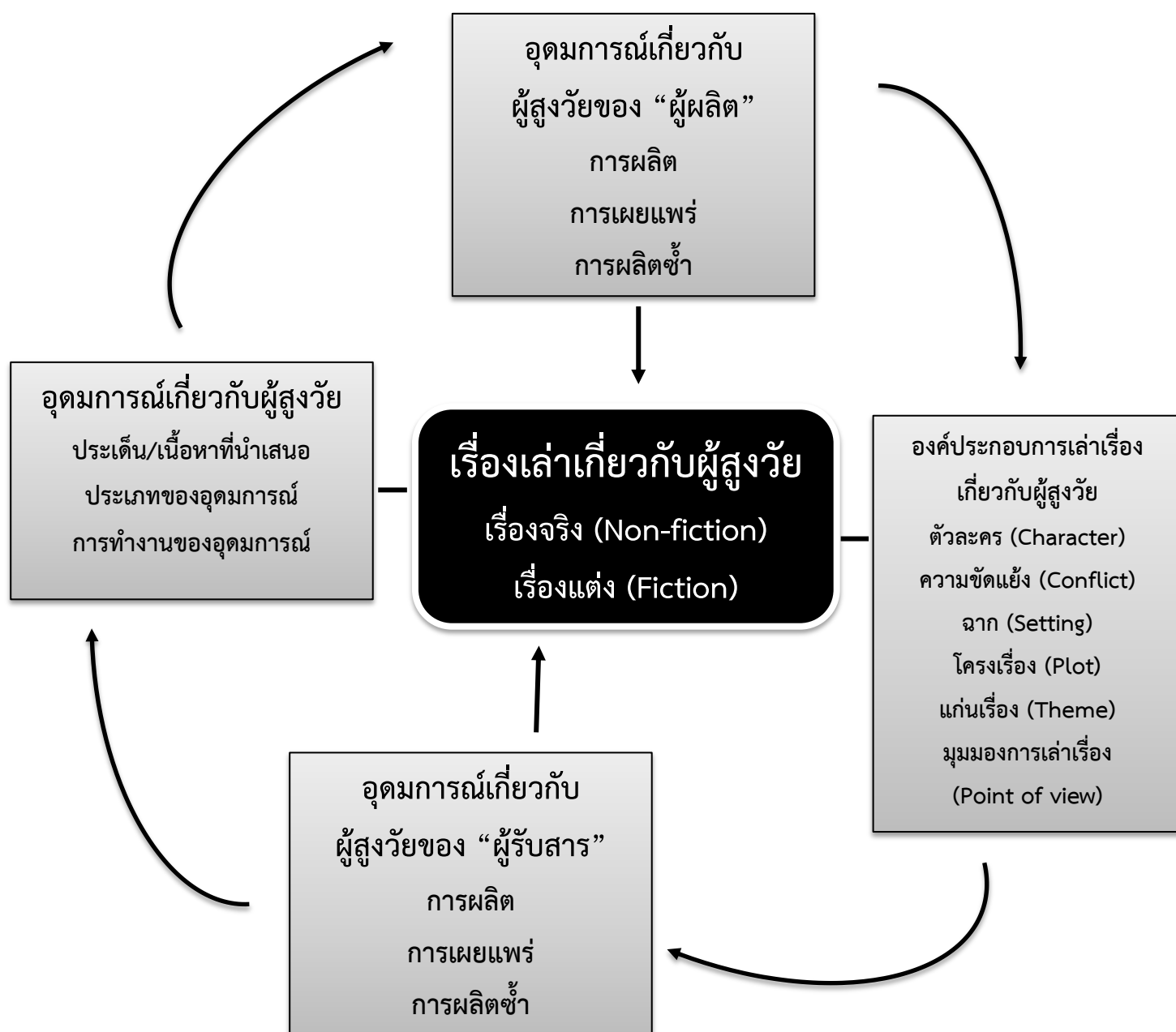
การถอดรหัสประสบการณ์ของผู้สูงอายุผ่านเรื่องเล่า โดยศึกษาจากประสบการณ์ของ [DeMichele \(2009\)](#) สนใจเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับความทรงจำจากความเจ็บปวดจากหย่าร้าง โดยผู้วิจัยศึกษาประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุหญิง 3 คนที่เป็นแม่หม้าย โดยเริ่มต้นจากหย่าร้าง แต่งงานใหม่ และหย่าร้างอีกครั้ง เรื่องเล่าที่แบ่งปันทำให้เห็นมุมมองในการทำความเข้าใจ การเลือกจดจำ และความพยายามในการลืมประสบการณ์ที่เจ็บปวด การเข้ารหัสและการถอดรหัสเรื่องเล่าของผู้สูงอายุ จึงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นด้วยตัวผู้สูงอายุเอง และสื่อสารประสบการณ์นั้นให้ผู้อื่นรับรู้ ทำให้เกิดการถอดรหัสและเข้ารหัสวนเวียนซ้ำกันไป อีกทั้งอาจจะมีการสลับบทบาทของการเข้ารหัสและถอดรหัสอีกด้วย

ประสบการณ์ในชีวิตของผู้สูงอายุที่ได้ถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่าถือเป็นประสบการณ์ที่เป็นบทเรียนและมีคุณค่าต่อคนหนุ่มสาว ผู้สูงอายุติดตั้งรหัสคือการให้ความหมายประสบการณ์การเจ็บปวดของตนเอง และขณะเดียวกันมีการถอดรหัสประสบการณ์เหล่านั้น โดยการตีความจากผู้วิจัย อย่างไรก็ตามการเข้ารหัสและการถอดรหัสระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารไม่ได้จำเป็นต้องเป็นการถอดรหัสได้ตรงตามความหมายที่ผู้ส่งสารต้องการ อาจจะมีการตีความหรือทำความเข้าใจแตกต่างกันได้

ขณะที่เรื่องเล่าในโลกของสื่อมวลชนมีเส้นทางคล้ายกัน ถ้าหากเป็นเรื่องเล่าที่นำเสนอเป็นเรื่องจริง (Non-fiction) ผู้ผลิตจะค้นคว้าหาประเด็นที่ต้องการบอกเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุ และเดินทางออกไปพบกับผู้สูงอายุ เพื่อถ่ายทอดเรื่องราว ผ่านกระบวนการคิด การเลือกสรร การตัดต่อ และนำเสนอผ่านมุมมองของสื่อมวลชน ขณะที่เรื่องแต่ง (Fiction) เกี่ยวกับผู้สูงอายุก็ต้องใช้การค้นคว้าหาข้อมูลเช่นเดียวกัน เมื่อเรื่องเล่าเหล่านั้นถ่ายทอดไปสู่ผู้รับสารก็มีการตีความในมุมมองที่แตกต่างกัน และเรื่องเล่าเหล่านั้นอาจจะย้อนกลับไปมีอิทธิพลต่อสังคม ทั้งในเชิงนโยบาย ทศนคติ มุมมองการใช้ชีวิต ก่อให้เกิดการผลิตซ้ำความคิด ความเข้าใจ และอุดมการณ์ต่างๆ ที่เผยแพร่ไปในสังคม

ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยจึงทบทวนแนวคิดเรื่องผู้สูงอายุ: สื่อมวลชนกับสังคมผู้สูงอายุ (Aging society) แนวคิดอุดมการณ์ (Ideology) แนวคิดเรื่องเล่าหรือการเล่าเรื่อง (Narrative) แนวคิดการเข้ารหัสและถอดรหัส (Encoding and Decoding) เพื่อใช้ในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของผู้สูงอายุที่ได้รับการนำเสนอผ่านเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องจริงและเรื่องแต่งเพื่อค้นหาอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงอายุ

กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่องการสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชนไทย มุ่งเน้นการวิเคราะห์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชน เพื่อค้นหาอุดมการณ์ทางสังคมที่มีต่อผู้สูงวัย โดยผู้วิจัยออกแบบการศึกษาให้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และมีระเบียบวิธีวิจัยดังต่อไปนี้

1. การออกแบบงานวิจัย
2. แหล่งข้อมูลการศึกษา ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง สถานการณ์การเก็บข้อมูล
3. วิธีวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. ความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล
5. เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล และการเก็บรวบรวมข้อมูล
6. ขั้นตอนการศึกษาวิจัย
7. ลำดับขั้นตอนการนำเสนอการวิจัย

1. การออกแบบงานวิจัย

การศึกษานี้มีจุดประสงค์เพื่อทำความเข้าใจอุดมการณ์ที่นำเสนอในเรื่องเล่าของผู้สูงวัย ผู้วิจัยออกแบบงานให้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งเน้นการศึกษาใน 3 ประเด็นหลักดังนี้

1. การศึกษาวิเคราะห์การสื่อสารอุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านการเล่าเรื่องผู้สูงวัยของสื่อมวลชนไทย เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่นำเสนอเป็นเรื่องจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction) มีการเล่าเรื่องเพื่อสื่อสารชุดความคิดหรือกรอบความคิดที่มีต่อผู้สูงวัยอย่างไร
2. การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อการประกอบสร้างอุดมการณ์ผ่านเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชนไทย การศึกษาในส่วนนี้จะมุ่งเน้นการศึกษาข้อมูลจากมุมมองของผู้ผลิตเนื้อหาหรือกลุ่มสื่อมวลชนที่นำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย โดยต้องการทำความเข้าใจว่ากลุ่มสื่อมวลชนมีกรอบความคิดต่อการนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับผู้สูงวัยอย่างไร มีกระบวนการคัดเลือกหรือมีมุมมองต่อการเลือกเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงวัยไทยอย่างไร ซึ่งจะเป็นการแสดงถึงกระบวนการประกอบสร้างอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัย
3. การศึกษาการสื่อสารอุดมการณ์ของผู้รับสารผ่านสื่อมวลชนไทยที่มีต่อกลุ่มผู้สูงวัย เป็นการทำความเข้าใจกลุ่มผู้รับสาร จากการรับสารผ่านสื่อมวลชนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้สูงวัย ผู้รับสารมีอุดมการณ์ต่อผู้สูงวัยอย่างไร

การศึกษาในประเด็นทั้งหมดดังที่กล่าวไป จะทำให้เห็นการประกอบสร้างอุดมการณ์ที่ทำงานผ่านเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยในมุมมองทั้งจากตัวเนื้อหา (Text) ตัวผู้ผลิต (Source) และตัวผู้รับสาร (Receiver) ทั้ง 4 กลุ่มก็มีบทบาทเป็นผู้ให้ความหมายหรือถอดความหมาย (Decoding and Encoding) หรือเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้รับสารเกี่ยวกับผู้สูงวัยได้ในเวลาเดียวกัน

2. แหล่งข้อมูลการศึกษา ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง สถานการณ์การเก็บข้อมูล

2.1 แหล่งข้อมูลการศึกษา

การรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษา มีการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และบุคคล โดยแบ่งได้ดังนี้

ก.แหล่งข้อมูลเอกสาร ประกอบไปด้วย ข้อมูลจากสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย เป็นเรื่องเล่ารูปแบบต่างๆ เช่น ข่าว บทความ สารคดี และคลิปวิดีโอ

ข.แหล่งข้อมูลบุคคล ประกอบไปด้วย กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มวัยรุ่น แหล่งข้อมูลจะแสดงความคิดเห็น มุมมอง ทศนคติ หรือเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย เพื่อค้นหาอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัย

2.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ก.การเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (Sampling Unit)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง มีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยแบ่งการเลือกเป็น 3 กลุ่มดังรายละเอียดดังนี้

กลุ่มแรก ตัวเนื้อหาหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชน เพื่อใช้ในการการวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกเนื้อหา โดยแบ่งตามประเภทของเนื้อหาที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction) การเลือกศึกษาเรื่องเล่ารูปแบบที่เป็นเรื่องจริงและเรื่องแต่ง จะทำให้เห็นอุดมการณ์หรือกรอบความคิดที่มีต่อการนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย และมีวิธีการนำเสนอหรือวิธีการเล่าแตกต่างกันอย่างไร โดยคัดเลือกตัวเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุที่อยู่ในช่วงปีพ.ศ. 2559 – 2560 คิดเป็นระยะเวลา 24 เดือน

ประเภทแรก คือ เรื่องเล่าของผู้สูงวัยที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) ได้แก่ ข่าว สารคดี และบทความเกี่ยวกับผู้สูงวัย โดยรวบรวมเนื้อหาผ่านเว็บไซต์ข่าวออนไลน์ที่มีความเข้มข้นด้านการผลิตเนื้อหาข่าว 3 เว็บไซต์

เว็บไซต์ข่าวไทยรัฐ (<http://www.thairath.co.th>)

เว็บไซต์ข่าวเดลินิวส์ (<http://www.dailynews.co.th>)

เว็บไซต์ข่าวสด (<http://www.khaosod.co.th>)

ประเภทที่สอง เป็นเรื่องเล่าของผู้สูงวัยที่เป็นเรื่องแต่ง (Fiction) ได้แก่ คลิปวิดีโอเรื่องเล่าของผู้สูงวัยที่ค้นหาจากยูทูบ (Youtube) มีเนื้อหาหรือตัวละครเกี่ยวกับผู้สูงวัย เพื่อถอดอุดมการณ์หรือกรอบความคิดที่อยู่เบื้องหลัง

การรวบรวมเรื่องเล่าจากทั้ง 2 ประเภท จะมีจุดร่วมที่ตรงกันคือเน้นเรื่องการเลือกเนื้อหา (Content) ที่นำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัย มีบุคคลในข่าว บุคคลที่เป็นตัวหลักของเรื่อง หรือตัวละครหลักที่เป็นผู้สูงวัย โดยที่ให้ความสำคัญกับเนื้อหาโดยไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องประเภทของสื่อ

กลุ่มที่สอง กลุ่มผู้ผลิตหรือสื่อมวลชน จะเน้นกลุ่มสื่อมวลชนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเนื้อหา (Content) เกี่ยวกับผู้สูงวัยผ่านสื่อโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อออนไลน์ การเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มสื่อมวลชนในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) คัดเลือกจำนวน 10 ท่าน เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยมีเกณฑ์การเลือกที่

มุ่งเน้นกลุ่มบรรณาธิการหรือบุคคลที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการนำเสนอเนื้อหา กลุ่มผู้ผลิตรายการที่มีบทบาทต่อการตัดสินใจเลือกนำเสนอเนื้อหา มีกระบวนการคัดเลือกเนื้อหา และมีปัจจัยอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องต่อการผลิต

กลุ่มสุดท้าย กลุ่มผู้รับสาร เป็นกลุ่มตัวอย่างที่จะแสดงความคิดเห็นประเด็นเกี่ยวกับผู้สูงวัย ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เพื่อวิเคราะห์ชุดอุดมการณ์ที่ผู้รับสารได้แสดงความคิดเห็นต่อกลุ่มผู้สูงวัย เลือกสัมภาษณ์แบบเฉพาะเจาะจงจากกลุ่มวัยรุ่น จำนวน 10 คน อายุไม่เกิน 25 ปี กลุ่มวัยทำงาน จำนวน 10 คน อายุตั้งแต่ 26 ปีขึ้นไป และวัยสูงอายุ จำนวน 10 คน อายุประมาณ 60 ปี เพื่อนำเสนอมุมมองที่หลากหลายเกณฑ์ที่ใช้ในการเลือกกลุ่มคน 3 วัย แต่ละวัยมีความเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ (Experience) ที่มีต่อผู้สูงวัยแตกต่างกัน ทำให้ได้ข้อมูลที่มีต่อผู้สูงวัยที่ขยายวงไปที่คนต่างวัยด้วย รวมไปถึงการที่คนแต่ละกลุ่มเข้าถึงข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์ ทำให้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์ชุดอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัย

ข.ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sampling Unit)

ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ทำการคัดเลือกให้มีความสำคัญกับคุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง ไม่ว่าจะเป็นในด้านของตัวบท (Text) หรือให้ผู้สัมภาษณ์ที่จะต้องเกี่ยวข้องกับบริบทของผู้สูงวัย โดยในการวิจัยเชิงคุณภาพจะไม่ได้ให้ความสำคัญกับขนาดหรือจำนวนของกลุ่มตัวอย่าง จะคำนึงถึงว่ากลุ่มตัวอย่างมีคุณลักษณะที่เหมาะสมตรงกับประเด็นหัวข้อการวิจัย

รวมถึงเน้นการอธิบายหรือให้ความหมายของข้อมูล การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลจึงขึ้นอยู่กับว่าปริมาณของกลุ่มตัวอย่างหรือข้อมูลที่เก็บนั้นเพียงพอ ระหว่างที่เก็บข้อมูล จะมีการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลมีความอึดตัว และเห็นรูปแบบซ้ำๆ จนสามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้

ค.กลยุทธ์การเลือกกลุ่มตัวอย่าง (Sampling Strategies)

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง เป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) มี 3 ประเภท ดังนี้

ประเภทแรก ข้อมูลหรือเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) เกี่ยวกับผู้สูงวัย เลือกข้อมูลจากเว็บไซต์ข่าวออนไลน์ไทยรัฐ เคลลินิวส์ และข่าวสด ซึ่งเป็นเว็บไซต์ข่าวที่ได้รับความนิยม และเป็นเว็บไซต์สื่อที่มีฐานการเติบโตมาจากสื่อสิ่งพิมพ์มาสู่สื่อออนไลน์ อีกทั้งยังเป็นสื่อที่มีทิศทางการนำเสนอข่าวที่เข้าถึงคนอ่านได้ทุกกลุ่มนำเสนอประเด็นที่อยู่ในกระแสสังคม ทั้งนี้การคัดเลือกข่าวจากทั้ง 3 เว็บไซต์ จะเจาะเลือกข่าวที่มีเรื่องราวของผู้สูงอายุ มีบุคคลในข่าวหรือเรียกในภาษาการเล่าเรื่องว่ามี “ตัวละครที่เป็นผู้สูงอายุ” เป็นหลัก เรื่องราวในข่าวจึงต้องมีผู้สูงวัยเป็นตัวดำเนินเรื่อง โดยค้นหาข่าวจากคำสำคัญที่ใช้ในการเรียกผู้สูงอายุ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ผู้สูงอายุ ผู้สูงวัย คนแก่ คนชรา เป็นต้น

ประเภทที่สอง เรื่องเล่าที่เป็นเรื่องแต่ง (Fiction) เกี่ยวกับผู้สูงวัย ได้แก่ คลิปวิดีโอโฆษณาหรือคลิปวิดีโอไวรัลที่นำเสนอผ่านยูทูบ (Youtube) โดยใช้คำค้นหาที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัยหรือผู้สูงอายุ และเป็นเรื่องเล่าที่มีผู้สูงอายุเป็นตัวดำเนินเรื่องหลัก โดยนำมาวิเคราะห์ค้นหาอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัยเช่นเดียวกับผู้สูงอายุในข่าว แต่จะมีความแตกต่างตรงที่เป็นการนำเสนอด้วยภาพเคลื่อนไหว ทั้งนี้เป็นการมุ่งเน้นที่การวิเคราะห์เนื้อหา (Textual Analysis) โดยที่ไม่ได้คำนึงถึงตัวสื่อ

ประเภทที่สาม ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กลุ่มตัวอย่างที่เป็นสื่อมวลชน และกลุ่มผู้รับสาร ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นทั้งผู้ผลิตและผู้รับสารเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย ปัจจัยสำคัญคือกลุ่มผู้รับสารจะต้องเคยมีประสบการณ์ใกล้ชิดกับผู้สูงวัยมาก่อน จะมีมากหรือน้อยแตกต่างกัน

2.3 สถานการณ์การเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลเรื่องเล่า (Narrative) เกี่ยวกับผู้สูงวัย เป็นการเก็บข้อมูลจากตัวบท (Text) และมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลจากสถานการณ์จริง (Natural Setting)

3. วิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 วิจัย

วิธีการวิจัยในครั้งนี้ประยุกต์ใช้วิธีการวิจัยที่เรียกว่า “วิธีการวิจัยเรื่องเล่า” (Narrative Approach) มุ่งเน้นการศึกษาการให้ความหมายของความคิด ความเชื่อ ประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับการนำเสนอผ่าน “เรื่องเล่า” การเล่าเรื่องของมนุษย์ผ่านพื้นที่หรือสื่อต่างๆ ทำให้มนุษย์ได้ย้อนกลับมาทบทวนมุมมองที่ตนเองมีต่อโลกและสังคม เรื่องเล่าทำให้ความคิดที่กระจัดกระจายในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ได้รับการเรียงร้อย จัดระเบียบความคิดนำเสนอออกมาเป็นเรื่องเล่าที่มีมุมมองนำติดตาม มีความหมาย และแฝงไปด้วยอุดมการณ์หรือกรอบความคิดบางประการที่ต้องการสื่อสารกับสังคม (นภาพร หะวานนท์, 2552) เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่นำเสนอผ่านสื่อออนไลน์ ได้แก่ เว็บไซต์ข่าว สื่อสังคมออนไลน์ เช่น ยูทูบ เป็นอีกพื้นที่การศึกษาหนึ่งที่ทำให้เห็นมิติการเล่าเรื่องหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยในมุมมองที่อาจจะแตกต่างไปจากพื้นที่อื่นๆ

ประเด็นการศึกษาในครั้งนี้คือ “การสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชนไทย” อุดมการณ์ที่นำเสนอผ่านเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย จะเป็นอุดมการณ์ในประเด็นใด อุดมการณ์นั้นๆ ทำงานอย่างไร และมีหน้าที่อะไร

รวมไปถึงจากการวิเคราะห์ด้านการเล่าเรื่อง ผู้สูงวัยถือเป็นอีกตัวละครที่โดดเด่นในสังคม ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ จิตใจ และความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ในสังคม อีกทั้งความขัดแย้งที่ผู้สูงวัยต้องรับมือ พื้นที่หรือเวลาที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย และมุมมองการเล่าเรื่องต่อผู้สูงวัย

ดังนั้นวิธีการวิจัยที่เรียกว่า “วิธีการวิจัยเรื่องเล่า” (Narrative Approach) จึงช่วยเปิดเผยให้เห็นการสื่อสารอุดมการณ์และการเล่าเรื่องในประเด็นผู้สูงวัยของสื่อมวลชนไทยมากยิ่งขึ้น

3.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ก.การคัดเลือกตัวบท (Text) รวบรวมและคัดเลือกข้อมูลเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้สูงวัย ใช้คำค้นหาที่เกี่ยวกับผู้สูงวัย เช่น คำว่า ผู้สูงวัย ผู้สูงอายุ คนแก่ คนชรา ในเว็บไซต์ข่าวไทยรัฐ เดลินิวส์ ข่าวสด โดยค้นหาข้อมูลจากปัจจุบันและย้อนหลังไป 24 เดือน ส่วนเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องแต่ง ได้แก่ คลิปวิดีโอเกี่ยวกับผู้สูงวัย ใช้การค้นหาทางออนไลน์ผ่านเว็บไซต์ยูทูบ (Youtube) ด้วยคำค้นเกี่ยวกับผู้สูงวัยเช่นเดียวกัน

ข.การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เป็นการเก็บข้อมูลที่มุ่งเน้นการทำความเข้าใจ การอธิบายความหมาย มุมมองที่มีต่อผู้สูงวัย ผ่านทางกลุ่มสื่อมวลชน จำนวน 15 คน และกลุ่มผู้รับสาร จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มวัยรุ่น 10 คน กลุ่มวัยทำงาน 10 คน และกลุ่มผู้สูงอายุ 10 คน ทำให้เห็นมุมมองที่หลากหลายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าที่สื่อสารอุดมการณ์หรือกรอบความคิดเกี่ยวกับผู้สูงวัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ก.เครื่องบันทึกเสียง เป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเทป และวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อค้นหาอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัย

ข.แบบบันทึกข้อมูล (Coding Sheet) แบบบันทึกข้อมูลใช้สำหรับบันทึกข้อมูล จัดหมวดหมู่ข่าวหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย เพื่อเตรียมสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล

ค.แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) แบบสัมภาษณ์แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสื่อมวลชน และกลุ่มผู้รับสาร ได้แก่ กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยทำงาน กลุ่มผู้สูงอายุ โดยมีแนวทางคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

คำถามสัมภาษณ์กลุ่มผู้รับสาร

ส่วนที่ 1 ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์

- (1) ชื่อ – นามสกุล
- (2) อายุ
- (3) อาชีพ
- (4) การศึกษา
- (5) ท่านเคยมีประสบการณ์ได้อยู่กับผู้สูงวัยหรือได้ใกล้ชิดผู้สูงวัยหรือไม่ อย่างไร

ส่วนที่ 2 คำถามสัมภาษณ์ผู้รับสาร

- (1) หากท่านได้อยู่กับผู้สูงวัย ท่านมีมุมมองหรือมีความคิดเห็นต่อผู้สูงวัยอย่างไร
- (2) ในชีวิตประจำวันส่วนใหญ่ท่านรับชมสื่อทางช่องทางใด และท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อการนำเสนอประเด็นหรือเรื่องเล่าของผู้สูงวัยในสื่อมวลชน
- (3) ช่วงเวลาที่ผ่านมา ท่านเคยได้ยินข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยอย่างไรบ้าง ท่านคิดว่า การนำเสนอข่าวผู้สูงวัยของสื่อมวลชนมีด้านลบหรือด้านบวกอย่างไร
- (4) จากข่าว คลิปโฆษณา หนังสือ หรือละครที่ท่านเคยรับชม มีการกล่าวถึงหรือเล่าถึงผู้สูงวัยอย่างไร เรื่องใดที่ท่านชอบหรือจดจำได้ การนำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัยในเรื่องนั้นเป็นอย่างไร
- (5) ท่านคิดว่าผู้สูงวัยที่อยู่ในข่าวที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) กับผู้สูงวัยปรากฏอยู่ในเรื่องแต่ง (Fiction) เช่น ละคร ทีวีซีรีส์ มีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

- (6) ท่านคิดว่าผู้สูงวัยที่นำเสนอในสื่อมวลชนมีความเหมือนหรือแตกต่างจากผู้สูงวัยที่ท่านพบในชีวิตประจำวันอย่างไร
- (7) ท่านโปรดยกตัวอย่างข่าว บุคคลในข่าว หรือตัวละครผู้สูงวัยที่ท่านจดจำได้ ช่วยอธิบายลักษณะของผู้สูงวัยที่ปรากฏในเรื่องเล่านั้น
- (8) ท่านมีข้อเสนอแนะหรือคำแนะนำในการนำเสนอเรื่องราวของผู้สูงวัยอย่างไร
- (9) ท่านคิดว่าตัวเองเป็นผู้สูงวัยหรือไม่ หรือเป็นผู้สูงวัยในแบบใด
- (10) ท่านมีการคิดหรือเตรียมตัวเป็นผู้สูงวัยหรือไม่ อย่างไร

คำถามสัมภาษณ์กลุ่มสื่อมวลชน

ส่วนที่ 1 ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์

- (1) ชื่อ – นามสกุล
- (2) อายุ
- (3) อาชีพ/ตำแหน่ง
- (4) การศึกษา
- (5) ท่านเคยมีประสบการณ์ได้อยู่กับผู้สูงวัยหรือได้ใกล้ชิดผู้สูงวัยหรือไม่ อย่างไร

ส่วนที่ 2 คำถามสัมภาษณ์กลุ่มสื่อมวลชน

- (1) หากท่านได้อยู่กับผู้สูงวัย ท่านมีมุมมองหรือมีความคิดเห็นต่อผู้สูงวัยอย่างไร
- (2) ในชีวิตประจำวัน ท่านรับสื่อทางช่องทางใดเป็นหลัก และช่วงเวลาที่ผ่านมา ท่านเคยได้ยินข่าวหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยอย่างไรบ้าง
- (3) ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อการนำเสนอประเด็นหรือเรื่องราวของผู้สูงวัยในสื่อมวลชน ท่านคิดว่าการนำเสนอข่าวผู้สูงวัยของสื่อมวลชนมีข้อดีหรือข้อเสียอย่างไรบ้าง
- (4) ท่านมีกระบวนการในการทำงานในฐานะสื่อมวลชนอย่างไรบ้าง จากการทำงานในสายสื่อมวลชนของท่าน ท่านตระหนักถึงการนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับผู้สูงวัยในสายงานที่ท่านทำอยู่หรือไม่ เพราะอะไร
- (5) หากท่านได้มีโอกาสนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัย ท่านจะนำเสนอในประเด็นใด และนำเสนออย่างไร
- (6) จากข่าว คลิปโฆษณา หนังสือ หรือละครที่ท่านเคยรับชม มีการกล่าวถึงหรือเล่าถึงผู้สูงวัยอย่างไร เรื่องใดที่ท่านชอบหรือจดจำได้ การนำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัยในเรื่องนั้นเป็นอย่างไร
- (7) ท่านคิดว่าผู้สูงวัยที่อยู่ในข่าวที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) กับผู้สูงวัยปรากฏอยู่ในเรื่องแต่ง (Fiction) เช่น ละคร ทีวีซีรีส์ มีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร
- (8) ท่านโปรดยกตัวอย่างข่าว บุคคลในข่าว หรือตัวละครผู้สูงวัยที่ท่านจดจำได้ ช่วยอธิบายลักษณะของผู้สูงวัยที่ปรากฏในเรื่องเล่านั้น
- (9) ท่านมีข้อเสนอแนะหรือคำแนะนำต่อการนำเสนอข่าวหรือเรื่องเล่าของผู้สูงวัยอย่างไร
- (10) ท่านได้มีการคิดถึงการเตรียมตัวเป็นผู้สูงวัยหรือไม่ อย่างไร

4. ความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล

ความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลมากกว่าหนึ่งวิธี โดยเก็บข้อมูลจากตัวบท (Text) เรื่องเล่า และจากการสัมภาษณ์ (In-depth interview) กลุ่มผู้ผลิตและผู้รับสารเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ซึ่งการเก็บข้อมูลจากทั้งสองด้านจะเป็นการช่วยตรวจสอบข้อมูลซึ่งกันและกัน

ขณะที่ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยมีการให้ข้อมูลเบื้องต้นในการทำวิจัยแก่ผู้ให้สัมภาษณ์ แนะนำตนเอง บอกจุดมุ่งหมายของการวิจัย การให้ข้อมูลต่างๆ เป็นไปตามความสมัครใจของผู้ให้สัมภาษณ์ อีกทั้งหลังจากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยได้มีการถอดเทปการสัมภาษณ์คำต่อคำ เพื่อนำมาวิเคราะห์ ตีความ และค้นหาความหมายของอุดมการณ์ที่มีอยู่ในเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

5. เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล และการเก็บรวบรวมข้อมูล

5.1 เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎี ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูล จากแนวคิดการเล่าเรื่อง (Narrative) แนวคิดอุดมการณ์ (Ideology) ของหลุยส์ อัลธุสแซร์ และแนวคิดการเข้ารหัสและถอดรหัส (Encoding and Decoding) โดยใช้เป็นเกณฑ์การวิเคราะห์ที่นำมาใช้ศึกษาตัวบท (Text) ทั้งที่เป็นเรื่องจริง (Fiction) และเรื่องแต่ง (Non-fiction) การศึกษาเรื่องเล่าที่เป็นทั้งเรื่องจริงและเรื่องแต่ง จะทำให้เห็นความแตกต่างหรือความเหมือนของอุดมการณ์ที่ปรากฏในเรื่องเล่าของผู้สูงอายุ

แนวคิดการเล่าเรื่อง (Narrative)

แนวคิดการเล่าเรื่อง (Narrative) เป็นอีกส่วนหนึ่งที่จะมาช่วยขยายความมุมมองในการทำความเข้าใจเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุให้มากยิ่งขึ้น โดยผู้วิจัยเลือกใช้แนวคิดองค์ประกอบการเล่าเรื่อง 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ลักษณะของตัวละคร ความขัดแย้ง ฉากหรือสถานการณ์ และแก่นเรื่อง เพื่อช่วยในการวิเคราะห์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- 1) **ตัวละคร (Character)** วิเคราะห์ลักษณะของผู้สูงอายุที่ปรากฏในเรื่องเล่า เพศสภาพ ชนชั้น เชื้อชาติ ลักษณะทางกายภาพ จิตใจ และความสัมพันธ์ต่อสังคม
- 2) **ความขัดแย้ง (Conflict)** ความขัดแย้งที่เกิดในเรื่องเล่า เป็นความขัดแย้งที่ตัวละครหรือผู้สูงอายุต้องเผชิญ ได้แก่ ความขัดแย้งภายในจิตใจ ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคม
- 3) **ฉาก (Setting)** สถานการณ์ที่ตัวละครหรือผู้สูงอายุต้องเกี่ยวข้อง ได้แก่ เป็นพื้นที่หรือฉากในบ้าน นอกบ้าน เป็นพื้นที่ส่วนตัวหรือพื้นที่สาธารณะ
- 4) **โครงเรื่อง (Plot)** เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุมีการลำดับเรื่องราวอย่างไร เริ่มต้นเรื่อง พัฒนาเหตุการณ์ และจบเรื่องลงอย่างไร
- 5) **มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View)** เป็นการเล่าเรื่องที่ เลือกละเลาะจากจุดยืนของใคร จากมุมมองของผู้สูงอายุ หรือจากมุมมองของบุคคลภายนอก ซึ่งจะส่งผลต่อความเข้าใจและอุดมการณ์ที่สังคมมีต่อผู้สูงอายุ

6) แก่นเรื่อง (Theme) เรื่องเล่าดังกล่าวต้องการสื่อสารแนวคิดหรืออุดมการณ์ลักษณะใดที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย

แนวคิดดังกล่าวทั้ง 6 ประการ เป็นกรอบช่วยในการวิเคราะห์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่เป็นทั้งเรื่องจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction) โดยเนื้อหาที่เลือกวิเคราะห์ต้องมีข้อมูล (Text) เพียงพอที่จะทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ รวมถึงเรื่องเล่าที่เลือกวิเคราะห์ทั้งเรื่องจริงและเรื่องแต่งจะต้องมีตัวละครเป็นผู้ดำเนินเรื่องราว

แนวคิดอุดมการณ์ (Ideology)

จากการวิเคราะห์ด้วยองค์ประกอบการเล่าเรื่องในข้างต้น จะต่อยอดมาค้นหาว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุมีอุดมการณ์อย่างไร และอุดมการณ์นั้นมีการทำงานอย่างไร

ลักษณะของอุดมการณ์

- 1) อุดมการณ์หลัก (Dominant ideology) คืออุดมการณ์หรือกรอบความคิดที่ได้รับการยอมรับในสังคมอย่างกว้างขวาง เป็นสิ่งที่คนในสังคมทำความเข้าใจด้วยความปกติธรรมดา เป็นสิ่งที่ เป็นธรรมชาติ
- 2) อุดมการณ์ทางเลือก (Alternative ideology) อุดมการณ์ที่เป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่มีความแตกต่างจากอุดมการณ์หลักพอสมควร แต่เป็นความคิดที่คนในสังคมยังพอยอมรับได้
- 3) อุดมการณ์แบบตรงข้ามหรือต่อต้าน (Oppositional/Counter-ideology) เป็นอุดมการณ์ที่ตรงข้ามจากอุดมการณ์หลัก

การทำงานของอุดมการณ์

- 1) อุดมการณ์คือการทำให้ดูราวกับเป็นธรรมชาติ (Naturalisation)
- 2) อุดมการณ์มีความผสมผสานเรื่องจริงกับจินตนาการ (Real-and-Seemingness)
- 3) อุดมการณ์มีการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอด (Reproduction of ideology)
- 4) อุดมการณ์สร้างจากการใช้โครงสร้างความสัมพันธ์ (Structure set of relations)

แนวคิดการเข้ารหัสและถอดรหัส (Encoding and Decoding)

การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ผลิตและกลุ่มผู้รับสารในประเด็นอุดมการณ์และเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยใช้แนวคิดการเข้ารหัส (Encoding) และถอดรหัส (Decoding) ช่วยในการทำความเข้าใจ ผู้ผลิตมีการติดตั้งรหัสเกี่ยวกับการนำเสนอประเด็นผู้สูงวัยอย่างไร และผู้รับสารมีการถอดรหัสหรือตีความหมายอย่างไร โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดอุดมการณ์ที่ได้กล่าวไปข้างต้น

แนวคิดการเข้ารหัสและถอดรหัส มีขั้นตอนสำคัญ 4 ขั้นตอน ที่นำมาใช้ช่วยเป็นกรอบในการวิเคราะห์การทำงานของกลุ่สื่อมวลชน ดังนี้

- 1) **ขั้นการผลิต (Production)** เป็นขั้นเริ่มต้นที่ทำต่อเนื่อง ทำความเข้าใจข้อมูลต่างๆ ที่หามาจัดระบบระเบียบข้อมูล และเรียงร้อยข้อมูลออกมาให้มีความหมาย เป็นการทำงานทั้งด้านความคิดและการใช้ภาษา อาจจะเป็นการสื่อสารความคิดหรือความหมายที่ไม่ได้แสดงออกมาตรง ๆ อย่างชัดเจน แต่ทำให้ความหมายที่ต้องการจะสื่อเป็นธรรมชาติ เป็นปฏิบัติการทางด้านภาษา (Discursive practice) แบบเนียน ไม่เกิดการต่อต้าน ซึ่งเชื่อมโยงกับเรื่องของการผลิตอุดมการณ์ได้เช่นเดียวกัน ตัวอย่างของประเด็นเรื่องผู้สูงอายุ หากผู้ผลิตต้องการสื่อความหมายถึงผู้สูงอายุจะเล่าเรื่องออกมาอย่างไร ใช้ภาษาอย่างไร ภาพมีลักษณะอย่างไร รวมถึงปรับให้เหมาะสมกับแพลตฟอร์มที่ต้องการนำเสนออีกด้วย
- 2) **ขั้นการเผยแพร่ (Circulation/Distribution)** เป็นขั้นตอนที่ผลงานหรือเรื่องเล่าในรูปแบบต่างๆ ได้รับการนำเสนอผ่านแพลตฟอร์มที่ได้เลือกไว้ อาจจะมีการนำเสนอมากกว่าหนึ่งแพลตฟอร์ม มีการปรับรูปแบบให้เหมาะสม การรับสารในยุคดิจิทัลยังคำนึงถึงความเร็วและกระชับในการนำเสนออีกด้วย

ทั้งนี้ในอีกสองขั้นตอน เป็นการนำไปใช้ในการวิเคราะห์ผู้รับสารว่ามีการตีความหรือทำความเข้าใจความหมายข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับผู้สูงอายุอย่างไร

- 3) **ขั้นการใช้/การบริโภค (Use/Consumption)** เป็นขั้นตอนสำคัญในการทำทำความเข้าใจความหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งฮอลล์สนใจว่าข่าวสารหรือข้อมูลนั้นๆ ถูกรับรู้โดยผู้รับสารอย่างไร (How it is perceived) ไม่แตกต่างจากที่ข้อมูลนั้นถูกผลิตได้อย่างไร (How it is produced) สิ่งสำคัญที่ฮอลล์ได้อธิบายไว้คือการที่ผู้รับสารเชื่อมโยงข้อมูลกับภูมิหลังหรือประสบการณ์ของตนเอง เพื่อใช้ในการตีความเรื่องเล่าต่างๆ โดยมีการอ่านความหมายดังที่ได้กล่าวไปคือ อ่านความหมายตรงตามผู้ส่งสารต้องการ (Preferred meaning) อ่านความหมายแบบมีการต่อรองความหมาย (Negotiated meaning) และอ่านความหมายได้ตรงข้ามหรือต่อต้านความหมายที่ได้กำหนดไว้ (Oppositional meaning)
- 4) **ขั้นการผลิตซ้ำ (Reproduction)** ข้อมูล เหตุการณ์ หรือเรื่องเล่าต่างๆ ได้รับการผลิตซ้ำในมุมมองที่แตกต่างกัน มีการตีความในการเล่าเรื่องใหม่อยู่ตลอดเวลา ซึ่งกระบวนการผลิตซ้ำเรื่องเล่าทำให้อุดมการณ์ต่างๆ ยังคงได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง ในที่นี้คือผู้รับสารเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่ตนเองจดจำได้อย่างเป็นธรรมชาติ

5.2 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

- (1) จากการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยมีการจัดเตรียมข้อมูลให้พร้อมสำหรับการวิเคราะห์ โดยจัดรวบรวมข้อมูลหรือตัวบท (Text) ให้เป็นหมวดหมู่ที่เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ทั้งเรื่องจริงและเรื่องแต่ง
- (2) การวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นตัวบท (Text) จะเริ่มต้นจากการจัดกลุ่มข้อมูล ตามประเด็นที่ศึกษา โดยค้นหาประเด็นที่ผู้สูงอายุมีส่วนเกี่ยวข้อง และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวคิดอุดมการณ์และการเล่าเรื่องช่วยในการวิเคราะห์ดังที่ได้นำเสนอเกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูล

5.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลมีกระบวนการดังนี้

- (1) ทบทวนและเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัยจากเอกสารหรือฐานข้อมูลต่างๆ
- (2) พัฒนาเกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ
- (3) เก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยเพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ตัวบท
- (4) พัฒนาแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก
- (5) เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ผลิตและกลุ่มผู้รับสารเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย

6. ขั้นตอนการศึกษาวิจัย

- (1) ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผ่านมา เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการศึกษา
- (2) ออกแบบงานวิจัยเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)
- (3) รวบรวมข้อมูลเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยและการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ผลิตเรื่องเล่าและกลุ่มผู้รับสาร เพื่อวิเคราะห์อุดมการณ์ที่สื่อสารผ่านการเล่าเรื่อง ผู้วิจัยจัดกลุ่มข้อมูล (Grouping) แยะแยะข้อมูล (Analysis) และค้นหาความหมายหรืออุดมการณ์ที่สื่อสารผ่านเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย

7. ลำดับขั้นตอนการนำเสนอการวิจัย

การนำเสนองานวิจัยเรื่อง การสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชนไทย (Communicating Ideology: the Narrative of elderly in Thai Media) มีการนำเสนอการวิจัยดังนี้

- บทที่ 1 บทนำ
- บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย
- บทที่ 4 การสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากเรื่องจริงและเรื่องแต่ง
- บทที่ 5 การสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากมุมมองของผู้ส่งสารและผู้รับสาร
- บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทที่ 4

การสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย จากเรื่องจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่ง (Non-Fiction)

การสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย ได้นำเสนอผลการวิจัยเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนแรก การวิเคราะห์การสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากเรื่องจริง (Non-fiction) โดยรวบรวมข่าว บทความ หรือเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่ค้นหาจากเว็บไซต์ข่าว จำนวน 80 ชิ้น และเป็นข่าวที่มีบุคคลในข่าวที่เปรียบเทียบได้ว่าเป็นตัวละครในการดำเนินเรื่อง

ส่วนที่สอง การวิเคราะห์การสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าผู้สูงวัยจากเรื่องแต่ง (Fiction) โดยวิเคราะห์จากคลิปวิดีโอโฆษณาที่ค้นหาในยูทูบ (Youtube) ที่มีประเด็นนำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัย จำนวน 10 คลิปวิดีโอ คลิปวิดีโอที่เลือกมาวิเคราะห์จะต้องมีตัวละครในการดำเนินเรื่องเช่นเดียวกัน

ส่วนสุดท้าย เป็นการวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของอุดมการณ์เกี่ยวกับผู้สูงวัยจากเรื่องจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction) ว่ามีการสร้างเรื่องเล่าที่สื่อสารเกี่ยวกับผู้สูงวัยแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

ส่วนที่ 1 การนำเสนออุดมการณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากเรื่องจริง (Non-fiction)

4.1 ที่มาของข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเล่าของผู้สูงวัย

การคัดเลือกข้อมูลหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่นำเสนอจากเรื่องจริง (Non-fiction) เป็นเรื่องเล่าที่ปรากฏในรูปแบบ ข่าว สารคดี บทความ โดยคัดเลือกมาจากรฐานข้อมูลเว็บไซต์ข่าวออนไลน์ จำนวน 3 เว็บไซต์ ได้แก่ ไทยรัฐ เดลินิวส์ และข่าวสด ตั้งแต่ปีพ.ศ.2559 - 2560 รวมระยะเวลา 24 เดือน โดยใช้คำค้นหาที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุหรือผู้สูงวัย โดยต้องเป็นข่าวที่มีการเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัย และมีบุคคลในข่าวที่เป็นตัวละครในการดำเนินเรื่อง

4.2 เนื้อหาการนำเสนอข่าว

จากข่าวที่นำเสนอจะมีการวิเคราะห์ว่าเป็นข่าวที่นำเสนอในด้านลบหรือด้านบวกเกี่ยวกับผู้สูงวัย โดยผู้สูงวัยเปรียบเทียบกับตัวละครในเรื่องเล่าที่ต้องเผชิญกับความขัดแย้งจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม หากเป็นข่าวหรือเรื่องเล่าที่สื่อสารในด้านบวก ตัวละครผู้สูงอายุจะได้รับการนำเสนอในมุมที่เข้มแข็ง สามารถดูแลช่วยเหลือตัวเองและผู้อื่น ขณะที่ด้านลบ จะได้รับการนำเสนอในมุมที่อ่อนแอ ต้องพึ่งพาผู้อื่น

4.3 การวิเคราะห์การเล่าเรื่องของสื่อมวลชนเพื่อค้นหาอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัย

1. **คุณลักษณะของตัวละครผู้สูงวัย (Character)** มีการบ่งบอกเพศสภาพ (Gender) ชนชั้น (Class) หรือเชื้อชาติ (Race) อย่างไร และคุณลักษณะที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม รวมถึงความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับบุคคลในชีวิต ทั้งนี้จะเป็นการพรรณนาบรรยาย และอธิบายคุณลักษณะของผู้สูงวัย

2. **ความขัดแย้ง (Conflict)** คืออุปสรรคที่ผู้สูงวัยจะต้องรับมือ ความขัดแย้งที่ปรากฏให้เห็นในการเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงวัย ผู้สูงวัยมีความขัดแย้งภายในใจตนเอง ต่อครอบครัว หรือต่อสังคม ซึ่งการวิเคราะห์ความขัดแย้งจะเป็นการสังเกตวิเคราะห์จากข้อความ และภาพประกอบข่าวที่น่าสนใจ
3. **ฉาก สถานที่ และเวลา (Setting)** การนำเสนอเรื่องราวของหรือภาพของผู้สูงวัยปรากฏตัวในสถานที่แบบใด หรือในสถานการณ์แบบใด
4. **โครงเรื่อง (Plot)** การลำดับเรื่องราวในการนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุ มีวิธีการลำดับเรื่องราวอย่างไร ตั้งแต่เริ่มต้นเรื่อง พัฒนาเหตุการณ์ ไปจนกระทั่งสู่จุดจบของเรื่อง
5. **มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View)** คือการอธิบายและตีความว่าผู้เล่าเรื่อง เลือกเล่าเรื่องจากจุดยืนของใคร จากมุมมองของผู้สูงวัย หรือจากมุมมองของบุคคลภายนอก ซึ่งจะส่งผลต่อความเข้าใจและอุดมการณ์ที่สังคมมีต่อผู้สูงวัย
6. **แก่นเรื่อง (Theme)** เรื่องเล่าดังกล่าวต้องการสื่อสารแนวคิดหรืออุดมการณ์ (Ideology) ลักษณะใดที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยในแง่ของผู้ผลิตต้องการบอกอะไรกับคนชมหรือคนฟัง

4.1 ที่มาของข้อมูลเกี่ยวกับข่าวหรือเรื่องเล่าผู้สูงวัย

การรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการวิเคราะห์อุดมการณ์หรือกรอบความคิดเกี่ยวกับผู้สูงวัย มีการค้นหาข้อมูลข่าวออนไลน์ (Text) ในเว็บไซต์ข่าวไทยรัฐ เดลินิวส์ และข่าวสด โดยใช้คำค้นหาที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุและผู้สูงวัย โดยมีข่าวหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ในระหว่างปีพ.ศ. 2559 - 2560 จากไทยรัฐ เดลินิวส์ และข่าวสด ที่ได้รับการคัดเลือกมาวิเคราะห์ จำนวน 80 ชิ้น เกณฑ์ในการเลือกคือมีองค์ประกอบของความเป็นเรื่องเล่า คือมีตัวละครหรือบุคคลในข่าวเป็นผู้สูงวัยที่เป็นผู้ดำเนินเรื่อง และนำมาวิเคราะห์เพื่อค้นหาว่ามีการสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนออุดมการณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยอย่างไร

ตารางที่ 4.1 : ที่มาของข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเล่าผู้สูงวัย

ลำดับ	แหล่งข้อมูลหรือข่าวเกี่ยวกับผู้สูงอายุ	จำนวนข่าวออนไลน์ 2559 - 2560	ร้อยละ
1	เว็บไซต์ข่าวไทยรัฐ (www.thairath.co.th)	23.00	28.75
2	เว็บไซต์ข่าวเดลินิวส์ (www.dailynews.co.th)	28.00	35.00
3	เว็บไซต์ข่าวสด (www.khaosod.co.th)	29.00	36.25
	รวม	80.00	100.00

จากตารางที่ 4.1 เมื่อรวบรวมและคัดเลือกข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากทั้ง 3 สื่อ จากเว็บไซต์ข่าวไทยรัฐ คัดเลือกข่าวมาได้จำนวน 23 ชิ้น คิดเป็น ร้อยละ 28.75 จากเว็บไซต์ข่าวเดลินิวส์ คัดเลือกข่าวได้จำนวน 28 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 35 และจากเว็บไซต์ข่าวสด คัดเลือกข่าวได้ จำนวน 29 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 36.25

ข่าวที่คัดเลือกมาต้องมีย่อประกอบที่บ่งบอกความเป็นเรื่องเล่าคือมีตัวละครคือบุคคลในข่าวที่มีการใช้คำที่ระบุว่าเป็นผู้สูงวัย เช่น คำว่า ตา ยาย ปู่ ย่า เฒ่า คนชรา เป็นต้น รวมถึงอาจจะมีการระบุชื่อ-นามสกุล อายุ เพศ และอาชีพ เป็นต้น ซึ่งเป็นการระบุถึงคุณลักษณะพื้นฐาน โดยเฉพาะอายุและคำที่ใช้เรียกที่ทำให้คาดการณ์ถึงความเป็นผู้สูงวัยได้

ลักษณะพื้นฐานเหล่านี้คือการบ่งบอกคุณลักษณะของตัวละคร (Character) ของผู้สูงอายุ นอกจากลักษณะภายนอก ในเนื้อหาข่าวอาจจะมีการบ่งบอกคุณลักษณะด้านจิตใจ ทักษะการใช้ชีวิต รวมไปถึงความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุกับบุคคลที่ใกล้ชิดอีกด้วย

4.2 เนื้อหาการนำเสนอข่าว

จากการรวบรวมข้อมูลข่าวทั้งหมด จำนวน 80 ชิ้น เมื่อนำมาวิเคราะห์เบื้องต้นเกี่ยวกับเนื้อหาข่าวพบว่ามี การนำเสนอข่าวทั้งด้านบวกและด้านลบเกี่ยวกับผู้สูงวัย โดยเป็นการวิเคราะห์ภาพรวมของข่าว เนื้อหาในข่าวนั้น ๆ ว่าสื่อเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัยอย่างไร

ความหมายด้านลบ สื่อถึงเรื่องราว บุคคลในข่าว หรือตัวละครผู้สูงวัยที่อ่อนแอทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ตกเป็นเหยื่อ เป็นผู้ถูกกระทำ หรือแม้กระทั่งผู้สูงวัยที่ทำร้ายร่างกาย และจิตใจของผู้อื่นก็ถือว่าเป็นผู้สูงวัยที่อ่อนแอ ไม่ได้มีคุณภาพการใช้ชีวิตที่ดี เช่น ข่าวการเสียชีวิตของผู้สูงวัยจากโรคร้าย การเจ็บป่วย การถูกทำร้าย การถูกลั่นแกล้ง การประสบอุบัติเหตุ เป็นต้น

ความหมายด้านบวก สื่อถึงเรื่องราว บุคคลในข่าว หรือตัวละครผู้สูงวัยกระทำการที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง มีความเข้มแข็ง ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม สามารถดูแลตนเองได้ หรือช่วยเหลือผู้อื่นได้ เรียกได้ว่าเป็นผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง มีความกระตือรือร้นในการใช้ชีวิต เช่น ข่าวการทำงาน การเป็นผู้นำชุมชน การท่องเที่ยว เป็นต้น

ตารางที่ 4.2 : เนื้อหาการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัย

ลำดับ	การนำเสนอข่าว ด้านบวกหรือด้านลบเกี่ยวกับผู้สูงวัย	จำนวนข่าวออนไลน์ 2559 - 2560	ร้อยละ
1	ข่าวหรือเรื่องเล่าผู้สูงวัยที่มีความหมายด้านลบ	64.00	80.00
2	ข่าวหรือเรื่องเล่าผู้สูงวัยที่มีความหมายด้านบวก	16.00	20.00
	รวม	80.00	100.00

จากตารางที่ 4.2 ข่าวหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย มีข่าวด้านลบ 64 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 80 และมีข่าวด้านบวก จำนวน 16 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 20

จากข้อมูลเบื้องต้นทำให้คาดการณ์ได้ว่าอุดมการณ์หรือกรอบความคิดที่สื่อมวลชนหรือสังคมส่วนใหญ่บอกเล่าหรือสื่อสารเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัยเป็นอุดมการณ์ในด้านลบ ซึ่งมองว่าการเป็นผู้สูงวัยเป็นภาวะที่ต้องพึ่งพิง และต้องได้รับการดูแล ในขณะที่เดียวกันอาจจะเป็นการนำเสนอเพื่อต้องการให้เกิดการช่วยเหลือกลุ่มผู้สูงวัยที่อ่อนแอ ดิตติง หรือเป็นกลุ่มที่พ่ายแพ้ในการใช้ชีวิต

อุดมการณ์การนำเสนอข่าวด้านลบเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

การนำเสนอข่าวด้านลบส่วนใหญ่เป็นข่าวด้านสุขภาพหรือความเจ็บป่วยของผู้สูงอายุ โดยมักจะเป็นผู้สูงอายุกลุ่มติดเตียง กลุ่มที่แยกตัวออกจากสังคม มีสภาพจิตใจที่อ่อนแอ และไม่สามารถต่อสู้กับโรคร้ายได้ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องการความช่วยเหลือ

“ชีวิตสุดเวทนา! เฒ่าวัย 70 ปี ถูกทอดทิ้งอยู่ลำพังในชนาสังกะสิสุพัง
พึ่งเบี้ยคนชราประทังชีวิต” (ข่าวสด, 13 ก.ค. 2559)

“สลดคุณยายวัย 86 ปี อาศัยอยู่ลำพังในเพิงพัก ไม่มีฝาบ้านกันแดดฝน
พึ่งข้าววัดประทังชีวิต” (ข่าวสด, 16 ก.ค. 2559)

“วอนช่วยเหลือคุณยายพิการ สองพี่น้อง อาศัยใต้ถุนบ้านพุงเป็นตีนอน” (ข่าวสด, 15 ก.ค. 2559)

“ไม่อยากเป็นภาระลูกหลาน! ตาพิการวัย 75 ไถลตัวลงคลองดับอนาถ” (ไทยรัฐ, 15 ก.ค. 2559)

“ปา 64 ป่วยมานาน จนเครียดจัด ใช้ปืน .22 จ่อขมับ ตายคาบ้าน” (ไทยรัฐ, 8 ก.ค. 2559)

“หดหู่ยายเฒ่าไม่เหลือใคร เชื่อราทินกระดุกหายใจรวยริน” (เดลินิวส์, 10 ก.ย.2560)

จากพาดหัวข่าวด้านบนเรื่องเล่าที่นำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงอายุคือความเจ็บป่วยด้านร่างกายของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นความธรรมดาสามัญที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับ เข้าใจ และมองเห็นว่าเกิดขึ้นเป็นเรื่องปกติ ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ ผู้สูงอายุคือผู้ต้องรับมือกับความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายเป็นด้านแรก ซึ่งความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายก็อาจจะส่งผลกระทบกับด้านจิตใจไปด้วย ดังเช่นในพาดหัวข่าวที่ได้บรรยายว่า “ไม่อยากเป็นภาระลูกหลาน” หรือคำว่า “หดหู่” เป็นต้น คำเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุที่นำเสนอและสื่อสารอุดมการณ์ด้านลบ

อุดมการณ์การนำเสนอข่าวด้านบวกเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

อุดมการณ์ด้านบวกหรือกรอบความคิดด้านบวกได้รับการนำเสนอค่อนข้างน้อย เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความเข้มแข็งทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม สามารถดูแลสุขภาพร่างกายของตนเองได้ดี ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บที่ร้ายแรง อีกทั้งต้นทุนทางด้านสถานะภาพทางสังคม ประสบการณ์ ความรู้ ความเชี่ยวชาญที่ทำให้อุดมการณ์ด้านบวกที่มีต่อผู้สูงอายุเป็นอีกมุมมองด้านหนึ่งที่สื่อมวลชนนำเสนอ

“ลุงบุญ ตำนานคนดีเหล็ก! ไทยพวนหาดเสี้ยว อายุ 70 ปี
หาทายาทสืบทอดวิชา” (ไทยรัฐ, 22 มิ.ย.2559)

“คุณยาย 4 แผ่นดินอายุ 109 ปี เผยเคล็ดลับทานผักลวก” (เดลินิวส์, 21 มิ.ย. 2559)

“ผีย่าหมอนิ่ง คนเฒ่าคนแก่พะเยารับสืบทอด ชี้นายทวยหัทธังมีชีวิตร” (ไทยรัฐ, 8 ก.พ. 2559)

“ผู้ว่าฯ กรุงเก่า ลงพื้นที่รดน้ำยายเฒ่าอายุเกินร้อยปีรับวันผู้สูงอายุ” (ไทยรัฐ, 8 เม.ย. 2559)

“อายุรวมเฉียดหมื่นปี! พ่ออู้อยู่แม่อยู่ รับเกียรติบัตรจวบ ร.ร.ผู้สูงอายุ” (ไทยรัฐ, 12 มิ.ย. 2559)

ข่าวหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงเป็นชุดอุดมการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชนมาอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นเรื่องธรรมดาที่เราได้ยินข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยในด้านลบมากกว่าด้านบวก จนอาจจะทำให้เราสร้างภาพของผู้สูงวัยที่ปรากฏในสื่อในแบบด้านลบ เช่น สุขภาพที่เสื่อมโทรม ร่างกายที่อ่อนล้าไร้เรี่ยวแรง ไม่ได้ทำงาน ไม่มีรายได้เลี้ยงตนเอง แต่ในมุมอีกด้านหนึ่งเราพบผู้สูงวัยที่ได้รับการนำเสนอในข่าวที่แสดงให้เห็นถึงเข้มแข็ง สุขภาพดี และยังเป็นผู้นำ ได้รับการยอมรับจากสังคม ซึ่งอุดมการณ์ด้านบวกที่มีต่อผู้สูงวัยเหล่านี้กลายเป็นอุดมการณ์ที่เข้ามาต่อรองหรือต่อสู้กับอุดมการณ์หลักที่มีต่อผู้สูงวัย

4.3 การวิเคราะห์การเล่าเรื่องของสื่อมวลชนเพื่อค้นหาอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัย

การศึกษาข่าวหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยในครั้งนี้ เลือกใช้แนวคิดหรือทฤษฎีการเล่าเรื่อง (Narrative) เพื่ออธิบายเรื่องราวของผู้สูงวัยที่ปรากฏในสื่อมวลชน และเรื่องราวเหล่านี้สื่อสารอุดมการณ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัยอย่างไร รวมไปถึงการวิเคราะห์ว่าอุดมการณ์นั้นทำงานอย่างไร

การวิเคราะห์ครั้งนี้เลือกใช้องค์ประกอบในการเล่าเรื่องเป็นเครื่องมือสำคัญในการวิเคราะห์ ดังนี้

- 4.3.1 คุณลักษณะของตัวละครผู้สูงวัย (Character)
- 4.3.2 ความขัดแย้ง (Conflict)
- 4.3.3 ฉาก สถานที่ เวลา (Setting)
- 4.3.4 โครงเรื่อง (Plot)
- 4.3.5 มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View)
- 4.3.6 แก่นเรื่อง (Theme)

องค์ประกอบในการเล่าเรื่องทั้ง 6 องค์ประกอบข้างต้น จะช่วยทำให้เราทำความเข้าใจอุดมการณ์ที่สังคมมีต่อผู้สูงวัยมากยิ่งขึ้น

4.3.1 ตัวละคร (Character)

หากเปรียบเทียบผู้สูงวัยที่ปรากฏในข่าวเป็นตัวละคร (Character) ผู้สูงวัยจึงเป็นตัวละครที่สื่อสารอุดมการณ์ที่สังคมมีต่อผู้สูงวัย การวิเคราะห์ตัวละครที่อยู่ในข่าวหรือเรื่องจริง มีรายละเอียดตั้งแต่เพศ ชนชั้น สถานะทางสังคม ลักษณะทางกายภาพ จิตใจ และความสัมพันธ์ของผู้สูงวัยในข่าวว่ามีความเกี่ยวข้องกับคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมอย่างไร

เพศของผู้สูงวัย

จากตารางที่ 4.3 การวิเคราะห์ข่าว พบว่ามีบุคคลหรือตัวละครที่เป็นผู้สูงวัยเพศหญิง 58 ตัวละคร คิดเป็นร้อยละ 59.79 และตัวละครผู้สูงวัยที่เป็นเพศชาย 39 ตัวละคร คิดเป็นร้อยละ 40.21

การระบุเพศของตัวละคร สังเกตได้จากคำเรียกที่ปรากฏในเรื่องเล่า เช่น คำว่า ลุง ป้า ตา ยาย ปู่ ย่า เป็นต้น และมีการนำเสนอลักษณะของผู้สูงวัยหญิงที่เข้มแข็ง มีจำนวน 37 คน และลักษณะของผู้สูงวัยหญิงที่อ่อนแอ จำนวน 21 คน

ส่วนลักษณะของตัวละครผู้สูงวัยชายที่เข้มแข็ง มีจำนวน 14 คน และลักษณะของผู้สูงวัยชายที่อ่อนแอ จำนวน 25 คน ในข่าวหนึ่งเรื่องมีผู้สูงวัยปรากฏในข่าวมากกว่าหนึ่งคน

ตารางที่ 4.3 : ลักษณะตัวละครผู้สูงวัยที่นำเสนอในข่าว

ลำดับ	ลักษณะตัวละครผู้สูงวัยที่นำเสนอในข่าว	จำนวน	ร้อยละ
1	ตัวละครผู้สูงวัยเพศหญิง ผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง จำนวน 37 คน อ่อนแอ จำนวน 21 คน	58.00	59.79
2	ตัวละครผู้สูงวัยเพศชาย ผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง จำนวน 14 คน อ่อนแอ จำนวน 25 คน	39.00	40.21
	รวม	97.00 จากข่าวจำนวน 80 ชิ้น	100.00

คุณลักษณะของผู้สูงวัยหญิง

จากข้อมูลที่รวบรวม จะเห็นได้ว่าผู้สูงวัยหญิงได้รับการนำเสนอมากกว่าผู้สูงวัยชาย โดยจากข่าวสามารถวิเคราะห์ได้ว่า ผู้สูงวัยหญิงมีความเข้มแข็งมากกว่าอ่อนแอ จำนวนดังกล่าวทำให้ตั้งข้อสังเกตว่า กลุ่มผู้สูงวัยหญิงมีบทบาทในเรื่องเล่าค่อนข้างมาก สื่อนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับผู้สูงวัยหญิงมีความละเอียดอ่อน มีความสำคัญ และมีอายุยืนยาวกว่าผู้สูงวัยชาย

ในช่วงระยะหลัง 10 กว่าปีที่ผ่านมา มีการนำเสนอภาพหรือคุณลักษณะของผู้สูงวัยหญิงที่เข้มแข็งมากขึ้นกว่าเดิม แตกต่างจากงานวิจัยของ พรพรรณ สมบูรณ์บัติ (2549) ศึกษาเกี่ยวกับหญิงชรา: ภาพตัวแทนในรายการสารคดีโทรทัศน์คนค้นคน เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีการอธิบายคุณลักษณะของผู้สูงวัยเพศหญิงในด้านที่อ่อนแอไว้ว่า ผู้สูงวัยหญิงจะมีร่างกายที่ทรุดโทรม มีฐานะยากจน ด้อยโอกาสทางการศึกษา ไม่มีอำนาจต่อรอง ต้องดิ้นรนในการมีชีวิตอยู่อย่างมาก เป็นผู้ไม่มีคุณค่าในสายตาของลูกหลาน

"พบคุณยาย 4 แผ่นดินอายุยืนถึง 109 ปี เผยเคล็ดลับ

ชอบกินผักจิ้มน้ำพริก ไม่ชอบทานเนื้อสัตว์" (ข่าวสด, 21 มิ.ย. 2559)

จากข่าวด้านบนเป็นเรื่องราวของคุณยาย อายุ 109 ปี อาศัยอยู่ที่จังหวัดกระบี่ สามารถดูแลสุขภาพของตนเอง โดยเลือกรับประทานอาหารที่มีคุณค่าต่อร่างกาย หลีกเลี่ยงเนื้อสัตว์ มีอารมณ์ดี และยังสามารถทำงานได้อย่างกระฉับกระเฉง เป็นผู้สูงวัยหญิงที่ยังคงสามารถดูแลตัวเองได้ และยังอยู่กับครอบครัว ใช้ชีวิตประจำวันไม่ได้ลำบากมากนัก ข่าวที่นำเสนอเกี่ยวกับการมีอายุยืนของผู้สูงวัยเป็นการให้คุณค่าของการเป็นผู้สูงวัยในเชิงบวก

"ยังพิต! คุณยายวัย 80 เดินป้อ เข้าสวนกรีดยางทุกวัน

จนหายป่วยอัมพฤกษ์" (ข่าวสด, 5 ก.ค. 2559)

ขณะที่คุณยาย อายุ 80 ปี จากจังหวัดตรัง สามารถทำงานกรีดยางได้ ในข่าวยังให้รายละเอียดของคุณยายไว้ว่า “คุณยายยังคงมีสภาพร่างกายที่แข็งแรง และสภาพจิตใจที่แจ่มใสเบิกบาน จนสามารถเดินไปกรีดยางหรือตัดยางพารา บริเวณสวนใกล้บ้านได้ทุกๆ วัน โดยไม่ต้องเป็นภาระของลูกหลาน โดยคุณยายจะตื่นตั้งแต่เช้าเพื่อลงมือลั่นกรีดยางให้มีความคมกริบ แล้วเดินถือถังใส่น้ำยางไปยังสวนที่อยู่ห่างจากบ้านประมาณ 50 เมตร ซึ่งมียางพาราที่เว้นเอาไว้ประมาณ 100 ต้น” (ข่าวสด, 5 ก.ค. 2559)

“คุณยายขายหมูปิ้งสุตเอง ภูธราวลที่ 1

แม่ค้ามาขายตอนกำลังปิ้งหมู ซื่อไว้แค่สองคู่เท่านั้น” (ข่าวสด, 16 ก.ค. 2559)

ผู้สูงวัยหญิงในข่าวใช้ชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ไม่ได้แยกตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยว และยังคงทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีวิตของตนเอง ในข่าวด้านบนเป็นคุณยาย อายุ 72 ปี ที่ยังคงทำอาชีพค้าขายหมูปิ้ง และยังคงใช้ชีวิตประจำวันตามปกติได้

ลักษณะการบรรยายจากข่าวทำให้เห็นคุณลักษณะของตัวละครที่เป็นผู้สูงวัย ซึ่งต่างจากผู้สูงวัยทั่วไปที่เราคุ้นชิน เป็นการอธิบายบรรยายที่แสดงให้เห็นมุมมองด้านบวก สังเกตได้ว่าการนำเสนอตัวละครหรือบุคคลในข่าวที่เป็นเพศหญิงมากกว่า และนำเสนอในด้านที่มีความเข้มแข็ง เป็นการสร้างความน่าสนใจ สร้างจุดเด่นของการนำเสนอข่าว ทำให้คนอยากรู้ อยากติดตาม

ผู้สูงวัยหญิงที่ปรากฏในข่าวช่วงระยะหลัง นอกจากมีอายุยืนยาว ทำงานเลี้ยงตนเองได้ ดูแลลูกหลานได้แล้ว ยังมีข่าวผู้สูงวัยหญิงที่สามารถเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเอง ดังเช่นข่าวของคุณป้าแบ็กแพ็คที่มีงานอดิเรกคือการท่องเที่ยว

“ป้าว่า...มันก็สีสันชีวิต! ป้าแบ็กแพ็ควัย 63

เมื่อการท่องเที่ยวไม่เกี่ยวกับอายุ” (ไทยรัฐ, 16 มิ.ย. 2559)

คุณป้าวัย 63 ปี อธิบายตัวตนของตนเองที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวไว้ว่า “แต่พอเดินทาง ป้ารู้สึก ว่าตัวเอง Alert นะ เหมือนชีวิตเรามีสีสัน รู้สึกได้ใช้สมอง ไปเที่ยวที่ก็เหมือนออกกำลังกายไปในตัว เดินทั้งวัน เดินจนขาเมื่อยเลย (หัวเราะ)” (ไทยรัฐ, 16 มิ.ย. 2559) การไปเที่ยวสำหรับผู้สูงวัยจึงเป็นการสื่อสารตัวตนที่เข้มแข็ง ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า และมีความหมาย

การเลือกตัวละครหรือบุคคลในข่าวให้มีความโดดเด่นหรือความขัดแย้งบางอย่างจะเป็นที่น่าติดตามมากกว่า เช่น การต่อสู้ของหญิงสูงวัยในการมีชีวิตอยู่ การทำงานเลี้ยงตนเอง การดูแลลูกหลาน และการเดินทางท่องเที่ยวแบบตัวคนเดียวของหญิงสูงวัย เป็นต้น

คุณลักษณะของผู้สูงวัยชาย

“สะเทือนใจคุณตาป่วยมะเร็ง กลัวลูกลำบากผูกคอตาย” (เดลินิวส์, 17 ก.ค. 2559)

“สลดเผ่าวัย 65 น้อยใจเมีย ซดยาฆ่าหญ้าดับคาสุสาน” (เดลินิวส์, 25 มิ.ย. 2559)

“เผ่า 74 ชนแห่งหลานดับ ต่อว่าเมากลับเอาปืนมาตีหัว” (เดลินิวส์, 25 มิ.ย. 2559)

“สุดเวทนา! 2 ตายายลูกหลานทั้ง ต้องรับจ้างเกี่ยวหญ้า หาปลา

อาศัยเพิงกลางป่า ไร่น้ำ ไฟฟ้า” (ข่าวสด, 4 ก.ค. 2559)

“จับฉนวนเพล หลวงตา ปล้ำ ยาย ปิดท่า-ซี้ลึงซึ้งนานแล้ว” (เดลินิวส์, 2 ต.ค. 2560)

“เจอแล้วลุงวัย 67 ออกตัดใบตองหายตัว 4 วัน พบเป็นศพนอนใต้ต้นกล้วยในป่า”

(ข่าวสด, 20 มิ.ย. 2559)

ขณะที่ตัวละครผู้สูงวัยชายในข่าวมีสัดส่วนค่อนข้างน้อยกว่าผู้สูงวัยหญิง และมีลักษณะที่อ่อนแอกว่าเพศหญิง หรือเป็นการนำเสนอข่าวในด้านลบมากกว่าเพศหญิง จากตัวอย่างข่าวด้านบนที่ผู้สูงวัยเป็นผู้กระทำความรุนแรงต่อผู้อื่น เป็นผู้สูงวัยที่ทำร้ายตนเอง มีอารมณ์แปรปรวน รวมไปถึงอุบัติเหตุ ความเจ็บป่วย และความยากจนที่ทำให้ผู้สูงวัยต้องพึ่งพาผู้อื่น ด้านที่เข้มแข็งคือการเป็นนักปราชญ์ของชุมชน เช่น ข่าวของ “ลุงบุญ ตำนานคนตีเหล็ก! ไทยพวนหาดเสี้ยว อายุ 70 ปี หาหายาทสึบทอดวิชา” (ไทยรัฐ 22 มิ.ย. 2559)

เนื้อหาข่าวเล่าถึง “ลุงบุญ คนตีเหล็กคนสุดท้ายของสุโขทัย ประกาศหาหายาทสึบทอดวิชาลูกผู้ชาย เผยยกค้อนฟาดทั้งมาตั้งแต่อายุ 16 จน 70 ปี เรียนมาจากพ่อชาวไทยพวนหาดเสี้ยว ตอกย้ำคำโบราณ เมื่อเสร็จหน้าทำนา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายตีเหล็ก” (ไทยรัฐ 22 มิ.ย. 2559) การมีประสบการณ์ มีองค์ความรู้เก่าแก่เป็นคุณลักษณะสำคัญที่อธิบายความเป็นผู้สูงวัยชายมากกว่าผู้สูงวัยหญิง ผู้สูงวัยจึงมีคุณลักษณะที่เข้มแข็งเพื่อสร้างคุณค่าให้กับตนเอง

สรุปได้ว่า จากการวิเคราะห์คุณลักษณะของตัวละคร (Character) หรือผู้สูงวัยในข่าว ทั้งเพศหญิงและเพศชาย ซึ่งผู้สูงวัยหญิงได้รับการนำเสนอด้านลบมากกว่าผู้สูงวัยชาย การนำเสนอผู้สูงวัยหญิงที่เข้มแข็งมากกว่าผู้ชาย เป็นอุดมการณ์ที่ต่อต้าน (Oppositional / Counter-ideology) อุดมการณ์หลักเดิม (Dominant ideology) ซึ่งสังเกตได้ว่ามีความแตกต่างจากอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัยหญิงที่ผ่านมาเพราะเรามักจะเห็นภาพความอ่อนแอของผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย

จากการวิเคราะห์ข่าวสามารถอธิบายรายละเอียดอุดมการณ์ของผู้สูงวัยหญิงและชายดังนี้

ผู้สูงวัยหญิง มีคุณลักษณะเข้มแข็ง คือ สุขภาพร่างกาย แข็งแรง มีจิตใจ หรือทัศนคติที่เป็นด้านบวกในการใช้ชีวิต ยังคงทำงาน พยายามสร้างคุณค่าให้กับตนเอง โดยที่ไม่ได้มองว่าตนเองเป็นภาระต่อสังคม และยังคงมีความสัมพันธ์ ติดต่อสื่อสารกับคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม อาศัยอยู่กับครอบครัว มีลูกหลานให้การดูแลสนับสนุน หรือรวมกลุ่มทำกิจกรรมกับผู้สูงวัยคนอื่นๆ

ผู้สูงวัยชาย ได้รับการนำเสนอน้อยกว่าผู้สูงวัยหญิงในข่าว แต่ได้รับการนำเสนอในลักษณะที่อ่อนแอมากกว่าเข้มแข็ง สุขภาพร่างกายทรุดโทรม เจ็บป่วยด้วยโรคร้าย มีสถานะยากจน ทำร้ายตนเอง และทำร้ายผู้อื่น ขณะที่ในด้านที่เข้มแข็งก็มีความคล้ายคลึงกับผู้สูงวัยหญิงคือ ร่างกายแข็งแรง ทำงานได้ และเป็นผู้รู้ ผู้รอบรู้ เป็นปราชญ์ของชุมชน เป็นต้น

การนำเสนอภาพของผู้สูงวัยหญิงที่เข้มแข็งมากขึ้น แตกต่างจากที่ผ่านมา มักจะนำเสนอภาพที่น่าสงสาร อ่อนแอ ต้องการความช่วยเหลือ ภาพความแก่ชรา อ่อนแอ ทрудโทรม จึงเป็นอุดมการณ์ที่เราเชื่อว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ (Naturalisation) และเป็นการสื่อสารผลิตซ้ำอุดมการณ์เพื่อสืบทอด (Reproduction of ideology) ว่าผู้สูงวัยคือผู้อ่อนแอ

อย่างไรก็ตาม เมื่อช่วงเวลาเปลี่ยนแปลงไป จำนวนผู้สูงวัยที่เพิ่มขึ้น ทำให้การสื่อสารเรื่องราวของผู้สูงวัย เราเริ่มเห็นมุมมองของผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง ทั้งนี้จากผลที่พบในเนื้อหาข่าวที่นำเสนอมีตัวเอกเป็นฝ่ายหญิงมากกว่า ชาย และเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับการต่อสู้ของผู้สูงวัยหญิง สื่อสารให้เราเห็นอุดมการณ์ทางบวกที่เรามีต่อผู้สูงวัย เป็นการพยายามบอกกล่าวว่า ผู้สูงวัยไม่ได้เป็นภาระของสังคม ทำให้ข่าวนั้น ๆ มีความน่าสนใจ น่าติดตาม เต็มไปด้วยความเข้มข้น และท้าทายมากกว่าเรื่องราวของผู้สูงวัยชายในการเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้น ผู้สูงวัยหญิงในข่าวจึงอาจจะได้รับการเลือกนำเสนอและได้รับความสนใจมากกว่าผู้สูงวัยชาย

ชนชั้นหรือสถานะทางสังคม

การมีต้นทุนทางด้านทรัพย์สินเงินทอง เป็นตัวบ่งบอกชนชั้นหรือสถานะทางสังคมของผู้สูงวัยในเรื่องเล่า ชนชั้นหรือสถานะทางสังคมยังแสดงถึงคุณภาพในการใช้ชีวิต และโอกาสการเข้าถึงสวัสดิการต่างๆ

จากข่าวจำนวน 80 ชิ้น ส่วนใหญ่ข่าวที่นำเสนอจะเป็นผู้สูงวัยชนชั้นล่าง มีจำนวน 62 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 49.60 และชนชั้นกลาง จำนวน 18 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 14.40 โดยวิเคราะห์ได้จากเนื้อหาข่าวหรือข้อมูลที่นำเสนอว่า หากเป็นผู้สูงวัยที่ชนชั้นล่างจะต้องต่อสู้ในการใช้ชีวิต ไม่ได้มีเงินทองในการดูแลตนเอง และบางส่วนยังต้องหารายได้เลี้ยงตนเอง อีกทั้งยังต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่น

“วอนช่วยยาย 4 แผ่นดินไร้ญาติ อาศัยข้าววัดประทังชีวิต” (เดลินิวส์, 12 ก.ย. 2560)

“หดหู่ยายเฒ่าไม่เหลือใคร เชื้อรากินกระดูกหายใจรวริน” (เดลินิวส์, 10 ก.ย. 2560)

“คนไทยไม่ทิ้งกัน ช่วยเหลือตาเล็กวัย 70 ให้มีชีวิตดีกว่าเดิม” (ไทยรัฐ 17 ก.ค. 2559)

“รันทด! ยายวัย 74 นอนคอกหมู โรครุมเร้าไร้ญาติเหลียวแล” (เดลินิวส์ 15 มิ.ย. 2559)

จากข่าวทำให้เห็นว่าเรื่องเล่าที่เป็นข่าวมักเลือกนำเสนอมุมมองว่าผู้สูงวัยที่เป็นภาระต่อสังคม โดยเฉพาะปัจจัยด้านการเงินที่เป็นปัญหาสำคัญ ทำให้ผู้สูงวัยไม่สามารถดูแลตนเองได้ ข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัย มักจะนำเสนอการไม่มีเงิน ไม่มีคนดูแล การเจ็บป่วย ไม่มีค่ารักษาพยาบาล ความอดอยาก ความยากจนของผู้สูงวัย แสดงถึงความเป็นชนชั้นล่าง หรือแม้กระทั่งการทำงานเพื่อเลี้ยงชีพตนเอง เพื่อให้ได้เงินในแต่ละวัน

“อยู่ไปก็ไร้ประโยชน์ ยายตัดพ้อทั้งน้ำตา

นั่งชายขนม ร้องไห้คนเดียวทุกวัน” (ไทยรัฐ, 29 ธ.ค. 2560)

“สลด! ลุงวัย 61 รับจ้างขึ้นซ่อมกระบะเบื้องหลังคา

พลัดตกโถงสูง 6 เมตรดับ” (ข่าวสด 25 มิ.ย. 2559)

การไม่มีปัจจัยทางการเงินในการดูแลตนเองทำให้ผู้สูงวัยมีสถานะที่ต้องพึ่งพาผู้อื่น ไร้อำนาจ การขาดแคลนด้านการเงินทำให้ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงวัย และมีความเกี่ยวข้องกับด้านสุขภาพ ร่างกาย จิตใจ และความสัมพันธ์กับผู้อื่น ผู้สูงวัยกลุ่มชนชั้นล่างจึงต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยงาน ทางราชการ หน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ

หากเป็นผู้สูงวัยที่เป็นชนชั้นกลางคือมีสถานะทางการเงินที่ดี มักมีครอบครัว ลูกหลานช่วยดูแล สนับสนุนในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำงาน การทำธุรกิจ การศึกษาเล่าเรียน การท่องเที่ยว เป็นต้น

“บ้านโนโบราณ ป่าเปียบ ขนมหั้ไม่ควรพลาดหากมาเมืองพะเยา” (ไทยรัฐ 17 มิ.ย. 2559)

“ดีใจได้สวมครุย! ยายวัย 82 มานะเรียนจบ

รับปริญญาชีวิตบัณฑิตปจณิวิทย์” (ไทยรัฐ 25 ธ.ค. 2560)

“ปาวามันก็มีสีสันชีวิต! ป้าแบ็กแพ็กวัย 63 ปี

เมื่อการท่องเที่ยวไม่เกี่ยวกับอายุ” (ไทยรัฐ 16 มิ.ย. 2559)

ชนชั้นหรือสถานะทางสังคมของผู้สูงวัยในเรื่องเล่า จึงมักได้รับการเลือกนำเสนอในด้านที่เป็นรอง ต้องพึ่งพาหรือได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นเป็นส่วนใหญ่ ผู้สูงวัยที่เป็นกลุ่มชนชั้นสูงมักไม่ค่อยได้รับการ นำเสนอในข่าวหรือเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องจริงมากนัก ถ้าหากเป็นผู้สูงวัยที่เป็นชนชั้นสูง มุมด้านที่เป็นผู้สูงวัยจะ ไม่ได้รับการเน้นให้โดดเด่นมากเท่าไร มักจะเน้นด้านที่เป็นความสามารถหรือสถานะทางสังคมด้านอื่นๆ มากกว่าเปิดเผยตัวตนของความเป็นผู้สูงวัย

อุดมการณ์หลักที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นความปกติ เรามักจะมองว่าผู้สูงวัยไม่ค่อยมีบทบาททาง เศรษฐกิจ ทำงานไม่ได้ ไม่มีผลผลิตทางเศรษฐกิจให้กับสังคม อายุมากแล้ว จึงไม่ได้ทำงาน หรือไม่มีงานทำ คือภาพของผู้สูงวัยที่เราคุ้นเคย

อุดมการณ์ที่เกี่ยวกับเรื่องชนชั้นในพื้นที่ของโลกความเป็นจริงหรือในข่าว จึงเป็นพื้นที่สำหรับชนชั้น ล่างกับชนชั้นกลาง ผู้สูงวัยที่เป็นชนชั้นล่างจะอยู่ด้วยความยากลำบาก เจ็บป่วยจากโรคร้าย เสี่ยงต่ออุบัติเหตุ ไร้ที่อยู่อาศัย ไม่มีงานทำ ไม่มีรายได้ ขณะที่ผู้สูงวัยชนชั้นกลาง จะเห็นกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้น อาจจะ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการทำงานเสมอไป เช่น การท่องเที่ยว ที่ต้องใช้ปัจจัยทางการเงินที่ดีพอสมควรในการ ท่องเที่ยวด้วยตนเอง

เพราะฉะนั้นอุดมการณ์เรื่องชนชั้นที่น่าเสนอทั้งด้านบวกและด้านลบ ทำให้เราเห็นโครงสร้าง ความสัมพันธ์ (Structure set of relations) ในการทำงานของอุดมการณ์ว่า ผู้สูงวัยมีทั้งรวยและจน และ ส่วนใหญ่จะอ่อนแอและยากจนมากกว่า แต่ไม่ได้หมายความว่าความยากจน จะเป็นด้านลบเสมอไป ผู้สูงวัยที่ สามารถอยู่ได้อย่างพอเพียง มีชีวิตที่ไม่ยากลำบากจนเกินไป ก็ยังพอมีให้เห็นอยู่บ้าง

ลักษณะทางกายภาพ จิตใจ และสังคมของผู้สูงวัย

ลักษณะของผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง จะปรากฏตั้งแต่ลักษณะทางกายภาพ จิตใจ และความสัมพันธ์ทาง สังคม จากข่าวแสดงถึงลักษณะที่เข้มแข็งของผู้สูงวัยเพศหญิง และเพศชาย ได้แก่ เรื่องของการมีอายุยืนยาว

การออกกำลังกาย การรู้จักเลือกรับประทานอาหาร การสามารถทำงานหนักได้ การศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง การเป็นผู้นำหรือปราชญ์ของชุมชน และการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงวัยที่มีเพิ่มมากขึ้น

ด้านกายภาพและจิตใจของผู้สูงวัย

"พบคุณยาย 4 แผ่นดินอายุยืนถึง 109 ปี เผยเคล็ดลับ

ชอบกินผักจิ้มน้ำพริก ไม่ชอบทานเนื้อสัตว์" (ข่าวสด, 21 มิ.ย. 2559)

“คุณยาย 5 แผ่นดิน อายุ 101 ปี ขาวร้อยเอ็ด เผยเคล็ดลับอายุยืน คุณยายทองใบ 5 แผ่นดิน ขาวร้อยเอ็ด อายุ 101 ปี เผย เคล็ดลับอายุยืน กินปลา ไม่ทานเนื้อสัตว์ทุกชนิด อย่านานมากเกินไป ออกกำลังกายประจำ ทำจิตใจให้แจ่มใส ไม่เครียด อยยพรปีใหม่ให้ทุกคนมีความสุข ปราศจากโรคภัย เตือนเมาสุราอย่าขับรถ”

(ไทยรัฐ, 24 ธ.ค. 2560)

การรู้จักใช้ชีวิตช่วยลดภาระการพึ่งพาผู้อื่นของผู้สูงวัย โดยเฉพาะเรื่องสุขภาพร่างกายที่เป็นปัจจัยหลัก หากมีร่างกายที่แข็งแรงจะลดการเจ็บป่วยจากโรคภัยได้ ผู้สูงวัยยังออกกำลังกายเพื่อต่อสู้กับโรคภัยอีกด้วย การสร้างความเข้มแข็งให้กับสุขภาพร่างกายของตัวเอง ทำให้ผู้สูงวัยมีจิตใจที่เข้มแข็งตามไปด้วย

“กตโล่ห์รัวๆ! คุณยายสุดแกร่ง เข้ายิมยกน้ำหนักร้อยโลชิลๆ” (ไทยรัฐ 7 เม.ย. 2559)

“วันเส้น มีเงิน เจนี่ ยังต้องหลบ เจอคลิปปคุณยายเต้นซุมบ้าสุดเหวี่ยง (ข่าวสด 6 ก.ค.2559)

การมีอายุยืนยาวของผู้สูงวัย มีความเข้มแข็ง สื่อสารอุดมการณ์ด้านบวกที่มีต่อผู้สูงวัย รายละเอียดของตัวละครผู้สูงวัยที่พบในข่าว จะดูแลสุขภาพของตนเองเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นการเลือกรับประทานอาหาร การออกกำลังกาย การมีอารมณ์ที่สดใส และการมีทัศนคติที่ดีในการใช้ชีวิต จากข่าวสามารถสังเกตได้ว่าผู้สูงวัยหญิง จะมีร่างกายแข็งแรง และอายุยืนยาวมากกว่าผู้สูงวัยชาย

ลักษณะดังกล่าวทำให้ผู้สูงวัยไม่เป็นภาระของสังคม เพราะมีวิถีการใช้ชีวิต มีองค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพ ทำให้ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย และยังแสดงถึงความสามารถในการเรียนรู้ของผู้สูงวัยที่ไม่เสื่อมถอยลงแม้แต่น้อย ผู้สูงวัยสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงไป รับมือกับสิ่งรอบตัวได้ด้วยอารมณ์และทัศนคติด้านบวก

ด้านการใช้ชีวิตและสังคมของผู้สูงวัย

ขณะที่มิติของการเรียนรู้และการทำงาน ซึ่งเป็นด้านความสัมพันธ์ต่อสังคม ผู้สูงวัยที่สามารถทำงานได้ มีรายได้เลี้ยงตนเอง เป็นผู้สูงวัยที่ยังคงใช้ชีวิต ติดต่อสื่อสารกับผู้คน ไม่ได้แยกตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยว ยังคงทำกิจกรรมทางสังคมอย่างต่อเนื่อง คาดการณ์ได้ว่าเป็นผู้สูงวัยที่รักการทำกิจกรรมทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่วัยหนุ่มสาว การทำงานช่วยให้ผู้สูงวัยมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงอีกด้วย

“ยังพีต! คุณยายวัย 80 เดินป้อ เข้าสวนกริดิยงทุกวัน
จนหายป่วยอัมพฤกษ์” (ข่าวสด, 5 ก.ค. 2559)

“ป้าละอ อวัย 68 สุดสตรอง! ใช้ 2 มือ เนรมิตเกษตรครบวงจร
ยึดหลักพอเพียง” (ไทยรัฐ 8 ก.ค. 2559)

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำงานทำให้เห็นว่าผู้สูงวัยยังคงมีความสำคัญ มีประโยชน์ต่อสังคม ไม่ได้เป็นภาระแก่ครอบครัว อีกทั้งอาจจะเป็นฝ่ายที่สนับสนุนดูแลลูกหลานอีกด้วย โดยเฉพาะการทำงานที่ต้องใช้แรงกายหรือแรงงาน ทำให้ผู้สูงวัยมีสุขภาพที่แข็งแรง

จากชีวิตของป้าละอ อวัย 68 ปีที่ยังไม่หยุดทำงานที่นำเสนอในไทยรัฐออนไลน์ เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างของตัวละครที่สื่อสารถึงอุดมการณ์ที่เข้มแข็งทั้งร่างกาย จิตใจ และสังคม เพราะการทำงานเกษตร เป็นงานที่ต้องลงแรงกาย แรงใจ อีกทั้งต้องมีความรู้ในการทำเกษตร ผู้สูงวัยที่ยังคงทำงานได้ จึงเป็นผู้สูงวัยที่ยังคงฝึกฝนและพัฒนาทักษะในการทำงานของตนเองอยู่เสมอ เป็นผู้สูงวัยที่เข้ากับสังคมได้เป็นอย่างดี รวมถึงยังแสดงความเป็นปราชญ์หรือเป็นผู้รู้ที่พร้อมจะถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นอีกด้วย

"ลุงบุญ ตำนานคนดีเหล็ก! ไทยพวนหาดเสี้ยว อายุ 70 ปี
หาทายาทสืบทอดวิชา" (ไทยรัฐ, 22 มิ.ย. 2559)

“บ่าบิ่นโบราณ ‘ป้าเปียบ’ ขนมหัศจรรย์พลาดหากมาเมืองพะเยา”
(ไทยรัฐ, 17 มิ.ย. 2559)

การทำงานของผู้สูงวัยยังเป็นการสืบทอดองค์ความรู้ที่สื่อสารถึงอำนาจของผู้สูงวัย อำนาจที่เป็นเรื่องของประสบการณ์ ความรู้ ความเชี่ยวชาญ จึงกลายเป็นลักษณะเด่นของตัวละครผู้สูงวัยที่ปรากฏในข่าวหรือเรื่องเล่าต่าง ๆ

ด้วยอำนาจของผู้สูงวัยที่ครอบครององค์ความรู้ ซึ่งเป็นความรู้ทำให้ผู้สูงวัยยังคงรักษาสถานะภาพของตนเองในสังคมได้ แต่ในขณะเดียวกันผู้สูงวัยในเรื่องเล่าก็มักจะถูกท้าทายด้วยองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่คิดค้นโดยคนรุ่นหลังอยู่เสมอ

อย่างที่ได้กล่าวไป ความสูงวัยหรือความแก่ชราไม่ได้เป็นอุปสรรคในการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเรียนรู้ชีวิตจากการทำงาน หรือความพยายามในการเรียนรู้ด้านวิชาการในระบบการศึกษา ผู้สูงวัยที่อายุมากยังคงให้ความสำคัญกับการเรียน เพื่อพัฒนาตนเอง รวมไปถึงการมีความพยายามก้าวให้ทันเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่คนรุ่นใหม่ใช้กัน ทำให้ผู้สูงวัยกลุ่มที่เข้มแข็งค่อนข้างมีบทบาทในสังคม และได้รับการบอกเล่าเรื่องราวผ่านสื่อต่างๆ

“ดีใจได้สวมครุย! ยายวัย 82 มานะเรียนจนจบ
รับปริญญาชีวิตบัณฑิตปจฉิมวัย” (ไทยรัฐ 25 ธ.ค. 2560)

“รับสังคมสูงวัย นักเรียนรุ่นเดอะ จบการศึกษาปริญญาชีวิต” (ไทยรัฐ 25 มี.ค. 2559)

"อายุรวมเฉียดหมื่นปี ! พ่ออ้วยแม่อ้วย รับเกียรติบัตร จบร.ร.ผู้สูงวัย" (ไทยรัฐ 12 มิ.ย. 2559)

การกลายเป็นผู้สูงวัยไม่ได้ทำให้ความสามารถในการเรียนรู้ลดลง แต่การศึกษาหรือการเรียนรู้ การรวมกลุ่มทำกิจกรรมทางสังคม เป็นมิติอีกด้านหนึ่งที่มีเพิ่มขึ้น เช่น การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ที่ให้ผู้สูงวัยได้มาเรียนรู้ร่วมกัน หรือความมุ่งมั่นพยายามของผู้สูงวัยที่เรียนจนได้รับปริญญา แสดงถึงความพยายามต่อสู้ สร้างการยอมรับ และเป็นความพยายามในการป้องกันปัญหาที่จะเกิดกับผู้สูงวัยในอนาคตอีกด้วย

“ป้าว่าฉันก็มีสีสันชีวิต! ป้าแบ็กแพ็กวัย 63 ปี

เมื่อการเที่ยวไม่เกี่ยวกับอายุ” (ไทยรัฐ 16 มิ.ย. 2559)

“ยายวัย 90 รักตุบสุดหัวใจ ป่วยหนักไม่ทิ้ง อุ้มรักซารพ.” (เดลินิวส์ 3 ก.ค.2559)

การทำงานอดิเรกอย่างจริงจังของผู้สูงวัย เช่น การเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงวัย และการมีสัตว์เลี้ยง เป็นเพื่อน ทำให้เห็นว่าลักษณะความเข้มแข็งของผู้สูงวัยสามารถพัฒนาได้จากกิจกรรมต่างๆ และอาจจะเป็นผู้สูงวัยที่สนใจทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่วัยหนุ่มสาว เรียกได้ว่าเป็นผู้สูงวัยที่ติดสังคม

การท่องเที่ยวทำให้ผู้สูงวัยต้องเตรียมความพร้อมทั้งร่างกาย จิตใจ และปัจจัยด้านการเงินในการเดินทาง การมีสัตว์เลี้ยงทำให้ผู้สูงวัยสามารถมีชีวิตอยู่ได้ อย่างไม่โดดเดี่ยว มีสุขภาพจิตที่ดี ไม่เป็นภาระต่อสังคม องค์กรประกอบที่กล่าวมาเหล่านี้ ทำให้เราเห็นคุณลักษณะ (Character) ของผู้สูงวัยที่ปรากฏในโลกของสื่อมวลชนมากยิ่งขึ้น

การวิเคราะห์ตัวละครผู้สูงวัยหญิงและชาย ในด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม สรุปได้ดังนี้

ผู้สูงวัยหญิง จากข่าวจะได้รับการนำเสนอมากกว่าผู้สูงวัยชาย และมีความเข้มแข็งมากกว่า

- 1) **คุณลักษณะด้านร่างกาย และจิตใจ** ด้านที่เข้มแข็งคือการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง มีอายุยืนยาว มีความรู้ที่จะดูแลสุขภาพของตนเองได้ มีจิตใจ และทัศนคติที่เข้มแข็งในการใช้ชีวิต ช่วยเหลือตนเอง และคนใกล้ชิด ด้านที่อ่อนแอ สุขภาพร่างกาย ทрудโทรม ต้องมีคนดูแล จิตใจอ่อนแอ มีอารมณ์ที่แปรปรวน
- 2) **คุณลักษณะด้านสังคม** ผู้สูงวัยหญิงที่เข้มแข็ง ยังคงติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น มีความสัมพันธ์ที่ดี เป็นสมาชิกของชุมชน มีความเป็นผู้นำ เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ในอดีตให้กับคนในชุมชน ด้านที่อ่อนแอ ไม่ได้ร่วมกิจกรรมกับชุมชน ไม่มีญาติมิตรดูแล และอาจจะแยกตัวอยู่ตามลำพัง

ผู้สูงวัยชาย จากข่าวมักจะเห็นด้านที่อ่อนแอมากกว่าเข้มแข็ง

- 1) **คุณลักษณะด้านร่างกาย และจิตใจ** ผู้สูงวัยชายจะเป็นผู้ถูกระทำ เจ็บป่วยจากโรคร้าย หรือเป็นผู้ที่ทำร้ายผู้อื่น ใช้ชีวิตอย่างโลดโผนมากกว่าผู้สูงวัยหญิง หากเป็นผู้สูงวัยชายที่

เข้มแข็ง จะรู้จักดูแลสุขภาพของตนเอง ออกกำลังกาย สามารถทำงานได้ หรือทำธุรกิจเลี้ยงตนเองได้ แต่ในข่าวพบน้อยกว่าผู้สูงวัยหญิง

- 2) **คุณลักษณะด้านสังคม** ผู้สูงวัยชายที่เข้มแข็งยังคงเป็นศูนย์กลางของครอบครัว ชุมชน มีบทบาทที่เป็นผู้นำ ถ่ายทอดความรู้ให้กับคนรุ่นลูก รุ่นหลาน แต่หากเป็นผู้สูงวัยชายที่อ่อนแอ อาจจะได้มีบทบาทต่อชุมชนหรือครอบครัว เกือบตัว เพราะเจ็บป่วย หรือมีบทบาททางที่ไม่ดี ทำร้ายผู้อื่น เป็นต้น

การสื่อสารอุดมการณ์เกี่ยวกับร่างกาย จิตใจ และความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงวัย จึงเป็นอุดมการณ์หลัก (Dominant Ideology) ทำให้เราเห็นอย่างเป็นปกติธรรมดาว่า ผู้สูงวัยมีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา ต้องยื่นหยัดดูแลตัวเอง ส่วนอุดมการณ์ที่สื่อสารด้านจิตใจของผู้สูงวัย มีทั้งความอ่อนแอ และเข้มแข็ง จิตใจส่งผลต่อร่างกาย เช่นเดียวกับที่ร่างกายส่งผลต่อจิตใจของผู้สูงวัย

ส่วนด้านสังคมและความสัมพันธ์ เรื่องราวของกลุ่มผู้สูงวัยมีทั้งกลุ่มที่ยังอยู่ใกล้ชิดกับสังคม ยังคงทำกิจกรรม รวมกลุ่มเพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง พยายามสื่อสารให้สังคมเห็นว่าตนเองไม่ได้เป็นภาระ ซึ่งเป็นอุดมการณ์แบบตรงข้ามหรือต่อต้าน (Oppositional/Counter-ideology) อุดมการณ์หลัก อย่างไรก็ตามก็มีกลุ่มผู้สูงวัยที่แยกตัวอยู่ตามลำพัง เพราะไม่มีครอบครัว หรือญาติมิตรในการดูแลเอาใจใส่

เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย ทำให้เราลักษณะของผู้สูงวัยที่ได้รับการบอกเล่าผ่านสื่อ ซึ่งอาจจะกลายเป็นการผลิตซ้ำอุดมการณ์เดิมหรือเป็นการตอกย้ำภาพความอ่อนแอของผู้สูงวัย ทำให้ความอ่อนแอของผู้สูงวัยเป็นอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ (Naturalisation) เกิดขึ้นอย่างเป็นปกติ อย่างไรก็ตามอุดมการณ์ต่อต้านที่แทรกซึมเข้ามา ทำให้เราเห็นภาพผู้สูงวัยในมุมที่เข้มแข็ง ทำให้สังคมเห็นความเคลื่อนไหวของผู้สูงวัยที่ปรับเปลี่ยนตนเอง มีความแตกต่างไปจากเดิม

ตารางที่ 4.4 : คุณลักษณะของผู้สูงวัยหญิงและชาย

คุณลักษณะของผู้สูงวัย (Character)	คุณลักษณะของผู้สูงวัยที่ปรากฏในข่าว หรือเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction)
กลุ่มผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง เพศหญิงมากกว่าเพศชาย	ด้านร่างกาย สุขภาพร่างกายแข็งแรง ออกกำลังกาย เลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ มีอายุยืนยาว ไม่เจ็บป่วยด้วยโรคร้าย มีความรู้ในการดูแลสุขภาพของตนเอง
	ด้านจิตใจ มีทัศนคติที่ดีในการใช้ชีวิต อารมณ์แจ่มใส ไม่เครียด รับมือกับปัญหาได้ดี สามารถใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข เป็นที่พึ่งทางใจให้กับคนใกล้ชิดได้ ถึงแม้จะเจ็บป่วยก็มีจิตใจที่เข้มแข็งในการต่อสู้กับโรคร้ายต่างๆ มองเห็นคุณค่าในตัวเอง
	ด้านความสัมพันธ์ ชนชั้น และสถานะทางสังคม มีความสัมพันธ์ที่ดีติดต่อกับคนรอบข้างสม่ำเสมอ ไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยว บางส่วนยังคงทำงานเป็นผู้นำ เป็นนักปราชญ์ของชุมชน มีสถานะเป็นชนชั้นล่างและชนชั้นกลาง มีต้นทุนทางด้านประสบการณ์และความรู้

คุณลักษณะของผู้สูงวัย (Character)	คุณลักษณะของผู้สูงวัยที่ปรากฏในข่าว หรือเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction)
กลุ่มผู้สูงวัยที่อ่อนแอ เพศชายมากกว่าเพศหญิง	ด้านร่างกาย สุขภาพร่างกายอ่อนแอ เจ็บป่วย เป็นโรคร้ายที่ต้องได้รับการดูแลรักษาอย่างสม่ำเสมอ ไม่มีความรู้ในการดูแลสุขภาพตนเอง
	ด้านจิตใจ มีทัศนคติด้านลบต่อตนเอง กังวล เครียด อารมณ์แปรปรวน ร่างกายเจ็บป่วย ส่งผลให้จิตใจอ่อนแอ ทำร้ายตนเอง และคนรอบข้างได้ ไม่ได้เป็นที่พึ่งทางใจให้กับคนในครอบครัว ไม่เห็นคุณค่าของตนเอง
	ด้านความสัมพันธ์ ชนชั้น และสถานะทางสังคม ต้องใช้ชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยว ถูกทอดทิ้ง ไม่มีคนดูแล ไม่ได้ติดต่อสื่อสารกับคนรอบข้าง มีสถานะเป็นชนชั้นล่าง ขาดต้นทุนทางการเงิน ความรู้ในการดูแลตนเอง และครอบครัว ทำให้ถูกเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มคนอื่นๆ ในสังคม

4.3.2. ความขัดแย้ง

ความขัดแย้ง (Conflict) ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยมักจะปรากฏอยู่เสมอ เป็นอุปสรรคที่ผู้สูงวัยจะต้องรับมือ จากแนวคิดการเล่าเรื่อง ความขัดแย้งในเรื่องเล่า มี 3 รูปแบบ ดังนี้

1. ความขัดแย้งต่อตนเอง สภาพร่างกาย สภาพจิตใจ การต่อสู้กับความรู้สึก ความคิด ทัศนคติ ของตนเอง การเจ็บป่วยจากโรคภัยไข้เจ็บ ความสูงวัยที่ทำให้ร่างกายทรุดโทรม เผชิญกับความเจ็บป่วยได้ง่ายกว่าคนวัยอื่นๆ
2. ความขัดแย้งกับคนรอบข้าง เช่น ครอบครัว คนรัก ลูกหลาน เพื่อน คนรู้จัก เป็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ผู้สูงวัยถูกทอดทิ้งจากครอบครัว คนรัก ต้องอยู่เพียงลำพัง
3. ความขัดแย้งต่อสังคม เป็นความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องไปถึงมุมมองจากคนในสังคม ต้องต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิบางประการให้กับตนเอง รวมไปถึงความขัดแย้งที่ผู้สูงวัยมีต่อสิ่งแวดล้อมรอบข้าง เช่น การเดินทางของผู้สูงวัยที่อาจจะยากลำบากกว่าคนวัยอื่นๆ

ตารางที่ 4.5 : ความขัดแย้งจากข่าวหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย

ประเภทของความขัดแย้ง	จำนวน	ร้อยละ
ความขัดแย้งต่อตนเอง สภาพร่างกายหรือจิตใจ	37.00	46.25
ความขัดแย้งกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง	09.00	11.25
ความขัดแย้งกับสังคมหรือสภาพแวดล้อม	34.00	42.50
รวม	100.00	100.00

จากการรวบรวมข่าวพบว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย นำเสนอประเด็นความขัดแย้งทางสภาพร่างกาย และจิตใจมากที่สุด จำนวน 37 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 46.25 รองลงมาเป็นความขัดแย้งกับสังคมหรือสภาพแวดล้อม

ที่ผู้สูงวัยดูแปลกแยกจากคนสังคม จำนวน 34 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 42.50 และความขัดแย้งกับบุคคลภายในครอบครัว เพื่อน ญาติมิตร จำนวน 9 ชิ้น คิดเป็นร้อยละ 11.25

ความขัดแย้งที่มีต่อร่างกายและจิตใจของผู้สูงวัย

ผู้สูงวัยเผชิญหน้ากับความขัดแย้งทางร่างกาย และจิตใจที่มีต่อตนมากที่สุด การสูญเสียสภาพร่างกายที่เคยสมบูรณ์เป็นประเด็นสำคัญที่ได้รับการนำเสนอในเรื่องเล่า และสภาพร่างกายที่บกพร่องนั้นก็ส่งผลต่อสภาพจิตใจ การเจ็บไข้ได้ป่วย ความเสี่ยงจากการเป็นผู้สูงวัยก่อให้เกิดอุบัติเหตุต่างๆ ตามมามากมาย

“รันทต ! ยายวัย 74 นอนคอกลม ไรครมร้าวไรญาติเหลียวแล” (เดลินิวส์, 15 มิ.ย. 2559)

จากข่าวดังกล่าว ทำให้เห็นว่าเรื่องราวของผู้สูงวัยที่เผชิญความเจ็บป่วย และต้องการความช่วยเหลือ เป็นประเด็นหลักที่สื่อมวลชนเลือกให้ความสำคัญนำเสนอ เช่น เรื่องราว “ชีวิตรันทต! ยาย...วัย 74 ปี ขาวน่าน โรครุมร้าวขาอ่อนแรง ไรญาติช่วยเหลียว ต้องอาศัยคอกลม นอนที่อับชื้น พัฒนาสังคมจังหวัดเร่งช่วยเหลือหาที่อยู่ใหม่” (เดลินิวส์ 15 มิ.ย. 2559)

คุณยายวัย 74 ปี ท่านนี้ในข่าวจากเว็บไซต์เดลินิวส์ ป่วยด้วยโรคแขนขาอ่อนแรง อาศัยอยู่เพียงคนเดียว เรื่องราวในข่าวเล่าย้อนไปตั้งแต่ก่อนที่คุณยายจะอยู่คนเดียว ทำมาหากินเลี้ยงชีพ และย้ายเข้ามาอยู่ที่จังหวัดน่าน เคยมีลูกหลาน แวะมาเยี่ยมบ้าง จนกระทั่งสามีเสียชีวิต และไม่มีญาติมาดูแล ขาดการติดต่อ ปัจจุบันจึงอยู่คนเดียว เจ็บป่วย ไม่มีเงินรักษาตนเอง ไม่มีที่อยู่อาศัย

“เฒ่าวัย 80 ป่วยมะเร็งระยะสุดท้าย บ่นไม่อยากจะป็นภาระลูกหลาน

แอบไปผูกคอตายกับต้นมะม่วง” (ข่าวสด, 17 ก.ค. 2559)

ความขัดแย้งในเรื่องเล่าหรือข่าวมักจะเลือกความขัดแย้งด้านสภาพร่างกายของผู้สูงวัยมานำเสนอ โดยเฉพาะเรื่องความเจ็บป่วยทางด้านร่างกายที่ส่งผลต่อสภาพจิตใจของผู้สูงวัยด้วยเช่นกัน การเจ็บป่วยทำให้เราเห็นว่า การก้าวเข้าสู่ผู้สูงอายุ ทำให้เราต้องเตรียมรับมือกับสภาพร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไป มีความบกพร่องเป็นธรรมดาที่เราไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ เรื่องราวของคุณตาวัย 80 ปีที่ป่วยเป็นมะเร็ง เป็นอีกหนึ่งกรณีศึกษาที่ทำให้เห็นว่า ปัญหาของผู้สูงวัยเกี่ยวกับความเจ็บป่วย เป็นปัญหาสำคัญที่สื่อมวลชนเลือกมานำเสนอ

ความขัดแย้งกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง

วันเวลาที่ผ่านไป ทำให้บุคคลกลายเป็นผู้สูงวัย เรื่องราวในชีวิตของผู้สูงวัยมักจะเกี่ยวข้องกับครอบครัว ลูกหลาน ญาติมิตร การขัดแย้งหรือกระทบทั้งกันในเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงเกี่ยวข้องกับบุคคลกลุ่มนี้ เช่น การที่ผู้สูงวัยต้องรับภาระดูแลเด็กที่เกิดใหม่ ลูกหลาน แทนคนหนุ่มสาว การถูกทอดทิ้งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยว เพราะความเปลี่ยนแปลงด้านสภาพร่างกายที่ทรุดโทรมลง ทำให้ผู้สูงวัยต้องพึ่งพาผู้อื่นมากยิ่งขึ้น หรืออีกนัยหนึ่งอาจจะตีความได้ว่าผู้สูงวัยกลายเป็นภาระของครอบครัว

“ยายเลี้ยงหลานพิการซ้ำซ้อน ใช้ชีวิตแบบสัตว์เลี้ยง” (เดลินิวส์, 26 ก.ย. 2560)

คุณยายที่เลี้ยงหลานพิการซ้ำซ้อน โดยที่ขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลผู้ป่วย ประกอบกับสภาพร่างกายที่ไม่เอื้ออำนวยในการแบกรับภาระครอบครัว และไม่มีคนคอยช่วยเหลือดูแล เป็นความบกพร่องสำคัญที่ในข่าวมักเลือกมานำเสนอ ทำให้เห็นภาพความอ่อนแอของผู้สูงอายุ

“ชีวิตสุดเวทนา ! เฒ่าวัย 70 ปีถูกทอดทิ้งอยู่ลำพังในชนาสังกะสิณพัง
พึ่งเบี้ยคนชราประทังชีวิต” (ข่าวสด, 13 ก.ค. 2559)

ขณะที่เรื่องราวของคุณตาวัย 70 ปี ที่จังหวัดยะลา ในอดีตเคยอยู่พร้อมหน้าพร้อมตาอย่างอบอุ่นกับครอบครัว แต่เมื่อลูกชายแต่งงานไปมีครอบครัวของตนเอง จึงค่อยๆ หายหน้าหายตาไป คุณตาต้องอยู่ตัวคนเดียวกว่า 20 ปี ลูกหลานช่วงหลังไม่ได้แวะมาเยี่ยมเยียนเลยแม้แต่บ่อย ความขัดแย้งต่อบุคคลอื่นในเรื่องเล่าทำให้เห็นสภาพความแปลกแยก ไม่เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว หรือเป็นผู้สูงอายุที่ต้องต่อสู้เพื่อรักษาสถานภาพของตนเอง และพยายามสร้างความเข้มแข็งให้ตนเองอยู่ได้

“สลดคุณยายวัย 86 ปีอาศัยอยู่ลำพังในเพิงพัก
ไม่มีบ้านกันแดดฝน พึ่งข้าววัดประทังชีวิต” (ข่าวสด , 16 ก.ค. 2559)

ส่วนเรื่องราวของคุณยายวัย 86 ปี จังหวัดชลบุรีที่มีหลายชายเพียงคนเดียว ซึ่งไม่ได้รับการดูแลจากหลานชาย ทอดทิ้งให้อยู่เพียงคนเดียวเช่นกัน จนต้องอพยพมาจนพบเพื่อนผู้สูงอายุ จึงพอได้อาศัยเป็นเพื่อนกัน ไม่มีบ้านพักที่ปลอดภัย ไม่มีอาหารการกิน ทำให้ต้องได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สุดเวทนา ! 2 ตายายลูกหลานทิ้ง ต้องรับจ้างเกี่ยวหญ้า
หาปลา อาศัยเพิงกลางป่า ไร่น้ำ ไฟฟ้า (ข่าวสด, 4 ก.ค.2559 20:08)

คุณตาคุณยายอาศัยอยู่อย่างโดดเดี่ยว และต้องทำงานเลี้ยงตนเองที่จังหวัดสุรินทร์ ก็เป็นอีกหนึ่งเรื่องราวที่เป็นความขัดแย้งกับครอบครัว ผู้สูงอายุทั้งสองท่านถูกทอดทิ้งจากลูกหลาน ไม่มีบ้านเป็นของตนเอง ไม่มีเงิน ต้องทำงานเพื่อเลี้ยงชีวิตตนเอง

“เด็กหญิงวัย 14 ดูแลตายาย น้อง รวม 5 ชีวิต
อาศัยเพียงเบี้ยยังชีพ ออกขุดมันหารายได้” (ข่าวสด, 4 ก.ค. 2559)

การถูกทอดทิ้งจากคนในครอบครัวของผู้สูงอายุ เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ได้รับการนำเสนอในสื่อมวลชน เป็นความขัดแย้งที่อาจจะถูกมองว่าเป็นเรื่องปกติ ถึงแม้สังคมไทยจะยึดมั่นในเรื่องความกตัญญูต่อบุพการี แต่ในเรื่องเล่าก็ยังมีผู้สูงอายุที่ไม่ได้เหลียวแลจากครอบครัว ถูกทอดทิ้ง ต้องพบเจอกับความยากลำบาก และ

อาจจะจบชีวิตลงอย่างโดดเดี่ยว อีกทั้งการที่คนหนุ่มสาวทอดทิ้งผู้สูงวัยไว้กับเด็กเล็กเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ในสังคมไทย ผู้สูงวัยอาจจะต้องรับภาระดูแลเด็กเล็ก หรือตัวเด็กที่โตพอจะรู้เรื่องต้องรับภาระดูแลคุณตาคุณยายที่อายุมาก ไม่สามารถดูแลตัวเองได้ ความจริงที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่า สามารถสื่อสารหรือสะท้อนสังคมได้เช่นกัน

ความขัดแย้งต่อสังคมและสภาพแวดล้อม

ผู้สูงวัยต้องต่อสู้กับสังคมและรับมือกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ในข่าวหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับประเด็นนี้ จึงปรากฏให้เห็นค่อนข้างมาก สังคมและสภาพแวดล้อมในช่วงระยะหลังที่มีความเปลี่ยนแปลงในการใช้ชีวิต ความสะดวกสบาย ความทันสมัยที่เพิ่มมากขึ้น การมีเทคโนโลยีเข้ามา ผู้สูงวัยกลุ่มที่เข้มแข็งก็สามารถก้าวทันหรือเข้าถึงความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ส่วนกลุ่มผู้สูงวัยที่อ่อนแอก็ต้องพยายามรับมือต่อสู้กับสังคมที่อาจจะปิดกั้นโอกาสของผู้สูงวัย และพยายามสร้างต้นทุนของตนเองให้เข้มแข็งเพียงพอที่จะใช้ชีวิตในสังคมได้

“ปิดตำนาน ยายสมยอนักสู้ ทวงคืนที่นาบรรพบุรุษถูกโกง”

(เดลินิวส์, 19 ต.ค. 2560)

การต่อสู้เพื่อเรียกร้องความยุติธรรมให้แก่ตนเองของคุณยายสม ต้องอาศัยความกล้าหาญ แตกต่างจากกลุ่มผู้สูงวัยที่อ่อนแอหรือต้องรอรับความช่วยเหลือ คุณยายสมสามารถลุกขึ้นมาเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่ตนเองได้ แสดงถึงความพยายาม การเรียนรู้ที่จะต่อสู้เพื่อเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของผู้สูงวัย

“ดีใจได้สวมครุย! ยายวัย 82 มานะเรียนจนจบ รับปริญญาชีวิตบัดดัดปจิมวัย”

(ไทยรัฐ, 25 ธ.ค. 2560)

ผู้สูงวัยมักจะถูกประหัตประหารจากสังคมว่าไม่มีความสามารถในการเรียนรู้ อย่างไรก็ตามการเรียนรู้สำหรับผู้สูงวัยไม่ได้เป็นปัญหาเสมอไป ถึงแม้จะอายุมากแล้ว ถ้าหากมีความมุ่งมั่นก็สามารถเรียนจนจบปริญญาได้เช่นกัน ความสามารถในการเรียนรู้สำหรับผู้สูงวัยจึงไม่ได้ลดลงเลย

"ลุงบุญ ดำนานคนดีเหลือ! ไทยพวนหาดเสี้ยว อายุ 70 ปี

หาทายาทสืบทอดวิชา" (ไทยรัฐ, 22 มิ.ย. 2559)

นอกจากนี้การมีต้นทุนทางด้านประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญที่ไม่มีใครเทียบได้ เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญที่ผู้สูงวัยใช้ต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงของสังคม และสภาพแวดล้อม เป็นความรู้ที่หากไม่มีการสืบทอดอาจจะสูญหายไป

โดยสรุปแล้ว ความขัดแย้งในเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยมีทั้งประเด็นด้านสภาพร่างกาย และจิตใจที่กลุ่มผู้สูงวัยต้องต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมากที่สุด เป็นความขัดแย้งด้านกายภาพ ส่วนความขัดแย้งภายในจิตใจ ผู้สูงวัยต้องต่อสู้กับจิตใจตนเอง ความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจในชีวิตก็มีปรากฏให้เห็นในข่าว ถึงแม้จะมีวิทยาการความก้าวหน้าที่ทันสมัยที่ทำให้ผู้สูงวัยมีอายุที่ยืนยาวมากขึ้น แต่ไม่ใช่ว่าผู้สูงวัยทุกกลุ่มจะมีต้นทุนด้านสภาพร่างกายและจิตใจที่เข้มแข็ง

ขณะที่ความขัดแย้งกับบุคคลในครอบครัว ลูกหลาน ญาติมิตร เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ได้รับการนำเสนอ ผู้สูงวัยต้องต่อสู้กับตนเองและบุคคลรอบข้าง การถูกทอดทิ้งของผู้สูงวัย โดยเฉพาะผู้สูงวัยที่มาจากชนชั้นล่างที่ไม่ถูกลูกหลานดูแล ทำให้ต้องใช้ชีวิตอย่างยากลำบาก

ความขัดแย้งกับสังคมและสภาพแวดล้อม ผู้สูงวัยต้องต่อสู้เพื่อเรียกร้องความยุติธรรมให้กับตนเอง แสดงให้เห็นว่าตนเองยังมีศักยภาพในการทำสิ่งต่าง ๆ เช่น การเดินทาง การดูแลครอบครัว การศึกษาหรือเรียนรู้ด้วยตนเอง กิจกรรมที่ผู้สูงวัยมีส่วนร่วม ผู้สูงวัยแสดงให้เห็นว่าตนเองยังมีความสามารถในการทำสิ่งต่างๆ ได้ดี ไม่เป็นภาระกับสังคม พร้อมกับยังมีกลุ่มผู้สูงวัยที่ต้องได้รับการช่วยเหลือเพื่อให้ใช้ชีวิตต่อไปได้ อุดมการณ์ที่นำเสนอในเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย ทำให้เห็นว่าชีวิตของผู้สูงวัยไม่ได้สงบสุขหรือสวยงามเสมอไปในบ้านปลาย ยังต้องเผชิญกับความเจ็บป่วย หรือความสัมพันธ์ที่ไม่สมบูรณ์แบบ

4.3.3 ฉาก สถานที่ และเวลา (Setting)

ข่าวหรือเรื่องเล่าที่นำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัย การปรากฏตัวของผู้สูงวัยจะอยู่ในพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ พื้นที่ส่วนตัวคือบ้านหรือสถานที่พักอาศัย มีทั้งที่พักเหมาะสมกับผู้สูงวัย และที่พักที่ไม่เหมาะสมกับผู้สูงวัย ทำให้อาจจะต้องอยู่ด้วยความยากลำบาก ส่วนสถานที่สาธารณะคือสถานที่ภายนอกบ้าน ซึ่งสถานที่แต่ละแบบสื่อสารความหมายของตัวตนเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่แตกต่างกัน

ตารางที่ 4.6 : ฉาก สถานที่ และเวลา

ฉาก สถานที่ และเวลา	จำนวน	ร้อยละ
พื้นที่ส่วนตัว	44.00	55.00
พื้นที่สาธารณะ	36.00	45.00
รวม	80.00	100.00

จากการวิเคราะห์ข้อมูลฉาก สถานที่ และช่วงเวลาปรากฏในเรื่องเล่าของผู้สูงวัยมักจะเป็นพื้นที่ส่วนตัว บ้านพักอาศัย จากสถานที่เหล่านี้ อาจจะให้ความหมายบทบาทหรือตัวตนของผู้สูงวัย รวมไปถึงการสื่อสารอำนาจของผู้สูงวัยในสังคมอีกด้วย

พื้นที่ส่วนตัวของผู้สูงวัย สื่อสารถึงความปลอดภัย ความอบอุ่น การได้รับการปกป้องดูแล มีคุณภาพชีวิตที่ดี ผู้สูงวัยที่มีชีวิตอยู่อย่างยืนยาวในบ้านของตนเอง ไม่ได้ไปอยู่บ้านคนชราของรัฐบาลหรือเอกชน เพียงเท่านั้นแสดงถึงการมีความเข้มแข็งในการดูแลตนเอง

พื้นที่ส่วนตัวหรือบ้านของผู้สูงวัย

บ้านสำหรับผู้สูงวัยสื่อความหมายได้ทั้งด้านบวกและด้านลบ เป็นพื้นที่ปกป้องดูแลหรือหากผู้สูงวัย
ไร้บ้านก็สื่อความหมายถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี

"ยาย...." วัย 70 ชีวิตรันทศ! อยู่ลำพังเพิงสังกะสี ไร้บัตรประชาชน ต้องเก็บของเก่าประทังชีวิต สุด
เหลือเชื่อ! เจอเหลนที่ห่างหายไป 30 ปี ปรากฏชื่อในทะเบียนบ้าน ก่อนสวมกอดกันน้ำตาไหล
พราก ท่ามกลางความซาบซึ้งของจนท.ที่ให้ความช่วยเหลือ" (เดลินิวส์, 17 ก.ค.2560)

"ชีวิตรันทศ! ยาย...วัย 74 ปี ขาวน่าน โรคซึมเศร้าอ่อนแรง ไร้ญาติช่วยเหลือ ต้องอาศัยคอกหมู
นอนที่อับชื้น พัฒนาสังคมจังหวัดเร่งช่วยเหลือหาที่อยู่ใหม่" (เดลินิวส์, 15 มิ.ย. 2559)

เรื่องราวของคุณยายวัย 70 ปี ที่มีสภาพชีวิตที่ยากลำบาก ไม่มีลูกหลานดูแล ไม่มีบัตรประชาชน ใช้
ชีวิตอยู่เพียงคนเดียว เช่นเดียวกับชีวิตของคุณยายวัย 74 ปี ขาวน่าน ที่ป่วยเป็นโรค ไม่มีญาติดูแล ไม่มีที่อยู่
อาศัย ลักษณะของที่อยู่อาศัย จึงบ่งบอกสถานะของผู้สูงวัยในสังคม พื้นที่บ้านแสดงถึงความอ่อนแอหรือการ
ถอยห่างจากสังคมได้เช่นเดียวกัน

พื้นที่สาธารณะในการทำกิจกรรมของผู้สูงวัย

ขณะที่ผู้สูงวัยอีกกลุ่มรายล้อมไปด้วย ญาติมิตรอย่างอบอุ่น และยังมีพลังในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ
ให้กับสังคม ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ยังใช้ชีวิตอยู่นอกบ้าน และติดต่อสื่อสารกับผู้คน เป็นส่วนหนึ่ง
ของสังคม ยังคงเดินทาง ออกกำลังกายกับผู้คน แสดงถึงความเข้มแข็ง กระตือรือร้นของผู้สูงวัย

"กตโล่รัวๆ! คุณยายสุดแกร่ง เข้ายิม ยกน้ำหนักร้อยโลชิลๆ" (ไทยรัฐ, 7 เม.ย. 2559)

"ยังฟิต! คุณยายวัย 80 เดินป้อเข้าสวนกริตยางทุกวันจนหายป่วยอัมพฤกษ์"

(ข่าวสด, 5 ก.ค. 2559)

คุณยายที่ยังคงออกกำลังกายได้ เดินทางจากบ้านมาเข้ายิม และยกน้ำหนักได้ร้อยกิโลอย่างสบาย
สื่อสารถึงความแข็งแกร่งของผู้สูงอายุที่ใช้ชีวิตนอกบ้านได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่ยังคงทำงานได้ เดิน
ไปกริตยางในสวนทุกวัน ก็เป็นพื้นที่สาธารณะที่สื่อสารถึงความเข้มแข็งของผู้สูงวัย เช่นเดียวกับเรื่องราวของ
คุณป้าแป๊ะแค้น ที่เดินทางท่องเที่ยวอยู่อย่างสม่ำเสมอ ไม่กลัวภัยอันตราย

"อายุรวมเฉียดหมื่นปี! พ่ออ้วยแม่อ้วย รับเกียรติบัตร จปร.ร.ผู้สูงวัย" (ไทยรัฐ, 12 มิ.ย. 2559)

ฉากในเรื่องเล่าที่แสดงความเข้มแข็งของผู้สูงวัยเกี่ยวข้องกับเรื่องการศึกษา เช่น มีคุณยายวัย 82 ปี
ที่มานะเรียนจนจบ รวมไปถึงชาวที่ผู้สูงวัยรวมกลุ่มกันเข้าโรงเรียน ชีวิตของผู้สูงวัยยังสามารถเรียนรู้ได้
สะสมประสบการณ์ และเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ ได้เช่นกัน

ผู้สูงวัยที่กล่าวก้าวขึ้นมาเรียกร้องความเป็นธรรมให้คนในสังคมรับรู้ก็เป็นหนึ่งในตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงวัยก็มีบทบาทในพื้นที่สาธารณะ ตัวอย่างคือ เรื่องของคุณยายที่เรียกร้องความเป็นธรรมในการในการคืนที่ดินของบรรพบุรุษที่ถูกโกงไป ฉากแบบนี้แสดงให้เห็นว่าผู้สูงวัยไม่ได้รอรับความช่วยเหลือเพียงอย่างเดียว แต่พร้อมที่จะต่อสู้เพื่อสิทธิของตัวเอง

เวลาจากเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย

ฉากที่ปรากฏในเรื่องเล่าหรือในข่าวของผู้สูงวัยยังเกี่ยวข้องกับเรื่องเวลาที่สื่อความหมายถึงผู้สูงวัย มีทั้งช่วงเวลาที่เกิด เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย บุคคลในเรื่องจะเกี่ยวข้องกับเวลาในช่วงกลางวันมากกว่า กลางคืน ถ้าเป็นเรื่องราวในเวลากลางคืนมักจะเป็นเรื่องของอุบัติเหตุที่ผู้สูงวัยต้องเผชิญ เช่น การพลัดตกที่จากสูง การออกไปทำกิจกรรมในยามค่ำคืนภายนอกบ้านหรือที่พักอาศัย เป็นช่วงเวลาที่ทำให้ผู้สูงวัยเผชิญกับอันตรายที่ไม่คาดคิด ผู้สูงวัยจึงมักจะหลีกเลี่ยงการเดินทางในช่วงเวลากลางคืน เพราะเสี่ยงต่อการประสบอุบัติเหตุได้ง่าย

“หลวงตาก้าวพลัดหล่นกุฏิ กระแทกพื้นคอหัก ดับอนาถ” (เดลินิวส์, 17 มิ.ย. 2559)

นอกจากช่วงเวลาดังกล่าวแล้ว เวลาในเรื่องเล่าหรือข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัย มีทั้งเรื่องราวในอดีตและปัจจุบัน ข่าวด้านบวกจะเน้นย้ำเรื่องการมีประสบการณ์ของผู้สูงวัย ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นเวลาในอดีต ส่วนเรื่องราวของอนาคตมีค่อนข้างน้อย ในช่วงเวลาปัจจุบัน ผู้สูงวัยที่เข้มแข็งจะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสถานที่และเวลาได้เป็นอย่างดี ยังทำกิจกรรมต่างๆ ได้เหมือนคนหนุ่มสาว ส่วนผู้สูงอายุที่อ่อนแอ มักจะได้รับผลกระทบ รวมถึงการตามไม่ทันกับเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป

“ผู้ว่าฯ กรุงเก่า ลงพื้นที่รดน้ำยายเฒ่าอายุเกินร้อยปีรับวันผู้สูงอายุ”

(ไทยรัฐ, 8 เม.ย. 2559)

ผู้สูงวัยมักจะผูกพันกับเรื่องของอดีต เพราะเป็นความสวยงาม ความรุ่งโรจน์ของชีวิต การทวนระลึกถึงอดีตจึงเป็นความหอมหวาน เช่น ช่วงเทศกาลสำคัญที่ผู้สูงวัยมีบทบาท มีคุณค่า เป็นศูนย์รวมจิตใจของลูกหลานก็ได้รับการถ่ายทอดไปในเรื่องเล่าเช่นกัน ช่วงเวลาของการสูญเสียหรือการจากไปของผู้สูงวัยเป็นข่าวที่ได้รับการนำเสนอค่อนข้างมาก การจากไปของผู้สูงวัยเกี่ยวข้องกับความเจ็บไข้ได้ป่วย การประสบอุบัติเหตุ และอาชญากรรมที่ทำให้ผู้สูงวัยถูกกระทำ และผู้สูงวัยอาจจะเป็นผู้ที่ทำร้ายผู้อื่น มิติของเวลาอดีต ปัจจุบัน และอนาคตทำให้เราการเดินทางในชีวิตของผู้สูงวัยที่เกี่ยวข้องกับผู้คนที่หลากหลายในสังคม

โดยสรุป ฉากที่ผู้สูงวัยเกี่ยวข้องในเรื่องเล่า จึงมีทั้งพื้นที่ส่วนตัว บ้านที่พักอาศัย ที่สื่อสารความหมายถึงความเข้มแข็ง และอ่อนแอ อย่างไรก็ตาม บ้านเป็นพื้นที่ปิด ที่สื่อสารว่าผู้สูงวัยอาจจะปิดกั้นตัวเองออกจากสังคมภายนอก เช่น กลุ่มผู้สูงวัยที่ติดเตียง กลุ่มผู้สูงวัยที่เจ็บป่วย กลุ่มผู้สูงวัยที่เร่ร่อนพักพิงอยู่เพิงพักที่ทรุดโทรม

ส่วนพื้นที่สาธารณะหรือฉากที่ผู้สูงวัยปรากฏตัวในพื้นที่สาธารณะ ถึงแม้จะเสี่ยงอันตรายมีผลต่อชีวิตของผู้สูงวัย แต่เป็นพื้นที่แสดงถึงความเข้มแข็งของผู้สูงวัย ผู้สูงวัยได้ติดต่อสื่อสารกับสังคม เช่น การออกไปทำงานในไร่ในสวน การเดินทางไปสถานที่ราชการ การไปโรงพยาบาลรักษาสุขภาพ และการเดินทางท่องเที่ยว ขณะที่เรื่องของเวลา จากข่าวเหตุการณ์ร้ายอุบัติเหตุเกี่ยวกับผู้สูงวัยจะเกิดขึ้นในเวลากลางคืนมากกว่ากลางวัน เรื่องเล่ายังเกี่ยวผู้สูงวัยยังเกี่ยวข้องกับการเวลาในอดีตและปัจจุบันของผู้สูงวัยที่มีความแตกต่างกัน

อุดมการณ์หลัก (Dominant Ideology) ที่เราค้นขึ้นจึงอาจจะมองว่า เมื่อก้าวเข้าสู่ผู้สูงวัย เราควรจะเก็บตัว อยู่บ้าน ไม่ติดต่อกับสังคม ปัจจุบันเราจะเห็นว่า ผู้สูงวัยปรากฏตัวให้เห็นในพื้นที่สาธารณะมากขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นอุดมการณ์แบบตรงข้ามหรือต่อต้าน (Oppositional / Counter-ideology) อุดมการณ์หลักแบบเดิมที่เราคุ้นเคย

ตารางที่ 4.7 : ฉากหรือสถานที่เกี่ยวข้องผู้สูงวัย

ฉากพื้นที่ส่วนตัว หรือบ้านพักอาศัย	ฉากพื้นที่สาธารณะ หรือภายนอกบ้านพักอาศัย
บ้านมักจะใช้สื่อความหมายถึงการปกป้องดูแลผู้สูงวัย เป็นฉากที่ผู้สูงวัยปรากฏตัวมากที่สุดในเรื่องเล่าบ้านที่สะดวกสบาย ผู้สูงวัยอยู่ได้อย่างมีความสุข มีลูกหลาน ญาติมิตรอยู่อย่างอบอุ่น บ้านเป็นพื้นที่ปลอดภัย ปกป้องผู้สูงวัยจากอันตราย ฉากหรือสถานที่ในบ้านทำให้เรามองเห็นตัวตนของ ผู้สูงวัยที่ยังคงสำคัญกับลูกหลาน ผู้สูงวัยคือคนที่คอยดูแลปกป้องรักษาลูกหลานในฐานะบรรพบุรุษที่คนรุ่นลูกหลานต้องให้ความเคารพ บ้านสื่อความหมายด้านลบ คือผู้สูงวัยอาศัยอยู่เพียงคนเดียว หรือเป็นสถานที่ทรุดโทรม ผู้สูงวัยไม่ได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี บ้านเป็นพื้นที่ที่ปิดกั้นผู้สูงวัยออกจากสังคม อาจจะพื้นที่ที่กักขังผู้สูงวัยให้อยู่อย่างโดดเดี่ยว ตัดขาดการสื่อสารกับบุคคลภายนอก	พื้นที่สาธารณะ ส่วนใหญ่มีความหมายถึงความเข้มแข็งของผู้สูงวัย และมีความหมายอีกว่าผู้สูงวัยยังมีพื้นที่ในสังคมที่คนให้การดูแล เคารพ ยกย่อง ที่ทำงาน : มีกลุ่มผู้สูงวัยที่ยังคงทำได้ อาจจะเป็นการทำงานใกล้บ้าน หรือไม่ห่างจากบ้านมากนัก เป็นกลุ่มผู้สูงวัยที่กระฉับกระเฉง สามารถทำงานได้ สถานที่ศึกษาหรือโรงเรียน : การมีความสามารถในการเรียนรู้ของผู้สูงวัยในระบบการศึกษา แต่มักจะเป็นข่าวที่ผู้สูงวัยรวมกลุ่มเข้าร่วมโรงเรียนผู้สูงวัยที่จัดขึ้นในต่างจังหวัด โรงพยาบาล : ผู้สูงวัยที่เจ็บป่วย จะได้รับการช่วยเหลือรักษา หรือผู้สูงวัยที่ประสบอุบัติเหตุต่างๆ สถานที่ราชการ : ผู้สูงวัยยังมีความจำเป็นเรื่องการรักษาสิทธิต่างๆ หรือรักษาผลประโยชน์ของตนเอง การเดินทางหรือการท่องเที่ยว : ผู้สูงวัยที่สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ เป็นผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง

4. 3. 4. โครงเรื่อง

โครงเรื่อง (Plot) คือการลำดับเรื่องราวในข้อที่นำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัย จากการวิเคราะห์ข้อที่กล่าวไป มีทั้งข้อด้านลบและข้อด้านบวก

เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย มีการเปิดเรื่องด้วยเหตุการณ์ที่เป็นด้านลบหรือเป็นความขัดแย้ง จากนั้นเป็นการให้รายละเอียดชีวิตของผู้สูงวัย และตามมาด้วยความช่วยเหลือที่ได้รับ หรือเป็นการจบเรื่องลงด้วยความสูญเสีย การพลัดพราก แสดงให้เห็นถึงความน่าสงสาร และนำเหตุในชีวิของผู้สูงวัย

ขณะที่ข้อด้านบวก มักจะเปิดเรื่องด้วยความสามารถที่โดดเด่นของผู้สูงวัย เป็นความขัดแย้งที่น่าสนใจ ทำให้เราเห็นภาพผู้สูงวัยในมุมที่แตกต่าง พร้อมกับรายละเอียดในชีวิตที่นำมาห้ศรัทธา เกินกว่าภาพของผู้สูงวัยที่เราคุ้นชินจนกระทั่งจบลงด้วยความประทับใจ หรือการเป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้อื่น

พาดหัวข่าวหรือการเปิดเรื่อง

การเปิดเรื่องด้วยความสะเทือนใจ ความทุกข์ ความผิดหวัง การถูกกีดกันออกจากสังคม ความน่าสงสาร และการสูญเสีย ทำให้เห็นว่าชีวิตในช่วงบั้นปลายของผู้สูงวัยเป็นชีวิตที่น่าทุกข์ระทม ต้องพบเจอกับโรคร้าย เสี่ยงต่ออุบัติเหตุที่ทำให้เสียชีวิต ถูกทอดทิ้งจากครอบครัว อีกทั้งการใช้คำที่เน้นย้ำถึงความผิดหวัง ความอ่อนแอ ซึ่งเป็นสิ่งที่คนในช่วงวัยสูงอายุจะต้องเผชิญ

“วันทอ! ยายวัย 74 นอนคอกหมู โรครุมเร้าไร้ญาติเหลือวแล”

(เดลินิวส์ 15 มิ.ย. 2559)

“เจอแล้วลุงวัย 67 ออกตัดใบตองหายตัว 4 วัน พบเป็นศพนอนใต้ต้นกล้วยในป่า”

(ข่าวสด, 20 มิ.ย. 2559)

“เฒ่าวัย 80 ป่วยมะเร็งระยะสุดท้าย บ่นไม่อยากจะปาระลูกหลาน

แอบไปผูกคอตายกับต้นมะม่วง” (ข่าวสด, 17 ก.ค. 2559)

“ชีวิตสุดเวทนา! เฒ่าวัย 70 ปี ถูกทอดทิ้งอยู่ลำพังใน軒าสังกะสีผุพัง

พึ่งเบี้ยคนชราประทังชีวิต” (ข่าวสด, 13 ก.ค. 2559)

การพาดหัวข้อที่กล่าว ยังเป็นการเปิดเรื่องด้วยประเด็นความขัดแย้ง เป็นการเรียกร้องความสนใจจากคนอ่านข้อ รายละเอียดของพาดหัวข้อยังแสดงตัวตนของผู้สูงวัยที่ชัดเจน บ่งบอกอายุ และคำเรียกที่ใช้เรียกผู้สูงวัย เช่น คำว่า คุณลุง คุณยาย และเฒ่า เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการเปิดเรื่องหรือพาดหัวข้อด้วยความยกย่องชื่นชมในความแข็งแกร่งของผู้สูงวัยที่ยังคงรักษาความสดชื่น ความกระตือรือร้นในการใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ซึ่งสามารถเรียกความสนใจ ความน่าตื่นเต้น ทำให้คนอยากติดตามอ่านข้อ

"พบคุณยาย 4 แผ่นดินอายุยืนถึง 109 ปี เผยเคล็ดลับชอบกินผักจิ้มน้ำพริก ไม่ชอบทานเนื้อสัตว์" (ข่าวสด, 21 มิ.ย.2559)

"ลุงบุญ ตำนานคนดีเหล็ก! ไทยพวนหาดเลี้ยว อายุ 70 ปี หาทายาท สืบทอดวิชา" (ไทยรัฐ, 22 มิ.ย. 2559)

"ป้าละออ วัย 68 สุดสตรอง! ใช้ 2 มือ เนรมิตเกษตรครบวงจร ยึดหลักพอเพียง" (ไทยรัฐ, 8 ก.ค. 2559)

กตโล่ห์ร่วๆ! คุณยายสุดแกร่ง เข้ายิมยกน้ำหนักร้อยโลซิลๆ (ไทยรัฐ, 7 เม.ย. 2559)

การพาตัวชาวหรือการเปิดเรื่องทำให้เราเห็นการสื่อสารความคิดที่มีต่อผู้สูงวัย มีทั้งกลุ่มผู้สูงวัยที่ต้องเผชิญกับความยากลำบากในชีวิต และกลุ่มผู้สูงวัยที่พยายามสร้างตนเองให้มีความเข้มแข็ง ต่อสู้กับอุปสรรคทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม สืบเนื่องจากการใช้คำหรือการใช้ภาษาที่สื่อถึงความหมายในทางบวกและทางลบที่แตกต่างกัน เช่น คำว่า "รันทด" แสดงถึงความสลดใจ ความโศกเศร้า เป็นชีวิตที่น่าเวทนา แตกต่างจากคำว่า "กตโล่ห์ร่วๆ" หรือคำว่า "สุดสตรอง" เป็นคำที่แสดงถึงความชื่นชมในการใช้ชีวิตของผู้สูงวัย

เนื้อหาข่าวหรือรายละเอียดข่าว

เนื้อหาข่าวที่น่าสนใจเกี่ยวกับผู้สูงวัย จะให้รายละเอียดเกี่ยวกับปัญหาที่ผู้สูงวัยต้องเผชิญ แต่ละข่าวที่น่าสนใจมีจุดเน้นของเรื่องราวที่แตกต่างกัน เช่น ปัญหาเรื่องสุขภาพ ปัญหาทางด้านจิตใจ รวมไปถึงปัญหาด้านครอบครัว และปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย

"...อสม.ประจำหมู่บ้าน เล่าว่า ยาย...เป็นคนในพื้นที่อำเภอสันติสุข จ.น่าน มาอยู่กับสามี ทำงานรับจ้างในพื้นที่ ตำบลผาสิงห์ อ.เมืองน่าน แต่เมื่อสามีตาย ยาย...จึงอยู่ตามลำพัง ไม่ปรากฏว่ามีลูกหลานหรือญาติที่ชัดเจน แต่มีญาติจากทางอำเภอสันติสุขมาเยี่ยมบ้าง ซึ่งต่อมาบ้านพักของยาย...ที่อาศัยอยู่เดิม เจ้าของได้ขาย ทำให้ยาย...ไม่มีที่อยู่อาศัย ชาวชุมชนจึงได้นำมาพักอาศัยอยู่ที่...ต.ผาสิงห์ อ.เมืองน่าน โดยดัดแปลงคอกเลี้ยงหมูเก่านั้นมาทำเป็นที่อยู่อาศัย ให้เช่าเดือนละ 1,000 บาท ซึ่งยาย...ไม่มีรายได้นอกจากเบี้ยผู้สูงอายุเดือนละ 700 บาทแต่โชคดีที่มีคนใจบุญซึ่งเป็นเจ้านายเก่าที่ยาย...และสามีเคยไปรับจ้างทำงานให้ได้เป็นคนออกค่าเช่าให้แทน ซึ่งยาย...ได้อาศัยอยู่ตรงนี้กว่า 1 ปีแล้ว แต่การใช้ชีวิตประจำวันของยาย...ก็ยากลำบากโดยเฉพาะเรื่องอาหารการกิน ซึ่งป้า...ต้องเป็นคนไปจัดหามาให้ทุกมื้อและสภาพการอยู่อาศัยใช้ชีวิตประจำวันของยาย...ก็ยากลำบาก โดยเฉพาะต้องใช้วอล์กเกอร์พยุงตัวเดิน เข้าห้องน้ำ และในช่วงหน้าฝนหลังคาสังกะสีรั่วและมีฝนสาดเข้ามาในทึนนอนของยาย" (เดลินิวส์, 15 มิ.ย. 2559)

การเล่าเรื่องในข่าว นอกจากจะให้รายละเอียดข้อมูลแล้ว ยังเป็นการเรียงลำดับ เรียงร้อยเรื่องราว ให้นำติดตาม เล่าเรื่องที่ให้เห็นการภาพใช้ชีวิตของผู้สูงวัยอย่างยากลำบาก ตอนท้ายอาจจะจบลงด้วย เรียงร้อยขอความช่วยเหลือ หากผู้สูงวัยตกอยู่ในความทุกข์ยาก

“วันที่ 17 ก.ค...รับแจ้งมีคนฆ่าตัวตายอยู่ในสวนผลไม้ บริเวณบ้านพักในต.วังสะพุง อ.วังสะพุง จ.เลย จึงพร้อมด้วยแพทย์จาก รพ.วังสะพุง เจ้าหน้าที่มูลนิธิสว่างคีรีธรรมจตุตสังฆราช รุดตรวจสอบ ที่เกิดเหตุพบผู้เสียชีวิตเป็นชาย ใช้เชือกไนลอนผูกคอตนเองกับกิ่งมะม่วงหลังบ้าน สวมเสื้อยืดแขนสั้นสีขาวเทา กางเกงขาสั้นสีดำ ที่เท้ามีเก้าอี้พลาสติกสีแดงล้มอยู่ ทราบชื่อนาย...อายุ 80 ปี เป็นเจ้าของบ้านเลขที่ดังกล่าว จากการสอบถามบรรดาญาติถึงสาเหตุที่...ผูกคอตาย ได้ความว่า เกิดจากผู้ตายมีโรคประจำตัวคือเป็นมะเร็งขั้นสุดท้าย ไม่อยากเป็นภาระของลูกหลาน เคยบนจะฆ่าตัวตายหลายครั้ง พอลูกหลานเผลอก็มาผูกคอกับกิ่งมะม่วงหลังบ้านจนเสียชีวิต” (ข่าวสด, 17 ก.ค. 2559)

จากเนื้อหาข่าวด้านบน ประเด็นเรื่องของสุขภาพกับผู้สูงวัย เป็นประเด็นที่ได้รับการนำเสนอค่อนข้างมาก ความเจ็บป่วยจากโรคร้ายทำให้ผู้สูงวัยเสียชีวิต หรือแม้กระทั่งไม่มีพลังใจในการดำเนินชีวิตต่อไป จากข่าวที่มีผู้สูงวัยฆ่าตัวตายเพราะป่วยเป็นมะเร็ง รายละเอียดการเล่าเรื่องในเนื้อหาข่าวจะบอกถึงสถานที่เกิดเหตุ ลักษณะของผู้ตาย รวมถึงสาเหตุที่ผู้สูงวัยฆ่าตัวตาย

นอกจากเป็นการนำเสนอในด้านลบ ยังมีการนำเสนอในด้านบวก ให้รายละเอียดชีวิตของผู้สูงวัย ที่แสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ในชีวิตอย่างเข้มแข็ง เช่น ข่าวของป้าเปียบที่ยังคงทำงานขายขนมบ้าบิ่น เป็นงานที่ป้าเปียบทำมาตั้งแต่ยังสาว ป้าเปียบมีความรู้ในการทำขนมเป็นอย่างดี รวมถึงยังมีมนุษยสัมพันธ์ดีกับคนในชุมชน ทำให้ขนมของป้าเปียบเป็นที่รู้จัก มีคนมาอุดหนุนสม่ำเสมอ ทำให้มีรายได้เลี้ยงตัวเอง เป็นความภาคภูมิใจของป้าเปียบ

بابینโบราณ 'ป้าเปียบ' ขนมที่ไม่ควรพลาดหากมาเมืองพะเยา

ไม่แะไม่ได้ พบขนมبابینโบราณ 'ป้าเปียบ' ขายมานานกว่า 34 ปี ในตลาดสดอาเขต จ.พะเยา ขณะที่ลูกค้าแห่อุดหนุนไม่ขาดสาย สร้างกำไรวันละ 3-4 พัน ป้าบอกภูมิใจที่ทำขนมถวายสมเด็จพระเทพฯ ติดต่อกัน 3 ปี

จากการสำรวจของผู้สื่อข่าวในตลาดสดอาเขตในตัวเมืองพะเยา จ.พะเยา พบว่า มีร้านขายขนมبابینโบราณมาตั้งวางขายบริเวณตลาด ซึ่งมีผู้คนมากมายมาซื้อขนมเป็นจำนวนมาก ขณะที่คนขายก็เร่งจุนมือเป็นระวิงเพื่อให้ลูกค้าไม่ต้องรอนาน

“แะมาชิมขนมป้าเปียบได้นะจ๊ะ” ป้าเปียบ หรือนางระเบียบ มันแสง อายุ 67 ปี กล่าวว่า ทำขนมبابินได้รับการสืบทอดมารุ่นยายมาก่อนและได้มาขาย ในตลาดสดอาเขตในตัวเมืองพะเยามาแล้ว 34 ปี จนลูกค้ากันหมดแล้ว ซึ่งการทำขนมبابินโบราณนั้นได้รับการสืบทอดมาจากรุ่นยายและ

แม่ โดยการลงทุนนั้นจะใช้งบประมาณ 30,000 กว่าบาท เพื่อหาซื้อวัตถุดิบ อาทิ มะพร้าว แป้ง น้ำตาล ฯลฯ ตลอดจนอุปกรณ์การผลิตขนมบ้านโบราณ

(ไทยรัฐ 25 ธ.ค. 2560)

จากรายละเอียดในข่าวของป้าเปียบ แสดงให้เห็นว่าการบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัย ไม่ได้มีด้านลบเพียงด้านเดียว แต่เนื้อหาข่าว การลำดับเรื่องราว แสดงให้เห็นถึงการทำงาน การใช้ชีวิตที่เข้มแข็ง การมีความรู้ที่สะสมมาตั้งแต่วัยหนุ่มสาว ในข่าวจึงจบเรื่องด้วยความหวัง และความสุข เมื่อป้าเปียบเข้าสู่วัยสูงอายุก็ยังสามารถทำงานและใช้ชีวิตต่อไปได้โดยไม่ต้องขอความช่วยเหลือจากใคร อีกทั้งยังสามารถดูแลผู้อื่นได้ด้วย

การจบเรื่อง

ตอนท้ายของข่าว มีทั้งการจบเรื่องด้วยความเศร้า บ่งบอกให้เห็นถึงการสูญเสีย การพลัดพราก การจากลา การตายอย่างโดดเดี่ยวของผู้สูงวัย มีจำนวนมากกว่าการจบเรื่องด้วยความสุข เช่น ความเข้มแข็ง ความอึดเอนมใจในบั้นปลายชีวิต การมีพลังใจในการทำงานต่าง ๆ

การเรียงร้อยเรื่องราวของเกี่ยวกับผู้สูงวัยในข่าวจึงไม่ใช่เพียงให้ข้อมูลอย่างเดียว จึงเป็นการให้ทั้งข้อมูล ข้อเท็จจริง รวมไปถึงการสื่อสารเรื่องอารมณ์ความรู้สึกทั้งในด้านบวกและด้านลบที่มีต่อผู้สูงวัย โครงเรื่องในเรื่องเล่าของผู้สูงวัย เป็นการสืบทอดอุดมการณ์ที่ทำให้เราเห็นว่าชีวิตของผู้สูงวัยมีมุมที่ยากลำบาก ต้องต่อสู้ในการใช้ชีวิต ที่อาจจะเจ็บปวดมากกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม

อีกทั้งเรื่องราวในชีวิตของผู้สูงวัยไม่จำเป็นต้องจบลงด้วยความสูญเสียเสมอไป เป็นการสื่อสารอุดมการณ์ที่ต่อต้านว่า ชีวิตของผู้สูงวัยยังมีความหวัง และยังสามารถใช้ชีวิตต่อไปในโลกอนาคตได้ ควบคู่ไปกับคนหนุ่มสาว ก็ยังมีปรากฏให้เห็นในข่าวที่ผู้สูงวัยมีความเข้มแข็ง อย่างไรก็ตาม อุดมการณ์ของสังคมที่มีต่อผู้สูงวัย ไม่ได้หมายความว่า การแก้ปัญหาให้กับผู้สูงวัยคือการจบเรื่อง แต่ยังมีอีกหลากหลายมิติของผู้สูงวัยที่สังคมยังต้องเรียนรู้อีกมากมาย ซึ่งสามารถต่อยอดไปที่การวิเคราะห์มุมมองการเล่าเรื่อง

4. 3. 5. มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View)

มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View) เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เราเข้าใจถึงจุดยืนหรือมุมมองที่มีต่อเรื่องนั้นๆ ว่ามาจากมุมมองของใคร ส่วนใหญ่การนำเสนอข่าวจะเป็นมุมมองจากบุคคลที่สามที่เป็นผู้เล่าเรื่องผู้สูงวัย และมุมมองแบบผู้รู้รอบด้าน เข้าใจ และตีความอารมณ์ความรู้สึก ความคิดของบุคคลในข่าว

มุมมองของการเล่าเรื่องทำให้เราเข้าใจกรอบความคิดหรืออุดมการณ์ที่สังคมให้คุณค่ากับผู้สูงวัย จากการรวบรวมและวิเคราะห์ข่าวที่เล่าเรื่องผู้สูงวัย มีการเล่าแบบบุคคลภายในครอบครัว มุมมองจากชุมชน และมุมมองจากสังคมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย

มุมมองของบุคคลในครอบครัว ลูกหลาน ญาติพี่น้องที่ดูแลผู้สูงวัย และเห็นความสำคัญว่าผู้สูงวัยยังเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว มุมมองในส่วนนี้ได้มาจากข่าวที่นำเสนอคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงวัยในครอบครัว และในข่าวมักจะเรียกผู้สูงวัยด้วยคำเรียกแบบญาติมิตรหรือคนคุ้นเคย

มุมมองของชุมชนที่ผู้สูงวัยเกี่ยวข้อง ชุมชนที่ผู้สูงวัยอาศัยอยู่ได้มีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ให้คุณค่ากับผู้สูงวัย เช่น ในช่วงเทศกาลสงกรานต์มีการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ มีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงวัย มีกลุ่มกิจกรรม ชมรม สำหรับผู้สูงวัยได้มีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น

มุมมองจากสังคมหรือนโยบายที่เกี่ยวกับผู้สูงวัย มีการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับเบี้ยยังชีพผู้สูงวัย เมื่อประสบปัญหาหน่วยงานเข้าไปช่วยเหลือดูแล รวมไปถึงมีหน่วยงานในสังคมที่จัดกิจกรรมเพื่อผู้สูงวัย หรือมีการออกแบบสถานที่ การให้บริการกับหน่วยงานราชการให้เหมาะกับการเข้าถึงผู้สูงวัย เมื่อเกิดปัญหาผู้สูงวัยสามารถร้องเรียนและเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ด้วยตนเอง

การเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงเป็นมุมมองจากบุคคลที่สามเป็นหลัก เน้นย้ำความอ่อนแอ เป็นความหมายของผู้สูงวัยที่เราคุ้นเคยกัน และความเข้มแข็งของผู้สูงวัย ซึ่งเป็นอุดมการณ์ของคู่ความสัมพันธ์ที่ตรงข้ามกัน ภาพของผู้สูงวัยจึงได้รับการนำเสนอสลับสับเปลี่ยนกันไป ทั้งเข้มแข็ง น่าสงสาร สนุกสนาน อ่อนแอ สู้ชีวิต มีความสุข และมีความทุกข์ อาจจะเรียกได้ว่าเรื่องเล่าหรือข่าวได้ทำให้เราเห็นมุมมองตัวตนของผู้สูงวัย ได้สัมผัสกับมิติของผู้สูงวัยที่มีความเป็นมนุษย์ มีความคิด อารมณ์ และความรู้สึก และยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

4.3.6 แก่นเรื่อง (Theme)

จากการวิเคราะห์ข่าวที่นำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัยพบว่า แนวคิดสำคัญที่ได้จากข่าว เป็นการถอดความหรือตีความสิ่งที่ได้เรียนรู้จากข่าวหรือเรื่องเล่าของผู้สูงวัย

ผู้อ่านข่าวจะซึมซับอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัยอย่างเป็นธรรมชาติ เนื้อหาข่าวจะทำให้เรามองเห็นคุณลักษณะของผู้สูงวัย และเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย เรื่องเล่าทำให้เราประกอบสร้างภาพผู้สูงวัย ฉายภาพตัวตนของผู้สูงวัยที่นำเสนอในเรื่องเล่า และสุดท้ายคือเราจะทำความเข้าใจข้อคิดหรือเปิดมุมมองใหม่ที่เราได้เรียนรู้จากข่าว ทำให้เรารู้จักโลกของผู้สูงวัยมากขึ้น

แก่นเรื่องเหล่านี้ได้เน้นย้ำให้เราเห็นการสื่อสารอุดมการณ์หรือกรอบความคิดที่สังคมมีต่อผู้สูงวัยมากยิ่งขึ้น การเป็นผู้สูงวัยจึงต้องเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลง ซึ่งสิ่งที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้

ผู้สูงวัยต้องเผชิญกับความสูญเสีย

ข่าวหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเจ็บป่วย อุบัติเหตุ การสูญเสียชีวิตของผู้สูงวัย เป็นข่าวที่ได้รับการนำเสนอเป็นจำนวนมาก เกือบทุกข่าวมีจุดร่วมที่เหมือนกันคือผู้สูงวัยจะต้องเผชิญกับอุปสรรคบางอย่างในชีวิต เช่น ความเจ็บป่วยจากโรคร้าย อุบัติเหตุ ขาดคนดูแล และขาดแคลนปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม ที่ทำให้การใช้ชีวิตของผู้สูงวัยอยู่ด้วยความยากลำบาก

“สะเทือนใจคุณตาป่วยมะเร็ง กลัวลูกลำบากผูกคอตาย” (เดลินิวส์, 17 ก.ค. 2559)

“ป้า 64 ป่วยมานานจนเครียดจัด ใช้ปืน .22 จ่อขมับ ตายคาบ้าน” (ไทยรัฐ, 8 ก.ค. 2559)

“หุดห่วยยาเฒ่าไม่เหลือใคร เชื่อราทินกระดุกหายใจวรายริน” (เดลินิวส์, 10 ก.ย. 2560)

ข่าวการเจ็บป่วยจากโรคร้ายรุนแรงทำให้ผู้สูงวัยไม่มีกำลังใจในการใช้ชีวิตต่อ อีกทั้งไม่อยากเป็นภาระแก่ลูกหลาน ทำให้ตัดสินใจจบชีวิตของตนเอง รวมไปถึงความเสี่ยงต่อการสูญเสียชีวิตจากอุบัติเหตุหรือสภาพร่างกายที่เสื่อมถอยลงไปตามกาลเวลา ดังเช่นข่าวคุณยายที่ทานอาหารแล้วแกงส้มติดคอเนื่องจากระบบของร่างกายไม่สามารถทำงานอย่างเป็นปกติได้เหมือนเดิม

“คำสุดท้าย ยาย กินแกงส้มติดคอ ล้มดับคาโต๊ะต่อหน้าตา” (เดลินิวส์, 30 พ.ย. 2560)

จะเห็นได้ว่าแก่นเรื่อง (Theme) จากข่าวดังที่กล่าวไป ตอกย้ำเรื่องความแก่ การเจ็บป่วย และความตาย เป็นสัจธรรมของชีวิตที่ผู้สูงวัยทุกคนต้องรับมืออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ขึ้นอยู่กับว่าผู้สูงวัยจะรับมือด้วยท่าทีอย่างไร และมีความเข้มแข็งเพียงใด ผู้สูงวัยที่อ่อนแอจะรับมือความเจ็บป่วยอย่างโดดเดี่ยว ทำให้ไม่อยากจะมีชีวิตอยู่ต่อไป บางคนเลือกที่จะจบชีวิตตนเองก่อนเวลาที่ควรจะเป็น เพื่อให้พ้นจากห้วงเวลาที่ทรมาน และไม่อยากให้ครอบครัวต้องเสียเวลา เสียเงินทองในการดูแล

แก่นเรื่องเกี่ยวกับความสูญเสีย การเจ็บป่วย ที่คนอ่านได้เรียนรู้และซึมซับจากข่าว จึงเป็นอุดมการณ์หลัก (Dominant Ideology) ที่นำเสนอซ้ำๆ อย่างต่อเนื่อง ทำให้เชื่อว่าความเจ็บป่วยเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับผู้สูงวัย

"หญิงชราวัย 82 ปี ผูกคอตายหน้าบ้าน พบป่วยเป็นโรคเบาหวานผู้ป่วยติดเตียง"
(ข่าวสด, 22 มิ.ย. 2559)

“เฒ่าวัย 80 ป่วยมะเร็งระยะสุดท้าย บ่นไม่อยากเป็นภาระลูกหลาน
แอบไปผูกคอตายกับต้นมะม่วง” (ข่าวสด, 17 ก.ค. 2559)

ผู้สูงวัยคือผู้อ่อนแอที่ต้องการความช่วยเหลือ

แก่นเรื่องสำคัญที่ข่าวมักจะสื่อสารหรือนำเสนอให้กับผู้อ่านคือการให้ความช่วยเหลือผู้สูงวัย ทุกครั้งที่มีผู้สูงวัยเจ็บป่วย ทุกข์ทรมาน ในเนื้อหาข่าวจะวิงวอนและร้องขอให้ผู้อ่านให้ความช่วยเหลือ การได้เป็นผู้ที่ช่วยเหลือผู้สูงวัยคือการตอบแทนสังคม ผู้สูงวัยคือผู้ที่ควรค่าแก่การดูแล ผู้สูงวัยเป็นบุคคลสำคัญในสังคมไทยที่เราไม่ควรมองข้าม

“คนไทยไม่ทิ้งกัน ช่วยเหลือตาเล้กวัย 70 ให้มีชีวิตดีกว่าเดิม” (ไทยรัฐ, 17 ก.ค. 2559)

“ผู้ใจบุญแห่ช่วยยายย รับประทานเหลียงหลานพิการ” (เดลินิวส์, 14 ก.ค. 2559)

“วอนช่วยยาย 4 แผ่นดินไร้ญาติ อาศัยข้าววัดประทังชีวิต” (เดลินิวส์, 12 ก.ย. 2560)

“วอนช่วยเหลือคุณยายพิการ สองพี่น้อง อาศัยใต้ถุนบ้านพุงเป็นพื้นนอน” (ข่าวสด, 9 ก.ค. 2559)

การให้และการได้รับความช่วยเหลือ จึงเป็นอุดมการณ์ที่สื่อสารให้เราได้เห็นในข่าวผู้สูงวัย ผู้สูงวัยคือผู้ที่ต้องได้รับการช่วยเหลือดูแล และส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงวัยที่เป็นชนชั้นล่างที่ต้องการความช่วยเหลือ การช่วยเหลือผู้สูงวัย มีทั้งการช่วยเหลือเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย อาหาร ยารักษาโรค รวมไปถึงผู้สูงวัยที่ขาดคนดูแล ทางหน่วยงานราชการก็ต้องรีบให้ความช่วยเหลือ สร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับผู้สูงวัย

ผู้สูงวัยสามารถทำร้ายผู้อื่นหรือทำร้ายตนเอง

เมื่อก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุ เรามักจะมีความคาดหวังว่าผู้สูงวัยคือผู้ที่ผ่านประสบการณ์มาพอสมควร มีวุฒิภาวะ แต่จากข่าวที่น่าเสนาห์ ทำให้เราได้ตระหนักว่า ผู้สูงวัยก็มีความเสี่ยงไม่มั่นคง แปรปรวน สามารถทำร้ายตนเอง หรือผู้อื่นได้ เช่น จากข่าวคุณลุงวัย 64 ปี ยิงครอบครัวที่หมอลำ หรือข่าวคุณลุงวัย 74 ปี ที่มีเรื่องราวทะเลาะกับหลาน จนกระทั่งทำร้ายหลานถึงแก่ชีวิต การควบคุมพฤติกรรมให้แสดงออกอย่างเหมาะสมในสังคมคือสิ่งที่เป็ความคาดหวังของทุกคนในสังคม

"จับลุงวัย 64 ไ่ยิงครอบครัวที่หมอลำ รับแค้นพาชาวบ้านมาขับไล่
เมียออกจากผู้ใหญบ้าน" (ข่าวสด, 19 ก.ค. 2559)

"เฒ่า 74 ฉุนแทงหลานดับ ต่อว่าเมา กลับเอาปืนมาตีหัว" (เดลินิวส์, 25 มิ.ย. 2559)

"สลดเฒ่าวัย 65 น้อยใจเมีย ซดยาฆ่าหญ้าดับคาสุสาน" (เดลินิวส์, 25 มิ.ย. 2559)

ผู้สูงวัยที่มีสถานะสูงกว่าคนทั่วไป เช่น ผู้สูงวัยที่บวชเป็นพระ ก็ได้รับการคาดหวังจากสังคมว่าจะประพฤติดี แต่ก็มีข่าวนำเสนอว่าพระผู้สูงวัยทำผิดกฎของสงฆ์ เป็นต้น

"จับคณินเพล หลวงตา ปล้ำ ยาย ปิดท่า - ซี้ลึงซังนานแล้ว"
(เดลินิวส์, 2 ต.ค. 2560)

การนำเสนอเรื่องราวของผู้สูงวัยที่เป็นผู้ไปทำร้ายผู้อื่นหรือทำร้ายตนเอง จึงเป็นภาพที่ขัดกับคุณธรรมและความดีงามของสังคมไทย เพราะเรามีความคาดหวังว่าผู้สูงวัยต้องเป็นผู้ใหญ่ มีความสุขุมรอบคอบ และเป็นที่ยึดทางใจให้กับผู้อื่นได้ เราจึงได้เห็นภาพของผู้สูงวัยในด้านลบ ถึงแม้ว่าผู้สูงวัยที่เป็นผู้ทำร้ายผู้อื่นจะมีเพียงส่วนน้อย แต่ก็ทำให้เราได้เห็นตัวตนของผู้สูงวัยในอีกด้านหนึ่ง

การใช้ชีวิตที่มีคุณค่าของผู้สูงวัยคือการได้ลงมือทำงาน

ข่าวที่น่าเสนาห์เกี่ยวกับผู้สูงวัยในระยะหลังได้เห็นบทบาทของผู้สูงวัยในด้านการทำงานมากขึ้น เป็นการทำงานอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่วัยหนุ่มสาว หรือผู้สูงวัยบางคนก็เริ่มต้นทำงานใหม่ และทำกิจกรรมใหม่ๆ ในช่วงที่ตนเองเกษียณจากงานประจำที่เคยทำ การทำงานทำให้ชีวิตของผู้สูงวัยมีความหมาย มีคุณค่ามากขึ้น

ถึงแม้ผู้สูงวัยบางคนอาจจะไม่ได้มีผลผลิตทางเศรษฐกิจที่เป็นรูปธรรม แต่การทำงานในบ้าน การดูแลคนในครอบครัวก็เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยสนับสนุนกำลังการผลิตของครอบครัวได้

จากข่าวที่นำเสนอไป เราได้เห็นป่าเบญจ ผู้สูงวัยที่ทำขนมบ้านบึงขาย ลูกบุญที่ยังคงสืบทอดอาชีพคนตีเหล็ก ป่าละออที่ยังคงทำการเกษตรแบบพอเพียง และคุณยายวัย 80 ปีที่ยังคงทำงานกรีดยางทุกวัน

“บ้านบึงโบราณ ป่าเบญจ ขนมที่ไม่ควรพลาดหากมาเมืองพะเยา”

(ไทยรัฐ 17 มิ.ย. 2559)

"ลูกบุญ ตำนานคนตีเหล็ก! ไทยพวนหาดเสี้ยว อายุ 70 ปี หาขายทสืบทอดวิชา"

(ไทยรัฐ, 22 มิ.ย. 2559)

“ป่าละออ วัย 68 สุดสตรอง! ใช้ 2 มือ เนรมิตเกษตรครบวงจร ยึดหลักพอเพียง”

(ไทยรัฐ, 8 ก.ค. 2559)

“ยังพิต! คุณยายวัย 80 เดินป้อเข้าสวนกรีดยางทุกวันจนหายป่วยอัมพฤกษ์”

(ข่าวสด, 5 ก.ค. 2559)

อุดมการณ์ที่มีเกี่ยวกับผู้สูงวัย จึงไม่ได้เป็นบุคคลที่ไร้คุณค่า แต่สามารถสร้างผลผลิตให้ชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมได้ ซึ่งอุดมการณ์ที่ตรงกันข้ามกันก็พยายามตอกย้ำว่า ผู้สูงวัยที่ไม่ได้ทำงานจะรู้สึกรู้สว่าตนเองไร้ค่า ไม่ได้ทำประโยชน์ให้แก่โลกใบนี้ ไม่ได้ทำชีวิตให้มีความหมาย ดังเช่นข่าวผู้สูงวัยที่ถึงแม้จะมีงานทำ แต่การเป็นผู้สูงวัยคือการที่ตนเองหมดคุณค่าแล้ว

“อยู่ไปก็ไร้ประโยชน์ ยายตัดพ้อทั้งน้ำตา นั่งขายขนมร้องไห้คนเดียวทุกวัน”

(ไทยรัฐออนไลน์, 29 ธ.ค. 2560)

การทำงานทำให้ผู้สูงวัยได้แสดงตัวตนที่เข้มแข็ง รักษาสถานภาพของตนเองไว้ในสังคม ถึงแม้ไม่ใช่การทำงานประจำ เป็นงานอดิเรก เช่น การท่องเที่ยว การรวมกลุ่มทำกิจกรรม การศึกษานอกระบบ การเรียนรู้ ซึ่งสื่อสารให้เห็นว่าผู้สูงวัยยังคงมีตัวตนในสังคม ผู้สูงวัยที่เข้มแข็งจึงมักทำกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

สรุปได้ว่าแก่นเรื่อง (Theme) ที่นำเสนอในข่าวผู้สูงวัย มีประเด็นหลัก ได้แก่ ประเด็นแรกคือความสูญเสีย การเจ็บป่วย การประสบอุบัติเหตุ ประเด็นที่สอง ผู้สูงวัยคือผู้ที่อ่อนแอต้องการความช่วยเหลือจากคนในครอบครัวและสังคม ผู้สูงวัยคือเหยื่อของความรุนแรง ประเด็นที่สาม ผู้สูงวัยเป็นผู้ที่สามารถทำร้ายตนเองหรือทำร้ายผู้อื่น และประเด็นสุดท้าย การทำงานสำหรับผู้สูงวัยคือการแสดงถึงความสามารถในการดูแลตนเองได้ และการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า

จากแก่นเรื่องที่น่าเสนอไป เราได้เห็นอุดมการณ์หลัก (Dominant ideology) คือเรื่องของการสูญเสีย ความเจ็บป่วย และความอ่อนแอของผู้สูงวัย ที่ได้รับการผลิตซ้ำ สืบทอด และทำราวกับว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ เป็นเรื่องปกติของผู้สูงวัย ส่วนอุดมการณ์แบบตรงข้ามหรือต่อต้าน (Oppositional/Counter-ideology) ตรงข้ามจาก อุดมการณ์หลัก เราได้เห็นความเข้มแข็ง กระตือรือร้น บอกเล่าผ่านข่าวว่าผู้สูงวัยยังทำงานได้ มีอายุยืนยาว และเดินทางด้วยตนเอง ผู้สูงวัยใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า

อุดมการณ์ที่ได้จากเรื่องเล่าของผู้สูงวัยที่น่าเสนอเป็นข่าว เป็นอุดมการณ์ที่ทำหน้าที่อธิบาย (Explanation) ความเป็นผู้สูงวัยในสังคม คำอธิบายดังกล่าวที่น่าเสนอทำให้เกิดการผลิตซ้ำเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัย อีกทั้งยังเป็นการตอกย้ำบทบาทหรือสถานภาพของการเป็นผู้สูงวัยที่มีต่อสังคม (Status quo) มีสถานภาพทั้งด้านบวกและด้านลบที่ได้รับการกล่าวถึงในสังคม สิ่งเหล่านี้ล้วนสื่อสารผ่านคำที่ใช้เรียกผู้สูงวัยและเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่ได้รับการนำเสนอผ่านสื่อมวลชน

การวิเคราะห์การสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชนไทย ด้วยการ ใช้แนวคิดองค์ประกอบการเล่าเรื่อง ได้แก่ คุณลักษณะของตัวละครผู้สูงวัย (Character) ความขัดแย้ง (Conflict) ฉาก สถานที่ เวลา (Setting) โครงเรื่อง (Plot) มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View) และแก่นเรื่อง (Theme) ทำให้เราได้เห็นอุดมการณ์การสื่อสารเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่น่าเสนอผ่านข่าวหรือจากเรื่องจริง (Non-fiction)

1. **คุณลักษณะของผู้สูงวัยหญิงและชาย** คุณลักษณะของผู้สูงวัยมีกลุ่มเข้มแข็งและอ่อนแอ จากข่าวที่น่าเสนอ กลุ่มผู้สูงวัยหญิงจะได้รับการนำเสนอในด้านเข้มแข็งมากกว่าอ่อนแอ ตรงกันข้ามกับผู้สูงวัยชายที่น่าเสนอด้านอ่อนแอกว่า จากข่าวยังพบว่าส่วนใหญ่นำเสนอผู้สูงวัยชนชั้นล่างมากกว่าชนชั้นกลาง ด้านสุขภาพร่างกาย จิตใจ และสังคม ผู้สูงวัยมีทั้งกลุ่มที่อ่อนแอและแข็งแรง ความสัมพันธ์ทางสังคม ผู้สูงวัยกลุ่มมีทั้งกลุ่มที่ติดสังคม ทำกิจกรรมกับชุมชน และกลุ่มที่ติดบ้าน
2. **ความขัดแย้งที่เกี่ยวกับผู้สูงวัย** ความขัดแย้งที่พบเกี่ยวข้องกับเชิงกายภาพ จิตใจ และสังคม ความขัดแย้งหลักที่พบคือความขัดแย้งเชิงกายภาพ เป็นความเจ็บป่วยของผู้สูงวัย ส่งผลต่อด้านจิตใจของผู้สูงวัย รวมถึงความขัดแย้งด้านสังคม และความสัมพันธ์ของผู้สูงวัยกับครอบครัวหรือญาติ รวมถึงการที่ผู้สูงวัยต้องออกมาต่อสู้เรียกร้องความยุติธรรมให้แก่ตนเอง
3. **ฉาก สถานที่ และเวลา** ผู้สูงวัยที่น่าเสนอในข่าวมักจะอยู่ในพื้นที่ส่วนตัวหรือบ้านมากกว่าพื้นที่สาธารณะ บ้านเป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับผู้สูงวัย และอาจจะเป็นพื้นที่กักขังผู้สูงวัยจากโลกภายนอก ส่วนพื้นที่สาธารณะมีความอันตราย แต่ก็พื้นที่ที่แสดงถึงอิสระของผู้สูงวัย เช่น ผู้สูงวัยที่ยังคงทำงาน ผู้สูงวัยที่เดินทางท่องเที่ยว และผู้สูงวัยที่ทำกิจกรรมกับชุมชน
4. **การดำเนินเรื่องราวหรือโครงเรื่องการนำเสนอข่าว** การเล่าเรื่องผู้สูงวัยมักจะเริ่มต้นเรื่องด้วยความขัดแย้ง เนื้อหาบอกเล่ารายละเอียดการใช้ชีวิตของผู้สูงวัย อุปสรรคที่ต้องพบเจอ และจบลงด้วยความสูญเสีย อีกด้านหนึ่งเริ่มด้วยความขัดแย้งที่เป็นด้านบวก ผ่านอุปสรรค และจบลงด้วยความสุข

5. **มุมมองการเล่าเรื่อง** ส่วนใหญ่เล่าเรื่องจากมุมมองของบุคคลที่สามที่มีต่อผู้สูงวัย ได้แก่ มุมมองของบุคคลในครอบครัว มุมมองของชุมชน และมุมมองจากสังคม แง่มุมที่บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัยมีมุมมองที่ชื่นชม น่าสงสาร และวิงวอนขอความช่วยเหลือ
6. **แก่นเรื่อง** ชาวเกี่ยวกับผู้สูงวัยเน้นย้ำเรื่อง การสูญเสีย ความเจ็บป่วย ความอ่อนแอ การทำร้ายตนเองและทำร้ายผู้อื่นของผู้สูงวัย การใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าของผู้สูงวัยที่ต่อเมื่อได้ทำงาน ได้ทำกิจกรรมกับชุมชนหรือสังคม ได้เดินทางท่องเที่ยว หรือมีเพื่อนคลายเหงา มีครอบครัวความสัมพันธ์ที่ดี

จากแนวคิดองค์ประกอบการเล่าเรื่องที่กล่าวไป เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัย สรุปว่ามีการสื่อสารอุดมการณ์เกี่ยวกับผู้สูงวัยในสื่อมวลชน

1. **อุดมการณ์หลัก (Dominant ideology)** หรืออุดมการณ์ที่ได้รับการยอมรับในสังคม จากข่าวที่นำเสนอทำให้เราเห็นอุดมการณ์ของสังคมที่มีต่อผู้สูงวัยในด้านที่อ่อนแอใกล้เคียงกับด้านที่เข้มแข็ง ชาวที่นำเสนอเกี่ยวข้องกับความเจ็บป่วย การสูญเสีย การถูกทอดทิ้ง การพลัดพรากจากครอบครัว หรือญาติมิตร ซึ่งข่าวฉายภาพให้เห็นความไม่คงทนของการเข้าสู่วัยสูงอายุ ขณะเดียวกันก็มีเรื่องราวที่สื่อสารถึงความเข้มแข็งของผู้สูงวัย
2. **อุดมการณ์ทางเลือก (Alternative ideology)** หรืออุดมการณ์ที่แตกต่างจากอุดมการณ์หลัก บางส่วน เช่น ถึงแม้ว่าผู้สูงวัยจะเข้มแข็ง แต่ก็ยังต้องพึ่งพาครอบครัว หรือต้องการคนดูแล รวมไปถึงผู้สูงวัยที่เจ็บป่วยก็มีบางส่วนที่ยังสามารถดูแลตัวเองได้ และมีชุมชนหรือหน่วยงานราชการเข้าไปให้ความช่วยเหลือผู้สูงวัย
3. **อุดมการณ์แบบตรงข้ามหรือต่อต้าน (Oppositional/Counter-ideology)** คืออุดมการณ์ที่ตรงข้ามจากอุดมการณ์หลัก จากข่าวพบว่าการนำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่ยังทำงาน เดินทางท่องเที่ยว ผู้สูงวัยยังมีบทบาทในชุมชน ในโลกการทำงาน บทบาทด้านเศรษฐกิจ รวมไปถึงกิจกรรมการท่องเที่ยว การเป็นผู้นำของชุมชน เป็นต้น

กลไกการทำงานของอุดมการณ์จากเรื่องจริงที่พบมีอยู่ 4 รูปแบบดังนี้

1. **อุดมการณ์ที่เป็นธรรมชาติ (Naturalisation)** คือความเจ็บป่วยจากโรคต่างๆ ความเสื่อมโทรม ความอ่อนแอทางร่างกายของผู้สูงวัยเป็นเรื่องธรรมชาติที่ผู้สูงวัยหลีกเลี่ยงไม่ได้
2. **อุดมการณ์มีการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอด (Reproduction of ideology)** อุดมการณ์เกี่ยวกับความเจ็บป่วย อ่อนแอ ต้องพึ่งพาผู้อื่น เป็นอุดมการณ์ที่มีการนำเสนอค่อนข้างมากในข่าว เป็นการผลิตซ้ำและสืบทอดให้เห็นว่าผู้สูงวัยคือกลุ่มที่เป็นภาระของสังคม
3. **อุดมการณ์มีความผสมผสานเรื่องจริงกับจินตนาการ (Real-and-Seemingness)** การเล่าเรื่องราวของผู้สูงวัยในข่าว มีการลำดับโครงเรื่อง มีการให้ข้อมูล รายละเอียดต่าง ๆ ที่ทำให้คนอ่านได้เห็นการใช้ชีวิตของผู้สูงวัยจึงเป็นความจริงที่มีจินตนาการให้ผู้อ่านได้ติดตาม

4. **อุดมการณ์สร้างจากการใช้โครงสร้างความสัมพันธ์ (Structure set of relations)** การนำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัยมักจะมีการเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่าง ผ่านภาษา และเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย เช่น คนแก่ กับ คนหนุ่มสาว อ่อนแอ กับ เข้มแข็ง รวย กับ ยากจน ทำงานได้ กับ ทำงานไม่ได้ มีคนดูแล กับ อยู่อย่างโดดเดี่ยว

ส่วนที่ 2 การนำเสนออุดมการณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากเรื่องแต่ง (Fiction)

ในโลกของเรื่องแต่ง (Fiction) ภาพ เรื่องราว และตัวตนของผู้สูงวัยได้รับการนำเสนอแตกต่างหรือคล้ายกับโลกของความเป็นจริง (Non-fiction) หรือไม่ อย่างไร การทำความเข้าใจผู้สูงวัยในเรื่องแต่ง จึงเลือกวิเคราะห์ตัวละครผู้สูงวัยที่นำเสนอในคลิปปิวิโอโฆษณา จำนวน 10 คลิปปิวิโอ โดยใช้แนวคิดองค์ประกอบของการเล่าเรื่องเพื่อค้นหาอุดมการณ์เกี่ยวกับผู้สูงวัย

การวิเคราะห์คลิปปิวิโอเลือกใช้องค์ประกอบการเล่าเรื่องเป็นเครื่องมือสำคัญในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. คุณลักษณะของตัวละครผู้สูงวัย (Character)
2. ความขัดแย้ง (Conflict)
3. ฉาก สถานที่ เวลา (Setting)
4. โครงเรื่อง (Plot)
5. มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View)
6. แก่นเรื่อง (Theme)

คลิปปิวิโอเรื่องที่ 1 “ถ้าอยากให้ชีวิตก้าวไปข้างหน้า ต้องทิ้งบางสิ่งไว้ข้างหลัง”

โฆษณาไถ่อย่าง 5 ดาว ความยาว 3.31 นาที วันที่เผยแพร่ 10 ตุลาคม 2560

คุณลักษณะของตัวละคร (Character) ตัวละครในเรื่องนี้คือแม่กับลูกชาย แม่อายุมากแล้วสังเกตได้จากสีผมขาวเต็มศีรษะ ตัวเล็ก อดีตเคยทำงาน แต่เมื่อสูงวัยก็ไม่ได้ทำงานอีกแล้ว อยู่เพียงลำพังกับลูกชาย คู่ชีวิตเสียชีวิตแล้ว เป็นผู้สูงวัยที่อารมณ์ดี ถึงแม้จะต้องเดินทางไปอยู่บ้านพักคนชราก็ยังพยายามสื่อสารให้ลูกชายเห็นด้านบวกของการอยู่บ้านพักคนชรา ขณะที่ลูกชาย อยู่ในวัยทำงาน กำลังเติบโตในหน้าที่การงาน ไม่มีเวลาดูแลผู้สูงวัยมากนัก

ความขัดแย้ง (Conflict) ความขัดแย้งในเรื่องมีทั้งความขัดแย้งระหว่างแม่กับลูกชาย ลูกชายไม่มีเวลาดูแลคุณแม่ และความขัดแย้งด้านจิตใจของลูกชายว่าจะเลือกอยู่ดูแลแม่หรือเดินทางไปทำงานต่างประเทศ

ฉาก สถานที่ และเวลา (Setting) ส่วนใหญ่เรื่องราวเกิดขึ้นที่บ้านเป็นส่วนใหญ่ มีทั้งเวลาในปัจจุบัน และเวลาในอดีตที่แสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างแม่ลูก เวลาในปัจจุบัน แม่สูงวัยไม่ได้ทำงานแล้ว ใช้ชีวิตอย่างโดดเดี่ยว ขณะที่ลูกชายไม่ค่อยมีเวลาดูแลคุณแม่เท่าไร เพราะยุ่งกับเรื่องงาน ซึ่งสะท้อนชีวิตของคนหนุ่มสาว

โครงเรื่อง (Plot) เรื่องราวของแม่สูงวัยกับลูกชายที่อยู่ในวัยทำงาน ที่ผ่านมาสองแม่ลูกไม่เคยห่างกันเลย แต่จนวันหนึ่งลูกชายต้องเดินทางไปทำงานต่างประเทศ เขาจึงต้องพาแม่ที่ต้องอยู่คนเดียวไปส่งที่

บ้านพักคนชรา เพื่อให้มีคนคอยดูแล ระหว่างที่แม่กำลังเก็บของเพื่อไปบ้านพักคนชรา แม่พยายามแสดงให้เห็นว่า การไปอยู่บ้านพักคนชรานั้นดีแค่ไหน มีกล้องวงจรปิด คอยดูแลตลอด และความทรงจำคือเพื่อนที่ดีของแม่ เพราะแม่ท่านนี้ยังคิดถึงชีวิตหรือพ่ออย่างสม่ำเสมอ

การเดินทางจากบ้านของแม่เพื่อไปอยู่บ้านพักคนชรา จึงเป็นเรื่องราวที่สมเหตุสมผล แม่จากบ้านไปเพื่อไปอยู่ในที่ที่เหมาะสม เพื่อเปิดโอกาสให้ลูกมีชีวิตที่ก้าวหน้ามั่นคง แม่กับลูกขายนั่งรถยนต์ไปบ้านพักคนชราด้วยกัน แม่เฝ้าคอยพำสวดตักเตือนเรื่องการใช้ชีวิต การปฏิบัติตัวให้เข้ากับสังคมที่ต่างประเทศ การดูแลสุขภาพ การกินอยู่ให้กับลูกชาย

ระหว่างนั้นเรื่องราวก็ฉายให้เห็นภาพในอดีตที่แม่คอยดูแลเขาไม่เคยห่างในตอนที่เขายังเป็นเด็ก เขาต้องไปเข้าค่าย แม่ก็เดินทางไปส่ง และคอยให้กำลังใจ แม่ซื้อของเล่นที่เขาอยากได้ แม่ทำงานบ้าน รีดเสื้อผ้าดูแลเขาเป็นอย่างดีมาตลอด หลังจากส่งคุณแม่ที่บ้านพักคนชราแล้ว เขาต้องขับรถต่อไปที่สนามบินอย่างโดดเดี่ยว ตัวแม่เองก็นั่งอยู่หน้าบ้านพักคนชราเพียงลำพัง พร้อมกับความหลัง ความทรงจำเก่าๆ ที่มีต่อครอบครัว

ทันใดนั้นลูกชายก็ปรากฏตัวขึ้นอีกครั้งตอนท้ายเรื่อง เรื่องราวความผูกพันของคุณแม่กับลูกชายในอดีตก็ฉายให้เห็นอีกครั้ง ความสุขในครอบครัวสำคัญที่สุด ลูกชายพูดกับคุณแม่ว่า “กลับบ้านเรานะครับ”

การดำเนินเรื่อง เปิดเรื่องด้วยการตั้งคำถามจากคุณแม่ลูก นำเสนอภาพความผูกพันของคุณแม่ลูก ความเศร้า ความเหงา และโดดเดี่ยวในบั้นปลายชีวิตของผู้สูงวัย แต่ตอนท้ายสุดของเรื่องจบลงด้วยความสุข ลูกชายกับแม่ยังอยู่ด้วยกัน ตอกย้ำอุดมการณ์เรื่องครอบครัวที่เป็นหัวใจสำคัญของการดูแลผู้สูงวัย และคนหนุ่มสาวต้องมีความกตัญญูต่อผู้สูงวัย

มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View) เล่าจากมุมมองของบุคคลที่สาม มีทั้งความสุข ความเศร้า ที่สื่อสารผ่านบทสนทนาของตัวละคร ถึงแม้ว่าผู้สูงวัยจะสามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง แต่คนที่ดูแลผู้สูงวัยได้ดีที่สุดคือครอบครัว

แก่นเรื่อง (Theme) เรื่องราวของคุณแม่นำเสนอในคลิปวิดีโอ ทำให้เห็นว่า คนที่ดูแลผู้สูงวัยได้ดีที่สุดคือคนในครอบครัว คนหนุ่มสาวไม่ควรทอดทิ้งผู้สูงวัย ตอบแทน และแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ

อุดมการณ์ (Ideology) อุดมการณ์ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณหรือผู้สูงวัยที่ให้การเลี้ยงดู

คลิปปิดีโอเรื่องที่ 2 “วันนี้คนที่คุณรัก มีค่ากับคุณแค่ไหน”

โฆษณาโรงพยาบาลเวชธานี ความยาว 10.06 นาที วันที่เผยแพร่ 28 พฤษภาคม 2558

คุณลักษณะของตัวละคร (Character) ตัวละครในเรื่องเป็นคุณแม่กับลูกชาย ซึ่งเป็นครอบครัวคนจีน แม่ เป็นคนทำงานหนัก อุดหนุน ประหยัด ดูแลลูกชายอย่างใกล้ชิด ทำอาหารให้ทาน ส่งเสียดูแลเรื่องการศึกษา จนกระทั่งลูกชายประสบความสำเร็จมีธุรกิจเป็นของตนเอง ขณะที่แม่ก็อายุมากขึ้นเรื่อยๆ และเมื่อสูงวัยก็ไม่ได้ทำงานอีกต่อไป ใช้ชีวิตอยู่บ้านเพียงคนเดียว

ความขัดแย้ง (Conflict) จุดที่เป็นปมขัดแย้งของเรื่อง เมื่อลูกชายเติบโต และสร้างครอบครัวของตนเอง มีภรรยา ต้องทำงานหนัก ทำให้ไม่มีเวลาดูแลแม่ เช่น ไม่มีเวลาพาแม่ไปเที่ยวเมืองจีน ท้ายที่สุดแม่

อายุมากขึ้น สุขภาพทรุดโทรม และประสบอุบัติเหตุหกล้มในบ้าน เป็นความขัดแย้งทางด้านกายภาพ และด้านความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก

ฉาก สถานที่ และเวลา (Setting) เหตุการณ์ในเรื่องเกิดขึ้นภายในบ้าน เรื่องราวย้อนไปในอดีตให้เห็นความผูกพันของแม่กับลูกชาย สลับกับช่วงเวลาปัจจุบันที่ลูกชายเป็นผู้ใหญ่ มีครอบครัวของตนเอง และไม่มีเวลาดูแลแม่ บ้านสำหรับผู้สูงวัยคือที่พักพิง ปกป้องจากอันตราย เป็นบ้านที่สวยงาม แสดงถึงความเป็นฐานะดี แต่บ้านไม่ได้สร้างความอบอุ่นทางจิตใจให้กับผู้สูงวัย ถ้าหากไม่มีลูกหลานดูแล

โครงเรื่อง (Plot) เปิดเรื่องด้วยงานศพในแบบครอบครัวคนจีน มีคนนั่งร้องไห้ ลูกหลานและญาติมิตรมาร่วมงานศพของแม่หรืออาหม้า ลูกชายคนโตของบ้านสีหน้าเต็มไปด้วยเศร้า แล้วเรื่องราวเล่าย้อนไปถึงความสัมพันธ์ของเขากับแม่ แม่ดูแลเขาตอนเขายังเป็นเด็ก แม่ให้น้องไถ่ขึ้นใหญ่กับเขา ให้เขาได้กินอาหารที่ดีที่สุด ซื้อของเล่นให้ สอนเรื่องวัฒนธรรมของคนจีน การเคารพบรรพบุรุษ เพื่อให้ชีวิตเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า เขาสัญญากับแม่ว่า เมื่อโตขึ้น ได้ทำงาน มีเงิน จะพาแม่ไปเที่ยวเมืองจีน

เมื่อลูกชายเติบโตเข้าสู่วัยกลางคน แม่ของเขาก็อายุมาก ผมหงอกสีดําเปลี่ยนเป็นสีขาว และไม่ได้ทำงานบ้านแล้ว ลูกชายทำงานหนัก และมีครอบครัวเป็นของตนเอง อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน แต่เขาไม่ค่อยได้มีเวลาเจอแม่ของตนเอง แม่ของเขาขอให้เขาพาไปเที่ยวเมืองจีน แต่เขากับภรรยาไม่ปากเสียงกัน แม่คิดถึงวันเก่าๆ มีความน้อยใจ จนประสบอุบัติเหตุหกล้มและเสียชีวิตในที่สุด

การดำเนินเรื่อง เปิดเรื่องด้วยความสูญเสีย เล่าย้อนกลับไปในอดีตถึงความผูกพันของแม่กับลูก จนแม่เข้าสู่วัยชรา ลูกชายเติบโตและมีหน้าที่การงานรับผิดชอบมากมาย ทำให้ไม่มีเวลาดูแลแม่ คำสัญญาที่จะพาแม่ไปเที่ยวเมืองจีนก็ไม่ได้ทำ จนกระทั่งแม่ประสบอุบัติเหตุ หกล้ม และเสียชีวิตในที่สุด

มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View) เล่าเรื่องจากมุมมองของบุคคลที่สาม ที่รอบรู้เหตุการณ์ และเข้าใจความรู้สึกของตัวละคร ฉายภาพความอ่อนแอ ต้องการการดูแลเอาใจใส่โดยเฉพาะความอบอุ่นทางด้านจิตใจ

แก่นเรื่อง (Theme) จากเรื่องเน้นเรื่องการเอาใจใส่ดูแลผู้สูงวัย การดูแลแสดงความรักและเคารพต่อผู้สูงวัยเป็นสิ่งสำคัญที่ลูกหลานทุกคนต้องทำต่อบรรพบุรุษ

อุดมการณ์ (Ideology) อุดมการณ์ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณหรือผู้สูงวัยที่ให้การเลี้ยงดู

คลิป์วิดีโอเรื่องที่ 3 “กตัญญูคุณค่าของคนวัดกันที่อะไร ?”

โฆษณา CP Group ความยาว 6.30 นาที วันที่เผยแพร่ 16 กันยายน 2561

คุณลักษณะของตัวละคร (Character) ตัวละครหลักในเรื่องคือครูประจักษ์ แม่ของครูประจักษ์ เด็กนักเรียน ครูใหญ่ และผู้ปกครองของนักเรียน ครูประจักษ์ หนุ่มใหญ่วัยกลางคน รับราชการเป็นครูในต่างจังหวัด เขามีแม่อายุมากแล้วที่ป่วยเป็นโรคอัลไซเมอร์ ไม่สามารถดูแลตัวเองได้

ความขัดแย้ง (Conflict) ครูประจักษ์กับแม่อาศัยอยู่ด้วยกันเพียงสองคน เพราะแม่ป่วยทำให้ครูประจักษ์ต้องพาแม่ไปอยู่กับตนเองระหว่างที่ทำงานไปด้วย ครูประจักษ์ใช้เวลาพักผ่อนแม่ ป้อนข้าว พาเข้าห้องน้ำ บางครั้งก็ให้เด็กนักเรียนช่วยดูแลด้วย ทำให้ผู้ปกครองไม่พอใจ และร้องเรียนว่าการนำแม่ที่ป่วยด้วย

โรคอัลไซเมอร์มาอยู่ในที่ทำงาน ส่งผลกระทบต่อการทำงาน และการเรียนของเด็ก เป็นความขัดแย้งระหว่างครูประจำชั้น เพื่อนครูที่ร่วมงานด้วยกัน รวมถึงผู้ปกครองของนักเรียน

ฉาก สถานที่ และเวลา (Setting) ฉากและสถานที่ส่วนใหญ่เกิดขึ้นที่โรงเรียน ซึ่งเป็นสถานที่ทำงานของครูประจำชั้น สลับกับบ้านที่อยู่อาศัยของแม่กับครูประจำชั้น แต่ไม่ว่าจะเป็นที่บ้านหรือที่ทำงาน แม่ของครูประจำชั้นต้องให้ครูประจำชั้นคอยดูแลการกินอยู่และการใช้ชีวิต

โครงเรื่อง (Plot) ครูประจำชั้นรับราชการเป็นครูในต่างจังหวัด มีแม่ที่ป่วยเป็นโรคอัลไซเมอร์ ครูประจำชั้นต้องพาแม่มาที่ทำงานด้วยทุกวัน เพราะไม่มีใครดูแล ระหว่างครูประจำชั้นสอนหนังสือ แม่ก็นั่งอยู่หลังห้อง พักกลางวันครูประจำชั้นป้อนข้าวให้แม่ เด็กๆ ในชั้นเรียนของครูประจำชั้นก็คอยเป็นหูเป็นตาช่วยดูแลแม่ของครูหรือที่เด็กๆ เรียกว่า คุณยาย เสียงเล่าลือว่าครูประจำชั้นพาแม่มาโรงเรียนด้วย ทำให้ผู้ปกครองกังวลว่าการที่ครูประจำชั้นพาแม่มาโรงเรียนด้วยจะกระทบการทำงาน และส่งผลให้เด็กๆ เรียนไม่รู้เรื่อง ผู้ปกครองบางคนถึงขั้นจะพาเด็กไปเรียนที่อื่น

ระหว่างที่ครูประจำชั้นพูดคุยถึงปัญหานี้กับครูใหญ่ แม่ของครูประจำชั้นที่รออยู่ใกล้ๆ เกิดหายตัวไป เด็กๆ ช่วยกันตามหา ครูประจำชั้นเองก็ออกตามหาแม่ ขณะนั้นเองเด็กผู้ชายคนหนึ่งที่เป็นลูกศิษย์ครูประจำชั้นได้นั่งรถกลับบ้านพร้อมแม่ เขาบอกแม่ “เมื่อผมโตขึ้น ผมจะขับรถให้แม่นั่งเอง” ทันใดนั้นเขาสังเกตเห็นอะไรบางอย่าง แม่ของครูประจำชั้นเดินหลงทางอยู่กลางถนน เพียงไม่กี่นาที ครูประจำชั้นวิ่งออกมาจากโรงเรียนตามหาแม่ของตนเองจนพบ

ครูใหญ่นัดประชุมผู้ปกครอง อธิบายเรื่องราวของครูประจำชั้นกับแม่ให้กลุ่มผู้ปกครอง ครูประจำชั้นมีแม่อยู่เพียงคนเดียว และต้องการดูแลแม่ให้ดีที่สุด เรื่องราวที่ครูใหญ่เล่าเกี่ยวกับครูประจำชั้นและให้ตัดสินใจว่าจะลงชื่อโรงเรียนให้ครูประจำชั้นออกจากโรงเรียนหรือไม่

การดำเนินเรื่อง เปิดเรื่องด้วยความสัมพันธ์ของแม่กับครูประจำชั้น แม่ของครูประจำชั้นเป็นผู้สูงวัยที่ไม่สามารถดูแลตัวเองได้เลย เพราะป่วยเป็นโรคอัลไซเมอร์ ครูประจำชั้นต้องคอยดูแลแม่ระหว่างทำงานไปด้วย สายตาของผู้คนรอบข้างที่มองแม่กับครูประจำชั้น มีทั้งสงสาร เวทนา และมองว่าครูประจำชั้นควรจะหาคนมาดูแลแม่ ไม่ควรพาแม่ที่สูงวัยและป่วยเป็นโรคอัลไซเมอร์มาโรงเรียนด้วย ทำให้ส่งผลต่อเด็กๆ เรียนหนังสือไม่รู้เรื่อง เรื่องราวจบลงที่คนในชุมชนเข้าใจครูประจำชั้น

มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View) เล่าเรื่องจากมุมมองของบุคคลที่สาม มุมมองของคนนอกที่อาจจะยังไม่เข้าใจผู้สูงวัยมากนัก มองเห็นแต่ความอ่อนแอ แต่ตอนจบเรื่อง เป็นมุมมองที่แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในตัวผู้สูงวัยมากขึ้น

แก่นเรื่อง (Theme) การเอาใจใส่ดูแล กตัญญูต่อผู้สูงวัยเป็นสิ่งที่ลูกหลานควรทำ และไม่ใช่เพียงลูกหลานเท่านั้น บุคคลในสังคมก็ต้องคำนึงถึงการเคารพดูแลผู้สูงวัยเช่นเดียวกัน

อุดมการณ์ (Ideology) อุดมการณ์ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณหรือผู้สูงวัยที่ให้การเลี้ยงดูลูกหลาน

คลิปปิดีโอเรื่องที่ 4 “บุพผาการที่รัก” โฆษณา ไทยประกันชีวิต ความยาว 2.00 นาที วันที่เผยแพร่ 2 ตุลาคม 2559

คุณลักษณะของตัวละคร (Character) ตัวละครหลักในคลิปวิดีโอคือคู่สามีภรรยาสูงวัยที่รักกันมาตั้งแต่วัยหนุ่มสาวจนเข้าสู่วัยสูงอายุ ก็ยังรักและหวานชื่นต่อกันเหมือนสมัยเป็นวัยรุ่น แต่การเป็นผู้สูงวัยก็ย่อมต้องเผชิญกับความเจ็บป่วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ลูกสาวจะเป็นผู้พาพ่อกับแม่ไปหาหมอ เพื่อตรวจร่างกายป้องกันโรคอย่างสม่ำเสมอ ผู้สูงวัยในเรื่องถึงแม้จะเจ็บป่วย แต่ภาพที่นำเสนอออกมาดูมีชีวิตชีวา สดชื่น และสามารถใช้ชีวิตได้อย่างเป็นปกติ

ความขัดแย้ง (Conflict) ความขัดแย้งในเรื่องที่พบคือการต่อสู้กับตนเองของผู้สูงวัย ดูแลสุขภาพร่างกายของตนเองไม่ให้เจ็บป่วย ถึงแม้จะเจ็บป่วยก็ต้องรู้จักหาหลักประกันในชีวิตที่ช่วยเยียวยารักษาโรคภัยที่อาจจะเกิดขึ้นได้

ฉาก สถานที่ และเวลา (Setting) เหตุการณ์ส่วนใหญ่ของเรื่องเกิดขึ้นภายในบ้าน ผู้สูงวัยประสบอุบัติเหตุหกล้ม รวมถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงพยาบาล เช่น ถ้าป่วยเป็นโรคผู้สูงวัยจะดูแลตนเอง รับการรักษาอย่างไร

โครงเรื่อง (Plot) เรื่องราวของครอบครัวที่มีพ่อแม่ลูก พ่อแม่เข้าสู่วัยสูงอายุแล้ว แต่ในเรื่องไม่ได้สร้างภาพให้ผู้สูงวัยดูหม่นหมองเลย กลับดูสนุกสนานกับชีวิตของตนเอง พ่อแม่สูงวัยยังคงทำกิจกรรมด้วยกัน เดินทางร่วมท่ามกลางฝนตก ซ่อมแซมของใช้ในบ้านด้วยตนเอง แต่ด้วยความที่สูงอายุแล้ว จึงประสบอุบัติเหตุได้ง่ายกว่าคนอื่นๆ เพราะฉะนั้นสิ่งสำคัญสำหรับผู้สูงวัยคือการดูแลสุขภาพ ผู้สูงวัยในเรื่องจึงต้องรู้จักป้องกันดูแลตนเอง รวมถึงมีลูกหลานญาติมิตรคอยดูแลเอาใจใส่

มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View) จากคลิปวิดีโอเล่าเรื่องมุมมองของบุคคลที่สามที่เป็นมุมมองของคนหนุ่มสาว แต่เป็นการเล่าในมุมมองที่ต่างออกไป โดยนำเสนอว่าความเจ็บป่วยของผู้สูงวัยสามารถรักษาได้ หรือเตรียมความพร้อมรับมือกับความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น

แก่นเรื่อง (Theme) ความเจ็บป่วยและอุบัติเหตุเป็นสิ่งที่ผู้สูงวัยทุกคนต้องเผชิญ ลูกหลานต้องให้การดูแลและแสดงความกตัญญูต่อผู้สูงวัย

อุดมการณ์ (Ideology) ผู้สูงวัยไม่สามารถหลีกเลี่ยงความเจ็บป่วยและอุบัติเหตุได้

คลิปวิดีโอเรื่องที่ 5 Note of Care – SCG ตอบโจทย์ความห่วงใยด้วยนวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุ จาก SCG เราจึงคิดค้นนวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุที่ช่วยเพิ่มความปลอดภัยให้กับที่อยู่อาศัย เพื่อเป็นการตอบสนองการใช้ชีวิตได้อย่างเต็มที่และมีความสุข ความยาว 2.44 นาที วันที่เผยแพร่ 7 ตุลาคม 2558

คุณลักษณะของตัวละคร (Character) ตัวละครหลักในเรื่องคือลูกชายและแม่ ลูกชายเติบโตเข้าสู่วัยทำงาน เป็นผู้ใหญ่ที่มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ แม่อายุมากขึ้น กลายเป็นผู้สูงวัย ผมหิขาว เป็นผู้สูงวัยที่ยังแข็งแรง ดูแลตัวเองได้ แต่ต้องมีความระมัดระวังในการใช้ชีวิตทั้งเรื่องการรับประทานอาหาร การเดิน การใช้ชีวิตประจำวันเพื่อไม่ให้ประสบอุบัติเหตุ

ความขัดแย้ง (Conflict) ความขัดแย้งของแม่ต่อสิ่งทางกายภาพและร่างกายของตนเอง ได้แก่ การรับประทานอาหารที่ควรใช้ช้อนออกแบบให้เหมาะกับผู้สูงวัย เพื่อให้ดักอาหารได้ง่าย ทางเดินภายในและภายนอกบ้านปูกระเบื้องแบบที่ลดแรงกระแทกสำหรับผู้สูงวัย ระบบไฟฟ้าภายในบ้านที่ออกแบบให้สว่างอัตโนมัติเมื่อผู้สูงวัยต้องลุกจากเตียงในยามค่ำคืน พื้นห้องน้ำเป็นระดับเดียว เพื่อป้องกันการสะดุดล้ม

ฉาก สถานที่ และเวลา (Setting) เรื่องราวของแม่ลูกคู่นี้ เกิดขึ้นที่บ้าน ทั้งภายในบ้าน ห้องครัว ห้องน้ำ ห้องนอน และบริเวณภายนอกบ้านที่อยู่ไม่ห่างจากตัวบ้านมากนัก ขณะที่ลูกชายนั่งรถยนต์ออกไปภายนอกบ้าน แต่แม่ของเขาส่วนใหญ่ใช้ชีวิตอยู่ภายในบ้าน

โครงเรื่อง (Plot) เรื่องราวความผูกพันของแม่ลูกที่นำเสนอมุมมองด้านบวกของการดูแลผู้สูงอายุ โดยลูกชายเป็นตัวแทนของคนรุ่นใหม่ที่น่าเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาดูแลผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหารการกิน ที่เลือกอาหารที่อ่อนนุ่ม ภาชนะใส่อาหาร และช้อนตักอาหารที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ การเดินภายในบ้าน ลูกชายจัดทำบ้านที่มีพื้นผิวที่ลื่นแรงกระแทก ให้แม่เดินได้อย่างสบาย พร้อมราวจับในพื้นที่ต่างๆ เช่น ห้องน้ำ ห้องนอน ริมสวนสวยที่อยู่ไม่ไกลจากตัวบ้าน เพื่อป้องกันการหกล้ม กระถางต้นไม้ทำจากวัสดุเบาที่เคลื่อนย้ายได้ง่าย ยามกลางคืนมีระบบไฟอัตโนมัติ เวลาที่แม่ต้องลุกไปเข้าห้องน้ำ

เรื่องราวของแม่ลูกคู่นี้ดำเนินไประหว่างเหตุการณ์ในปัจจุบันเทียบกับเหตุการณ์ในอดีตที่แม่ลูกผูกพันกันมาก แม่ดูแลลูกในวัยเด็กทุกอย่าง ทั้งทำอาหารให้ทาน อาบน้ำให้ อ่านนิทานให้ฟังก่อนนอน เมื่อถึงวัยที่แม่อายุมากขึ้น ถึงแม้ว่าลูกจะต้องทำงานหนัก เวลาในการอยู่กับแม่น้อยลง แต่ลูกสามารถดูแลแม่ได้ด้วยการสร้างบ้านที่มีนวัตกรรมที่อำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุ

มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View) เล่าจากมุมมองของบุคคลที่สาม เป็นคนหนุ่มสาวที่ใช้เทคโนโลยีในการอำนวยความสะดวกให้กับผู้สูงอายุ ไม่เห็นภาพความเจ็บป่วยของผู้สูงอายุในเรื่อง แต่เป็นภาพที่สื่อสารให้เห็นการปกป้องดูแลผู้สูงอายุ

แก่นเรื่อง (Theme) ผู้สูงอายุคือผู้ที่ต้องได้รับการดูแลจากลูกหลาน

อุดมการณ์ (Ideology) ผู้สูงอายุต้องพึ่งพาสิ่งอำนวยความสะดวก

คลิป์วิดีโอเรื่องที่ 6 Forget me not: Thai Life Insurance

โฆษณาไทยประกันชีวิต ความยาว 3.02 นาที วันที่เผยแพร่ 4 ตุลาคม 2555

คุณลักษณะของตัวละคร (Character) วรณดีและบุญส่งเป็นคู่สามีภรรยาวัยสูงอายุ วรณดีมีอาหารหลงลืมเมื่ออายุมากขึ้น แต่บุญส่งยังคงแข็งแรง มีความทรงจำดี บุญส่งจดจำรายละเอียดของวรณดีได้เป็นอย่างดี เช่น วรณดีเป็นคนรักต้นไม้ ชอบสีฟ้า ใส่รองเท้าเบอร์หก ชี้นิ้ว แต่ชอบกินน้ำเย็น ชอบแกงเผ็ด แต่ไม่ชอบมะเขือพวง เวลากินข้าว ชอบฟังเพลง รักธรรมชาติ เส้นดั้น มีระเบียบ รักความสะอาด ตลก ชี้นิ้ว บ่น ช้างอน และเป็นอัลไซเมอร์ แต่งงานเมื่อวันที่ 6 ก.ค. คำพูดที่บุญส่งพูดกับวรณดีคือจะดูแลวรณดีไปตลอดชีวิต

ความขัดแย้ง (Conflict) การป่วยด้วยโรคอัลไซเมอร์ของวรณดี ทำให้บุญส่งต้องดูแลวรณดี ทำอาหาร ทำงานบ้าน ถึงแม้จะเหนื่อย แต่เป็นความสุขของบุญส่งที่ได้ดูแลคนที่รัก

ฉาก สถานที่ และเวลา (Setting) เรื่องราวเกิดที่บ้านของวรณดีและบุญส่ง เราจะเห็นฉากที่บุญส่งทำความสะอาดบ้านอย่างขยันขันแข็ง จัดเตรียมอาหารให้วรณดี ถึงแม้ทั้งคู่จะสูงอายุแล้วก็ตาม แต่การนำเสนอผ่านฉากต่างๆ ที่บ้าน ไม่ได้ทำให้ผู้ดูรู้สึกหดหู่ ฉาก และสถานที่สะท้อนความรักที่ผู้สูงอายุทั้งคู่มีต่อกัน

โครงเรื่อง (Plot) ความรักของวรณดีและบุญส่งเกิดขึ้นและงอกงามเหมือนเรื่องราวของหนุ่มสาวทั่วไปที่เราคุ้นชิน แต่เรื่องเริ่มต้นฉายภาพให้เห็นความรักของคนทั้งคู่ที่ยังคงอยู่ แม้เข้าสู่วัยสูงอายุแล้วก็ตาม

บุญส่งในวัยสูงอายวยังคงทำงานบ้านอย่างขยันขันแข็ง ดูแลวรรณคดีที่ป่วยด้วยโรคอัลไซเมอร์ วรรณคดีลี้มมี อาการหลงลืม ในขณะที่บุญส่งยังคงใส่ใจ จดจำรายละเอียดในชีวิตของวรรณคดีได้เป็นอย่างดี ถึงแม้จะไม่สบาย เจ็บป่วย ต้องช่วยเหลือดูแลตัวเอง ภาพของผู้สูงวัยทั้งสองในเรื่องทำให้เราเห็นความงดงามของความสูงวัย อุดมการณ์ที่สื่อสารเกี่ยวกับผู้สูงวัยในเรื่องจึงเป็นอุดมการณ์ที่แสดงถึงความเข้มแข็ง ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรค และไม่เป็นภาระของสังคม

มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View) เล่าจากมุมมองของผู้สูงวัย เป็นบุคคลที่หนึ่ง โดยในคลิปวิดีโอแนะนำให้ “คุณลุงบุญส่ง” เป็นตัวแทนของผู้สูงวัย เล่าเรื่องราวในชีวิตของวรรณคดี แสดงความรัก ความใส่ใจ และการคอยอยู่เคียงข้าง

แก่นเรื่อง (Theme) ผู้สูงวัยสามารถใช้ชีวิตและพึ่งพาตนเองได้ ถึงแม้จะต้องเผชิญกับความเจ็บป่วยทั้งร่างกายและจิตใจ แต่ก็สามารถรับมือกับความทุกข์ได้

อุดมการณ์ (Ideology) ผู้สูงวัยยังเข้มแข็งได้ ถึงแม้จะต้องพบเจอกับความเจ็บป่วย

คลิปปิดีโอเรื่องที่ 7 โลกใบเดียวกัน

โฆษณาการบินไทย ความยาว 4.04 นาที วันที่เผยแพร่ 13 ธันวาคม 2561

คุณลักษณะของตัวละคร (Character) เรื่องราวในคลิปโลกใบเดียวกัน มีตัวละครเดินเรื่องสองตัวละคร ซึ่งเป็นตัวแทนของคนหนุ่มสาว และคนสูงวัย คุณย่ากับคุณหลานที่ต้องเดินทางข้ามโลกด้วยเครื่องบินลำเดียวกัน ทั้งสองเหมือนมาจากโลกคนละใบ แต่ต้องมาใช้ชีวิตเกือบ 24 ชั่วโมงบนเครื่องบินที่เดินทางไกล คุณหลานเป็นวัยรุ่นที่เป็นตัวของตัวเอง ชอบฟังเพลงร็อก ใช้ชีวิตอย่างสนุกสนาน ส่วนคุณย่า ผู้ผ่านโลกและประสบการณ์มากมาย กลับชอบความสงบ เรียบง่าย ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง

ความขัดแย้ง (Conflict) ความขัดแย้งระหว่างคุณหลานกับคุณย่าที่มีวิถีการใช้ชีวิตต่างกัน คุณหลานชอบติดกีตาร์ คุณย่าชอบปลูกต้นไม้ คุณย่าพยายามแสดงให้เห็นว่าสามารถดูแลตัวเองได้ ไม่ต้องการความช่วยเหลือจากคุณหลาน คุณย่าชอบอ่านหนังสือ คุณหลานชอบฟังเพลง คุณย่าชอบอยู่กับความเงียบ คุณหลานชอบความสนุกสนาน ความแตกต่างของคนทั้งคู่คือความขัดแย้งทางกายภาพที่เปรียบเทียบให้เห็นชัดเจนถึงความเป็นหนุ่มสาว และความสูงวัย

ฉาก สถานที่ และเวลา (Setting) การพบกันของคุณย่าและคุณหลานเป็นการพบกันที่ทำให้โลกทั้งสองใบกลายมาเป็นโลกใบเดียวกัน โดยมีสถานที่คือบนเครื่องบิน เราเห็นความแตกต่างและความขัดแย้งของคนทั้งคู่ผ่านเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการเดินทาง ฉากและสถานที่ช่วยทำให้เราเข้าใจโลกของคนทั้งสองวัยได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

โครงเรื่อง (Plot) เรื่องราวความสัมพันธ์ของคุณย่ากับคุณหลานที่ต้องออกเดินทางไปต่างประเทศด้วยเครื่องบินลำเดียวกัน ระหว่างการเดินทางบนเครื่องบินคุณย่ากับคุณหลานต้องนั่งด้วยกัน คุณหลานชอบฟังเพลงเสียงดัง คุณย่าชอบอ่านหนังสือ อยู่กับความเงียบสงบ กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนเครื่องบิน เช่น การรับประทานอาหาร การนอน นำเสนอความแตกต่างของคนสองวัยที่มีจุดเชื่อมต่อคือการให้บริการบนเครื่องบินที่ทำให้คนสองวัยเข้าใจกันได้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณย่า แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของการเป็นผู้สูงวัยที่สามารถดูแลตัวเองได้

มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View) เล่าเรื่องจากมุมมองของบุคคลที่สาม ที่มีความเข้าใจคนสองวัย ตัวแทนของวัยรุ่นกับวัยสูงอายุในเรื่องทำให้เราเข้าใจลักษณะของคนแต่ละกลุ่มมากขึ้น

แก่นเรื่อง (Theme) โลกที่เชื่อมต่อกันสองวัยระหว่างวัยรุ่นกับผู้สูงวัย

อุดมการณ์ (Ideology) ผู้สูงวัยกับวัยรุ่นสามารถใช้ชีวิตร่วมกันได้ ต่างฝ่ายต่างเรียนรู้และพึ่งพาซึ่งกันและกัน

คลิปปิธีโอเรื่องที่ 8 My Angel “ย่ายิ้ม”

โฆษณาผลิตภัณฑ์เวชสำอาง Dermadict ความยาว 3.17 นาที วันที่เผยแพร่ 20 ธันวาคม 2558

คุณลักษณะของตัวละคร (Character) ย่ายิ้มเป็นหญิงชราอายุประมาณ 88 ปี หลังค่อม มือสาก สันเท้าแตก ไม่ได้ใส่ชุดสวย ย่ายิ้มอาศัยอยู่ในป่าเพียงลำพัง เคยมีครอบครัว แต่สามีเสียชีวิต และลูกแยกออกไปสร้างครอบครัวของตนเอง ย่ายิ้มมีความร่าเริงอยู่เสมอ ด้วยใบหน้าเปื้อนรอยยิ้ม ทำให้เป็นที่ประทับใจของผู้พบเห็น

ความขัดแย้ง (Conflict) ย่ายิ้มเป็นผู้สูงวัยอาศัยอยู่ในป่าเพียงคนเดียว เป็นความขัดแย้งที่ผู้สูงวัยกับสภาพธรรมชาติ และสภาพร่างกายของผู้สูงวัยที่ต้องต่อสู้ในการใช้ชีวิต

ฉาก สถานที่ และเวลา (Setting) เหตุการณ์ในเรื่องเกิดขึ้นในสภาพธรรมชาติ ย่ายิ้มเดินป่าเป็นหลายชั่วโมงเพื่อมาใส่บาตร ย่ายิ้มปลูกป่า และสร้างฝาย ฉาก สถานที่เหล่านี้ที่ปรากฏในเรื่องแสดงถึงความเข้มแข็งของผู้สูงวัย การเดินและการออกมาใช้ชีวิตในพื้นที่สาธารณะท่ามกลางป่าเขา ลำธาร ต้นไม้ใหญ่ อาจจะเป็นภาพผู้สูงวัยที่ไม่คุ้นเคยนัก

โครงเรื่อง (Plot) เรื่องราวของย่ายิ้มอายุ 88 ปี เป็นที่ประทับใจของผู้คนทั่วไป เพราะเป็นหญิงชราที่อารมณ์ดี และสุขภาพดี ถึงแม้ว่าย่ายิ้มจะอาศัยอยู่กลางป่าเพียงคนเดียว เป็นเวลากว่า 40 ปี บ้านของย่ายิ้ม ไม่มีประปา ไม่มีไฟฟ้า ย่ายิ้มก็ยังติดต่อกับโลกภายนอก ด้วยการเดินขึ้นลงเขากว่า 8 กิโลเมตร เพื่อมาทำบุญทุกวันพระ นอกจากนี้ย่ายิ้มยังสร้างฝาย 16 ฝาย และปลูกต้นไม้กว่า 9,900 ต้น

จากเรื่องราวของย่ายิ้ม แสดงถึงการสื่อสารอุดมการณ์การเล่าเรื่องชีวิตของผู้สูงวัย ซึ่งเป็นชีวิตที่มีคุณค่าคือ ผู้สูงวัยสามารถดูแลตัวเองได้ ทำสิ่งต่างๆ ช่วยเหลือผู้อื่น ตอบแทนโลกใบนี้เท่าที่จะทำได้ การอยู่คนเดียวของผู้สูงวัยไม่ใช่เรื่องแปลกหรือโดดเดี่ยวอีกต่อไป ในคลิปปิธีโอยังบอกอีกว่าลูกหลานของย่ายิ้มไม่ได้ทอดทิ้ง แต่ย่ายิ้มเลือกที่จะอยู่ด้วยตนเองตามลำพังในป่าด้วยความสุข

มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View) คลิปโฆษณาดังกล่าวเล่าจากมุมมองของบุคคลที่สามหรือมุมมองของคนภายนอก แต่น้ำเสียงในการเล่าให้ความเคารพศรัทธาในตัวผู้สูงวัย เป็นมุมมองของลูกหลานที่ให้การยกย่องผู้สูงวัยที่ใช้ชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเองได้อย่างแข็งแกร่ง

แก่นเรื่อง (Theme) ผู้สูงวัยมีความเข้มแข็ง ใช้ชีวิตอยู่เพียงลำพังได้ ไม่เป็นภาระแก่ลูกหลาน

อุดมการณ์ (Ideology) ผู้สูงวัยที่มีความเข้มแข็ง สามารถตอบแทนสังคม

คลิปปิธีโอเรื่องที่ 9 คุณเป็นหนึ่งในสาเหตุหรือเปล่า (Are you one of the causes?) แคมเปญรณรงค์จากโครงการ Space Reconnect Experiment ความยาว 4.23 นาที วันที่เผยแพร่ 21 มิถุนายน 2560

คุณลักษณะของตัวละคร (Character) เรื่องของผุดผาดน้อย วรุฒิ หรือครูหมู เป็นอดีตนักมวยไทย กับปณณัรภัส ศรีศิริรินทร์ หรือป็นป็น ครูสาวที่สอนเต้นซุมบ้า ทั้งคู่พบกันที่ค่ายมวยไทย ครูหมูผันตัวจากนักมวยไทย มาเป็นครูสอนมวย ขณะที่ป็นป็นเป็นครูรุ่นใหม่ที่น่าสนใจการออกกำลังกาย โดยเฉพาะการเต้นซุมบ้า

ป็นป็นและครูหมูมีความแตกต่างกันในเรื่องอายุ ป็นป็น กำลังอยู่ในช่วงวัยทำงาน ขณะที่ครูหมูผ่านประสบการณ์ของการเป็นวัยรุ่นและวัยทำงานมาแล้ว แต่ครูหมูก็ยังคงสอนมวยไทย

ความขัดแย้ง (Conflict) ตอนต้นเรื่องจะเห็นความขัดแย้งระหว่างผู้สูงวัยกับบุคคลในวัยหนุ่มสาว และบริบทของสังคมที่คนใช้ชีวิตอยู่กับเทคโนโลยีมากกว่าสื่อสารกับผู้คนหรือโลกภายนอก ผู้สูงวัยจึงมีแนวโน้มจะเป็นโรคซึมเศร้า เพราะรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ในขณะที่ผู้สูงอายวยังต้องต่อสู้รักษาสุขภาพร่างกายของตัวเองให้แข็งแรงด้วยการออกกำลังกาย

โครงเรื่อง (Plot) เปิดเรื่องด้วยคำถามที่ว่า “3 ใน 4 ของผู้สูงวัย มีแนวโน้มเกิดภาวะซึมเศร้า” และมีภาพผู้สูงวัยหลายคน ตามมาด้วยภาพบรรยากาศของครอบครัวที่รับประทานอาหารร่วมกัน มีผู้สูงวัยนั่งอยู่ท่ามกลางคนหนุ่มสาว 4 คน ซึ่งเป็นลูกหลานในครอบครัว กำลังใช้มือถือบนโต๊ะอาหาร โดยที่ไม่ได้สนใจผู้สูงวัย

ผุดผาดน้อย วรุฒิ หรือครูหมู เป็นอดีตนักมวยไทย ได้พบกับ ปณณัรภัส ศรีศิริรินทร์ หรือป็นป็นครูสอนเต้นซุมบ้า อายุรุ่นลูกที่สนใจเรียนรู้มวยไทย ป็นป็นได้เริ่มต้นหัดมวยไทยกับครูหมู ตั้งแต่การรำมวยในท่าทางต่างๆ ขณะที่ครูหมูเองก็ได้เรียนรู้การเต้นซุมบ้าจากป็นป็น ทั้งสองแบ่งปันประสบการณ์การรำมวยไทยและการเต้นซุมบ้าให้กันและกัน ป็นป็นและครูหมูร่วมกันสอนเต้นซุมบ้าที่ผสมผสานศิลปะของการรำมวยไทย

จากเรื่องนี้เราได้เห็นการทำงานร่วมกันของคนสองวัย การเป็นผู้สูงวัยไม่ได้หมายความว่าต้องตัดขาดจากโลกภายนอก แต่ผู้สูงวัยมีบทบาทเป็นครูที่สามารถถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ให้แก่คนรุ่นหลังได้

มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View) เล่าเรื่องจากมุมมองของบุคคลที่สาม โดยเป็นมุมมองที่ยืนอยู่ข้างผู้สูงวัย และมีมุมมองของคนวัยทำงาน แสดงให้เห็นว่าการเป็นผู้สูงวัยมีคุณค่า และยังสามารถใช้ความสามารถที่มีสร้างประโยชน์ให้กับสังคมได้

แก่นเรื่อง (Theme) คนหนุ่มสาวกับผู้สูงวัยสามารถทำงานร่วมกันได้ ผู้สูงวัยมีความรู้และประสบการณ์ สามารถสร้างประโยชน์ให้กับสังคมได้

อุดมการณ์ (Ideology) ผู้สูงวัยมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง เล่นกีฬาได้ มีคุณค่า และทำประโยชน์ให้กับสังคมได้

คลิพวิดีโอเรื่องที่ 10 โครงการบริจาคเบี้ยยังชีพผู้สูงวัย

โฆษณาการเกียรตินาคิน ความยาว 3.26 นาที วันที่เผยแพร่ 19 เมษายน 2562

คุณลักษณะของตัวละคร (Character) คุณยายบุญล้น อายุ 70 ปี มีฐานะไม่ได้ร่ำรวยมากนัก อาศัยอยู่ตัวคนเดียว ยังทำงานเลี้ยงตนเองด้วยการขายขนม คุณยายเป็นคนอารมณ์ดีมองโลกในแง่บวก และชอบช่วยเหลือผู้อื่น

ความขัดแย้ง (Conflict) ความขัดแย้งของผู้สูงวัยกับสภาพสังคม ในบางครั้งเรามักจะมองว่าเมื่อคนเราก้าวสู่วัยสูงอายุแล้วไม่ต้องทำงาน แต่ผู้สูงวัยในเรื่องนี้ยังคงทำงานได้และดูแลตนเองได้ โดยที่พึ่งพาตัวเองได้ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง

โครงเรื่อง (Plot) “ถ้าคุณกำลังรู้สึกไร้ค่ากับบั้นปลายชีวิต ลองดูเรื่องนี้ให้จบ” ประโยคดังกล่าวคือประโยคเปิดเรื่องของคุณยายบุญล้นวัย 70 ปี ที่ต้องตื่นตั้งแต่เวลาตีสอง ลุกจากที่นอนขึ้นมาทำงาน ทำขนมไปขายที่ตลาด เพื่อแลกเงินเพียงวันละร้อยกว่า

คุณยายบุญล้นไปขายขนมที่ตลาดด้วยรอยยิ้มแจ่มใส มีชีวิตชีวา มีแต่คนเข้ามาอุดหนุน คุณยายอวยพรลูกค้าที่มาซื้อของไม่ขาดปากว่า ขอให้ร่ำขอให้รวย หลังจากขายขนมเสร็จ คุณยายไปซื้อกับข้าวที่ตลาดเป็นไข่พะโล้ถุงละ 20 บาท ต่อด้วยไปซื้อเสื้อที่ตลาดนัด เล่นหมากรุกกับลูกหลาน

“จะต้องอายุใคร แก่ปุ่นนี้แล้ว อะไรที่มีความสุขก็ทำไปเถอะ กลัวทำไม หัวใจวาย ตายตอนมีความสุขเสีย ไม่ดีหรอก” ประโยคที่คุณยายบุญล้นกล่าว พร้อมกับภาพที่คุณยายร่ำอย่างร่าเริงหน้าขบวนงานบวช และเชียร์มวยอย่างสนุกสนาน หลังจากจบการเชียร์มวย คุณยายเรียกนักมวยรุ่นหลานชื่อ “ไอ้เจี้ยน” ไปพบ และเอาพระเครื่องที่ติดตัวมาตลอดมอบให้

คุณยายของเจี้ยนป่วยติดเตียง คุณยายบุญล้นไปเยี่ยมและบอกให้ไปหาหมอ แต่เพราะฐานะยากจนจึงไม่มีสตางค์ไปหาหมอ เจี้ยนต้องทำงานขมวดย เชื้อฉัก เพื่อหาค่าดูแลรักษาคุณยาย คุณยายบุญล้นจึงช่วยเหลือเจี้ยนด้วยการให้สร้อยพระ ซื้อกับข้าวไปให้ คุณยายบุญล้นบอกว่า “พอให้แล้วมีความสุข ชีวิตยายวันนี้สะสมแต่ความสุข ได้ช่วยเหลือคนอื่นที่เขาลำบากกว่าเรา ทำแล้วมันนอนหลับสบาย”

คุณยายบุญล้นเป็นตัวแทนของผู้สูงวัยที่ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ทุกวันคุณยายจะเอากับข้าวไปให้ยายของเจี้ยน เอาเสื้อผ้าที่ไม่ใช่ไปให้เพื่อนบ้าน ให้ขนมเด็กๆ ที่อยู่ในหมู่บ้าน “แกปุ่นนี้แล้ว จะตายวันตายพรุ่งไม่รู้ แต่ยายรู้ว่าจะใช้ชีวิตที่เหลือให้มีความสุขได้อย่างไร” คุณยายบุญล้นมีความสุขด้วยการให้

มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View) เล่าเรื่องจากมุมมองของผู้สูงวัยคือ “คุณยายบุญล้น” ซึ่งเป็นตัวแทนของผู้สูงวัยที่เข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ มองเห็นคุณค่าในตัวเอง และพร้อมที่จะให้ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน

แก่นเรื่อง (Theme) ผู้สูงวัยสามารถเป็นผู้ให้ ช่วยเหลือคนที่ยากไร้ และตอบแทนสังคม

อุดมการณ์ (Ideology) ผู้สูงวัยที่มีความเข้มแข็ง เป็นผู้ให้ และตอบแทนสังคม

จากคลิปวิดีโอที่เล่าเรื่องผู้สูงวัยทั้ง 10 เรื่องข้างต้น สรุปประเด็นสำคัญ โดยอธิบายอุดมการณ์จากการวิเคราะห์ด้วยองค์ประกอบการเล่าเรื่องได้ดังนี้

1. คุณลักษณะของตัวละครผู้สูงวัย (Character)
2. ความขัดแย้ง (Conflict)
3. ฉาก สถานที่ เวลา (Setting)
4. โครงเรื่อง (Plot)
5. มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View)
6. แก่นเรื่อง (Theme)

1. คุณลักษณะของตัวละครผู้สูงวัย (Character)

จากตัวละครผู้สูงวัย 12 ตัวละคร เป็นชาย 3 ตัวละคร และหญิง 9 ตัวละคร โดยในคลิปวิดีโอฉายให้เห็นภาพผู้สูงวัยหญิงที่อ่อนแอ 4 ตัวละคร และภาพผู้สูงวัยหญิงที่เข้มแข็ง 5 ตัวละคร ผู้สูงวัยที่อ่อนแอจะเป็นผู้สูงวัยหญิงที่เจ็บป่วยด้วยโรคอัลไซเมอร์ ผู้สูงวัยที่อยู่อย่างโดดเดี่ยว ขาดการดูแลจากครอบครัว และประสบอุบัติเหตุเสียชีวิต

ขณะที่ตัวละครผู้สูงวัยชายทั้ง 3 ตัวละคร เป็นผู้สูงวัยที่เข้มแข็งทั้งหมด จากเรื่องราวของคลิปวิดีโอ ผู้สูงวัยทั้งหมดไม่ได้ทำงานแล้ว ยกเว้นผู้สูงวัยชาย “ครูหนู” ที่ยังเป็นเจ้าของค่ายมวย ส่วนผู้สูงวัยอื่น ๆ ไม่ได้ทำงานประจำแล้ว เราจะเห็นภาพการใช้ชีวิตประจำวันของผู้สูงวัย เช่น ใช้ชีวิตในบ้านที่พักอาศัย โรงพยาบาล บางคนเลือกที่จะอยู่เพียงลำพังเช่น “ยายิ้ม” ที่อาศัยอยู่กลางป่า เรื่องราวของยายิ้มที่มาจากเรื่องจริง แต่นำเสนอในรูปแบบเรื่องเล่าที่เป็นภาพยนตร์โฆษณา

โดยภาพรวมเราจะเห็นได้ว่าในเรื่องเล่าดังกล่าว ฉายภาพผู้สูงวัยหญิงมากกว่าผู้สูงวัยชาย ผู้สูงวัยหญิงที่อ่อนแอและเข้มแข็งมีจำนวนไม่แตกต่างกันมากนัก ผู้สูงวัยที่เข้มแข็งจะเป็นผู้สูงวัยหญิงเช่นเดียวกับในข่าว แต่สัดส่วนของผู้สูงวัยหญิงที่เข้มแข็งมีมากกว่า ถึงแม้ว่าจะเจ็บป่วยหรือต้องอยู่เพียงคนเดียว เราเห็นภาพการต่อสู้ชีวิต และการมีความหวังในการมีชีวิตอยู่มีมากกว่าในข่าว

2. ความขัดแย้ง (Conflict)

จากคลิปวิดีโอทั้ง 10 คลิปที่เป็นเรื่องราวของผู้สูงวัย พบความขัดแย้งได้ทั้ง 3 รูปแบบ ดังนี้

ความขัดแย้งทางกายภาพ คือ เรื่องสุขภาพ ความเจ็บป่วย และร่างกายที่เสี่ยงต่อการเจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุได้ง่ายกว่าคนหนุ่มสาว เช่น การป่วยเป็นโรคอัลไซเมอร์ การประสบอุบัติเหตุในบ้าน การดูแลสุขภาพของผู้สูงวัยจึงเป็นปัจจัยสำคัญ รวมทั้งการจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมสำหรับผู้สูงวัยก็เป็นสิ่งที่นำเสนอในภาพยนตร์โฆษณา

ความขัดแย้งทางด้านจิตใจ คือ เรื่องความกังวลใจ ความหวาดกลัว ความเหงา การต้องอยู่เพียงคนเดียว สิ่งเหล่านี้ปรากฏให้เห็นในตัวละครผู้สูงวัยที่ต้องพลัดพรากจากลูกหลาน แต่อย่างไรก็ตาม มีผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง แปรเปลี่ยนความขัดแย้งในจิตใจ เป็นอารมณ์เชิงบวก เข้าใจในคุณค่า และความหมายของการมีชีวิตอยู่ ทำให้ใช้ชีวิตต่อไปได้

ความขัดแย้งทางสังคม คือ ความขัดแย้งของผู้สูงวัยกับคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคม เช่น ความแตกต่างในการใช้ชีวิตของคนหนุ่มสาวกับผู้สูงวัย ซึ่งมีปรากฏในคลิปวิดีโอทั้งหมด โลกของคนหนุ่มสาวที่ยังคงทำงานเดินทางท่องเที่ยว ขณะที่โลกของคนสูงวัย ส่วนใหญ่ใช้ชีวิตอยู่บ้าน โรงพยาบาล ความขัดแย้งเหล่านี้ปรากฏให้เห็นในตอนต้นเรื่องและกลางเรื่องเป็นส่วนใหญ่

3. ฉาก สถานที่ เวลา (Setting)

ฉาก สถานที่ และเวลาในเรื่อง ได้แก่ พื้นที่ส่วนตัวหรือบ้านพักอาศัย และพื้นที่สาธารณะ ได้แก่ โรงพยาบาล ในป่า สถานที่ออกกำลังกาย ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ส่วนตัวมากกว่าสาธารณะ ในเมืองมากกว่าชนบท และเป็นเวลากลางวันมากกว่ากลางคืน

ตัวละครผู้สูงวัยปรากฏตัวในเรื่องด้วยสถานที่แตกต่างกัน สื่อความหมายแตกต่างกัน ในเวลากลางคืนผู้สูงวัยต้องพึ่งพาสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ไฟฟ้า หรือเครื่องช่วยเดิน มากกว่าเวลากลางวัน เพราะด้วยร่างกายที่ไม่เอื้ออำนวย

ขณะที่พื้นที่ส่วนตัวหรือบ้านคือ พื้นที่ปลอดภัย ปกป้องผู้สูงวัยจากอันตราย ทั้งนี้ต้องเป็นบ้านที่ได้รับการออกแบบมาอย่างเหมาะสมสำหรับผู้สูงวัย การใช้ชีวิตอยู่บ้านอาจจะบ่งบอกถึงสุขภาพร่างกาย และการใช้ชีวิตประจำวันที่แตกต่างกันจากคนหนุ่มสาวที่ชีวิตขับเคลื่อนด้วยการทำงาน ผู้สูงวัยที่ปรากฏในโฆษณาส่วนใหญ่ใช้ชีวิตอยู่ในเมืองมากกว่าชนบท และจาก 10 เรื่อง มีเพียง 4 เรื่องที่ทำให้เราเห็นภาพผู้สูงวัยอยู่ในที่สาธารณะ

4. โครงเรื่อง (Plot)

คลิป์วิดีโอทั้ง 10 เรื่อง มีเพียงเรื่องเดียวที่จบลงด้วยความสูญเสีย อีก 9 เรื่องจบลงด้วยความสุข เรื่องราวเปิดเรื่องด้วยการที่ผู้สูงวัยต้องเผชิญกับความขัดแย้ง ความเปลี่ยนแปลงในชีวิต เช่น การที่ถูกหลอก ไม่มีเวลาให้ การออกเดินทางท่องเที่ยว การต้องรับมือกับความเจ็บป่วย เป็นต้น

การดำเนินเรื่อง เราได้เห็นตัวละครผู้สูงวัยเป็นตัวละครหลักของเรื่อง มีบทบาทในเรื่อง เป็นศูนย์กลางของเรื่อง ผู้สูงวัยต้องต่อสู้กับอุปสรรค ความขัดแย้งด้านร่างกาย จิตใจ และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตไป มีการพลัดพรากจากครอบครัว ลูกหลาน หรือสูญเสียคู่ชีวิต

ความขัดแย้งเหล่านี้ทำให้ผู้สูงวัยต้องหาทางแก้ไขปัญหา หรือบอกกล่าวปัญหาของตน เพื่อได้รับการช่วยเหลือ บุคคลที่เกี่ยวข้องจะเป็นครอบครัว เพื่อนบ้าน หรือคนรู้จักที่พบกันระหว่างทาง สุดท้ายแล้วปัญหาที่พบมักจะหาทางแก้ไขได้ มีเพียงเรื่องเดียวที่เราได้เห็นความสูญเสีย ผู้สูงวัยประสบอุบัติเหตุเสียชีวิต อาจจะเพราะความไม่เอาใจใส่ของคนในครอบครัว ซึ่งการสูญเสียการสอนบทเรียนให้คนดูที่เป็นลูกหลานว่าเราต้องให้การดูแลผู้สูงวัย

5. มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View)

มุมมองของการเล่าเรื่อง ทั้ง 10 เรื่อง ส่วนใหญ่เล่าจากมุมมองของบุคคลที่ 3 เป็นมุมมองของคนนอก ที่มีความเข้าใจผู้สูงวัย หรือเป็นมุมมองของคนหนุ่มสาวที่พยายามเรียนรู้ผู้สูงวัยด้วยความเข้าใจ มีสองเรื่อง ที่เล่าจากมุมมองบุคคลที่หนึ่ง โดยใช้ผู้สูงวัยเป็นคนเล่าเรื่องด้วยตนเอง เป็นน้ำเสียงของผู้สูงวัยที่บอกเล่าการเปลี่ยนแปลงในชีวิต ซึ่งมีทั้งการเล่าให้เห็นความเข้มแข็งและอ่อนแอ ผู้สูงวัยสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข และขณะเดียวกันก็มีภาพที่อ่อนแอของผู้สูงวัย อย่างไรก็ตามทั้ง 10 เรื่อง เป็นภาพยนตร์โฆษณาที่เป็นภาพเคลื่อนไหว มีเพลงประกอบ เป็นเรื่องเล่าที่มีแต่งเสริมเพิ่มเติม มีความละเมียดละไมในการเล่ามากกว่าการนำเสนอแบบข่าว มองเห็นมิติความเป็นมนุษย์ของผู้สูงวัย

6. แก่นเรื่อง (Theme)

แก่นเรื่องเป็นการบอกถึงใจความสำคัญของเรื่อง จากการตีความพบว่า มี 6 เรื่องที่เน้นเรื่อง การดูแล เอาใจใส่ ตอบแทนพระคุณของผู้สูงวัย การเลี้ยงดูผู้สูงวัยด้วยตนเอง ไม่ให้ผู้สูงวัยไปอยู่บ้านพักคนชรา

การมีเวลาให้ ไม่ให้ผู้สูงอายุต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยว การจัดเตรียมสถานที่พักอาศัยหรือบ้านที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ รวมถึงเมื่อยามเจ็บป่วยก็พาไปโรงพยาบาล คอยดูแลอย่างใกล้ชิด ส่วนอีก 3 เรื่อง สื่อสารแก่นเรื่องที่แสดงถึงความเข้มแข็งของผู้สูงอายุ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่เป็นครูสอนมวย ผู้สูงอายุที่ใช้ชีวิตอยู่ในป่าด้วยตนเอง ผู้สูงอายุที่เป็นผู้ให้แก่สังคม มีเพียง 1 เรื่อง ที่เป็นการเปรียบเทียบมุมมองการใช้ชีวิตของคนสองวัย คนหนุ่มสาวและกับผู้สูงอายุ ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้ ผู้สูงอายุที่สามารถเดินทางไกลด้วยตนเอง และดูแลลูกหลาน เรื่องราวดังกล่าวจึงพยายามบอกว่า ผู้สูงอายุไม่ใช่ภาระของสังคม

7. อุดมการณ์ (Ideology)

อุดมการณ์การเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงอายุในเรื่องแต่งจึงสรุปได้ดังนี้

อุดมการณ์หลัก (Dominant ideology) หรือกรอบความคิดที่สื่อสารผ่านเรื่องเล่าในคลิปีวิดีโอ ยังคงเน้นเรื่องของความกตัญญู การเอาใจใส่ดูแลผู้สูงอายุจากครอบครัวหรือบุคคลที่ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ อุดมการณ์หลักยังมองว่าผู้สูงคือผู้ที่อ่อนแอและต้องได้รับการช่วยเหลือ

อุดมการณ์ทางเลือก (Alternative ideology) เรื่องราวในคลิปีวิดีโอยังสื่อสารถึงอุดมการณ์ที่ประนีประนอมระหว่างผู้สูงวัยกับคนหนุ่มสาว ถึงจะมีความแตกต่างกันทั้งด้านร่างกาย จิตใจ วิถีชีวิต มุมมองในการมองโลก แต่ทั้งสองกลุ่มก็ยังถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน เรียนรู้ความแตกต่าง และเติมเต็มซึ่งกันและกัน

อุดมการณ์ที่ต่อต้าน (Oppositional / Counter-ideology) ผู้สูงวัยที่เข้มแข็งคือพลังสำคัญในการเปลี่ยนแปลงโลก เราได้เห็นผู้สูงวัยที่เป็นนักเดินทาง เป็นนักกีฬา เป็นผู้นุรักษ์ธรรมชาติ เป็นผู้ช่วยเหลือสังคม เหล่านี้คือกรอบความคิดที่ต่อต้านกับกระแสหลักหรือภาพจำที่เราเคยเห็นว่าผู้สูงอายุอ่อนแอ

ส่วนที่ 3 การเปรียบเทียบการสื่อสารอุดมการณ์ของผู้สูงวัยจากเรื่องจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยในโลกความเป็นจริง (Non-fiction) มีความแตกต่างจากโลกจินตนาการ (Fiction) หรือเรื่องแต่ง ในประเด็น ได้แก่ เนื้อหาที่น่าสนใจ คุณลักษณะของตัวละคร ความขัดแย้ง ฉากสถานที่ เวลาที่น่าสนใจเรื่องราว โครงเรื่อง มุมมองการเล่าเรื่อง และแก่นเรื่อง องค์ประกอบเหล่านี้บ่งบอกถึงอุดมการณ์หรือกรอบความคิดที่สังคมมีต่อผู้สูงวัย

1. เนื้อหาที่น่าสนใจ

เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากข่าวหรือจากเรื่องจริง (Non-fiction) เน้นนำเสนอเนื้อหาด้านลบมากกว่าด้านบวก เช่น การเจ็บป่วย เป็นโรคภัยไข้เจ็บที่รักษาได้ยาก สภาพร่างกายที่เสื่อมโทรม ส่งผลต่อสภาพจิตใจ ยิ่งตอกย้ำความเชื่อถึงภาพของผู้สูงอายุในด้านลบ ส่วนประเด็นเรื่อง ความยากจน การถูกทอดทิ้งต้องอยู่เพียงคนเดียว แสดงถึงการเป็นภาระหรือปัญหาของผู้สูงวัย แตกต่างจากเรื่องแต่ง (Fiction) ที่นำเสนอด้านบวกมากกว่าด้านลบ เช่น การท่องเที่ยว การใช้ชีวิตที่เป็นผู้ให้แก่ผู้อื่น เป็นผู้สูงวัยชนชั้นกลางที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกให้ใช้ชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ ถึงแม้ตัวละครผู้สูงวัย จะเผชิญกับความยากลำบากในตอนต้นเรื่อง แต่จบลงด้วยความสุข ด้วยความเข้าใจของสังคมที่ต้องดูแลผู้สูงวัย

2. คุณลักษณะของตัวละคร (Character)

ผู้สูงวัยจากข่าวหรือจากเรื่องจริง (Non-fiction)

ข่าวหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย มักจะนำเสนอในมุมมองด้านลบ เป็นเรื่องราวของผู้สูงวัยที่ตกทุกข์ได้ยาก ส่วนมากจะเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย เป็นชนชั้นล่างที่มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้น ถูกทอดทิ้ง นำสงสาร เผชิญชีวิตอย่างทุกข์ทรมาน เจ็บป่วยด้วยโรคร้าย การนำเสนอในประเด็นนี้เพื่อก่อให้เกิดความช่วยเหลือ อุดมการณ์หลักที่นำเสนอในข่าว ส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องความเจ็บป่วย ความยากจน การสูญเสีย การถูกทอดทิ้ง การพลัดพรากจากครอบครัวหรือญาติมิตร เป็นต้น

ผู้สูงวัยจากเรื่องแต่ง (Fiction)

เรื่องแต่งนำเสนอในรูปแบบคลิปปริติโอโซมา เป็นเรื่องราวของผู้สูงวัยที่นำเสนอในเชิงบวก เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลาง มีเพียง 2 เรื่องเท่านั้นที่เป็นชนชั้นล่าง เนื้อหาที่นำเสนอเป็นเรื่องสร้างแรงบันดาลใจให้คนในสังคมหันมาเอาใจใส่ดูแลผู้สูงวัยให้มากขึ้น

อุดมการณ์หลักที่นำเสนอถึงแม้ว่าจะมองว่าผู้สูงวัยคือผู้อ่อนแอ ต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่ แต่ก็ยังเป็นภาพด้านบวกมากกว่าด้านลบ โดยเฉพาะเรื่องราวของผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง แสดงให้เห็นว่าตนเองสามารถใช้ชีวิตได้อย่างไม่ต้องพึ่งพาใคร อีกทั้งยังช่วยเหลือผู้อื่นในสังคมได้อีกด้วย

3. ความขัดแย้ง (Conflict)

ความขัดแย้งคือจุดน่าสนใจที่ทำให้คนสนใจเรื่องราวของผู้สูงวัย โดยเฉพาะเรื่องจริง (Non-fiction) หรือข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัย ส่วนมากเป็นการนำเสนอภาพความขัดแย้งทางกายภาพ เป็นความขัดแย้งทางร่างกาย การที่ผู้สูงวัยต้องต่อสู้กับความเจ็บป่วยทางร่างกาย ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาทางด้านจิตใจตามมาด้วยความกังวลต่อการเป็นภาระของลูกหลาน ทำให้ผู้สูงวัยบางคนเลือกฆ่าตัวตายจากโรค เป็นต้น

ประเด็นเหล่านี้มักจะได้รับคำแนะนำในข่าว ไม่แตกต่างจากจากความขัดแย้งที่นำเสนอในเรื่องแต่ง (Fiction) ที่มุ่งเน้นการนำเสนอความขัดแย้งในเชิงกายภาพที่ผู้สูงอายุดูต้องรับมือ เช่น การเจ็บป่วยจากโรคอัลไซเมอร์ รวมถึงเรื่องความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ของผู้สูงวัยกับครอบครัว การไม่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม

4. ฉาก สถานที่ และเวลา (Setting)

เรื่องราวของผู้สูงวัยทั้งเรื่องจริงและเรื่องแต่งมักเกิดขึ้นที่บ้าน ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัว บ้านเป็นสถานที่สะดวกสบาย ปกป้องผู้สูงวัยจากอันตราย สภาพของบ้านที่นำเสนอในข่าวหรือเรื่องจริง ถ้าหากเป็นด้านลบ มักเป็นบ้านที่เสื่อมโทรม ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนสูงวัย อีกทั้งผู้สูงวัยอาศัยอยู่คนเดียว ไม่มีคนคอยดูแลช่วยเหลือ แต่ถ้าเป็นด้านบวก บ้านสำหรับผู้สูงวัยคือความเป็นครอบครัว ชุมชน อยู่กันอย่างอบอุ่น เรื่องราวการอยู่บ้านของผู้สูงวัยในเวลาเดียวกันก็แสดงถึงความอ่อนแอของผู้สูงวัยที่ไม่ได้ออกไปเผชิญกับโลกภายนอก และยังแสดงให้เห็นถึงการต้องพึ่งพาผู้อื่น

ส่วนเรื่องเวลาในเนื้อหาข่าวที่เกิดเหตุการณ์ขึ้นเกี่ยวกับผู้สูงวัยมีทั้งช่วงเวลากลางวัน และกลางคืน โดยเฉพาะเวลากลางคืน เป็นช่วงเวลาของผู้สูงวัยจะได้รับอันตรายจากภายนอกมากกว่ากลางวัน อย่างไรก็ตาม ฉากในพื้นที่สาธารณะคือโรงพยาบาล สถานที่ท่องเที่ยว ชุมชน กลางป่า ผู้สูงวัยที่พึ่งพาตัวเองได้ จะออกจากบ้านไปเผชิญโลกกว้างด้วยตนเองได้ เป็นการแสดงถึงความเข้มแข็งของผู้สูงวัย แต่พบค่อนข้างน้อย

5. โครงเรื่อง (Plot)

การนำเสนอเรื่องราวของผู้สูงวัยที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) เริ่มเรื่องด้วยความขัดแย้ง ปัญหาอุปสรรคที่ผู้สูงวัยต้องรับมือ ต่อสู้ฟันฝ่า อาจจะเป็นโรคภัยไข้เจ็บ การใช้ชีวิต การทำงาน จากเรื่องจริงมักจะจบเรื่องลงด้วยความสูญเสียมากกว่าความสุข ขณะที่เรื่องแต่ง (Fiction) เปิดเรื่องด้วยความขัดแย้ง การตั้งคำถามกับการเป็นผู้สูงวัย แต่พยายามนำเสนอด้านบวก ให้เห็นว่ายังมีความหวัง ผู้สูงวัยต้องเข้มแข็งในการใช้ชีวิต ไม่เป็นภาระของผู้อื่น และจบเรื่องด้วยความสุข มองเห็นความหวังในการใช้ชีวิต

6. มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View)

การนำเสนอเลือกเล่าในมุมมองของบุคคลที่สาม ทั้งเรื่องจริงและเรื่องแต่ง มีเพียงส่วนน้อยที่เล่าจากมุมมองของผู้สูงวัย มุมมองจากบุคคลที่สามมีทั้งมุมมองด้านลบ และมุมมองด้านบวกที่มีต่อผู้สูงวัย มุมมองด้านลบส่วนใหญ่จะมาจากเรื่องจริง ขณะที่มุมมองด้านบวกจะมาจากเรื่องแต่ง

7. แก่นเรื่อง (Theme)

เรื่องราวของผู้สูงวัยในเรื่องจริง บ่งบอกถึงแก่นเรื่องที่ยังคงมองว่าผู้สูงวัยคือปัญหาของสังคม เจ็บป่วยทั้งร่างกายและสภาพจิตใจ อย่างไรก็ตาม แก่นเรื่องในอีกมุมหนึ่งก็พยายามแสดงให้เห็นถึงการต่อสู้กับปัญหา และพยายามนำเสนอแนวคิดด้านบวกในการใช้ชีวิตของผู้สูงวัย

แก่นเรื่องจากเรื่องแต่ง สื่อสารถึงการเป็นผู้สูงวัยว่า ยังเป็นผู้ที่เข้มแข็ง สนุกกับการใช้ชีวิต พร้อมทั้งจะเผชิญโลกกว้างด้วยตนเอง และผู้สูงวัยคือผู้ที่ให้มาตลอดชีวิต อีกทั้งยังเป็นการบอกคนรุ่นลูกหลานว่า เราต้องพร้อมที่จะแสดงความกตัญญูด้วยการดูแลผู้สูงวัย เพราะผู้สูงวัยคือบุคคลสำคัญที่ให้อะไรแก่เรา แก่นเรื่องในลักษณะนี้เป็นแนวคิดส่วนใหญ่ที่นำเสนอผ่านคลิปปิโร

8. การสื่อสารอุดมการณ์เกี่ยวกับผู้สูงวัย (Ideology)

ผู้สูงวัยจากเรื่องจริง (Non-fiction) ที่นำเสนอในข่าว อุดมการณ์หลัก (Dominant ideology) ที่พบเป็นเรื่องของสภาพร่างกายที่เสื่อมโทรม ความเจ็บป่วยที่รุนแรง รวมไปถึงสภาพจิตใจที่อ่อนแอของผู้สูงวัย และความสัมพันธ์ต่อคนในครอบครัวหรือสังคมที่มองผู้สูงวัยว่าอาจก่อให้เกิดปัญหา อุดมการณ์รองหรืออุดมการณ์ทางเลือก (Alternative ideology) แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของการมองผู้สูงวัยว่าอ่อนแอ เป็นผู้สูงวัยที่ต้องได้รับการดูแลช่วยเหลือ ผู้สูงวัยคือบุคคลสำคัญ ส่วนอุดมการณ์ตรงกันข้าม (Oppositional/Counter-ideology) มองว่าผู้สูงวัยคือผู้ที่เข้มแข็ง และมีคุณค่าต่อสังคม ยังคงสามารถทำงาน เดินทางท่องเที่ยวได้

ผู้สูงวัยจากเรื่องแต่ง (Fiction) นำเสนอในคลิวิติโอโฆษณา อุดมการณ์หลัก (Dominant ideology) คือ เรื่องของความเข้มแข็งของผู้สูงวัย การใช้ชีวิตด้วยตนเอง การอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี การมีครอบครัวที่เข้าใจกัน ถึงแม้จะมีความขัดแย้งไม่เข้าใจกัน แต่เรื่องราวในโฆษณานำไปสู่หนทางแห่งการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงวัยให้มี คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เปลี่ยนแปลงภาพเดิมที่คนเคยจดจำได้เกี่ยวกับผู้สูงวัย อุดมการณ์ในด้านนี้ยังสื่อสารทางอ้อม ให้คนเห็นคุณค่าความสำคัญของผู้สูงวัยอีกด้วย

ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบโลกความเป็นจริง และโลกจินตนาการแล้ว ความแตกต่างของผู้สูงวัยในโลก สองใบดังที่กล่าวไป อุดมการณ์หลักในข่าวเรามาจะเลือกนำเสนอภาพความเจ็บป่วย ความสูญเสีย ความ เหวง ความโดดเดี่ยวของผู้สูงวัย และเป็นเรื่องราวของผู้สูงวัยที่เป็นชนชั้นล่าง ต้องต่อสู้ในการใช้ชีวิต อุดมการณ์จากข่าวจึงเลือกนำเสนอความจริงในด้านที่โหดร้าย แตกต่างจากในโลกจินตนาการที่เราเลือก นำเสนอในอีกด้านหนึ่ง เราสร้างภาพให้ผู้สูงวัยมีความเข้มแข็งมากกว่า เป็นเรื่องราวผู้สูงวัยจากชนชั้นกลาง ที่มีฐานะ มีลูกหลานหรือครอบครัวคอยดูแล เรื่องราวของผู้สูงวัยในเรื่องแต่งยังจบลงด้วยความสุขมากกว่า ความทุกข์อีกด้วย

ตารางที่ 4.8 : อุดมการณ์การเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงวัยในเรื่องจริงและเรื่องแต่ง

ลำดับ	เรื่องจริง (Non-fiction)	เรื่องแต่ง (Fiction)
1	เนื้อหาที่นำเสนอ เน้นด้านลบมากกว่าด้านบวก ได้แก่ ประเด็นด้านสุขภาพ การใช้ชีวิต และ ความสัมพันธ์ของผู้สูงวัยกับสังคม	เนื้อหาที่นำเสนอ เน้นด้านบวกมากกว่าด้านลบ ได้แก่ นำเสนอให้เห็นถึงความเข้มแข็งในการใช้ ชีวิตของผู้สูงวัย แม้ว่าจะต้องเผชิญกับอุปสรรค ต่าง ๆ ในชีวิต
2	คุณลักษณะของตัวละคร (Character) นำเสนอคุณลักษณะของกลุ่มผู้สูงวัยที่อ่อนแอ มากกว่าผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง เช่น ร่างกายทรุดโทรม เจ็บป่วยจากโรคภัย ถูกทอดทิ้ง แต่ นำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัยหญิงที่เข้มแข็งมากกว่า ผู้สูงวัยชาย คุณลักษณะด้านบวกคือมีสุขภาพ ร่างกาย จิตใจ ที่เข้มแข็งพร้อมต่อสู้กับอุปสรรค	คุณลักษณะของตัวละคร (Character) นำเสนอคุณลักษณะผู้สูงวัยที่เข้มแข็งมากกว่า อ่อนแอ ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงวัยหญิงมากกว่าชาย เป็นผู้สูงวัยที่เข้มแข็งทั้งสุขภาพกาย จิตใจ และ ความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นกลุ่มชนชั้นกลางที่มี ความพร้อมในการดูแลสุขภาพของตนเอง
3	ความขัดแย้ง (Conflict) ความขัดแย้งที่พบมากที่สุดคือความขัดแย้งทาง กายภาพ ได้แก่ ความเจ็บป่วยจากโรคต่าง ๆ ของผู้สูงวัย ซึ่งส่งผลต่อสภาพจิตใจของผู้สูงวัย ด้วยเช่นกัน รองลงมาคือความขัดแย้งทางด้าน สังคม และความสัมพันธ์ของผู้สูงวัยกับครอบครัว	ความขัดแย้ง (Conflict) ความขัดแย้งที่พบมากที่สุดคือความขัดแย้งทาง กายภาพ ได้แก่ ความเจ็บป่วยของผู้สูงวัย รองลงมาเป็นความขัดแย้งทางสังคม การอยู่ ร่วมกันของผู้สูงวัยกับบุคคลในครอบครัวหรือ บุคคลในสังคมที่เกี่ยวข้องด้วย ความไม่เข้าใจกัน ระหว่างคนต่างวัย

ลำดับ	เรื่องจริง (Non-fiction)	เรื่องแต่ง (Fiction)
4	ฉาก สถานที่ และเวลา (Setting) การเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงวัยเชื่อมโยงกับสถานที่ มักจะเป็นสถานที่ส่วนตัว ภายในบ้าน มากกว่า สถานที่สาธารณะ ส่วนพื้นที่สาธารณะ มีทั้ง โรงพยาบาล สถานที่ราชการ และสถานที่ท่องเที่ยว ส่วนใหญ่บ้านของผู้สูงวัยจะทรุดโทรม ขาดการดูแล หรืออยู่เพียงคนเดียว	ฉาก สถานที่ และเวลา (Setting) การนำเสนอภาพผู้สูงวัยปรากฏภาพในพื้นที่ส่วนตัวคือบ้านมากที่สุด นอกเหนือจากนั้นคือพื้นที่สาธารณะ ได้แก่ โรงพยาบาล บนเครื่องบิน ค่ายมวย บ้านพักคนชรา และในชุมชน และกลางป่า ผู้สูงวัยที่ปรากฏในฉาก และสถานที่ต่าง ๆ ส่วนใหญ่คือภาพที่เข้มแข็งมากกว่าอ่อนแอ มีลูกหลานคอยดูแล
5	โครงเรื่อง (Plot) เรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัย เริ่มต้นประเด็นปัญหา หรือความขัดแย้ง การดำเนินเรื่องในข่าวให้รายละเอียดเกี่ยวกับชีวิตของผู้สูงวัย ชี้ให้เห็นถึงความสุขและความทุกข์ที่เกิดขึ้น สุดท้ายจบเรื่องด้วยความทุกข์หรือการสูญเสียมากกว่าสุข	โครงเรื่อง (Plot) เปิดเรื่องด้วยความขัดแย้ง ปัญหา อุปสรรค ผู้สูงวัยต้องฝ่าฟันอุปสรรคนั้น และส่วนใหญ่จบเรื่องด้วยความสุข จากทั้งหมด 10 เรื่อง จบเรื่องด้วยความสุขทั้งหมด 9 เรื่อง มีเพียง 1 เรื่องที่จบลงด้วยความสูญเสีย
6	มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View) มุมมองของบุคคลที่ 3 ที่เล่าเรื่องผู้สูงวัย ส่วนใหญ่เป็นมุมมองด้านลบ นำเสนอเฉพาะข้อเท็จจริง โดยหลีกเลี่ยงการแสดงความคิดเห็น	มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View) ส่วนใหญ่เป็นมุมมองของบุคคลที่ 3 ที่เล่าเรื่องผู้สูงวัย มีเพียง 2 เรื่อง ที่นำเสนอด้วยมุมมองของบุคคลที่ 1 คือผู้สูงวัยเป็นผู้เล่าเรื่อง ส่วนใหญ่เป็นมุมมองด้านบวก
7	แก่นเรื่อง (Theme) แก่นเรื่องที่ข่าวนำเสนออธิบายได้ว่า การก้าวเข้าสู่วัยผู้สูงอายุคือช่วงเวลาแห่งความร่วงโรย แก่ชรา เจ็บป่วย มีแต่ความทุกข์	แก่นเรื่อง (Theme) แก่นเรื่องที่นำเสนอในคลิปลิขิตได้สื่อสารว่าการเป็นผู้สูงวัยต้องเข้มแข็ง ต้องดูแลตัวเอง ชีวิตต้องต่อสู้และต้องมีความหวังในการมีชีวิตอยู่ในขณะที่คนหนุ่มสาวก็ต้องดูแลผู้สูงวัย
8	การสื่อสารอุดมการณ์เกี่ยวกับผู้สูงวัย อุดมการณ์หลักคือ ความอ่อนแอของผู้สูงวัย เช่น การเจ็บป่วยจากโรคร้าย การสูญเสียอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นได้ง่าย อุดมการณ์รองที่เน้นความเข้มแข็งของผู้สูงวัย เช่น การมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณภาพ การทำงาน การเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงวัย การได้ช่วยเหลือผู้อื่น	การสื่อสารอุดมการณ์เกี่ยวกับผู้สูงวัย อุดมการณ์หลักที่สื่อสาร เป็นเรื่องของความเข้มแข็ง การประสบความสำเร็จในบั้นปลายชีวิต ทำให้เห็นว่าการเป็นผู้สูงวัยยังมีเรื่องดีงามในชีวิตอีกมากมาย ลูกหลาน ครอบครัวต้องและคนในสังคมต้องช่วยกันดูแล และให้ความเคารพแก่ผู้สูงวัย

บทที่ 5

การสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย จากมุมมองของผู้ส่งสาร (Sender) และผู้รับสาร (Receiver)

การทำความเข้าใจกระบวนการหล่อหลอมอุดมการณ์ (Ideology) หรือกรอบความคิดที่สังคมที่มีต่อกลุ่มผู้สูงวัย เป็นการศึกษาการสื่อสารอุดมการณ์จากมุมมองของผู้ส่งสารหรือผู้ผลิต (Sender or Creator) ทำหน้าที่ผลิตเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยให้คนวงกว้างได้รับรู้ เป็นกลุ่มที่ทำหน้าที่ให้ความหมายของการเป็นผู้สูงวัย (Decoding) และกลุ่มผู้รับสาร (Receiver) คือกลุ่มคนที่เปิดรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับผู้สูงวัยและถอดความหมายของการเป็นผู้สูงวัย (Encoding) รวมถึงมีประสบการณ์จริงที่ได้ใกล้ชิดกับผู้สูงวัยด้วยตนเอง รวมถึงกลุ่มผู้รับสารยังมีบทบาทในการบอกเล่าเรื่องราวของผู้สูงวัยผ่านสื่อโซเชียลมีเดียด้วยตนเอง

อุดมการณ์หรือกรอบความคิดที่คนในสังคมมีต่อผู้สูงวัย จึงมีความสำคัญและส่งผลต่อเรื่องราวหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่ได้รับการนำเสนอในสื่อ และการนำเสนอเนื้อหาของสื่อมวลชนยังเป็นการผลิตซ้ำกรอบความคิดที่คนในสังคมมีต่อผู้สูงวัย

การนำเสนอผลการวิจัยในส่วนนี้ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และนำข้อมูลมาวิเคราะห์อุดมการณ์หรือกรอบความคิดที่มีต่อผู้สูงวัย โดยมีการเก็บข้อมูลจากคนจำนวน 4 กลุ่ม ที่มีประสบการณ์ ได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อ หรือได้ใกล้ชิดผู้สูงวัย โดยแบ่งเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. **กลุ่มสื่อมวลชน** คือ ผู้ผลิต ผู้รับข้อมูลข่าวสาร และมีประสบการณ์ เกี่ยวกับผู้สูงวัย จำนวน 10 คน กลุ่มสื่อมวลชนมีหน้าที่ในการผลิตเนื้อหา
2. **กลุ่มวัยรุ่น** คือ กลุ่มนักเรียนหรือนักศึกษาที่รับข้อมูลข่าวสารทางสื่อต่าง ๆ อายุไม่เกิน 25 ปี และมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย จำนวน 10 คน
3. **กลุ่มวัยทำงาน** คือ กลุ่มตัวแทนมีบทบาทในสังคมเกี่ยวข้องในการดูแลผู้สูงวัยหรือตนเองกำลังเตรียมความพร้อมในการเป็นผู้สูงวัยในอนาคต อายุประมาณ 26 ปีไปจนถึง 59 ปี จำนวน 10 คน
4. **กลุ่มวัยสูงอายุ** คือ กลุ่มที่อยู่ในช่วงอายุประมาณ 60 ปี มีทั้งกลุ่มที่ยังทำงาน และกลุ่มที่ไม่ได้ทำงานแล้ว และเป็นผู้สูงวัยที่รับข้อมูลข่าวสารจากสื่ออย่างต่อเนื่อง จำนวน 10 คน

จากการเก็บข้อมูลของคนแต่ละกลุ่ม เพื่อนำมาวิเคราะห์จะอธิบายให้เห็นถึงอุดมการณ์ (Ideology) ที่มีต่อผู้สูงวัย รวมถึงประสบการณ์ในการใกล้ชิดกับผู้สูงวัยในโลกความเป็นจริง ทำให้เราสามารถวิเคราะห์อุดมการณ์เบื้องหลังของคนแต่ละกลุ่มได้

ทั้งนี้การนำเสนอผลการวิจัยของคนแต่ละกลุ่มจะไม่เปิดเผยตัวตนจริงของผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อการรักษาความเป็นส่วนตัวและคำนึงถึงหลักจริยธรรมการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคล ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการเรื่องการขออนุญาตด้านหลักจริยธรรมการวิจัยในบุคคลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

แนวทางการอธิบายการสื่อสารอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัยของกลุ่มผู้ส่งสารและผู้รับสาร จะใช้องค์ประกอบการเล่าเรื่องหรือแนวคิดการเล่าเรื่อง (Narrative) ช่วยในการอธิบาย และรวมไปถึงการใช้แนวคิดการเข้ารหัส (Encoding) และถอดรหัส (Decoding) ในการทำความเข้าใจเรื่องเล่าของผู้ส่งสารและผู้รับสาร

1. การวิเคราะห์อุดมการณ์การสื่อสารเรื่องเล่าของผู้สูงวัยจากกลุ่มสื่อมวลชน

กลุ่มสื่อมวลชนหรือกลุ่มผู้ผลิตสื่อ เป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอด บอกเล่าเรื่องราวของกลุ่มผู้สูงวัยในวงกว้างให้เป็นที่รับรู้ของคนในสังคม และยังคงเป็นกลุ่มผู้นำทางความคิดเห็น กำหนดวาระการนำเสนอข่าว อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันผู้รับข้อมูลข่าวสารก็มีส่วนสำคัญในการช่วยคัดเลือกประเด็นข่าวในการนำเสนอจากการแสดงความคิดเห็นทางสื่อออนไลน์ด้วยเช่นกัน

การศึกษาทำความเข้าใจความคิดเห็นของกลุ่มสื่อมวลชนที่มีต่อผู้สูงวัย ทำให้เราได้เห็นอุดมการณ์ (Ideology) กระบวนการทำงานและการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัย

1.1 ข้อมูลพื้นฐานและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้สูงวัยของกลุ่มสื่อมวลชน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มสื่อมวลชน จำนวน 10 คน แบ่งเป็น ชาย จำนวน 6 คน และหญิงจำนวน 5 คน กลุ่มตัวอย่างมีอายุตั้งแต่ 30 – 55 ปี เป็นกลุ่มสื่อมวลชนที่มีอายุงานประมาณ 5-10 ปี ตำแหน่งในองค์กรสื่อ ได้แก่ หัวหน้าโต๊ะข่าว หัวหน้าฝ่าย ผู้ช่วยบรรณาธิการ และบรรณาธิการข่าว เป็นกลุ่มที่ยังคงกระตือรือร้นในการใช้ชีวิตการทำงาน และเปิดรับข้อมูลข่าวสารจากสื่ออย่างสม่ำเสมอ

กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 10 คน มีประสบการณ์ใกล้ชิดกับกลุ่มผู้สูงวัยคือครอบครัว ญาติ และบุคคลใกล้ชิด มีทั้งกลุ่มที่ยังอาศัยอยู่บ้านเดียวกัน และกลุ่มที่เดินทางไปเยี่ยมผู้สูงวัยที่ใกล้ชิดอย่างสม่ำเสมอ การมีประสบการณ์ใกล้ชิดกับผู้สูงวัยทำให้หล่อหลอมอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัย รวมไปถึงมุมมองต่อตนเองในการวางแผนเมื่อตนเองจะก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุในอนาคต

ตารางที่ 5.1 : ข้อมูลของกลุ่มสื่อมวลชน

ลำดับ	เพศ	อายุ	ตำแหน่ง	เก็บข้อมูล
1	ชาย	42 ปี	หัวหน้าข่าวออนไลน์	23 ต.ค.2561
2	ชาย	28 ปี	ผู้สื่อข่าว	14 ม.ค.2562
3	ชาย	45 ปี	บรรณาธิการข่าว	16 ก.พ.2562
4	ชาย	42 ปี	ผู้สื่อข่าวอาวุโส	19 พ.ค.2562
5	ชาย	45 ปี	ผู้สื่อข่าวอาวุโส	18 พ.ค.2562
6	ชาย	42 ปี	บรรณาธิการข่าว	18 มี.ค.2562
7	หญิง	46 ปี	หัวหน้ากองบรรณาธิการข่าว	10 พ.ค.2562
8	หญิง	52 ปี	ผู้อำนวยการฝ่ายขาย	11 พ.ค.2562
9	หญิง	49 ปี	บรรณาธิการข่าว	19 พ.ค.2562
10	หญิง	47 ปี	ผู้สื่อข่าวอาวุโส	10 เม.ย.2562

กลุ่มสื่อมวลชนที่ให้สัมภาษณ์ เป็นกลุ่มที่อยู่ในวัยทำงาน และค่อนข้างมีอายุพอสมควร กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ มีเพียงหนึ่งคน que เริ่มเข้าสู่วัยทำงาน ช่วงอายุของสื่อมวลชนก็อาจจะมีผลต่อมุมมองการอธิบายเรื่องของผู้สูงวัย กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์อธิบายตนเองในมุมมองของคนวัยทำงาน

1.2 กระบวนการและอุดมการณ์การทำงานของสื่อมวลชน

การทำงานของสื่อมวลชนเกี่ยวข้องกับกระบวนการนำเสนอข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำเสนอเรื่องราวของผู้สุงวัย เป็นกระบวนการเข้ารหัส (Encoding) คือกระบวนการติดตั้งความหมาย และกระบวนการถอดรหัส (Decoding) อยู่ตลอดเวลา เพราะสื่อมวลชนต้องค้นหา เปิดรับ และคัดเลือกข้อมูลในการนำเสนอ สื่อสารด้วยสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น ภาษาเขียน ภาพนิ่ง หรือภาพเคลื่อนไหว

สื่อมวลชนคือผู้ถ่ายทอดหรือเล่าเรื่องราวของผู้สุงวัยจึงเป็นกระบวนการประกอบสร้างอุดมการณ์หรือกรอบความคิดที่สะท้อนให้เห็นว่าสังคมมีความคิดอย่างไรต่อผู้สุงวัย

การสัมภาษณ์เจาะลึกครั้งนี้ เป็นกระบวนการที่พยายามทำความเข้าใจอุดมการณ์ของสื่อมวลชน กระบวนการผลิตข่าวคือกระบวนการประกอบสร้างอุดมการณ์ เพราะเป็นการสื่อสารความหมาย มุมมองที่สื่อมวลชนมีต่อการนำเสนอข่าวของผู้สุงวัย

จากการสัมภาษณ์กระบวนการทำงานของสื่อมวลชนพบว่า การนำเสนอข่าว เริ่มต้นตั้งแต่การเลือกประเด็นที่สนใจ การเก็บข้อมูล เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกต การค้นคว้าศึกษา กระบวนการผลิต และสุดท้ายคือการนำเสนอข่าว รวมถึงติดตามความคิดเห็นของผู้รับสารที่มีต่อการนำเสนอข่าว ซึ่งสังเกตได้จากการเผยแพร่ข่าวผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ที่เข้ามามีบทบาทมากขึ้น

การคัดเลือกประเด็นข่าว

“เมื่อเราได้ข้อมูลที่ที่น่าสนใจ เราต้องเช็คข้อมูลก่อน ถ้ายังไม่แน่ใจ เราไม่สามารถนำเสนอข่าวได้ ต้องตรวจสอบข้อมูล โดยการให้นักข่าวลงพื้นที่ตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติมด้วย เพื่อป้องกันความเสียหาย ถ้าข้อมูลที่เรานำเสนอไปไม่เป็นความจริง ตรวจสอบแล้วจึงนำเสนอเป็นข่าวได้”

(หัวหน้าข่าวออนไลน์ อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์ 22 ต.ค.2561)

“งานที่ทำอยู่ของประจำกองบรรณาธิการ เราเป็นบรรณาธิการ ไม่ได้ลงไปทำข่าวเอง จะมีนักข่าวจากทั่วประเทศทำข่าว นักข่าวจะส่งประเด็นและภาพมาจากพื้นที่มายังส่วนกลาง กองบรรณาธิการจะคัดเลือกประเด็นข่าวที่น่าสนใจมานำเสนอ ประเด็นที่มีการพูดคุยในกองบรรณาธิการทุกคนลงความเห็นที่น่าสนใจ ก็จะเข้าสู่กระบวนการผลิต เขียนข่าว”

(บรรณาธิการข่าว อายุ 49 ปี, สัมภาษณ์ 19 พ.ค.2562)

“การทำงานสื่อทำให้เราต้องติดตามข้อมูลข่าวสารอยู่เป็นประจำ ที่ผ่านมาข่าวที่ทำคือด้านการเมือง ด้านสังคม เป็นข่าวหลักที่ดูแลอยู่ เป็นงานข่าวออนไลน์ทั้งหมด ข่าวการเมืองและสังคม เป็นข่าวที่มีผลกระทบต่อคนในวงกว้าง เป็นสิ่งที่เราชอบเรียนรู้อยู่แล้ว”

(ผู้สื่อข่าวอาวุโส อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์ 18 มี.ค.2562)

ดังนั้นสื่อมวลชนนอกจากจะทำหน้าที่ให้ข้อมูล รายงานข้อเท็จจริงแล้ว สื่อมวลชนยังทำหน้าที่คัดเลือกว่าประเด็นใดควรที่จะนำเสนอหรือไม่นำเสนอ โดยเฉพาะการคัดเลือกว่าประเด็นใดมีผลกระทบต่อสังคม ประเด็นใดคนกำลังติดตามให้ความสำคัญ โดยระยะหลังมีการทำข่าวผู้สุงวัยมากขึ้น โดยเฉพาะข่าวจากภูมิภาค

“กระบวนการทำข่าวที่ทำอยู่ คนที่เป็นบรรณาธิการจะมีหน้าที่ในการคัดเลือกข่าวไปนำเสนอในรายการ เราจะคอยไล่เรียงเช็คดูข่าวต่าง ๆ ที่ส่งเข้ามา การเลือกก็ต้องเป็นข่าวที่มีความสำคัญ น่าสนใจ ทั้งในเชิงคุณภาพ และเป็นข่าวที่สังคมต้องการรับรู้ด้วย เราทำหน้าที่คัดเลือกข่าวพวกนี้เข้ามาเพื่อมานำเสนอผ่านทางรายการ ข่าวผู้สูงอายุ จากประสบการณ์ที่ทำข่าวมา จะเห็นว่า ถ้าสังเกตข่าวที่ส่งมาจากต่างจังหวัดจะเป็นข่าวผู้สูงอายุ และมีการไปทำข่าวผู้สูงอายุมากขึ้นกว่าเมื่อก่อน”

(บรรณาธิการข่าว อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์ 18 มี.ค.2562)

ข่าวผู้สูงอายุเป็นอีกหนึ่งประเด็นข่าวที่มีการทำข่าวผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะข่าวจากภูมิภาคที่ส่งข่าวเข้ามาในส่วนกลาง อาจจะเป็นเพราะในบริบทของสังคมชนบท สังเกตเห็นความเป็นผู้สูงอายุได้ชัดเจนกว่าสังคมเมือง อีกทั้งคนหนุ่มสาวส่วนใหญ่ก็เลือกที่จะเดินทางเข้ามาทำงานในเมืองมากกว่า

นอกจากคัดเลือกประเด็นแล้ว กระบวนการเก็บข้อมูลก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน การทำข่าวต้องเก็บข้อมูลหลากหลายรูปแบบ รวมถึงเข้าถึงข้อมูลในพื้นที่ให้มากขึ้นด้วย

การเก็บข้อมูล

“ส่วนใหญ่เมื่อมีเหตุ เราจะออกไปยังที่เกิดเหตุ รวบรวมข้อมูลที่ได้ ตรวจสอบว่ามีข้อมูลใดต้องการเพิ่มเติมหรือไม่ ถ้าเป็นข่าวรายวันต้องรีบหาข้อมูลเพิ่มเติม และส่งข่าวเข้าไปให้บรรณาธิการคัดเลือก แล้วจึงเผยแพร่ ตีพิมพ์หรือส่งออนไลน์ ถ้าเป็นสื่อบริการก็จะมีเวลามากกว่านั้นในการหาข้อมูล หาแหล่งข่าว ที่มากกว่าข่าวรายวันทั่วไป เช่น สัมภาษณ์นักวิชาการเพิ่มเติม หรือคนที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้น ๆ จากนั้นก็เข้ากระบวนการตรวจ คัดเลือกด้วยบรรณาธิการ แล้วจึงเผยแพร่สู่สาธารณะ”

(ผู้สื่อข่าวอาวุโส อายุ 45 ปี, สัมภาษณ์ 20 ส.ค.2561)

การทำงานข่าวจึงเป็นไปด้วยความรวดเร็วฉับไว ที่ต้องนำเสนออย่างทันท่วงที แต่มีข่าวหรือเรื่องราวที่ต้องใช้การเจาะลึก มีระยะเวลาในการรวบรวมข้อมูล ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการอยู่กับข้อมูลอย่างต่อเนื่องทำให้ผู้สื่อข่าวมีความรู้ความเข้าใจในการรายงานประเด็นปัญหา และหล่อหลอมมุมมองหรืออุดมการณ์ในการนำเสนอเรื่องนั้น ๆ

“จากที่เราเลือกประเด็นเป็นกรอบได้แล้ว ให้นักข่าวตามประเด็นนั้น ๆ ต้องเป็นประเด็นที่มีผลกระทบต่อสังคม นักข่าวจะคอยตามความคืบหน้า พอได้ข้อมูล เรียบเรียง นักข่าวจะส่งข่าวเข้ามาที่กองบรรณาธิการ หลังจากนั้น เราจะกระจายข่าวไปในแต่ละสื่อที่เรา มีอยู่ เช่น เรามีช่องทาง Online มีช่องทาง Print หรือสิ่งพิมพ์ มีทีวี วิทยุ ถ้าเป็นทีวี เราต้องมีนักข่าว มีคนรายงาน มีทีมช่างภาพอยู่ด้วย เดี่ยวนี้ต้องบอกว่ามีความรวดเร็วมาก และข่าวก็มีความสลับซับซ้อนมากกว่าแต่ก่อน”

(ผู้สื่อข่าวอาวุโส อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์ 18 มี.ค.2562)

การทำข่าวเกี่ยวกับผู้สูงอายุอาจจะไม่ได้เป็นประเด็นหลักที่สื่อมวลชนให้ความสนใจ ไม่ได้มีการกำหนดประเด็นไว้ตั้งแต่ต้น แต่เป็นเพราะมีเหตุการณ์เกิดขึ้น หรือเป็นเพราะความสนใจของผู้คนในช่วงเวลานั้น ซึ่งสามารถตรวจสอบกระแสความสนใจของผู้คนในสังคมได้ทางสื่อออนไลน์ ทำให้ผู้สื่อข่าวติดตามประเด็นผู้สูงอายุนำเสนอเพิ่มเติมและอาจนำเสนอลงลึกในรายละเอียด

“การทำข่าวสักข่าวหนึ่ง เราต้องดูกระแสด้วย ถ้านอกเหนือจากข่าวเหตุการณ์ที่เราติดตามอยู่ ก็จะมีข่าวอื่น ๆ ที่เราอยากเล่นประเด็นนั้น เราก็จะเช็คความสนใจของคนจากเฟซบุ๊ก จากทางออนไลน์ แฟนเพจต่าง ๆ ก็เป็นแหล่งข้อมูลที่เราจะได้เห็นการแชร์เรื่องราว เช่น มีข่าวผู้สูงอายุไปฝึกอาชีพ ถ้าน่าสนใจว่าจะเกาะติดประเด็นนี้ เราก็ติดต่อไปยังแหล่งข่าว ถ้าตามประเด็นจากการแชร์ เราก็สอบถามไปที่คนแชร์หรือคนโพสต์ว่าเขาได้ข้อมูลมาอย่างไร เช็คความถูกต้อง เมื่อเรารู้ที่ไปที่มา เราก็จะลงพื้นที่ไปเก็บข้อมูลจากแหล่งที่มา”

(บรรณาธิการข่าว อายุ 46 ปี, สัมภาษณ์ 10 พ.ค.2562)

จะเห็นได้ว่าการคัดเลือกประเด็นมีความสำคัญมากในการทำงานสื่อมวลชน อย่างไรก็ตามการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยเมื่อเทียบกับประเด็นข่าวอื่น ๆ อาจจะมีปริมาณไม่มากนัก จากการสัมภาษณ์กลุ่มสื่อมวลชนทั้ง 10 คน กระบวนการทำงานข่าวมีความใกล้เคียงกัน คือ การเลือกประเด็น เก็บข้อมูล และนำเสนอ การคัดเลือกประเด็นมานำเสนอจะต้องดูเหตุการณ์และสถานการณ์ในช่วงนั้นประกอบกันด้วย

แหล่งข่าวหรือผู้ให้ข้อมูลที่เป็นกลุ่มผู้สูงวัย

กลุ่มสื่อมวลชนได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า แหล่งข่าวที่เกี่ยวข้องมีแหล่งข่าวผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน แหล่งข่าวคือผู้ที่ให้ข้อมูลในประเด็นที่น่าเสนอได้ แหล่งข่าวผู้สูงวัยคือกลุ่มผู้สูงวัยที่ยังมีความสามารถ กระฉับกระเฉง ทำงานได้ สามารถสื่อสารให้ข้อมูลต่าง ๆ ได้ดี และเป็นผู้สูงอายุที่รอบรู้ มีความรู้ หรือเป็นปราชญ์ของชุมชน

“เราทำข่าวด้านทางเกษตร คนที่แจ้งข้อมูลมาจะเป็นเกษตรกร และส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรกรที่เป็นผู้สูงอายุ คืออายุตั้งแต่ 70 - 80 ปีขึ้นไป งานด้านเกษตรเป็นงานที่ทำสืบทอดกัน เป็นกิจการของครอบครัว ทำให้ผู้สูงอายุจะเป็นแกนหลักในการทำงานด้านนี้”

(ผู้สื่อข่าวอาวุโส อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์ 20 ต.ค.2561)

“แหล่งข่าวที่เป็นผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้านที่จังหวัดเชียงราย เชี่ยวชาญเรื่องแม่น้ำโขง ก็เป็นผู้สูงอายุ ถึงแม้ลักษณะภายนอกจะดูแก่กว่าอายุจริง แต่สามารถเป็นผู้นำได้ เป็นผู้นำทางความคิดของชาวบ้านในชุมชน เป็นคนที่ให้ความรู้ชาวบ้าน ถ้าเป็นคนสูงวัยลักษณะนี้ แล้วมีความสามารถทำได้ เป็นสิ่งที่ดี”

(ผู้สื่อข่าวอาวุโส อายุ 45 ปี, สัมภาษณ์ 20 ส.ค.2561)

“แหล่งข่าวที่เป็นผู้สูงอายุจะให้ข้อมูลได้ลึกซึ้ง มีประสบการณ์การทำงานมากมาย มีความรู้ มีบทบาทสำคัญในองค์กรที่ตนเองสังกัดอยู่ มีวิสัยทัศน์ที่ดี ถึงแม้จะอายุมากก็ยังคงทำงานเป็นคนสูงวัยที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการให้ความรู้แก่ผู้อื่น บางคนอาจจะคิดว่าคนแก่ต้องหลงลืมแล้ว แต่จริง ๆ คนสูงวัยเป็นผู้ที่รู้จักอดีต รู้จักการหมุนของกงล้อประวัติศาสตร์ แหล่งข่าวผู้สูงวัยจะให้ข้อมูลการทำข่าวทั้งในสภาพการณ์ปัจจุบัน และจิ๊กซอว์ในอดีตที่มาเชื่อมต่อกับปัจจุบัน เราเรียนรู้อดีตจากผู้สูงอายุ เพื่อพัฒนาและทำปัจจุบันให้ดีขึ้น”

(ผู้สื่อข่าวอาวุโส อายุ 47 ปี, สัมภาษณ์ 10 เม.ย.2562)

ผู้สูงวัยจึงมีบทบาทของการเป็นแหล่งข่าว โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงวัยที่ยังเข้มแข็ง หรือเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ผู้สูงวัยในกรอบความคิดของผู้สื่อข่าวในมุมมองของการทำงานจึงต้องเป็นผู้สูงวัยที่กระตือรือร้นในการใช้ชีวิต มีความรอบรู้ และใช้ชีวิตอย่างพึงพาตนเอง

บทบาทของผู้สูงวัยในการเป็นแหล่งข่าวจึงแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงวัยคือบุคคลสำคัญของสังคม ไม่ว่าจะเป็นความสามารถหรืออ่อนแอก็ตาม การที่ผู้สูงวัยเกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตเนื้อหาในการนำเสนอ เป็นการให้พื้นที่กับการสื่อสารความเป็นผู้สูงวัยให้สังคมได้รับรู้ ถึงแม้ว่าประเด็นข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยในด้านบวกยังมีน้อยอยู่เมื่อเทียบกับประเด็นข่าวในด้านลบ

การทำงานของสื่อมวลชนจึงสื่อสารให้เห็นถึงอุดมการณ์ (Ideology) ว่ามีการคัดเลือกประเด็น มีการเก็บข้อมูล นำมาเรียบเรียงนำเสนอเป็นข่าวที่ต้องคำนึงถึงความเป็นจริง ความถูกต้อง น่าสนใจ น่าติดตาม เป็นการให้ข้อมูล ความรู้ และให้ประโยชน์กับผู้รับสาร รวมถึงดึงดูดผู้อ่านหรือผู้ชม การทำงานของสื่อมวลชนจึงยังรากลึกในสังคมมายาวนาน สื่อมวลชนมีบทบาทในการหล่อหลอมอุดมการณ์ของสังคมจนเรื่องนั้นอาจจะกลายเป็นเรื่องธรรมดาหรือเป็นวิธีคิดที่คนในสังคมคุ้นเคย

1.3 อุดมการณ์การนำเสนอข่าวผู้สูงวัยของสื่อมวลชน

กลุ่มสื่อมวลชน เป็นกลุ่มที่ใกล้ชิดและเป็นกลุ่มที่ติดตามข้อมูลข่าวสารอยู่ตลอดเวลา มีความกระตือรือร้นในการรับข้อมูลข่าวสาร ติดตามประเด็นทางสังคมมาเสนอ มีความกระตือรือร้นในการบอกเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้น รวมถึงยังเป็นกลุ่มที่ใช้ความคิด การวิเคราะห์ และใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งต่อประเด็นปัญหาที่นำเสนอ

การที่จะเข้าใจกระบวนการและอุดมการณ์การผลิตเนื้อหาของสื่อมวลชน จึงต้องใช้การพูดคุยหรือสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) ถึงความคิด ความสนใจ และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย ซึ่งพบว่า กระบวนการสื่อสารอุดมการณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่สื่อมวลชนไทยนำเสนอแบ่งเป็นอุดมการณ์หลัก อุดมการณ์ทางเลือก และอุดมการณ์ตรงกันข้าม รวมถึงแสดงให้เห็นถึงกลไกการทำงานของอุดมการณ์ที่มีการแบ่งแยกขั้วของความสัมพันธ์

อุดมการณ์หลัก (Dominant ideology)

จากการสัมภาษณ์กลุ่มสื่อมวลชนส่วนใหญ่ได้อธิบายและวิเคราะห์ว่า ข่าวผู้สูงวัยที่นำเสนอ ยังคงเป็นข่าวด้านลบมากกว่าด้านบวก การนำเสนอมุมที่อ่อนแอของผู้สูงวัยในข่าว จึงยังคงเป็นอุดมการณ์

หลัก (Dominant ideology) หรือกรอบความคิดของคนในสังคมที่ยังคงมองว่าผู้สูงวัยต้องเป็นผู้พึ่งพาผู้อื่น อยู่เสมอ เสียเปรียบ ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง ถูกทอดทิ้ง เจ็บป่วยและไร้ญาติ ประเด็นเหล่านี้ได้รับการกล่าวถึงในกลุ่มของสื่อมวลชน รวมถึงเป็นประเด็นหลักที่สื่อมวลชนเลือกนำเสนออีกด้วย

คุณลักษณะของผู้สูงวัยจากมุมมองของสื่อมวลชน

กลุ่มสื่อมวลชน 9 ใน 10 คน ตอบว่า คุณลักษณะของผู้สูงอายุในข่าวมีคุณลักษณะด้านลบมากกว่า ด้านบวก เช่น ผู้สูงวัยเป็นเหยื่อของความรุนแรง โดนทำร้าย ถูกข่มขืน หลอกหลวง ขณะที่ภาพด้านบวกในข่าว มีค่อนข้างน้อย เช่น ผู้สูงอายุประกอบอาชีพที่น่าสนใจ ทำธุรกิจ เป็นผู้มีความรู้ เป็นปราชญ์ชาวบ้าน สามารถทำธุรกิจ เดินทางท่องเที่ยวได้ ยังมีให้เห็นในข่าวค่อนข้างน้อย

ผู้สูงวัยคือเหยื่อของความรุนแรง

“ข่าวที่ทำล่าสุดคือเรื่องการข่มขืน บางรายก็เป็นเรื่องของฆาตรกรต่อเนื่อง มีผู้เสียหายมากกว่าสองสามคนขึ้นไป ซึ่งอยู่ในพื้นที่เดียวกันก็มี มีคดีหนึ่งเกิดขึ้นที่สมุทรสงคราม คนร้ายยังจับไม่ได้ มีผู้เสียหายที่ตกเป็นเหยื่อเกือบสิบคน เป็นเหยื่อที่เป็นคนสูงอายุ อายุมากกว่า 70 ปีขึ้นไป ตอนนี้อยู่จับไม่ได้สิบไม่ได้ว่าคนร้ายเป็นใครด้วยซ้ำ หมายจับยังไม่ออก คดียังไม่สืบหน้า ทุกวันข่าวที่เจอส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุที่โดนหลอกหลวง โกงด้วยวิธีการต่าง ๆ นา ๆ ส่วนใหญ่จะเกิดกับผู้สูงอายุหลังวัยเกษียณ ที่ได้เงินจากการเกษียณมา แล้วโดนหลอกให้ร่วมลงทุน”

(ผู้สื่อข่าวอาวุโส อายุ 45 ปี, สัมภาษณ์ 20 ส.ค.2561)

“ข่าวผู้สูงอายุมีทั้งบวกและลบ บางสื่อก็นำเสนอในแง่ดี แต่ข่าวด้านลบทุกวันนี้ที่เห็นคือเรื่องอาชญากรรม มีการทำร้ายผู้สูงอายุ เช่น ข่มขืนผู้สูงอายุ บางที่เราเองมองว่าข่าวแบบนี้ไม่น่าไปนำเสนอมากนัก เพราะเป็นข่าวสะเทือนใจ ทำให้เราตั้งคำถามว่า สังคมเราเป็นแบบนี้ไปแล้วหรือ”

(บรรณาธิการข่าว อายุ 46 ปี, สัมภาษณ์ 19 ต.ค.2561)

“ล่าสุดได้ยินข่าวผู้สูงอายุ สงสารมากเลยคนแก่ คนข้างบ้านที่คุ้นเคยกันแท้ ๆ มาขึ้นใจ แล้วนำข้าวหามาเห็นอีก อีกข่าวหนึ่งที่ได้ยินคือลงผู้สูงวัยไปฆ่า เป็นการข่มขืนแล้วฆ่า เป็นสิ่งที่แย่มาก ผู้สูงวัยที่เป็นข่าวร้าย แต่ละคนมีอายุไม่ต่ำกว่า 80 ปี บางคน 97 ปี ส่วนใหญ่ข่าวไม่ค่อยมีด้านบวก หรือเป็นเพราะเราอาจจะเสพยาไปทางด้านลบ แต่ข่าวผู้สูงอายุไปออกกำลังกาย รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมก็มี ที่สะดุดตาจะเป็นข่าวด้านลบ เช่น ถูกหลอกให้โอนเงิน ถูกทำร้าย”

(ผู้อำนวยการฝ่ายข่าว อายุ 52 ปี, สัมภาษณ์ 11 พ.ค.62)

ผู้สูงวัยถูกทอดทิ้ง

“ข่าวเกี่ยวกับผู้สูงอายุเป็นข่าวที่ได้ยินบ่อยเลย จะบอกว่าในยุคหรือในเจนเนอเรชั่นที่เราอยู่ตอนนี้ ข่าวผู้สูงอายุจะมีค่อนข้างมาก เช่น ข่าวผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง หรือไม่คอยให้ความใส่ใจกับ

ผู้สูงอายุ ลูกหลานไม่ดูแลผู้สูงอายุ และจะต้องมีหน่วยงานที่เข้าไปดูแลผู้สูงอายุ หากผู้สูงอายุเป็น
 ชาว โดยเฉพาะชาวด้านลบ ก็จะมีหน่วยงานรัฐเข้าไปตรวจสอบ ดูแลในช่วงที่เป็นชาว”

(ผู้สื่อข่าวอาวุโส อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์ 20 ต.ค.2561)

ผู้สูงวัยเจ็บป่วยและไร้ญาติ

“ชาวที่ได้ยินส่วนใหญ่คือเรื่องที่สะท้อนใจคือผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ต้องสู้ชีวิต ชีวิตแร้นแค้น
 เจ็บป่วย ญาติไม่ดูแลต้องเป็นภาระของสังคม”

(บรรณาธิการข่าว อายุ 49 ปี, สัมภาษณ์ 19 พ.ค.2562)

สื่อมวลชนมองว่าผู้สูงวัยยังคงอ่อนแอ พึ่งพาผู้อื่น เป็นภาระของสังคม เป็นกรอบความคิดหลักที่
 ได้รับการบอกเล่าผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ จนกลายเป็นความคุ้นชิน เพราะฉะนั้นข้อด้านหนึ่งของภาพผู้
 สูงวัยในสื่อมวลชนจึงเป็นภาพที่สลดโศก โหดร้าย และแบ่งแยกผู้สูงวัยออกจากคนกลุ่มใหญ่ในสังคม ผลัก
 ออกไปอยู่ชายขอบ ให้เห็นแต่ความไร้ค่า น่าสงสาร เป็นชีวิตที่เผชิญกับความเจ็บป่วย ซึ่งเป็นการผลิตซ้ำภาพ
 ด้านลบให้กับผู้สูงวัย โดยเฉพาะในโลกของสังคมทุนนิยมที่ให้ความสำคัญกับการผลิต ผู้สูงวัยจึงไร้ประโยชน์

อุดมการณ์ทางเลือก (Alternative ideology)

การนำเสนอข่าวด้านลบของผู้สูงวัยที่เราัมจะคุ้นชินกัน สื่อมวลชนบางส่วนให้เหตุผลว่า เป็นการ
 นำเสนอเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกแก่สังคม ต้องการให้เกิดความช่วยเหลือผู้สูงวัยที่ประสบ
 ปัญหา กรอบความคิดที่ประนีประนอมกับอุดมการณ์หลักในลักษณะนี้ทำให้สื่อมวลชนต้องใคร่ครวญในการ
 นำเสนอข่าวเชิงลบของผู้สูงวัยมากยิ่งขึ้น

“การนำเสนอข่าวทำให้เรารู้ว่า เราต้องใส่ใจผู้สูงอายุและคนรอบข้างมากขึ้น เช่น การขึ้น
 รถง่าย ๆ เลย เราต้องให้คนที่อ่อนแอกว่าเราได้ขึ้นก่อน โดยเฉพาะผู้สูงอายุ คนชราภาพ มันยังมี
 ด้านที่สะท้อนกลับมาว่า สังคมสมัยนี้ค่อนข้างที่จะละเลยผู้ใหญ่ ถ้ามีข่าวออกมาจะทำให้คนได้
 กลับไปดูแลครอบครัวตัวเองมากขึ้น การเข้าห้องน้ำของผู้สูงอายุก็มีโอกาสลื่นล้มมากกว่าคนหนุ่ม
 สาว”

(ผู้สื่อข่าว อายุ 30 ปี, สัมภาษณ์ 14 ม.ค.2562)

สื่อมวลชนตั้งคำถามกับการนำเสนอข่าวด้านลบของตนเองเช่นเดียวกัน รวมถึงมีแนวทางที่
 ประนีประนอมในการนำเสนอข่าวมากขึ้น ไม่ให้เป็นการตอกย้ำภาพความรุนแรงที่มีต่อผู้สูงวัย

“ชาวด้านลบทุกวันนี้ที่เห็นคือเรื่องอาชญากรรม มีการทำร้ายผู้สูงอายุ เช่น ข่มขืนผู้สูงอายุ บาง
 ที่เราเองมองว่าข่าวแบบนี้ไม่น่าไปนำเสนอมากนัก เพราะเป็นข่าวสะท้อนใจ ทำให้เรที่ตั้งคำถามว่า สังคม
 เราเป็นแบบนี้ไปแล้วหรือ การนำเสนอข่าวบางทีมันสร้างการตอกย้ำให้กับคนใกล้ชิด ครอบครัว

เหตุการณ์ผ่านไปแล้ว พอได้รับการพูดถึงอีกสร้างความรู้สึกสะเทือนใจ กระทบกระเทือนต่อจิตใจของญาติ บางทีเขาอาจจะอยากให้เหตุการณ์นี้มันผ่านไปเถอะ ไม่อยากรับรู้อีก ชาวตำบลบที่เรามองว่าส่งผลกระทบต่อจิตใจ ถ้านำเสนอคือนำเสนอแค่ให้รู้ แต่ไม่ลงรายละเอียด”

(หัวหน้ากองบรรณาธิการข่าว อายุ 46 ปี, สัมภาษณ์ 10 พ.ค.2562)

การนำเสนอข่าวตำบลบค่อนข้างมากกว่าข่าวตำบลบวของผู้สูงวัย ทำให้มีสื่อมวลชนบางส่วนมองว่าไม่ควรนำเสนอมากนัก เพราะเป็นข่าวที่อาจจะส่งผลกระทบต่อสังคม หรืออาจจะทำให้เราเห็นภาพตำบลบของผู้สูงวัยมากเกินไป แต่ในอีกด้านหนึ่งมองว่าการนำเสนอข่าวตำบลบ เป็นการนำเสนอเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ต้องการให้เกิดความช่วยเหลือผู้สูงวัย

อุดมการณ์แบบตรงข้ามหรือต่อต้าน (Oppositional /Counter-ideology)

ขณะที่ชาวตำบลบวกลุ่มสื่อมวลชนก็มองว่า มีการนำเสนอมากขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่ทางสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) เป็นข่าวจากสำนักข่าวหรือข่าวที่เกิดจากการส่งต่อกันหรือการแชร์กันผ่านทางออนไลน์ ซึ่งข่าวตำบลบวเกี่ยวกับผู้สูงวัย ทำให้เราเห็นลักษณะของผู้สูงวัยในมุมมองที่แตกต่างจากอุดมการณ์หลัก เรียกได้ว่าเป็นอุดมการณ์รองและเป็นอุดมการณ์ต่อต้านที่กำลังเข้ามามีบทบาทในพื้นที่สื่อ โดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ที่ผลิตเนื้อหาหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยในเชิงสร้างสรรค์

คุณลักษณะของผู้สูงวัยในตำบลบวจึงเป็นคุณลักษณะที่เข้มแข็ง เช่น การใช้ชีวิตเพียงคนเดียวและดูแลตนเองได้ของผู้สูงวัย ไม่จำเป็นต้องมีลูกหลานหรือครอบครัว ยังคงทำงานได้ มีความรู้ มีความสามารถในการเรียน การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนและสังคม รวมถึงการดูแลสุขภาพของตนเองให้มีอายุยืนยาว อยู่ได้อย่างมีความสุขด้วยความพอเพียง

ผู้สูงวัยคือบุคคลที่ดูแลตัวเองได้

“ชาวที่จำได้จนทุกวันนี้ ชาวของปู่เ็นเป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเรือ เป็นคนที่สมถะ ใช้ชีวิตเรียบง่าย สื่อนำเสนอเรื่องราวของปู่เ็นค่อนข้างมาก เป็นผู้สูงวัยที่ได้รับการกล่าวขานถึงในแงุ่มที่สามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง ไม่เป็นภาระใคร”

(หัวหน้าข่าวออนไลน์ อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์ 22 ต.ค.2561)

ผู้สูงวัยมีความรู้ มีความสามารถ เป็นปราชญ์ชาวบ้าน

“ชาวตำบลบวที่เห็นจะเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุยืนยาว รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ สุขภาพแข็งแรง อยู่ได้เป็นร้อยปี อีกด้านที่เห็นคือผู้สูงอายุที่มีทักษะ มีความรู้ มีความสามารถ เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ถ่ายทอดเรื่องดี ๆ ให้กับคนรุ่นหลังได้ บางทีคนในสังคมเรา รู้สึกว่าจะเสียดายแต่ชาวตำบลบ ถูกจริตสังคม ชาวดี ๆ ไม่ค่อยได้รับการนำเสนอ”

(บรรณาธิการข่าว อายุ 49 ปี, สัมภาษณ์ 19 พ.ค.2562)

ผู้สูงวัยทำกิจกรรมและฝึกอาชีพ

“ชาวตำบลบวกเกี่ยวกับผู้สูงอายุก็นำเสนอไม่มากพอ ผู้สูงอายุในชุมชนที่เราอยู่ เขามีกิจกรรมกันเยอะมาก ผู้สูงอายุเข้าโรงเรียน ฝึกอาชีพ ผู้สูงอายุที่เข้าโรงเรียนได้ทำกิจกรรม มีการเต้นบาสโลบ ออกกำลังกาย เรามองว่ากิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่ดี อย่างน้อยผู้สูงอายุก็ไม่ถูกทอดทิ้ง ดีกว่าปล่อยให้ผู้สูงอายุอยู่บ้าน”

(บรรณาธิการข่าว อายุ 46 ปี, สัมภาษณ์ 10 พ.ค.2562)

ผู้สูงวัยมีอายุยืนยาว

“ชาวตำบลบวกที่เห็นจะเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุยืนยาว รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ สุขภาพแข็งแรง อยู่ได้เป็นร้อยปี อีกด้านที่เห็นคือผู้สูงอายุที่มีทักษะ มีความรู้ มีความสามารถ เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ถ่ายทอดเรื่องดี ๆ ให้กับคนรุ่นหลังได้ บางทีคนในสังคมเรา รู้สึกลัวว่าจะเสพแต่ข่าวด้านลบ ถูกจริตสังคม ข่าวดี ๆ ไม่ค่อยได้รับการนำเสนอ”

(บรรณาธิการข่าว อายุ 49 ปี, สัมภาษณ์ 19 พ.ค.2562)

การทำงานของสื่อมวลชนทำให้เราได้เห็นว่าเป็นพื้นที่ของการบอกเล่าเรื่องราวของสังคม มีการโต้แย้ง ถกเถียง รวมถึงตั้งคำถามในประเด็นที่สื่อมวลชนนำเสนอ รวมถึงมีความพยายามที่จะเล่าเรื่องผู้สูงวัยในมุมมองที่แตกต่างจากเดิม ขณะที่สื่อมวลชนเองก็ยังมองว่าการนำเสนอข่าวยังคงเป็นประเด็นเดิมที่ไม่มีความแปลกใหม่มากนัก

“พอสังเกตประเด็นข่าวที่พามา ก็ไม่ได้มีความแตกต่างไปจากเดิมเท่าไร เช่น มีข่าวว่าผู้สูงอายุที่มีอายุยืน จะมีรายละเอียดว่าที่อายุยืนเพราะอะไร มาจากการทานอาหาร กินปลา กินผัก มีสุขภาพกายที่ดี สุขภาพใจที่ดี นี่เป็นแบบแรกที่เราได้ยินกัน แบบที่สองคือมีข่าวจากท้องถิ่น ไม่ว่าจะตำบล อำเภอที่เกี่ยวข้องลงไปช่วยเพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุหรือทำกิจกรรมกับผู้สูงอายุ เช่น ชาวโรงเรียนผู้สูงอายุให้ผู้สูงวัยได้กลับไปเรียนหนังสืออีกครั้งหนึ่ง ส่วนข่าวในเชิงสุขภาพเป็นข่าวที่เกี่ยวกับเรื่องโรคของผู้สูงอายุ คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ จะมีค่อนข้างน้อย ส่วนที่เหลือจะเป็นข่าวอาชญากรรม เช่น คนแก่เคยไปล่อลวงเมียทางเพศ การฆ่าตัวตายเพราะเป็นโรค”

(บรรณาธิการข่าว อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์ 18 มี.ค.2562)

สรุปอุดมการณ์การนำเสนอเนื้อหาข่าวของผู้สูงวัยได้ดังนี้

อุดมการณ์หลัก (Dominant ideology) คือการคัดเลือกประเด็นข่าว มักจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสูญเสียทางกายภาพของผู้สูงวัย เช่น สูญเสียสมรรถภาพทางร่างกาย เจ็บป่วย เสียชีวิต การเจ็บป่วยทางด้านจิตใจ การถูกทอดทิ้ง การถูกทำร้าย การถูกล่อลวง ตกเป็นเหยื่อทางอาชญากรรม หรือผู้สูงวัยที่ทำร้ายผู้อื่น เป็นต้น

อุดมการณ์ทางเลือก (Alternative ideology) คือการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับผู้สูงอายุ มีมุมมองความคิดที่ว่าถึงแม้จะนำเสนอด้านลบ แต่ต้องเป็นการให้ประโยชน์กับสังคม ไม่ลงรายละเอียดข่าว แต่ต้องเป็นการบอกกล่าวเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง รวมถึงไม่นำประเด็นความสูญเสียมาจนเกินไป และมีแนวโน้มเพิ่มเติมประเด็นข่าวใหม่ในเชิงบวกมากขึ้น

อุดมการณ์แบบตรงข้ามหรือต่อต้าน (Oppositional /Counter-ideology) คือการนำเสนอในด้านที่เข้มแข็งของผู้สูงอายุ เป็นข่าวที่อ่านแล้วมีสีสัน ให้มุมมองใหม่ เช่น ข่าวที่ผู้สูงอายุอยู่อย่างพึ่งพาตนเองได้ การมีความรู้ มีความสามารถ เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ทำงานที่ตนเองถนัด การทำกิจกรรมในชุมชน การฝึกอาชีพ การเป็นพลเมืองดี เป็นจิตอาสา และประเด็นที่ผู้สูงอายุมีอายุยืนยาว เป็นต้น

อุดมการณ์การเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงอายุ จึงทำให้เราเห็นมิติที่แตกต่างกันของการนำเสนอข่าวหรือประเด็นเกี่ยวกับผู้สูงอายุว่า ผู้สูงอายุยังสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้ มีทั้งผู้สูงอายุที่แยกตัวออกจากสังคม อยู่ด้วยตนเอง ไม่พึ่งพาใคร ถึงแม้จะยากลำบาก ประกอบกับผู้สูงอายุที่ยังคงเลือกที่จะเข้าร่วมกับสังคม ทำกิจกรรมในสังคม และผู้สูงอายุที่เจ็บป่วย อย่างไรก็ตามการทำงานของสื่อมวลชนในการนำเสนอประเด็นผู้สูงอายุมีกรอบแนวคิดที่เน้นเรื่องสุขภาพและความเจ็บป่วยของผู้สูงอายุเป็นหลัก

1.4 อุดมการณ์เรื่องเล่าของผู้สูงอายุจากเรื่องจริง (Non-Fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction)

กลุ่มสื่อมวลชนมีมุมมองต่ออุดมการณ์การนำเสนอเรื่องของผู้สูงอายุจากเรื่องจริง (Fiction) และเรื่องแต่ง (Non-fiction) ที่มีความแตกต่างกัน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มสื่อมวลชนพบว่า การนำเสนอข่าวเกี่ยวกับผู้สูงอายุเป็นการนำเสนอข่าวด้านลบที่เป็นประเด็นปัญหา สถานะของผู้สูงอายุไม่ได้รับการให้คุณค่า ขณะที่เรื่องแต่งจะให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุค่อนข้างมาก นำเสนอในเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ โลกของเรื่องจริงกับเรื่องแต่งจึงนำเสนอภาพหรือเรื่องราวของผู้สูงอายุแบ่งออกเป็นสองขั้วของความสัมพันธ์

คุณลักษณะและการให้คุณค่า อุดมการณ์การนำเสนอแบบเรื่องจริง ไม่ได้ให้คุณค่ากับความเป็นผู้สูงอายุ จะนำเสนอในมุมมองที่เป็นภาระหรือเป็นปัญหาสังคม ขณะที่เรื่องแต่งให้คุณค่าหรือความหมายที่ดีกับผู้สูงอายุมากกว่า เช่น การยกย่องเชิดชู ด้วยคำเรียก ภาษาที่ให้ความหมายที่ดี การให้บทบาทกับผู้สูงอายุในกิจกรรมทางสังคม เทศกาล หรืองานสำคัญต่าง ๆ

ภาระของสังคมหรือการยกย่องเชิดชู

“การนำเสนอของข่าวมักจะเน้นย้ำความเป็นผู้สูงอายุ ใช้คำเรียกว่า เฒ่า ตอกย้ำความเป็นผู้สูงอายุในด้านลบ แต่การนำเสนอของเรื่องแต่ง คลิปไวรัล จะต่างกันตรงที่เขาทำให้ผู้สูงอายุมีคุณค่า ไม่เป็นภาระของสังคม เรื่องแต่งจะนำเสนอให้ภาพในด้านบวกของผู้สูงอายุมากกว่าเรื่องจริง การนำเสนอข่าวไม่ค่อยได้เชิดชูคุณค่าความเป็นผู้สูงอายุเท่ากับเรื่องแต่ง”

(หัวหน้าข่าวออนไลน์ อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์ 22 ต.ค.2561)

“ผู้สูงอายุที่อยู่ในละครหรือโฆษณาที่เราได้เห็น คิดว่าส่วนใหญ่ก็นำมาจากเรื่องจริง ในโลกความเป็นจริงกับในละครมีส่วนที่คล้ายกันและต่างกัน ในโลกความเป็นจริงหรือในโลกทุนนิยมนำเสนอผู้สูงอายุหนัก เข้มข้น และชัดเจนกว่าในละคร”

(ผู้สื่อข่าวอาวุโส อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์ 20 ต.ค.2561)

“ที่เห็นคล้าย ๆ กัน คือ คนหนุ่มสาวอาจจะไม่ค่อยได้ดูแลผู้สูงอายุเท่าไร บางข่าวที่เราได้เห็นคือ ลูกหลานทอดทิ้งพ่อแม่ ทำให้หน่วยงาน พัฒนาสังคม ต้องเข้าไปดูแล จริง ๆ คนหนุ่มสาวอาจจะมีภารกิจ มีงานต้องทำ ทำให้ต้องทิ้งพ่อแม่ไว้”

(บรรณาธิการข่าว อายุ 46 ปี, สัมภาษณ์ 10 พ.ค.2562)

“ในข่าวเราจะเห็นผู้สูงวัยที่ถูกทำร้าย แต่ว่าในเรื่องแต่ง ละครหรือโฆษณา เราจะเห็นผู้สูงวัยที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ใคร ๆ ก็ให้ความสำคัญ ที่ผ่านตา มีละครที่มีผู้สูงวัย รวมกลุ่มกันอยู่ในบ้านที่จัดตั้งขึ้นมา เพราะมีปัญหาในครอบครัว ในเรื่องนี้ผู้สูงวัยเขาก็ต้องแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง โดยมีคนหนุ่มสาวคอยช่วยเหลือ”

(ผู้อำนวยการฝ่ายขาย อายุ 52 ปี, สัมภาษณ์ 11 พ.ค.2562)

ไร้อำนาจหรือมีบทบาทสำคัญ

“ในละคร เราจะผู้สูงอายุจะมีความเป็นอำนาจนิยม คนเป็นผู้ใหญ่ จะสั่งการให้ทำเรื่องต่าง ๆ ต้องอยู่ในกรอบ ถ้าไม่อยู่ในมุมนี้ อีกมุมหนึ่งจะเป็นผู้ใหญ่ใจดี เป็นคนสู้ชีวิต”

(บรรณาธิการข่าว อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์ 18 มี.ค.2562)

ชนชั้นและสถานะทางสังคม ผู้สูงวัยในข่าวจะนำเสนอด้านที่ยากจน ถูกทอดทิ้ง ต้องการความช่วยเหลือ ต้องการคนดูแล ขณะที่ผู้สูงวัยในละครหรือเรื่องแต่ง จะร่ำรวย มีอำนาจ และมีบทบาทในสังคม เป็นผู้สูงวัยที่มีบทบาทสำคัญในเรื่อง เป็นที่เคารพยกย่องนับถือ ชนชั้นหรือสถานะทางสังคมทำให้เราเห็นว่าอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยในเรื่องจริงและเรื่องแต่งมีความแตกต่างกัน และด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญในการนิยามตัวตนของผู้สูงวัย

ยากจนหรือร่ำรวย

“ในละครนำเสนอผู้สูงอายุมีทั้งเหมือนและต่างจากในข่าว เช่น ละครสะใภ้นางรำ มีแม่พระเอก เป็นคนรวย คอยกีดกันพระเอกกับสาวที่พระเอกชอบ เป็นแม่ที่รังแกลูกสะใภ้ ลูกสะใภ้ก็มีฐานะด้อยกว่า ส่วนแม่พระเอกที่เป็นผู้สูงอายุมีสถานะสูงกว่า เป็นคนรวย มีอำนาจ แตกต่างจากในข่าวที่ได้เห็นบ่อย ๆ ผู้สูงอายุจะจน”

(บรรณาธิการข่าว อายุ 46 ปี, สัมภาษณ์ 10 พ.ค.2562)

“ผู้สูงอายุในละครส่วนใหญ่จะรวย มีเพียงส่วนน้อย ในชีวิตจริงที่ผู้สูงอายุจะมีเงินแล้วอยู่ได้อย่างสบาย เพราะชีวิตจริงที่เจอไม่ได้เป็นอย่างนั้นเลย เพราะส่วนใหญ่คนแก่มักจะจน ไม่มีเงิน และพออยู่พอกินไปเท่านั้นเอง คนแก่ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตอาจจะมีเพียงแค่หนึ่งเปอร์เซ็นต์เท่านั้นเองที่จะอยู่ได้อย่างสบาย ผู้สูงอายุในละครจะมีสถานะที่ดีกว่าผู้สูงอายุที่นำเสนอในข่าว”

(ผู้สื่อข่าวอาวุโส อายุ 45 ปี, สัมภาษณ์ 18 พ.ค.2562)

“สื่อสามารถสะท้อนภาพความเป็นจริงของผู้สูงอายุได้ดี เพราะก่อนที่จะนำเสนอ เขาก็ต้องไปเก็บข้อมูลจริงมานำเสนอ แต่สิ่งที่ต่างกันระหว่างเรื่องจริงกับเรื่องแต่ง เรื่องแต่งจะนำเสนอสถานะของผู้สูงอายุตั้งแต่ปานกลางไปจนถึงดีมาก แต่ในเรื่องจริงจะเป็นผู้สูงอายุที่มีฐานะปานกลางลงมาจนถึงระดับล่าง”

(ผู้สื่อข่าว อายุ 28 ปี, สัมภาษณ์ 14 ม.ค.2562)

“ที่ดูในละคร ผู้สูงอายุจะอยู่กับบ้าน มีสตางค์น้อย มีลูกหลานดูแล หรือเป็นผู้สูงอายุที่อยู่เฝ้าบ้าน เลี้ยงหลาน เป็นชนชั้นกลาง มีชีวิตที่ดี คุมิด้านบวก แต่ถ้าเป็นข่าว ผู้สูงอายุจะเป็นข่าวในด้านลบมากกว่า แต่ข่าวด้านบวกก็มี เช่น ข่าวพ่อดีเด่น หรือวันผู้สูงอายุ ในบ้านเราข่าวบวกคนก็สนใจ แต่ในด้านลบ คนจะสนใจมากกว่า”

(ผู้สื่อข่าวอาวุโส อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์ 20 ต.ค.2561)

“ส่วนใหญ่เป็นโฆษณาของไทยประกันชีวิต จะเห็นผู้สูงวัยบ่อยมาก หรือเป็นโฆษณาของเด็ก เราจะเห็นภาพของเด็กอยู่กับคนแก่ เป็นภาพของสังคมไทยที่เราคุ้นเคย อยู่ด้วยกันแบบอบอุ่น พ่อแม่ลูก ปู่ย่าตายาย เป็นการนำเสนอความเป็นไทย ที่ยังคงมีผู้ใหญ่ ปู่ย่าตายายอยู่ในครอบครัว ถ้าเป็นสังคมฝรั่งครอบครัวจะไม่ได้อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ แต่สังคมไทยจะรวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ มีคนหลากหลายวัน ปู่ย่าตายาย พ่อแม่ ลูกหลาน หรือการพาพ่อแม่ลูกหลานไปเที่ยว”

(ผู้สื่อข่าวอาวุโส อายุ 47 ปี, สัมภาษณ์ 10 เม.ย.62)

คุณภาพชีวิตของผู้สูงวัย การนำเสนอข่าวหรือเรื่องเล่าการใช้ชีวิตของผู้สูงวัยเกี่ยวเนื่องกับเรื่องของสุขภาพ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการบ่งบอกความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของผู้สูงวัย ในข่าวเราจะเห็นผู้สูงวัยที่ฐานะยากจนและสุขภาพทรุดโทรมมากกว่าในเรื่องเล่าหรือเรื่องแต่ง การนำเสนอผู้สูงวัยในเรื่องแต่ง ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะมีฐานะทำให้สามารถเข้าถึงบริการด้านสุขภาพได้มากกว่าผู้สูงวัยที่ฐานะไม่ดี

มีสุขภาพดีหรือสุขภาพทรุดโทรม

“คุณภาพชีวิตของผู้สูงวัย จะขึ้นอยู่กับเรื่องฐานะ ในความคิดเรา ถ้าผู้สูงวัยฐานะยากจนจะมีคุณภาพชีวิตที่ไม่ค่อยดี โดยเฉพาะเรื่องสุขภาพ ส่วนผู้สูงวัยที่มีฐานะปานกลางก็จะมีสุขภาพที่

ค่อนข้างดี เพราะเขาจะมีความรู้ในการดูแลสุขภาพให้ดี เลือกอาหารการกินที่มีประโยชน์ และ
สวัสดิการต่าง ๆ ที่ได้รับจะเข้าถึงเรื่องข้อมูลได้ดีกว่าคนที่มีความยากจน”

(บรรณาธิการข่าว อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์ 18 มี.ค.2562)

ประเด็นเรื่องสุขภาพของผู้สูงวัยล้วนเกี่ยวข้องกับชนชั้นหรือสถานะทางสังคม แต่ไม่ได้หมายความว่า
ผู้สูงวัยที่ฐานะไม่ดี สุขภาพจะแย่เสมอไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสุขภาพของตนเองด้วย

ผู้สูงวัยจากชนบทที่อยู่อย่างพอเพียง กินอยู่แบบธรรมชาติ มีแนวโน้มที่จะอายุยืนยาวนานเช่นเดียวกัน
ชาวลักษณะนี้เราได้พบเห็นอยู่พอสมควร ส่วนในเรื่องแต่งมิติเรื่องของการอาหารการกินการดูแลสุขภาพไม่ค่อยพบ
มากนัก แต่ผู้สูงวัยมักจะเป็นตัวละครที่มีบทบาทหน้าที่ในการทำอาหารให้ลูกหลานได้รับประทาน เป็น
ครอบครัวใหญ่ที่อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

“ชาวตำบลบวกที่เห็นจะเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุยืนยาว รับประทานอาหารที่มีประโยชน์
สุขภาพแข็งแรง อยู่ได้เป็นร้อยปี อีกด้านที่เห็นคือผู้สูงอายุที่มีทักษะ มีความรู้ มีความสามารถ เป็น
ปราชญ์ชาวบ้าน ถ่ายทอดเรื่องดี ๆ ให้กับคนรุ่นหลังได้ บางทีคนในสังคมเรา รู้สึกว่าจะเสพรแต่ชาว
ตำบลบวก ถูกจริตสังคม ชาวดี ๆ ไม่ค่อยได้รับการนำเสนอ”

(บรรณาธิการข่าว อายุ 49 ปี, สัมภาษณ์ 19 พ.ค.2562)

โดยสรุปกลุ่มสื่อมวลชนมีความคิดเห็นว่าอุดมการณ์การเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงวัยในเรื่องจริงและเรื่อง
แต่งมีความแตกต่างกัน เลือกเน้นย้ำมุมมองที่เปรียบเสมือนเป็นข้อตรงข้าม ในโลกความเป็นจริงผู้สูงวัยถูก
ลดทอนคุณค่าลงไปมากมาย ขณะที่ในโลกของเรื่องแต่ง ผู้สูงวัยมีสถานะที่ดีกว่า มีภาพครอบครัวที่สมบูรณ์
และมีทัศนคติที่เข้มแข็งในการใช้ชีวิต ผู้สูงวัยคือแบบอย่างที่ดีของลูกหลาน

ตารางที่ 5.2 : อุดมการณ์การเล่าเรื่องที่เกี่ยวกับผู้สูงวัยจากมุมมองของสื่อมวลชน

อุดมการณ์	เรื่องจริง (Non-Fiction)	เรื่องแต่ง (Fiction)
คุณลักษณะ หรือการให้คุณค่า	ผู้สูงวัยถูกลดบทบาท ลดคุณค่า เป็น ภาระหรือเป็นปัญหาต่อสังคม	ผู้สูงวัยได้รับการยกย่อง เป็นผู้ใหญ่ใจ ดี มีบทบาท มีอำนาจในการตัดสินใจ เรื่องต่าง ๆ ในครอบครัว หรือเป็น ผู้นำในชุมชน
ชนชั้นและสถานะทาง สังคม	ผู้สูงวัยคือกลุ่มคนชั้นกลางไปจนถึงล่าง ไม่มีหน้าที่การงาน ไม่มีเงินทอง ต้องใช้ ชีวิตอย่างยากลำบาก	ผู้สูงวัยคือชนชั้นกลางไปจนถึงชน ชั้นสูง เป็นคนรวย มีอำนาจ มี บทบาทในครอบครัวหรือสังคม
คุณภาพชีวิต ของผู้สูงวัย	ผู้สูงวัยมีสุขภาพกายและใจอ่อนแอ เจ็บป่วย ถูกทอดทิ้ง ไม่สามารถเข้าถึง	ผู้สูงวัยมีสุขภาพกายและใจแข็งแรง ถึงแม้ว่าจะเจ็บป่วยก็เข้าถึงบริการ ด้านสุขภาพ เพราะมีฐานะทาง การเงินที่ดี

1.5 การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากมุมมองของสื่อมวลชน

จากแนวคิดที่สื่อมวลชนได้อธิบายลักษณะการนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยทั้งเรื่องจริงและเรื่องแต่งว่ามีกระบวนการนำเสนอหรือให้ความหมายกับผู้สูงวัย ส่วนใหญ่ข่าวร้ายจะได้รับการนำเสนอมากกว่าข่าวดี ขณะที่เรื่องแต่งให้ความสำคัญกับการคงรักษาภาพของผู้สูงวัยใจดีแบบในอุดมคติ ทั้งนี้การนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัยยังมีมิติการนำเสนอได้อีกหลากหลาย

สื่อมวลชนส่วนใหญ่มีมุมมองว่า ข่าวผู้สูงวัยสามารถนำเสนอได้มากกว่าที่เป็นอยู่ เราควรให้พื้นที่หรือสร้างคุณค่าให้กับผู้สูงวัย โดยมีประเด็นที่สื่อมวลชนควรนำเสนอเพื่อสร้างอุดมการณ์ให้คนในสังคมรับรู้เกี่ยวกับผู้สูงวัยในมุมมองที่แตกต่าง และเป็นประโยชน์กับสังคม มากกว่าตอกย้ำปัญหา หรือนำเสนอให้เห็นถึงต้นตอปัญหา เพื่อให้เกิดการแก้ไข กลุ่มผู้สูงวัยมือดีที่น้ำจืดจางและนำมาบอกเล่าเรื่องราว การนำเสนอประสบการณ์ในอดีตและประสบการณ์ปัจจุบันของผู้สูงวัย จะทำให้คนกลุ่มอื่นเข้าใจผู้สูงวัยมากขึ้น

นำเสนอประสบการณ์ของผู้สูงวัย

“ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ผ่านร้อนผ่านหนาว อาบน้ำร้อนมาก่อน มีประสบการณ์ในเรื่องการดำรงชีวิต ยังมีเรื่องราวของผู้สูงอายุอีกมากที่ไม่ได้ถูกนำเสนอ การนำเสนอของสื่อจะทำให้ผู้สูงอายุมีพื้นที่ มีเวทีในการบอกเล่าประสบการณ์ เพราะเราจะได้เรียนรู้เรื่องราวชีวิตของผู้สูงอายุอีกมากมาย และเราจะได้ประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตของตนเอง”

(หัวหน้าข่าวออนไลน์ อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์ 23 ต.ค.2561)

กลุ่มคนในสังคมต้องเข้าใจความต้องการของผู้สูงวัย เหมือนที่เราเรียนรู้ที่จะเข้าใจเด็กหรือวัยรุ่น กลุ่มผู้สูงวัยก็ต้องการตรงนี้เช่นเดียวกัน สื่อมวลชนจึงมีมุมมองว่าการนำเสนอเรื่องเล่าประสบการณ์ของผู้สูงวัยจะทำให้คนในสังคมเข้าใจผู้สูงวัยมากยิ่งขึ้น

เข้าใจความต้องการของผู้สูงวัย

“อยากให้สื่อนำเสนอแบบสะท้อนความเป็นจริง และแนะนำว่าสำหรับคนแต่ละช่วงวัย มีความต้องการอะไร ควรใช้ชีวิตอย่างไร เช่น เป็นรายการแนะนำให้วัยรุ่นรู้จักความต้องการของผู้สูงอายุหรือพ่อแม่ว่าเขามีความต้องการอะไรในชีวิต และวัยรุ่นจะดูแลหรือช่วยเหลืออะไรให้กับผู้สูงอายุได้บ้าง เพราะผู้ใหญ่เมื่ออายุได้ระดับหนึ่ง เขาจะกลับไปเป็นเด็ก และตัวเราเอง บางทีไม่รู้ว่าคุณสูงอายุต้องการอะไร”

(ผู้สื่อข่าว อายุ 28 ปี, สัมภาษณ์ 14 ม.ค.2562)

เรื่องที่ทำให้ความรู้จักกับผู้ดูแลผู้สูงวัยเป็นประเด็นที่สื่อมวลชนส่วนใหญ่มีแนวโน้มอยากจะนำเสนอ รวมถึงตัวผู้สูงวัยหันมาใส่ใจเรื่องสุขภาพ การดูแลสุขภาพกายและสุขภาพใจ รวมถึงสวัสดิการต่าง ๆ ของผู้สูงวัย ที่ต้องนำเสนอในสื่อมวลชนให้มากขึ้น การนำเสนอในลักษณะดังกล่าวยังเป็นการสื่อสารอุดมการณ์เรื่องความกตัญญูของลูกหลานที่มีต่อผู้สูงวัย ช่วยกันดูแลผู้สูงวัยในครอบครัว

ให้ความรู้และข้อคิด

“การนำเสนอเรื่องราวของผู้สูงอายุ ควรเป็นการให้ความรู้ ให้ข้อคิด ให้ข้อเตือนใจว่า สังคมเรายังมีผู้สูงอายุที่เราต้องดูแล ที่สำคัญเป็นการดูแลความรู้สึก ผู้สูงอายุไม่ได้ต้องการอะไรมากมาย นอกจากถูกหลอกลานโทรหา”

(ผู้อำนวยการฝ่ายขาย อายุ 52 ปี, สัมภาษณ์ 11 พ.ค.2562)

“การดูแลรักษาสุขภาพของผู้สูงอายุให้แข็งแรง มีสุขภาพที่ดี ต้องทำอะไรบ้าง หรือมีมุมมองการใช้ชีวิตเรื่องธรรมะหรือเรื่องศาสนา เป็นเรื่องที่น่าสนใจ การมีความสุขที่แท้จริงของผู้สูงอายุคือ เรื่องธรรมะหรือศาสนา เรื่องสุขภาพ และการมีทัศนคติที่ดีในการใช้ชีวิต”

(ผู้สื่อข่าวอาวุโส อายุ 42 ปี, สัมภาษณ์ 19 พ.ค.2562)

การนำเสนอข่าวในด้านลบไม่ควรลงรายละเอียดให้เกิดความสะเทือนใจ แต่ต้องเป็นการนำเสนอเพื่อให้สังคมเห็นถึงปัญหา ไม่ตอกย้ำภาพที่อ่อนแอของผู้สูงวัย อีกทั้งผู้สูงวัยยังมีกลุ่มที่เข้มแข็ง หากนำเสนอตรงนี้เพิ่มขึ้น จะเป็นการสื่อสารภาพของความเข้มแข็งของผู้สูงวัยอีกด้วย

ก่อให้เกิดความช่วยเหลือ

“การนำเสนอข่าวผู้สูงอายุก็เหมือนกับการนำเสนอข่าวเด็กหรือเยาวชน เนื้อหาที่เราเห็นในข่าว ผู้สูงอายุถูกรังแก สังคมที่เป็นอยู่ไม่ดี การนำเสนอมุมลบเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ทำให้คนดูหรือคนอ่านคิดในทางลบว่า เหตุการณ์หนักขนาดนี้ หรือผู้สูงอายุถูกทิ้ง การนำเสนอข่าวต้องให้ข้อมูลไปถึงต้นตอของปัญหา”

(ผู้สื่อข่าวอาวุโส อายุ 47 ปี, 10 เม.ย.2562)

“อยากให้สื่อนำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัยในเชิงบวกก็ดี ผู้สูงอายุที่ทำงานที่เป็นประโยชน์ ทำสิ่งที่มีคุณค่า ก็สามารถนำเสนอให้เป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคมได้ ส่วนผู้สูงอายุที่ยังมีปัญหาก็ไม่ได้รับการแก้ไข สื่อมวลชนต้องสามารถเป็นที่พึ่งให้กับผู้สูงวัยได้ หรือเป็นสื่อกลางที่ก่อให้เกิดความช่วยเหลือ สื่อเป็นกระบอกเสียงที่ดีให้กับผู้สูงวัย”

(บรรณาธิการข่าว อายุ 49 ปี, สัมภาษณ์ 19 พ.ค.2562)

ตารางที่ 5.3 : การต่อรองความหมายอุดมการณ์การเล่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัยจากมุมมองของสื่อมวลชน

อุดมการณ์	การนำเสนอเรื่องเล่า
นำเสนอประสบการณ์ของผู้สูงวัย	ประสบการณ์ของผู้สูงวัยมีหลากหลายมิติ เพราะผู้สูงวัยผ่านเหตุการณ์ในชีวิตมากมาย ทั้งเรื่องการทำงาน การใช้ชีวิต และความสัมพันธ์ ประสบการณ์ของผู้สูงวัยจึงเป็นองค์ความรู้สำคัญที่สามารถนำเสนอเป็นเรื่องเล่าให้คนได้รับรู้มากยิ่งขึ้น

อุดมการณ์	การนำเสนอเรื่องเล่า
เข้าใจความต้องการของผู้สูงวัย	ผู้สูงวัยเป็นอีกหนึ่งกลุ่มคนที่มีความต้องการอาจจะแตกต่างจากคนวัยหนุ่มสาว การเรียนรู้ข้อจำกัดของผู้สูงวัย จะสร้างโอกาสใหม่ทั้งการใช้ชีวิตและการทำธุรกิจอีกมากมาย
ให้ความรู้และข้อคิด	เนื้อหาที่น่าสนใจมุ่งเน้นการให้ความรู้ ความเข้าใจ มากกว่าตอกย้ำปัญหาที่รุนแรงที่ผู้สูงวัยต้องเผชิญ
ก่อให้เกิดความช่วยเหลือ	นำเสนอเพื่อให้เกิดความช่วยเหลือ สร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก สร้างทัศนคติที่ดีต่อการเป็นผู้สูงวัย

ความหมายในเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับผู้สูงวัยจากมุมมองของสื่อมวลชนที่มีอุดมการณ์ว่า สื่อมักจะนำเสนอแต่ภาพด้านลบของผู้สูงวัย ลดคุณค่าการเป็นผู้สูงวัย ขณะที่การตอรองความหมาย สื่อมวลชนอธิบายเพิ่มเติมว่า สื่อต้องให้ความสำคัญกับการนำเสนอประสบการณ์ของผู้สูงวัย เล่าเรื่องอย่างเข้าใจคนสูงวัย ให้ความรู้และข้อคิดมากกว่าตอกย้ำชีวิตที่ไร้ความหวัง และควรสร้างอุดมการณ์ที่นำเสนอแล้วก่อให้เกิดความช่วยเหลือหรือทำให้คนมีทัศนคติหรือวิธีคิดเชิงบวกต่อการเป็นผู้สูงวัย

2. การวิเคราะห์อุดมการณ์การสื่อสารเรื่องเล่าของผู้สูงวัยจาก “กลุ่มวัยรุ่น”

กลุ่มวัยรุ่นมีบทบาทในสังคมและเป็นกลุ่มที่ค่อนข้างเคยมีประสบการณ์ใกล้ชิดกับผู้สูงวัย เนื่องจากในสังคมสมัยใหม่ คนวัยทำงานไม่มีเวลาดูแลลูกของตนเอง ผู้สูงวัยจึงเข้ามามีบทบาทคอยช่วยเหลือดูแลเด็กเพิ่มมากขึ้น หรือเป็นครอบครัวที่มีเด็กกับผู้สูงวัยอยู่ร่วมกัน

ตารางที่ 5.4 : ข้อมูลของกลุ่มวัยรุ่น

ลำดับ	เพศ	อายุ	อาชีพ	เก็บข้อมูล
1	ชาย	19 ปี	นักศึกษา	24 ธ.ค.2562
2	ชาย	19 ปี	นักศึกษา	24 ธ.ค.2562
3	ชาย	19 ปี	นักศึกษา	24 ธ.ค.2562
4	ชาย	19 ปี	นักศึกษา	24 ธ.ค.2562
5	ชาย	19 ปี	นักศึกษา	24 ธ.ค.2562
6	หญิง	19 ปี	นักศึกษา	25 ธ.ค.2562
7	หญิง	20 ปี	นักศึกษา	25 ธ.ค.2562
8	หญิง	19 ปี	นักศึกษา	25 ธ.ค.2562
9	หญิง	20 ปี	นักศึกษา	25 ธ.ค.2562
10	หญิง	19 ปี	นักศึกษา	25 ธ.ค.2562

กลุ่มวัยรุ่นที่ให้ข้อมูลเป็นกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัย ทั้ง 10 เคยมีประสบการณ์ใกล้ชิดกับผู้สูงวัยมาตั้งแต่ยังเด็ก เคยอยู่ในครอบครัวที่มีคนหลายวัยอยู่ด้วยกัน ถึงแม้ว่าพอเติบโตมาเป็นวัยรุ่นจะไม่ค่อยได้ใกล้ชิดกับผู้สูงวัยแล้วก็ตาม

“เคยมีประสบการณ์อยู่กับผู้สูงอายุ เพราะยังมีคุณยายอยู่ แต่ว่าช่วงที่โตขึ้นมาไม่ได้ใกล้ชิดมาก นาน ๆ ที่ เมื่อกลับต่างจังหวัดจะได้ไปเจอคุณยาย”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 24 ธ.ค.2562)

“ก่อนหน้านี้จะมาเรียนที่กรุงเทพ ดูแลตากับยายอยู่ด้วยกันค่อนข้างใกล้ชิด แต่ตอนนี้ไม่ค่อยได้เจอกัน”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 25 ธ.ค.2562)

2.1 คุณลักษณะของผู้สูงวัยจากมุมมองของกลุ่มวัยรุ่น

จากการสัมภาษณ์กลุ่มวัยรุ่นถึงความคิดเห็นที่มีต่อผู้สูงวัย โดยเฉพาะให้อธิบายคุณลักษณะของผู้สูงวัย กลุ่มวัยรุ่นมีความคิดเห็นหรือมีอุดมการณ์ต่อผู้สูงวัยที่ใกล้เคียงกัน มีทั้งด้านบวกและด้านลบ และเป็นการอธิบายจากประสบการณ์จริงที่ได้ใกล้ชิดกับผู้สูงวัย

อุดมการณ์หลัก (Dominant Ideology) คือมุมมองที่กลุ่มวัยรุ่นมีต่อผู้สูงวัย เป็นการอธิบายลักษณะทางกายภาพ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงลักษณะแรกที่สังเกตเห็นได้ชัดเจนของผู้สูงวัย

ด้านสุขภาพร่างกาย กลุ่มวัยรุ่นมองว่าผู้สูงวัยส่วนใหญ่สุขภาพไม่แข็งแรง เช่น ข้อเข่าไม่ดี ความจำไม่ดี ความรู้สึกช้า เดินหลังค่อม พูดช้าไปช้ามา เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวของผู้สูงวัยเป็นลักษณะที่ได้รับการนำเสนอในสื่อด้วยเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตาม กลุ่มวัยรุ่นมีความคิดเห็นว่าผู้สูงวัยยังคงสามารถดูแลตนเองทำงานบ้านได้ ใช้ชีวิตได้โดยที่ไม่เป็นภาระของคนในครอบครัว

สุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง

“หนูคิดว่าผู้สูงอายุน่าสงสารค่ะ ร่างกายอ่อนแอลง และความจำก็น้อยลงค่ะ เหมือนคุณยายของหนูค่ะ ที่ช่วงนี้จำอะไรไม่ได้เลย”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 25 ธ.ค.2562)

“ตั้งแต่หนูเกิดมา จำความได้ คุณยายหนูเป็นคนที่เดินหลังค่อม แต่เดินได้ คุณยายไม่สามารถยึดหลังให้ตรงได้ ปฏิสัมพันธ์การพูดคุยโต้ตอบก็ยังดีอยู่ ยังรู้เรื่องอยู่ ไม่ได้มีความรู้สึกช้า คุณยายหนูยังนั่งทอเสื่อได้อยู่เลย ยังแข็งแรง เวลาไม่สบายก็ยังขยันทำงาน บางทีหนูก็ไม่เข้าใจยายเหมือนกัน ตอนทำงานก็บ่นว่าเหนื่อย หนูก็สงสารคุณยายค่ะ”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 24 ธ.ค.2562)

อุดมการณ์รอง (Alternative Ideology) เป็นกรอบความคิดที่วัยรุ่นมีมุมมองว่าถึงแม้ผู้สูงวัยจะอ่อนแอ เคลื่อนไหวช้า แต่ผู้สูงวัยก็ยังสามารถใช้ชีวิตได้ ยังทำงานได้ การมีกิจกรรมทำอยู่ตลอดเวลา หรือผู้สูงวัยบางคนยังทำงานอยู่ ทำให้เห็นว่าผู้สูงวัยไม่ได้พึ่งพาผู้อื่นทุกอย่าง

ทำงานบ้านหรือมีกิจกรรมทำสม่ำเสมอ

“คุณยายหนูอยู่ไม่ค่อยสุขค่ะ ไม่ว่าจะไม่สบายหรือปกติก็ต้องหาอะไรทำ อยู่นิ่งไม่ได้ หนูไม่รู้ว่ายายเป็นอะไร แต่ว่าที่สังเกตคือยายเคลื่อนไหวช้ามาก กว่าจะไปหยิบของ และยายชอบบ่นค่ะ บ่นตลอดเวลา ช่วงนี้ยายมีหลง ๆ นิดหน่อย แต่ยังคงรู้เรื่องอยู่”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 25 ธ.ค.2562)

“หนูคิดว่าผู้สูงอายุ ใช้ชีวิตแบบง่าย ๆ บ้าน ๆ แบบติดดิน ไม่อะไรมาก ไม่ยุ่งยาก หนูคิดว่าผู้สูงอายุเหงา เพราะเขาถูกทิ้งให้อยู่บ้านคนเดียว ญาติแต่ละคนในบ้านก็มึนงานทำ ถ้าเหงาหน่อยคุณยายจะเล่นกับสัตว์เลี้ยงที่บ้าน ตอนนี้คุณยายก็ยังทำงานอยู่ที่บ้าน ไม่ได้อยู่เฉย ๆ”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 25 ธ.ค.2562)

“จากที่สังเกตคุณยายของหนู จะเป็นคนที่ดี ๆ รั้น ๆ หน่อย แต่เป็นคุณยายที่เข้าข้างหลาน ยายจะเข้าข้างหนูตลอดเลย เวลาที่พ่อแม่ว่า กลับไปบ้านหลังจากที่เรียน จะเห็นยายจะพยายามทำงานต่าง ๆ ทำกับข้าวกับปลาไม่ทำตัวแก่ จริง ๆ ก็เป็นไปตามอายุ เพราะคุณยายก็ชอบพูดวักไปวนมา หรือตอบคำถามซ้ำ ๆ”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 25 ธ.ค.2562)

“คุณยายของผมอายุประมาณ 96 ปีแล้วครับ ยังเดินได้ ยังทำสิ่งต่าง ๆ ได้ และพยายามที่จะช่วยเหลือตัวเอง ไม่อยากตัวเองเป็นภาระของลูกหลาน ถ้าอะไรที่ทำได้ด้วยตัวเอง ยายจะพยายามทำก่อน แต่ก็มีบ้างที่แกหลงลืม หรือว่าทำสิ่งนั้นซ้ำไปซ้ำมา โดยรวมแกยังรู้ตัว มีความรักให้ลูกหลานเสมอ”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 24 ธ.ค.2562)

ด้านจิตใจและอารมณ์ความรู้สึก ความเหงาและการต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวในช่วงเวลาที่ลูกหลานออกไปทำงานแล้ว เป็นสิ่งที่วัยรุ่นกล่าวถึงเกี่ยวกับผู้สูงวัย อีกด้านหนึ่งวัยรุ่นก็มองว่าผู้สูงวัยที่อารมณ์ดี มีสุขภาพใจที่ดีก็ยังคงมีอยู่

ชี้แจงและเจ้าระเบียบ

“คุณยายของผม เป็นคนชี้แจงและเจ้าระเบียบ ตอนเวลาที่ลูกหลานกลับมาบ้าน แกจะทำอาหารชุดใหญ่ ตัวผมมาเรียนมหาวิทยาลัย ต้องไกลบ้าน ปกติคุณยายจะมีน้อง ๆ อยู่ด้วย พอ

ช่วงเปิดเทอมน้อง ๆ จะไปเรียนต่างจังหวัดกันหมด มีบางช่วงที่แกต้องอยู่คนเดียว ผมรู้เลยว่าคุณยายเหงา ๆ ไป ทำให้ผมอยากกลับไปหาบ่อย”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 24 ธ.ค.2562)

อุดมการณ์แบบตรงข้ามหรือต่อต้าน (Oppositional /Counter-ideology) เป็นความคิดเห็นที่ตรงกันข้ามกับอุดมการณ์หลัก ในที่นี้คือมุมมองของกลุ่มวัยรุ่นที่อธิบายคุณลักษณะด้านบวก ลักษณะแบบเด็ก สดใส อารมณ์ดีของผู้สูงอายุ

การอธิบายอุดมการณ์ต่อผู้สูงอายุของกลุ่มวัยรุ่น จึงรวมถึงประสบการณ์ตรงที่กลุ่มวัยรุ่นได้ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ ทำให้เห็นว่าภาพผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มที่แข็งแรง ยังคงติดต่อสื่อสาร และมีกิจกรรมร่วมกับลูกหลาน

อารมณ์ดีและยังมีใจเป็นวัยรุ่น

“คุณตาของหนูเป็นคนที่มีอารมณ์ดี เขาชอบทำกิจกรรมที่วัยรุ่นทำ เช่น ชีมนอเตอร์ไฮด์ หนูคิดว่าคนชรา ต้องการคนดูแลเอาใจใส่ เพราะร่างกายของเขาก็ทรุดโทรมไปตามกาลเวลา สิ่งสำคัญสำหรับผู้สูงอายุคือมีคนดูแล”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 24 ธ.ค.2562)

ด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและการสื่อสาร ความคิด มุมมองในการมองโลก และความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว สังคม เป็นสิ่งที่วัยรุ่นใช้อธิบายกรอบความคิดที่มีต่อผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุอาจจะแยกตัวออกจากกิจกรรมทางสังคม หรือบางส่วนยังคงใกล้ชิดและทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกับครอบครัวหรือกลุ่มคนใกล้ชิด

ช่องว่างระหว่างวัย

“ความคิดของคุณยาย ท่านมักจะไม่ชอบการแต่งตัวของวัยรุ่น คำพูด ภาษา หรือแม้กระทั่งการคบหาเพศตรงข้าม คุณยายมองว่าการมีแฟนของเด็ก ๆ ยังไม่เหมาะสม การที่เราออกไปเที่ยวนอกบ้าน เขาก็ยังไม่เข้าใจเรา”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 25 ธ.ค.2562)

“ผมเคยทำงานพิเศษ เป็นงานบริการ อยู่ที่โรงหนัง มุมของผู้สูงอายุที่ผมเห็นคือ ผู้สูงอายุเป็นลูกคำที่เอาใจง่าย พูดคุยง่าย ไม่เรื่องมากเหมือนลูกคำวัยอื่น ๆ เป็นสิ่งน่ารักที่ผมชอบในตัวผู้สูงอายุ”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 24 ธ.ค.2562)

จากกรอบความคิดที่กลุ่มวัยรุ่นมีต่อผู้สูงอายุจึงมีทั้งมุมมองด้านบวกและมุมมองด้านลบ ด้านบวกคือผู้สูงอายุยังคงเรียนรู้ ปรับตัว อยู่ร่วมกับคนในสังคม ขณะที่ด้านลบคือผู้สูงอายุอาจจะแยกตัวออกจากสังคมทำให้ไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

2.2 อุดมการณ์การเล่าเรื่องผู้สูงวัยของสื่อมวลชนจากมุมมองของวัยรุ่น

กลุ่มวัยรุ่นเป็นกลุ่มที่รับข้อมูลข่าวสารอยู่เป็นประจำ เป็นกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัย จากการสัมภาษณ์กลุ่มวัยรุ่น จำนวน 10 คน จะรับสื่อทางโซเชียลมีเดีย ชมรายการทางโทรทัศน์ รับชมสื่อทาง Netflix และอ่านหนังสือ ส่วนใหญ่ข่าวที่กลุ่มวัยรุ่นได้รับรู้เกี่ยวกับผู้สูงวัยเป็นข่าวด้านลบ ซึ่งแตกต่างจากประสบการณ์จริงที่ได้ใกล้ชิดกับผู้สูงวัย

อุดมการณ์หลัก (Dominant ideology) ของกลุ่มวัยรุ่นที่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากสื่อมวลชนคืออุดมการณ์ที่ผู้สูงวัยอ่อนแอ ต้องพึ่งพาผู้อื่น เป็นเหยื่อ โดนทำร้าย ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ข่าวเหล่านี้ได้รับการนำเสนอซ้ำ ๆ จนเป็นที่คุ้นเคยของกลุ่มวัยรุ่น

ผู้สูงวัยถูกทอดทิ้ง ยากจน และเจ็บป่วย

ข่าวการทอดทิ้งผู้สูงวัย เป็นข่าวที่กลุ่มวัยรุ่นได้รับข้อมูลข่าวสารด้านนี้ค่อนข้างมาก และมีความคิดหรือความรู้สึกว่าการเป็นผู้สูงวัยเป็นเรื่องที่น่าสงสารหรือเป็นภาระของสังคม

“ข่าวที่ได้ยินเกี่ยวกับผู้สูงอายุคือมีการนำผู้สูงอายุไปทิ้ง เราได้เห็นข่าวนี้แล้วรู้สึกน่าสงสาร ยิ่งเอาผู้สูงอายุไปทิ้ง ทำให้ผู้สูงอายุดูแลตัวเองไม่ได้”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 24 ธ.ค.2562)

“ข่าวผู้สูงอายุถูกลูกหลานทอดทิ้ง ส่งผลให้ผู้สูงอายุเป็นโรคต่าง ๆ เช่น ป่วยทางใจ และต้องพบจิตแพทย์ รวมทั้งข่าวผู้สูงอายุยากจน ไม่สามารถดูแลตัวเองได้”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 24 ธ.ค.2562)

“ข่าวผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้อยู่บ้านคนเดียว ผู้สูงอายุที่มีสติปัญญาอ่อน หลงลืม จำทางกลับบ้านไม่ได้ ข่าวลูกนำแม่ไปทิ้งบ้านพักคนชรา มองว่าผู้สูงอายุเป็นภาระของตนเอง”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 24 ธ.ค.2562)

ผู้สูงวัยถูกทำร้ายร่างกาย

การนำเสนอข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่ถูกทำร้ายเป็นสิ่งทีกลุ่มวัยรุ่นรับรู้ค่อนข้างบ่อย เป็นการนำเสนอซ้ำ ๆ จนกลายเป็นภาพที่จดจำได้

“ข่าวที่ได้ยินคือผู้สูงอายุถูกทำร้าย ไม่ว่าจะเป็นมาแล้วทำร้าย เป็นข่าวที่สะเทือนใจ การทำร้ายร่างกายผู้สูงอายุ เป็นสิ่งที่เลวร้ายมาก เพราะร่างกายของผู้สูงอายุฟื้นฟูได้ยาก อาจจะไม่สามารถกลับมาได้อีกเลย เช่น ข่าวที่คุณลุงขี้ชาแล้วโดนวัยรุ่นทำร้าย สุดท้ายไม่สามารถรักษาได้ ก็เสียชีวิตในที่สุด”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 24 ธ.ค.2562)

“หนูเคยเห็นข่าวผู้สูงอายุโดนข่มขืน โหดร้ายมาก เพราะเขาแก่แล้ว ไม่รู้ว่าคนที่ทำร้ายผู้สูงอายุคิดอะไรอยู่ ถึงได้ทำร้ายคนที่ไม่แข็งแรงอยู่แล้ว ข่าวที่ผ่านตา ส่วนใหญ่จะเป็นข่าวที่ผู้สูงอายุโดนทำร้าย”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 25 ธ.ค.2562)

ขณะเดียวกันข่าวด้านบวกที่กลุ่มวัยรุ่นได้รับรู้เพิ่มเติม เป็นอุดมการณ์ต่อต้านที่มองภาพของผู้สูงอายุที่มีความเข้มแข็งมากกว่าเดิม จากการสัมภาษณ์กลุ่มวัยรุ่น เราได้เห็นภาพของผู้สูงอายุในมุมมองใหม่มากยิ่งขึ้น และเราได้เห็นความสามารถของผู้สูงอายุที่ได้รับการให้ความสำคัญจากกลุ่มวัยรุ่น

อุดมการณ์แบบตรงข้ามหรือต่อต้าน (Oppositional /Counter-ideology)

มุมมองอีกด้านหนึ่งที่วัยรุ่นมีต่อผู้สูงอายุคือได้เห็นสื่อนำเสนอภาพของผู้สูงอายุในเชิงบวก เข้มแข็ง ประกอบกับประสบการณ์จริงของกลุ่มวัยรุ่นที่เคยใกล้ชิดผู้สูงอายุ ทำให้พวกเขามีความคิดเห็นในด้านตรงข้ามกับข่าวด้านลบที่ได้ยินอยู่เป็นประจำ

ผู้สูงอายุทำกิจกรรมทางสังคม

กลุ่มผู้สูงอายุที่ติดสังคม มีความสนุกสนานกับการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ไปท่องเที่ยว ออกกำลังกาย ไปวัด รวมกลุ่มกันงานอดิเรก ทำอาชีพสืบทอดภูมิปัญญา ร่วมแข่งขันกีฬา กิจกรรมเหล่านี้ แสดงพลังของการเป็นผู้สูงอายุ ภาพของผู้สูงอายุในมุมมองของวัยรุ่นจึงเป็นภาพที่กระตือรือร้น สนุกสนาน มีชีวิตชีวา แต่เมื่อเปรียบเทียบกับภาพด้านลบซึ่งเป็นที่จดจำยังมีอยู่ค่อนข้างน้อย

“หนูเคยเห็นรายการผู้สูงอายุ วัยเกษียณ อายุ 60 ปี ชื่อรายการเกษียณสำราญ เป็นรายการที่ลูกหลานพาผู้สูงอายุไปเที่ยวตามที่ต่าง ๆ รายการนี้ทำให้เห็นว่าวัยเกษียณแล้ว ผู้สูงอายุยังสามารถทำอะไรได้หลากหลาย เช่น ชีวิตในหนึ่งวันผู้สูงอายุสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง เช่น ไปท่องเที่ยว ออกกำลังกาย ไปวัด เป็นต้น”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 25 ธ.ค.2562)

“เห็นรายการทีวี ชื่อว่าซูเปอร์ 100 รายการจะนำผู้สูงอายุที่มีความสามารถพิเศษมาโชว์ เช่น ร้องเพลง ทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ มีความสดใส แข็งแรง เพราะฉะนั้นรายการทำให้เห็นภาพผู้สูงอายุที่แข็งแรง แตกต่างจากภาพผู้สูงอายุที่เจ็บป่วย นอนติดเตียง”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 24 ธ.ค.2562)

“ข่าวที่ได้เห็น ผู้สูงอายุร่วมกลุ่มกันทำกิจกรรมในชุมชน ในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มถักตะกร้าสานตะกร้า สืบทอดของดีในชุมชนให้คนรุ่นลูกหลานได้รู้จัก”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 24 ธ.ค.2562)

“ผู้สูงอายุในชนบทที่ได้ยินข่าว เวลาว่างงานกิจกรรมในชุมชน กีฬาของหมู่บ้านก็จะเข้าร่วมให้ความร่วมมือกับกิจกรรมต่าง ๆ เป็นอย่างดี ผู้สูงอายุยังร่วมวิ่ง แข่งขันกีฬาได้ เข้าร่วมประท้วงกิจกรรมทางการเมือง เข้าวัดทำบุญ”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 25 ธ.ค.2562)

การปรับตัวของผู้สูงวัย

ผู้สูงวัยในสายตาของคนรุ่นใหม่ เปิดรับกับเทคโนโลยีต่าง ๆ มากขึ้น เรื่องเทคโนโลยีจึงเป็นเรื่องที่ทำให้เราเห็นอุดมการณ์ในด้านบวกที่มีต่อผู้สูงวัย

“หนูมีความคิดเห็นว่า เดี่ยวนี้ผู้สูงอายุก็เริ่มปรับตัวมากขึ้น มีความคิดที่ก้าวหน้าโลก ผู้สูงอายุเล่นโซเชียลมีเดียมากขึ้น รู้จักเล่นไลน์ วิตไอคอล เฟสทาม เด็กรุ่นใหม่ก็เริ่มสอนให้ผู้สูงอายุใช้เทคโนโลยี”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 25 ธ.ค.2562)

2.3 อุดมการณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยเรื่องจริง (Non-Fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction) จากมุมมองของกลุ่มวัยรุ่น

กลุ่มวัยรุ่นเปรียบเทียบภาพของผู้สูงวัยในเรื่องจริงและเรื่องแต่ง พบผลที่คล้ายกับกลุ่มสื่อมวลชน กลุ่มผู้สูงวัยในเรื่องจริง จะมีภาพที่เป็นด้านลบมากกว่าผู้สูงวัยในเรื่องแต่ง ผู้สูงวัยในข่าวมีร่างกายไม่แข็งแรง ไม่มีความรู้ด้านสุขภาพ เจ็บป่วย อ่อนแอทั้งร่างกายจิตใจ ไม่มีสังคม และยากจน ขณะที่ผู้สูงวัยในเรื่องแต่ง กลุ่มวัยรุ่นมองว่า ร่ำรวย มีอำนาจมากในการควบคุมชีวิตของลูกหลาน

คุณลักษณะและการให้คุณค่า กลุ่มวัยรุ่นให้รายละเอียดหรือคุณลักษณะของผู้สูงวัยในเรื่องจริง และเรื่องแต่งมีความแตกต่างกัน โดยอธิบายว่าผู้สูงวัยในข่าวมักจะถูกลดคุณค่ามากกว่าผู้สูงวัยในเรื่องแต่งที่มีอำนาจและมีสถานะสูงกว่า ผู้สูงวัยในเรื่องแต่งจึงมีบทบาทสำคัญมากกว่าผู้สูงวัยในข่าว

“ผู้สูงอายุในละครจะมีอำนาจมาก จะควบคุมลูกหลาน แต่ในข่าว ผู้สูงอายุจะถูกทอดทิ้ง ประเด็นนี้จะเห็นความแตกต่างชัดเจน ในละครกรงกรรม แม่ยาย ผู้สูงวัยจะคอยบงการชีวิตลูกหลาน จับคู่แต่งงานให้ แต่ในชีวิตจริงผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ไม่ค่อยมีบทบาทกับลูกหลานสักเท่าไร”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 25 ธ.ค.2562)

บทบาทและอำนาจของผู้สูงวัยในเรื่องแต่งจึงมีค่อนข้างมาก เป็นหัวหน้าครอบครัวหรือเป็นศูนย์กลางของครอบครัว มีอำนาจในการตัดสินใจแทนลูกหลาน คอยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของลูกหลาน อย่างไรก็ตาม

อำนาจของผู้สูงวัยในเรื่องแต่งก็สามารถสร้างให้เกิดความขัดแย้งได้เช่นเดียวกัน และตัวผู้สูงวัยต้องเผชิญชีวิตที่ยากลำบาก อาจจะจบเรื่องลงด้วยความสุขหรือความผิดหวัง

“ตัวละครผู้สูงวัยที่จำได้คือ แม่แยม จากเรื่องสุดแค้นแสนรัก เป็นตัวละครผู้สูงวัยที่มีอำนาจในบ้าน ควบคุมลูกหลานทุกคน และลูกหลานต้องทำตามสิ่งที่เขาบอก สิ่งที่แม่แยมคิดคือดีทุกอย่าง แต่เป็นความคิดค่อนข้างหัวโบราณ แม่แยมจะไม่ค่อยฟังลูกหลานหรือคนอื่น ๆ เชื่อว่าสิ่งที่ตัวเองคิด คือสิ่งที่ดีที่สุด เอน้ำร้อนที่เคยอาบมาก่อน มาตัดสินใจชีวิตของลูกหลาน ทั้งที่ลืมไปว่ายุคสมัยมันเปลี่ยน โลกเปลี่ยน ทุกอย่างก็ควรจะเปลี่ยนไปตามสมัย แต่ด้วยความที่เป็นผู้สูงวัย ความคิดของเขาจะจำกัดเพียงแค่นั้น”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 25 ธ.ค.2562)

“ในข่าวเป็นความจริงทั้งหมด ไม่เหมือนในละคร เช่น ข่าวผู้สูงวัยโดนทำร้าย แต่ในละครผู้สูงวัยถูกแต่งให้มีอำนาจ มีเงิน มีทอง เช่น ตัวละครที่ชื่อท่านกฤษณะ ในละครเรื่องเมียน้อย เป็นผู้สูงวัย แต่มีเงิน มีอำนาจ ทำให้เขาสามารถจัดการ ทำได้ทุกอย่าง ซึ่งต่างจากความเป็นจริง”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 24 ธ.ค.2562)

บริบททางวัฒนธรรม

ปัจจัยเรื่องของวัฒนธรรมและสังคมมาเกี่ยวข้องด้วย ผู้สูงวัยในชนบทกับผู้สูงวัยในเมืองมีบทบาทต่างกัน ผู้สูงวัยที่มีเชื้อชาติและวัฒนธรรมต่างกัน ก็มีการให้คุณค่าและความหมายของการเป็นผู้สูงวัยต่างกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนผ่านการนำเสนอของสื่อมวลชน และการทำความเข้าใจของกลุ่มวัยรุ่น

“ผู้สูงวัยในละคร มีอำนาจ ควบคุมทุกอย่าง แต่ในชีวิตจริงผู้สูงวัยไม่ได้มีบทบาทขนาดนี้ อาจจะแล้วแต่ครอบครัวที่มาจากต่างวัฒนธรรมกันด้วย ถ้าเป็นครอบครัวคนจีน ผู้สูงวัยจะมีบทบาทมาก ลูกหลานต้องฟัง เป็นที่รักและเคารพ แต่ในครอบครัวไทย ถ้าเป็นสังคมเมือง เราอาจจะไม่ได้อยู่กับผู้สูงวัย เขาจึงไม่ได้มีบทบาทมากนัก แต่ถ้าเป็นสังคมชนบท ผู้สูงวัยก็ยังมีบทบาทอยู่ในการเป็นผู้นำ เป็นผู้มีความรู้เรื่องพิธีกรรมต่างๆ ในเรื่องจริงกับในเรื่องแต่งผู้สูงวัย จะแตกต่างกันบางเรื่อง บางเรื่องก็ไม่ต่างกันมากนัก

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 25 ธ.ค.2562)

โลกของผู้สูงวัยในเรื่องจริงและเรื่องแต่งจึงอาจจะเป็นโลกที่แตกต่างกัน แต่มีบางส่วนที่เชื่อมโยงกัน เรื่องจริงเราให้ความสำคัญกับการนำเสนอปัญหาของผู้สูงวัย ความขัดแย้ง ความแปลกแยกของการเป็นผู้สูงวัยที่แตกต่างกับคนในวัยอื่น เพื่อที่มุ่งเน้นจะให้เกิดความช่วยเหลือ แต่ในขณะเดียวกันก็จะอาจสร้างภาพที่อ่อนแอให้กับผู้สูงวัย ส่วนโลกของเรื่องแต่ง วัยรุ่นมองว่าผู้สูงวัยมีสถานะที่สูง มีอำนาจต่อลูกหลานในการตัดสินใจเรื่องภายในครอบครัว มีความสัมพันธ์ที่ดี และมีบทบาทในสังคม

ตารางที่ 5.5 : อดมการณ์การเล่าเรื่องที่เกี่ยวกับผู้สูงวัยจากมุมมองของ “กลุ่มวัยรุ่น”

ประเด็น	เรื่องจริง (Non-Fiction)	เรื่องแต่ง (Fiction)
คุณลักษณะ หรือการให้คุณค่า	ผู้สูงวัยอ่อนแอ น่าสงสาร เอาใจยาก ไม่ เข้าใจวัยรุ่น	ผู้สูงวัยมีอำนาจ มีบทบาทในการ ตัดสินใจในครอบครัว
ชนชั้นและสถานะทาง สังคม	ผู้สูงวัยยากจน อยู่อย่างยากลำบาก	เรื่องแต่งผู้สูงวัยมีฐานะดีร่ำรวย
คุณภาพชีวิต ของผู้สูงวัย	ผู้สูงวัยมักถูกทำร้าย ถูกกลั่นแกล้ง ไม่ได้ เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม	ผู้สูงวัยมีความสัมพันธ์ที่ดี มีอำนาจ ในการตัดสินใจ มีบทบาทในสังคม

2.4 การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากมุมมองของกลุ่มวัยรุ่น

กลุ่มวัยรุ่น เป็นกลุ่มที่เปิดรับข้อมูลข่าวสารจากสื่ออย่างสม่ำเสมอ ความคิดเห็นหรืออดมการณ์ที่มีต่อการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงมีมุมมองต่อการนำเสนอทั้งเนื้อหา รูปแบบ และช่องทางการนำเสนอ วัยรุ่นมีการถอดความหมาย (Encoding) เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยทั้งในด้านบวกและด้านลบ กลุ่มวัยรุ่นมองภาพของผู้สูงวัยที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชน เป็นกลุ่มที่น่าสงสาร เป็นภาระของสังคม เน้นชีวิตที่ยากลำบากของผู้สูงวัย ขณะเดียวกันวัยรุ่นอธิบายเพิ่มว่า ผู้สูงวัยมีการใช้โซเชียลมีเดียมากขึ้น ทำให้เห็นว่าผู้สูงวัยมีความเข้มแข็ง เรียนรู้ และปรับตัว

ภาพความน่าสงสารของผู้สูงวัย

ผู้สูงวัยมีภาพที่น่าสงสารในสายตาวัยรุ่นเมื่อนำเสนอผ่านสื่อ โดยเฉพาะผู้สูงวัยกลุ่มที่ถูกทำร้าย ทำให้วัยรุ่นมีแนวคิดที่ควรจะลดทอนการนำเสนอภาพความน่าสงสารของผู้สูงวัย

“การนำเสนอเรื่องผู้สูงอายุ บางครั้งดูน่าสงสารจนเกินไป บางรายการให้ผู้สูงอายุออกมาเล่าประสบการณ์ มีถึงขั้นไปขุดคุ้ยเรื่องราวในบ้าน ซึ่งไม่สมควรจะนำเสนอเรื่องส่วนตัวมากเกินไป ถ้าข่าวที่นำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เราเห็นสภาพบ้าน ที่อยู่อาศัย บ้านเลขที่ ชื่อจริง นามสกุลจริง คนที่ดูข่าวสามารถรู้ได้หมดทุกอย่าง คิดว่าแบบนี้ไม่สมควร เซ็นเซอร์บางข้อมูล ให้ผู้สูงอายุมีความเป็นส่วนตัวบ้าง สื่อต้องให้เกียรติผู้ที่เป็นข่าวด้วย ข่าวผู้สูงอายุที่เห็น ส่วนมากจะเป็นด้านลบมากกว่าด้านบวก เช่น ถูกทิ้ง โดนข่มขืน ข่าวด้านบวกก็มี แต่มีน้อย”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 25 ธ.ค.2562)

สื่อตอกย้ำว่าผู้สูงอายุเป็นภาระสังคม

“การใช้คำด้านลบที่ตอกย้ำความเป็นผู้สูงอายุอาจจะดูรุนแรงมากเกินไป เช่น คำว่า เต่าล้านปี หัวโบราณ วัตถุโบราณ คนแก่ แก่แล้วไม่ทำหากิน เฒ่า จนแล้วยังไม่เจียม ชีวิตรันต

ลูกหลานไม่รัก ขยายความจำเสื่อม เป็นการพาดหัวข่าวให้ดังดูดี ให้เรากดเข้าไปอ่าน แต่ว่าไม่เคารพสิทธิของผู้สูงอายุ”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 25 ธ.ค.2562)

การนำเสนอเนื้อหาด้านลบเป็นการนำเสนอเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือให้ความช่วยเหลือ แต่ในขณะเดียวกันวัยรุ่นก็มีความคิดเห็นที่ต้องให้ความเคารพและรักษาความเป็นส่วนตัวของผู้สูงวัย

นำเสนอชีวิตที่ยากลำบากของผู้สูงวัย

“สำหรับหนูคิดว่าภาพด้านบวกของผู้สูงวัยก็มีเยอะ แต่มีเยอะในสื่อโซเชียลมีเดียมากกว่าทางสื่ออื่น ๆ เช่น คลิปน่ารัก ๆ ของผู้สูงวัยที่ทำกิจกรรมร่วมกับลูกหลาน คนจะแชร์ต่อกันเยอะ แต่ถ้าเป็นข่าวทางทีวี จะนำเสนอในแง่มุมที่เป็นด้านลบมากกว่า เช่น เน้นขายดราม่า ชีวิตที่ยากลำบาก เรียกความน่าสงสารจากคนดู เอาชีวิตส่วนตัวมาเล่าให้คนอื่นฟัง บางอย่างก็นำเสนอหนักเกินไป”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 25 ธ.ค.2562)

กลุ่มวัยรุ่นมีมุมมองว่าการนำเสนอของสื่อส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้สูงวัย ผู้สูงวัยใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเอง อีกทั้งยังมีสื่อมวลชนบางส่วนที่เริ่มเปิดพื้นที่สร้างการมีส่วนร่วมกับกลุ่มผู้สูงวัยมากขึ้น นำเสนอผู้สูงวัยในรายการต่าง ๆ ข่าวที่นำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงมีประเด็นเพิ่มเติมขึ้น เช่น ผู้สูงวัยเป็นนักร้องเพลง เติบโตทางท่องเที่ยว หรือทำเฟสบุ๊คเพจของตนเอง เป็นต้น

ผู้สูงวัยใช้สื่อเพื่อเปลี่ยนแปลงตนเอง

“ถ้าจะแปลกหน่อย ที่เคยเห็นจะเป็นข่าวผู้สูงวัยที่ทำงานที่น่าสนใจ บางคนออกไปท่องเที่ยว ท่องโลก บางคนลุกขึ้นมาถ่ายรูป ทำเพจของตัวเอง เป็นสิ่งที่เก๋ได้ ผู้สูงวัยบางคนอาจจะมีความคิดเห็นที่ว่า แก่แล้ว ทำอะไรไม่ได้ เป็นภาระลูกหลาน มีความน้อยใจ แต่ระยะหลังสื่อโซเชียลมีอิทธิพล หลายบ้านมีมือถือ มีแท็บเล็ต ผู้สูงวัยใช้สื่อเหล่านี้มากขึ้น เห็นคนอื่น ๆ ทำ ก็ลุกขึ้นมาทำอะไรเพื่อเปลี่ยนแปลงตัวเองบ้าง ช่วงนี้มีรายการ The Voice Senior ที่ให้ผู้สูงวัยมาโชว์ความสามารถในการร้องเพลง สิ่งนี้ก็เป็นอีกหนึ่งการกระตุ้นให้ผู้สูงวัยออกมาทำกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น ไม่ใช่เพียงการอยู่บ้าน หรือปลูกต้นไม้”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 25 ธ.ค.2562)

ผู้สูงวัยทำงานจิตอาสา

“ผมอยากเห็นภาพผู้สูงวัยที่ทำกิจกรรม เป็นจิตอาสาให้กับสังคม ผู้สูงวัยจะมีความสุขมากกว่าที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เขายังแข็งแรง สามารถทำอะไรได้มากมาย”

(นักศึกษา อายุ 19 ปี, สัมภาษณ์ 24 ธ.ค.2562)

โดยสรุปแล้ว กรอบความคิดหรืออุดมการณ์ที่กลุ่มวัยรุ่นมีต่อการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชน พบว่า อุดมการณ์หลักที่วัยรุ่นจดจำได้เกี่ยวกับผู้สูงวัยคือความอ่อนแอ น่าสงสาร ต้องการความช่วยเหลือ ซึ่งมีบางส่วนที่แตกต่างจากประสบการณ์จริงของวัยรุ่นที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัยที่มองเห็นภาพด้านบวกของผู้สูงวัย แต่อย่างไรก็ตามอุดมการณ์ทางเลือกหรืออุดมการณ์ที่เข้ามาต่อต้านอุดมการณ์หลัก คือ ความเปลี่ยนแปลงในสื่อที่เปิดพื้นที่มุมมองด้านบวกต่อการนำเสนอเรื่องราวของผู้สูงวัยมากขึ้น

ความคิดเห็นต่อการนำเสนอเรื่องราวของผู้สูงวัยในเรื่องจริงและเรื่องแต่งก็มีความคิดเห็นแตกต่างกัน เป็นข้อความคิดเห็นที่อยู่ตรงกันข้าม เรื่องจริง (Non-fiction) คือภาพความด้านลบ ภาพที่เลวร้าย ภาพที่อ่อนแอของผู้สูงวัย ขณะที่เรื่องแต่ง (Fiction) กลุ่มวัยรุ่นมองว่า นำเสนอภาพของผู้สูงวัยในเชิงบวกมากกว่า ให้คุณค่า ยกย่อง มีอำนาจในการตัดสินใจ

อย่างไรก็ตาม วัยรุ่นมีความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า ภาพของผู้สูงวัยในสื่อน่าจะมีการนำเสนอภาพด้านบวกให้มากขึ้น ไม่ใช่เพียงการนำเสนอปัญหาเพียงอย่างเดียว เพราะผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง มีความรู้ และสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้ไม่แตกต่างจากคนหนุ่มสาวก็มีอยู่เช่นเดียวกัน กลุ่มวัยรุ่นส่วนใหญ่ไม่ได้คิดถึงการเตรียมตัวเป็นผู้สูงวัย เพราะยังอยู่ในวัยเริ่มต้นใช้ชีวิต

ตารางที่ 5.6 : การต่อรองความหมายอุดมการณ์การเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชนจากมุมมองของกลุ่มวัยรุ่น

อุดมการณ์	การนำเสนอเรื่องเล่า
ภาพความน่าสงสารของผู้สูงวัย	สื่อนำเสนอภาพผู้สูงวัยเน้นความน่าสงสาร ความอ่อนแอ การเป็นเหยื่อของความรุนแรง
ตอกย้ำว่าผู้สูงอายุเป็นภาระสังคม	การใช้ภาษาอธิบายความเป็นผู้สูงวัย เป็นการใช้ภาษาในด้านลบมากกว่าบวก เป็นการตอกย้ำเรื่องการเป็นภาระของสังคม
นำเสนอชีวิตที่ยากลำบาก	สื่อมวลชนนำเสนอชีวิตที่ยากลำบากหรือร้อนทของผู้สูงวัย โดยอาจจะละเลยมุมมองการนำเสนอที่เป็นด้านบวก
ผู้สูงวัยเริ่มหันมาใช้สื่อเพื่อเปลี่ยนแปลงตนเอง	ผู้สูงวัยเริ่มหันมาใช้สื่อโซเชียลมีเดีย การใช้สื่อทำให้ผู้สูงวัยเปลี่ยนแปลงตนเอง มีความเข้มแข็งในการใช้ชีวิต
ผู้สูงวัยกับการทำงานจิตอาสา	สื่อมวลชนควรนำเสนอภาพของผู้สูงวัยที่ยังแข็งแรงและทำงานได้ โดยเฉพาะผู้สูงวัยสนใจทำงานจิตอาสามากขึ้น

3. การวิเคราะห์อุดมการณ์การสื่อสารเรื่องเล่าของผู้สูงวัยจากกลุ่มวัยทำงาน

กลุ่มวัยทำงาน เป็นช่วงวัยที่เริ่มต้นทำงานหรือผ่านการทำงานมาพอสมควร และส่วนใหญ่มีประสบการณ์ที่ยังคงอยู่กับผู้สูงวัย หรือบางส่วนยังคงกลับไปเยี่ยมเยือนผู้สูงวัยอยู่เป็นประจำ กลุ่มวัยทำงานเป็นกลุ่มที่เป็นกำลังสำคัญของครอบครัว คอยให้การสนับสนุนดูแลผู้สูงวัย และสนับสนุนด้านการเงิน

ตารางที่ 5.7 : ข้อมูลของกลุ่มวัยทำงาน

ลำดับ	เพศ	อายุ	อาชีพ	เก็บข้อมูล
1	ชาย	37 ปี	รับราชการ	06 ต.ค.2561
2	ชาย	55 ปี	ทำงานเอกชน	15 ก.พ.2561
3	หญิง	55 ปี	ทำงานเอกชน	22 ต.ค.2561
4	หญิง	49 ปี	ทำงานเอกชน	24 ต.ค.2561
5	หญิง	52 ปี	ทำงานเอกชน	24 ต.ค.2561
6	หญิง	38 ปี	รับราชการ	06 ต.ค.2561
7	หญิง	37 ปี	ทำงานเอกชน	10 ส.ค.2561
8	หญิง	31 ปี	ทำงานเอกชน	12 ก.ย.2561
9	หญิง	44 ปี	ทำงานเอกชน	08 พ.ย.2561
10	หญิง	45 ปี	ทำงานเอกชน	10 พ.ย.2561

กลุ่มตัวอย่างวัยทำงานจำนวน 10 คน มีอายุตั้งแต่ 31 – 55 ปี รับราชการจำนวน 2 คน และทำงานเอกชน จำนวน 8 คน ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ใกล้ชิดกับผู้สูงวัย จำนวน 8 คน อีก 2 คน ยังเป็นการเดินทางไปเยี่ยมเยียนสม่ำเสมอ กลุ่มวัยทำงานสะสมประสบการณ์การอยู่ใกล้ชิดกับผู้สูงวัย เห็นพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงก่อนที่จะเข้าสู่ผู้สูงอายุ

“มีผู้สูงอายุที่บ้าน อยู่ด้วยกันประมาณ 37 ปี ตั้งแต่ก่อนสูงอายุ ความสัมพันธ์คือเป็นคุณย่าของตัวเอง”

(รับราชการ อายุ 38 ปี, สัมภาษณ์ 6 ต.ค.2561)

“มีผู้สูงอายุอยู่ด้วยที่บ้าน อยู่ด้วยทุกวันคือ คุณพ่อคุณแม่ของสามี อายุประมาณ 60 ปี อยู่ด้วยกันหลายปีแล้ว ประมาณ 7-8 ปี”

(ทำงานเอกชน อายุ 37 ปี, สัมภาษณ์ 10 ส.ค.2561)

“ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุที่เป็นคุณแม่ ไปมาหาสู่กันเป็นประจำ กลับไปเยี่ยมบ้านบ้าง แต่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน”

(ทำงานเอกชน อายุ 55 ปี, สัมภาษณ์ 15 ก.พ.2561)

กลุ่มวัยทำงานที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง 9 ใน 10 คน ทำงานอยู่ในเมือง เปิดรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชนอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะการรับข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ การรับสื่อและการเคยมีประสบการณ์ใกล้ชิดกับผู้สูงวัยเป็นส่วนสำคัญในการหล่อหลอมอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงอายุ

3.1 คุณลักษณะของผู้สูงวัยจากมุมมองของกลุ่มวัยทำงาน

มุมมองของกลุ่มคนวัยทำงาน มีทั้งมุมมองที่อธิบายคุณลักษณะของผู้สูงวัยในด้านบวก และด้านลบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มวัยทำงาน เป็นกลุ่มที่เปิดรับข้อมูลข่าวสาร สนใจเรื่องราวความเป็นไปของสังคม ต้องติดต่อสื่อสารในที่ทำงาน และเป็นกลุ่มที่มีหน้าที่รับผิดชอบต่อครอบครัวค่อนข้างมาก วัยทำงานมีความคิดเห็นว่าผู้สูงอายุสุขภาพอ่อนแอ ต้องพึ่งพาผู้อื่น ถูกทอดทิ้ง ถูกทำร้าย ทำให้เห็นว่ามิติเรื่องของสุขภาพกาย จิตใจ และสังคม เป็นประเด็นที่กลุ่มคนวัยทำงานอธิบายลักษณะของผู้สูงวัย

อุดมการณ์หลัก (Dominant Ideology) ที่มีต่อการอธิบายผู้สูงวัยของกลุ่มคนวัยทำงานคือความอ่อนแอด้านสุขภาพกาย สุขภาพใจ และการถูกทำร้ายจากสังคม เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มคนวัยทำงานที่ยังคงเข้มแข็ง ดูแลตนเองได้ ทำให้ภาพของผู้สูงวัยที่อ่อนแอมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ไม่แตกต่างจากคนในวัยหนุ่มสาวที่มีความเห็นเช่นเดียวกัน

ผู้สูงอายุสุขภาพไม่แข็งแรง

“ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่สามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง ถ้าหากว่าเขาไม่สบาย เขาจะต้องการให้ลูกหลานไปดูแล โดยเฉพาะช่วงเทศกาล คนสูงวัยเขาอยากให้ลูกหลานไปหา การเป็นผู้สูงอายุก็ต้องเข้มแข็งในระดับหนึ่งอยู่แล้ว แต่เมื่อไหร่ที่เขาแก่มา ๆ ทำอะไรไม่ได้ ก็ต้องมีคนไปดูแล”

(ทำงานเอกชน อายุ 49 ปี, สัมภาษณ์ 24 ต.ค.2561)

ผู้สูงวัยถูกทอดทิ้ง

“ชาวที่ได้ยินเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เช่น ผู้สูงอายุไม่ได้รับการดูแล ถูกทอดทิ้งจากลูกหลาน ดูแลแล้วเศร้า หรือแม้กระทั่งรายการทีวีบางรายการที่เอาผู้สูงอายุไปออกรายการ รายการที่แข่งร้องเพลงที่เคยดู ภาพของผู้สูงอายุที่น่าเสนอ เขาพยายามเน้นความลำบากของผู้สูงอายุคนนั้น ความทุกข์ยาก คนดูจะรู้สึกหดหู่ แต่บางทีก็คิดว่า อย่างน้อยก็ดีนะที่ให้โอกาสผู้สูงอายุ”

(รับราชการ อายุ 37 ปี, สัมภาษณ์ 6 ต.ค.2561)

มิติด้านสุขภาพร่างกาย จึงเป็นปัจจัยหลักที่คนนิยามลักษณะของผู้สูงวัย ความแข็งแรงทางร่างกาย สุขภาพ รวมไปถึงความปลอดภัยในการใช้ชีวิต เป็นหัวใจสำคัญของการเป็นผู้สูงวัยที่มีคุณภาพ นี่คือนมมมองของกลุ่มคนวัยทำงานที่มีต่อผู้สูงวัย

ผู้สูงวัยถูกทำร้าย

“ชาวออกประจำวันที่เห็นคือคนแก่ถูกทำร้ายหรือถูกข่มขืน รวมทั้งชาวที่ผู้สูงอายุไปทำร้ายคนอื่น หรือแก่แล้วยังไปล่อลวงเด็ก มีให้เห็น ชาวที่เห็นส่วนใหญ่จะเป็นชาวที่ไม่ดี ชาวที่ดี ๆ เราอาจจะไม่ค่อยได้ดู เพราะเราจะดูชาวที่มีเรื่องราว มีประเด็นขัดแย้ง”

(ทำงานเอกชน อายุ 45 ปี, สัมภาษณ์ 10 พ.ย.2561)

“ได้ยินข่าวผู้สูงอายุมักจะถูกหลอก เช่น มีบริการรับนวดตามบ้าน พอ นวดแล้วก็ขโมยตัวผู้สูงอายุไป หรือหลอกนำของไปขายให้ เพราะผู้สูงอายุบางที่อยูบ้านคนเดียวก็容易被หลอกได้ง่าย ช่วงนี้จะเห็นข่าวแบบนี้บ่อยขึ้น”

(ทำงานเอกชน อายุ 55 ปี, สัมภาษณ์ 22 ต.ค.2561)

“ส่วนใหญ่จะได้ยินข่าวในแง่ลบเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เช่น คนที่เป็นญาติพี่น้องแล้วไปลวงเงินลูกหลานในบ้านของตัวเอง หรือข่าวผู้สูงอายุโดนทำร้าย ข่าวคุณยายโดนวัยรุ่นทำร้ายแล้วเสียชีวิต ข่าวปู่หรือตาถูกละเมิดเด็ก หรือข่าวผู้สูงอายุสูญหาย พลัดหลงกับครอบครัว เพราะป่วยเป็นโรคอัลไซเมอร์”

(ทำงานเอกชน อายุ 37 ปี, สัมภาษณ์ 10 ส.ค.2561)

อุดมการณ์ทางเลือก (Alternative ideology) คืออุดมการณ์ที่ประนีประนอมกับอุดมการณ์หลัก กลุ่มวัยทำงานให้ความสำคัญกับการดูแลผู้สูงวัย ถึงแม้ว่ากลุ่มคนวัยทำงานบางส่วนจะมีเวลาใกล้ชิดกับผู้สูงวัยค่อนข้างน้อย อย่างไรก็ตามวัยทำงานจะให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านเศรษฐกิจในยังชีพของผู้สูงวัย เช่น การให้เงินทอง การไปเยี่ยมเยียน ซึ่งลักษณะดังกล่าวก็เกิดขึ้นกับชุมชนด้วยเช่นกัน ที่ให้ความสำคัญกับผู้สูงวัยในช่วงเทศกาลต่าง ๆ

ผู้สูงวัยต้องการคนดูแล

“เราต้องดูแลท่าน สมัยก่อนเราไม่ได้คิดถึงเรื่องการเป็นผู้สูงอายุเลย เตียวนี้อายุเยอะเริ่มคิดว่า พ่อพ่อแม่แก่ไป เราต้องไปหาท่าน ผู้สูงอายุต้องการคนดูแล ต้องการกำลังใจ เราต้องไปหาญาติผู้ใหญ่ที่เป็นผู้สูงวัย สร้างความอุ่นใจ ผู้สูงอายุจะดีใจที่ลูกหลานไปหา”

(ทำงานเอกชน อายุ 49 ปี, สัมภาษณ์ 24 ต.ค.2561)

“เป็นคนดูข่าวเป็นประจำ ข่าวที่เห็นจะเป็นข่าวผู้สูงอายุที่มาจากภาครัฐ เช่น ข้อมูลรายได้ของผู้สูงวัย การดูแลสุขภาพ และสวัสดิการของผู้สูงอายุ ข่าวเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่ได้รับมักจะเป็นด้านดี ข่าวรณรงค์ให้ผู้สูงอายุมีการตรวจสุขภาพประจำปี ข่าวที่นำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงอายุก็จริง แต่คนที่อ่านอาจจะไม่ใช่ผู้สูงอายุก็ได้ ให้คนวัยทำงานเข้าใจและดูแลผู้สูงอายุได้ดีขึ้น ถ้าเราได้ยินข่าวใหม่ ๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุ เราก็จะบอกผู้สูงอายุใกล้ตัว คือคุณแม่ ให้เขาได้รับรู้ และคอยติดตามใช้บริการจากทางภาครัฐ”

(ทำงานเอกชน อายุ 44 ปี, สัมภาษณ์ 8 พ.ย.2561)

อุดมการณ์แบบตรงข้ามหรือต่อต้าน (Oppositional /Counter-ideology) กลุ่มวัยทำงานมีความคิดเห็นว่า สื่อยังนำเสนอคุณลักษณะที่เข้มแข็งของผู้สูงวัยค่อนข้างน้อย ทั้งที่มีผู้สูงวัยที่เข้มแข็งและสามารถเป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้อื่นได้ การกล่าวถึงภาพด้านบวกของผู้สูงวัยจึงมีค่อนข้างน้อย

ผู้สูงวัยมีความสามารถ

“เคยดูรายการ SUPER 60+ เป็นการนำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัยในเชิงบวก แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีความสามารถ เล่นกีฬา ทำอะไรที่เกินวัย รายการนี้จึงเป็นรายการหนึ่งที่ส่งเสริมพฤติกรรมเชิงคิดบวกว่าอายุไม่สำคัญ ถ้าคุณใจรัก คุณจะสามารถทำอะไรก็ตาม ที่หลายๆ คนอาจจะทำไม่ได้”

(รับราชการ อายุ 37 ปี, สัมภาษณ์ 6 ต.ค.2561)

“ส่วนข่าวที่ดี จะได้ยินข่าวการให้รางวัลผู้สูงอายุ เช่น คุณธรรมดีเด่น เช่น พิสมัย วิไลศักดิ์ ที่ได้รับรางวัล ได้รับการยกย่อง เป็นการให้เกียรติผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุที่เป็นคนดัง เราจะได้ยินข่าว”

(รับราชการ อายุ 38 ปี, สัมภาษณ์ 6 ต.ค.2561)

การสื่อสารอุดมการณ์เชิงบวกที่ยังนำเสนอค่อนข้างน้อย เป็นการนำเสนอเรื่องราวความสามารถของผู้สูงวัย เช่น มีความรู้ เล่นกีฬาได้ เดินทางท่องเที่ยว อารมณ์ดี ใกล้ชิดลูกหลาน มีครอบครัวที่อบอุ่น หรือยังคงทำกิจกรรมเหมือนที่กลุ่มวัยรุ่นทำได้ เป็นต้น

3.2 อุดมการณ์การเล่าเรื่องผู้สูงวัยจากเรื่องจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction) จากมุมมองของกลุ่มคนวัยทำงาน

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างเรื่องจริงและเรื่องแต่ง กลุ่มวัยทำงานมีความคิดเห็นคล้ายกับกลุ่มอื่น ๆ ว่า มักจะได้ยินเรื่องราวทางด้านลบเกี่ยวกับผู้สูงวัย ขณะที่เรื่องแต่ง ละคร โฆษณา เป็นการสื่อสารอุดมการณ์ด้านบวก

ความแก่ชราและความสวยงาม

จากเรื่องจริงจะเห็นภาพความแก่ชรา ความเจ็บป่วย การหลงลืม เป็นภาพด้านลบของผู้สูงวัยที่ชัดเจน ส่วนเรื่องแต่งจะนำเสนอภาพความสวยงาม เช่น ความมีเมตตา การเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ มีฐานะดี เป็นชนชั้นกลาง มีผู้ดูแล อบอุ่น อยู่ในสังคมที่ดี

“ผู้สูงอายุหญิงในละครจะมีความสวยอยู่ แม้ว่าจะแก่แล้ว ส่วนผู้สูงอายุชาย ก็ดูหล่อ ภูมิฐาน เป็นคนเก่ง มีความเมตตาต่อคนใกล้ชิด พูดจาสุภาพ น้ำเสียงเพราะ สอนลูกหลานได้ดี มีความจำดี แต่ในข่าวผู้สูงอายุที่นำเสนอจะไร้นั่นเหลียวแล ไร้ญาติขาดมิตร ทำงานหนัก เจ็บป่วย ความจำไม่ดี หลงลืม เราเห็นได้ถึงความแตกต่างกัน”

(ทำงานเอกชน อายุ 44 ปี, 8 พ.ย.2561)

“ผู้สูงอายุในข่าว จะเป็นเรื่องราวผู้สูงอายุในทางลบมากกว่า น้อยที่จะเห็นผู้สูงอายุในทางบวก ส่วนในละครผู้สูงอายุดูเป็นอะไรที่จับต้องได้ มีภาพบวกมากกว่า นำเสนอด้านที่อบอุ่น

เป็นมิตรมากกว่าในข่าว รวมไปถึงอาจจะเป็นเรื่องของตัวละครผู้สูงอายุที่เขาทำให้เราเห็นว่ามีความมีชีวิตชีวา การงาน มีฐานะที่ดี เป็นชนชั้นกลาง อยู่ในสังคมที่ดี แต่ในความเป็นจริง ผู้สูงอายุที่เป็นข่าว ช่มชืด เด็กมีสถานะอีกแบบหนึ่ง เป็นชนชั้นล่าง มีชีวิตที่ยากลำบาก”

(ทำงานเอกชน อายุ 52 ปี, 24 ต.ค.2561)

ใจดี ห่วงลูกหลาน เข้าวัดทำบุญ

ภาพของผู้สูงวัยในเรื่องแต่ง มักจะนำเสนอในมุมที่ผู้สูงวัยมีความเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ ใจดี ใจดี ให้อภัย เข้าวัด ทำบุญ ดูแลลูกหลาน แต่ภาพของผู้สูงวัยในข่าวจะมีความน่าสงสาร

“ลักษณะของตัวละครผู้สูงอายุที่เห็นคือ ถ้าอายุมากหน่อยก็จะห่วงลูก ห่วงหลาน เข้าวัด ทำบุญ มีความใจดี เป็น stereotype ผู้สูงอายุของบ้านเรา ผู้สูงอายุมีการดูแลสุขภาพมากขึ้น จากโฆษณาเราจะเห็นว่าเขานำเสนอให้ผู้สูงอายุดูแลสุขภาพ ฟังพาตัวเองได้ มีคอนโดอยู่อาศัยเอง หรือ มีธุรกิจที่ให้บริการดูแลผู้สูงอายุ แต่ถ้าในข่าว ผู้สูงอายุจะน่าสงสารเลย ลูกหลานทอดทิ้ง ในชีวิตจริง ยังไม่เคยเจอ แต่เรื่องแบบนี้มีอยู่แล้วในสังคม”

(ทำงานเอกชน 31 ปี, สัมภาษณ์ 12 ก.ย.2561)

สถานะทางสังคมของผู้สูงวัย

เรื่องจริงจะเล่าเรื่องผู้สูงวัยที่มีฐานะยากลำบาก ขณะที่เรื่องแต่ง นำเสนอผู้สูงวัยที่มีฐานะร่ำรวย เป็นที่พึ่งของลูกหลาน การมีเงิน มีสถานะที่ร่ำรวย ทำให้ผู้สูงวัยสามารถดูแลตัวเอง และช่วยเหลือผู้อื่นได้

“ในละครผู้สูงอายุจะมีฐานะ แต่ในชีวิตจริงคนเราก็ไม่ได้มีฐานะทุกคน แต่ถ้าในข่าว ผู้สูงอายุ จะน่าสงสารเลย ลูกหลานทอดทิ้ง ในชีวิตจริงยังไม่มีเคยเจอ แต่เรื่องแบบนี้มีอยู่แล้วในสังคม”

(ทำงานเอกชน อายุ 31 ปี, สัมภาษณ์ 12 ก.ย.2561)

“ในข่าวนำเสนอแต่ผู้สูงอายุที่ยากจน อ่อนแอ ทำให้เขาดูเหมือนอ่อนแอ แต่ในละครเรา เห็นอีกด้านหนึ่งไปเลยก็มี ด้านที่มีฐานะ มีอำนาจ มุมที่อ่อนแอ น่าสงสารก็มี การดูว่าผู้สูงอายุเป็นอย่างไร ต้องดูที่ฐานะการเงินด้วย ผู้สูงอายุที่ยากจน เขาต้องขวนขวายทำงาน ทำจนกว่าตัวเองจะทำได้ แต่ผู้สูงอายุที่รวย มีเงินมีทอง เขาจะไม่ลำบาก เพราะมีคนดูแล”

(ทำงานเอกชน อายุ 49 ปี, สัมภาษณ์ 24 ต.ค.2561)

“ในนิยายส่วนใหญ่ ผู้สูงอายุจะเป็นคนรวย แต่ในโลกความเป็นจริงผู้สูงอายุที่รวยไม่ค่อย ได้รับการบอกเล่าผ่านสื่อ น้อยมาก ในนิยายผู้แต่งจะแต่งให้ผู้สูงอายุรวย เพื่อปูทางให้พระเอก นางเอกได้มาเจอกัน”

(รับราชการ อายุ 38 ปี, สัมภาษณ์ 6 ต.ค.2561)

การทอดทิ้งและการดูแลผู้สูงวัย

จากเรื่องจริงมักจะเห็นข่าวผู้สูงวัยถูกทอดทิ้ง ส่วนผู้สูงวัยในเรื่องแต่ง จะนำเสนอเน้นการดูแล เอาใจใส่ผู้สูงวัยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

“ส่วนใหญ่จะได้ยินข่าวในแง่ลบเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เช่น คนที่เป็นญาติพี่น้องแล้วไปล่วงเกิน ลูกหลานในบ้านของตัวเอง หรือข่าวผู้สูงอายุโดนทำร้าย...ที่เป็นเรื่องแต่งจะเห็นจากโฆษณาหรือ ไร่ร้างทางโซเซียลมีเดีย เป็นเรื่องราวของการดูแลผู้สูงอายุ หรือลูกหลานที่จากบ้านมาให้กลับไปคอย ดูแลผู้สูงอายุบ้าง”

(ทำงานเอกชน อายุ 37 ปี, สัมภาษณ์ 10 ส.ค.2561)

อุดมการณ์ที่มีต่อการสื่อสารเรื่องราวของผู้สูงวัยในเรื่องจริงและเรื่องแต่งจากมุมมองของกลุ่มวัยทำงานจึงมีความแตกต่างกัน เรื่องจริงนำเสนอภาพของผู้สูงวัยที่มีความแก่ชรา เจ็บป่วยทางร่างกาย จิตใจ สถานะทางสังคมไม่ดี เผชิญความทุกข์ยากในชีวิต แต่เรื่องแต่ง นำเสนอผู้สูงวัยในมุมที่สวยงาม เป็นผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ มีอำนาจ มีความสำคัญ เป็นผู้ให้ความรู้แก่ผู้อื่น

ตารางที่ 5.8 : อุดมการณ์การเล่าเรื่องที่เกี่ยวกับผู้สูงวัยจากมุมมองของกลุ่มวัยทำงาน

อุดมการณ์	เรื่องจริง (Non-Fiction)	เรื่องแต่ง (Fiction)
ความแก่ชรา และความสวยงาม	นำเสนอภาพความแก่ชราที่โหดร้าย เจ็บปวด ความเสื่อมโทรมของร่างกาย	นำเสนอความแก่ที่สวยงาม มีความกำลังใจ มีความหวังในชีวิต
การใช้ชีวิตของผู้สูงวัย	อยู่ด้วยความยากลำบาก ไร้คนดูแล	เป็นผู้ใหญ่ที่เจ๋ง ดูแลและห่วงใย ลูกหลาน เข้าวัดทำบุญ
สถานะทางสังคม	ฐานะยากจน ไม่มีเงินทองเลี้ยงตนเอง	ฐานะปานกลาง ไปจนถึงดีมาก มีเงิน ในการดูแลตนเอง และลูกหลาน
การทอดทิ้งและการดูแลผู้สูงวัย	ผู้สูงวัยถูกทอดทิ้ง ถูกทำร้ายร่างกาย และจิตใจ	ผู้สูงวัยได้รับการดูแลอย่างดี มีบทบาท มีความสำคัญ

2.4 การต่อรองความหมายอุดมการณ์ของวัยทำงานที่มีต่อการนำเสนอข่าวหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย

อุดมการณ์ที่กลุ่มวัยทำงานมีต่อการนำเสนอเรื่องราวของผู้สูงวัย จะมีมุมมองให้สื่อมวลชนนำเสนอเรื่องราวที่มุ่งเน้นการดูแลผู้สูงวัย ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารให้เห็นว่าผู้สูงวัยยังมีศักยภาพทำสิ่งต่าง ๆ ได้มากมายให้แกสังคม ลูกหลาน ครอบครัวต้องดูแล เคารพผู้สูงวัย อีกทั้งการพัฒนาความสามารถของผู้สูงวัยให้สามารถพึ่งพิงดูแลตนเองได้ การสื่อสารอุดมการณ์ด้วยแนวความคิดว่าสังคมต้องดูแลผู้สูงวัย และสร้างผู้สูงวัยให้เชื่อมั่น ให้เข้มแข็งด้วยตนเองเป็นสิ่งสำคัญ

การดูแลผู้สูงวัย

การสื่อสารที่เน้นการปลูกฝังให้คนดูแลผู้สูงวัย เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบ เป็นการทดแทนบุญคุณ เป็นความกตัญญูของลูกหลาน แนวความคิดเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยประคับประคองผู้สูงวัยให้ใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างเข้มแข็ง ผู้สูงวัยได้รับการดูแลจากครอบครัวเป็นหลัก

“สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อคนในสังคมมาก อยากให้สื่อนำเสนอว่าลูกหลานควรจะต้องดูแลผู้สูงอายุ เพราะการมีผู้สูงอายุคือความสุขของครอบครัว อย่าไปมองว่าผู้สูงอายุคือภาระ ทุกวันนี้เรายังได้ยินว่า แก่แล้วไปอยู่บ้านพักคนชรา หรือผู้สูงอายุไม่ได้สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ทำงานไม่ได้แล้ว ประเด็นพวกนี้ควรจะนำเสนอให้น้อยที่สุด เพราะเราต้องปลูกฝังให้เด็กรุ่นใหม่ดูแลพ่อแม่ เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของคนเป็นลูก”

(รับราชการ อายุ 37 ปี, สัมภาษณ์ 6 ต.ค.2561)

“เราต้องนึกถึงอีกหนึ่งคนที่คอยดูแลเลี้ยงดูเรามา ในสื่อควรมีการแทรกเรื่องราวของผู้สูงอายุทำให้คนดูตระหนักรู้เสมอว่า เราควรนึกถึงเขาในทุกเวลา”

(ทำงานเอกชน อายุ 37 ปี, สัมภาษณ์ 10 ส.ค.2561)

“การนำเสนอเรื่องราวของผู้สูงอายุเป็นการปลูกฝังเด็ก คนหนุ่มสาวที่มีครอบครัวแล้ว มีลูก ให้กลับไปกราบไหว้ ดูแลผู้สูงอายุมากขึ้น ผู้ใหญ่ก็จะดีใจ ลูกหลานกลับไปมีงานทำ และให้เงินผู้สูงวัย”

(ทำงานเอกชน อายุ 49 ปี, สัมภาษณ์ 24 ต.ค.2561)

สร้างความเชื่อมั่นให้ผู้สูงวัย

อุดมการณ์ที่สื่อสารเพื่อสร้างพลังในการใช้ชีวิตให้กับผู้สูงวัยว่า ผู้สูงวัยดูแลตัวเองได้ เช่น การนำเสนอรายการที่เน้นการดูแลตัวเอง ดูแลสุขภาพกาย สุขภาพใจ การมีกิจกรรมให้ผู้สูงวัยได้ทำร่วมกัน มุ่งเน้นการนำเสนอเรื่องราวในเชิงบวกของผู้สูงวัย เพื่อสื่อสารความเข้มแข็งของผู้สูงวัยไปยังกลุ่มคนอื่น ๆ ในสังคม

“จากที่เห็นมุมที่น่าสงสารเกี่ยวกับผู้สูงอายุ น่าจะมีรายการที่ช่วยพัฒนาผู้สูงอายุให้เขาสามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง ดูแลรักษาสุขภาพ แนะนำกิจกรรมให้ทำ เพราะบ้านเรา ความที่ผู้สูงอายุได้อยู่ด้วยกันหรือทำกิจกรรมด้วยกันยังไม่มากเท่ากับต่างประเทศ อย่างเช่นที่จีน ฮองกง จะมีกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นสังคมของผู้สูงอายุที่อยู่และทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่ต้องยึดติดกับลูกหลานมาก เขาสามารถมีความสุขได้ด้วยตัวเอง แต่บ้านเราผู้สูงอายุจะเหวว่ามากกว่า ต้องอยู่กับลูกหลาน ทั้งที่ผู้สูงอายุควรมีสังคมของเขาเอง”

(ทำงานเอกชน อายุ 31 ปี, 12 ก.ย.2561)

“อยากให้นำเสนอว่า ผู้สูงอายุไม่ใช่คนอ่อนแอ ให้ผู้สูงอายุหรือคนดูแลผู้สูงอายุได้เตรียมความพร้อมว่า ในเมื่อชีวิตเราต้องอยู่ต่อไปในวัยสูงอายุ เราก็ต้องพยายามดูแลตัวเองให้แข็งแรง ไม่อยากให้นำเสนอในด้านที่เศร้าหมองจนเกินไป อยู่กับความสดใส ความร่าเริง เผชิญกับโลกความเป็นจริง และเตรียมความพร้อมในการใช้ชีวิต”

(ทำงานเอกชน อายุ 55 ปี, สัมภาษณ์ 22 ต.ค.2561)

การเตรียมความพร้อม ให้ข้อมูลข่าวสาร สร้างอุดมการณ์การเป็นผู้สูงวัยที่เข้มแข็งให้กับกลุ่มคนวัยทำงานหรือกลุ่มคนที่กำลังสูงวัยเพิ่มมากขึ้น จะช่วยลดปัญหาของผู้สูงวัยที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตได้

“เราคิดว่าการนำเสนอของสื่อมวลชนต้องมีจิตวิทยา นำเสนออย่างไรให้เห็นว่าคนแก่ไม่จำเป็นต้องนอนติดเตียงเสมอไป ไม่จำเป็นต้องมีทัศนคติให้ลูกหลานมาเลี้ยงดู ให้เลี้ยงตัวเองได้ เพราะคนแก่หรือคนดูแลผู้สูงอายุนับเป็นส่วนหนึ่งที่ไม่ได้อยู่ในเมือง การนำเสนอแบบนั้นบางทีทำให้เขาเฝ้าแต่รอคอยว่าตัวเองต้องเป็นคนมีบุญ ให้ลูกหลานดูแล มีอายุยืนยาวนาน มีลูกดูแลรักษายามเจ็บไข้ได้ป่วย เราอยากให้คนแก่รักษาตัวเองมากกว่า อายุยืนในแบบที่แข็งแรงด้วยตนเอง”

(ทำงานเอกชน อายุ 55 ปี, สัมภาษณ์ 22 ต.ค.2561)

สำหรับการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของกลุ่มคนวัยทำงาน กลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ 8 ใน 10 คน มีการเตรียมความพร้อมในการเป็นผู้สูงวัย คำนึงถึงเรื่องสุขภาพ ดูแลสุขภาพของตนเอง การจัดการอารมณ์ มีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ หน้าที่การงานที่ต้องมั่นคง มีเงินเก็บ เป็นต้น ขณะที่ส่วนน้อยไม่ได้อธิบายการเตรียมตัว แต่ให้เหตุผลว่า ตนเองยังอยู่ในวัยทำงาน ยังไม่ได้เป็นผู้สูงวัย จึงสนุกกับการทำงานในช่วงเวลาปัจจุบัน ยังไม่ได้คิดวางแผนการเป็นผู้สูงวัย

ตารางที่ 5.9 : การต่อรองความหมายอุดมการณ์การเล่าเรื่องของสื่อมวลชนที่เกี่ยวกับผู้สูงวัยจากมุมมองของกลุ่มวัยทำงาน

อุดมการณ์	การนำเสนอเรื่องเล่า
การดูแล ให้ความเคารพ และกตัญญูต่อผู้สูงวัย	ลูกหลาน ครอบครัวยุคใหม่ตอบแทนบุญคุณ และดูแลผู้สูงวัยในการใช้ชีวิตให้ดีที่สุด ทั้งด้านกายภาพ จิตใจ และสังคม ดังนั้นการมีเมตตา กตัญญูต่อผู้สูงวัย เป็นสิ่งสำคัญสำหรับคนรุ่นหลังที่ต้องให้ความเคารพผู้สูงวัย
สร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้สูงวัย	สื่อนำเสนอให้เห็นว่า การเป็นผู้สูงวัย ไม่ใช่เพียงการรอความช่วยเหลือ ความรักจากลูกหลาน กลุ่มผู้สูงวัยที่ไม่ได้มีครอบครัว ต้องเข้มแข็ง และดูแลตัวเองได้ ไม่จำเป็นว่าจะต้องมีครอบครัว

4. การวิเคราะห์อุตมการณ์การสื่อสารเรื่องเล่าของผู้สูงวัยจากกลุ่มวัยสูงอายุ

กลุ่มผู้สูงวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีจำนวน 10 คน อายุตั้งแต่ 60 - 72 ปี เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ค่อนข้างใกล้ชิดกับครอบครัว ผู้สูงวัย หญิง จำนวน 7 คน ชาย จำนวน 3 คน รับราชการ จำนวน 7 คน ทำงานเอกชน จำนวน 3 คน แต่งงานแล้ว จำนวน 9 คน มีเพียง 1 คน ที่ไม่ได้แต่งงาน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่ให้สัมภาษณ์เป็นกลุ่มผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง

ตารางที่ 5.10 : ข้อมูลของกลุ่มผู้สูงวัย

ลำดับ	เพศ	อายุ	อาชีพ	เก็บข้อมูล
1	ชาย	71 ปี	ทำงานเอกชน	19 ก.พ.2561
2	ชาย	64 ปี	รับราชการ	18 มี.ค.2561
3	ชาย	60 ปี	ทำงานเอกชน	10 ก.ย.2561
4	หญิง	66 ปี	รับราชการ	22 ต.ค.2561
5	หญิง	68 ปี	รับราชการ	23 ต.ค.2561
6	หญิง	60 ปี	รับราชการ	20 พ.ย.2561
7	หญิง	62 ปี	ทำงานเอกชน	10 เม.ย.2561
8	หญิง	64 ปี	ทำงานเอกชน	16 เม.ย.2561
9	หญิง	60 ปี	รับราชการ	20 มี.ค.2561
10	หญิง	72 ปี	รับราชการ	30 มี.ค.2561

4.1 อุตมการณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากมุมมองของผู้สูงวัย

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงวัยในงานศึกษานี้ เป็นผู้สูงวัยที่มีความเข้มแข็ง เป็นกลุ่มที่เคยรับราชการหรือทำงานเอกชน ด้วยความเป็นกลุ่มผู้สูงวัยที่ค่อนข้างเข้มแข็ง มุมมองในการบอกเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย การนิยามตัวตนหรือความหมายของการเป็นผู้สูงวัย จึงเป็นมุมมองด้านบวกมากกว่าด้านลบ และมองว่าผู้สูงวัยมีความสามารถที่จะพัฒนาตัวเองได้ ถึงแม้ว่าส่วนใหญ่จะได้รับข่าวในด้านลบเกี่ยวกับผู้สูงวัย และผู้สูงวัยไม่ได้มองตนเองแยกจากกลุ่มคนอื่นในสังคม

นิยามความหมายของการเป็นผู้สูงวัย

การอธิบายตนเองว่าเป็นผู้สูงวัยอย่างไร คือการนิยามตนเองของการเป็นผู้สูงวัย ซึ่งอาจจะไม่ตรงกับนิยามที่สื่อมวลชนหรือคนกลุ่มอื่น ๆ ให้ความหมายกับการเป็นผู้สูงวัย กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงวัย ได้นิยามตัวเองว่า ผู้สูงวัยคือผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่าคนอื่น ๆ แต่ไม่ได้หมายความว่าผู้สูงวัยจะต้องทำถูกต้องในทุกเรื่อง มีทั้งเรื่องดี และไม่ดีที่ผู้สูงวัยต้องเผชิญหรือแก้ไขปัญหาไม่แตกต่างจากคนวัยอื่น ๆ เช่นเดียวกัน

“ผู้สูงอายุก็คือมนุษย์คนหนึ่ง เขาอาจจะมีความรู้ มีประสบการณ์ที่มากกว่าคนอื่น เรามีทั้งด้านดีและด้านไม่ดีเป็นเรื่องธรรมดา ไม่ต่างอะไรกับคนทั่วไปหรือคนที่ไม่สูงอายุ การนำเสนอของสื่อล้วนเกี่ยวข้องกับปัจจัยต่าง ๆ ชุมกิจด้วย”

(ทำงานเอกชน อายุ 60 ปี, สัมภาษณ์ 10 ก.ย.2561)

“สำหรับป้าตอนนี้คิดว่าตัวเองแก่แล้ว สูงอายุ แต่ป้าพยายามดูแล ช่วยเหลือตัวเองเท่าที่จะทำได้ เราดูแลคนอื่น ๆ ด้วย ญาติพี่น้องที่ยังอยู่ด้วยกัน ทำกับข้าวเลี้ยงคน ยังทำอยู่

(รับราชการ อายุ 68 ปี, สัมภาษณ์ 23 ต.ค.2561)

“ป้าไม่ค่อยได้มีเวลาดูข่าวเท่าไร ตอนนี้ยังทำงานอยู่ เรายุ่กับงานทั้งวัน เป็นแม่บ้านทำความสะอาด กว่าจะกลับเข้าบ้านอีกทีก็ตอนเย็น ลูกหลานแยกไปมีครอบครัวกันหมดแล้ว เราไม่ได้คิดว่าเราแก่จนช่วยเหลือตัวเองไม่ได้”

(ทำงานเอกชน หญิง 62 ปี, สัมภาษณ์ 10 เม.ย.2561)

อย่างไรก็ตาม การเป็นผู้สูงวัยสำหรับบางคนไม่ได้เริ่มต้นที่อายุ 60 ปีเสมอไป ผู้สูงวัยกลุ่มที่ให้สัมภาษณ์มีความคิดเห็นว่า อายุ 60 ปี ยังไม่น่าจะเรียกว่าผู้สูงวัย เพราะตัวเองยังแข็งแรง ยังทำทุกสิ่งทุกอย่างได้ และยังทำงานอยู่ด้วย

“ไม่ได้คิดว่าตนเองเป็นผู้สูงอายุ แต่ใกล้แล้ว ตอนนี้เรายังแข็งแรง ยังไม่มีใครต้องง้อเข้าห้องน้ำ ยังไม่มีใครต้องมาเช็ดตัว ตอนนี้เรายังไม่ใช่ผู้สูงอายุ และจะพยายามไม่ให้ตัวเองต้องเป็นแบบนั้น ถึงเวลาเราอาจจะหลีกเลี่ยงไม่ได้”

(ทำงานเอกชน อายุ 60 ปี, สัมภาษณ์ 10 ก.ย.2561)

การเป็นผู้สูงวัยอาจจะไม่ได้นิยามด้วยอายุเสมอไป ผู้สูงวัยสื่อสารหรือมองตนเองหลากหลายมากกว่าสังคมให้นิยามหรือสื่อมวลชนนิยามเกี่ยวกับผู้สูงวัย ผู้สูงวัยมีทั้งที่ยังทำงานอยู่ต่อเนื่อง เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ให้นิยามว่าตนเองเป็นผู้รู้ มีประสบการณ์มาก่อนคนหนุ่มสาว สามารถช่วยเหลือดูแลตนเอง และลูกหลานได้ แม้ว่าจะยากจน เพราะฉะนั้นการนิยามความเป็นผู้สูงวัยของคนนอก กับการนิยามด้วยตัวผู้สูงวัยมีความแตกต่างกัน การสื่อสารเรื่องราวของผู้สูงวัยด้วยเรื่องเล่า จึงเป็นคัดเลือก ผลิตซ้ำอุดมการณ์ที่สืบทอดกันในสังคม

4.1 อุดมการณ์การสื่อสารเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากมุมมองของผู้สูงวัย

ผู้สูงวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างรับสื่ออย่างสม่ำเสมอ ส่วนใหญ่เป็นสื่อโซเชียลมีเดีย รับข้อมูลทางมือถือและสื่อโทรทัศน์ที่ผู้สูงวัยเปิดดูระหว่างวันอยู่เป็นประจำ ยกเว้นมีเพียงผู้สูงวัยบางส่วนที่ยังทำงานอย่างต่อเนื่อง อาจจะไม่ได้รับสื่อระหว่างวัน แต่จะกลับบ้านมารับชมโทรทัศน์หรือติดตามข่าวทางมือถือในตอนเย็น

อุดมการณ์หลัก (Dominant Ideology)

ผู้สูงวัยส่วนใหญ่อธิบายว่า ได้เห็นข่าวผู้สูงวัยที่เป็นข่าวร้ายมากกว่าข่าวดีและเป็นข่าวที่อธิบายลักษณะที่อ่อนแอหรือปัญหาของผู้สูงวัยมากกว่าเข้มแข็ง เช่น ผู้สูงวัยหกล้ม เจ็บป่วย ผู้สูงวัยประสบอุบัติเหตุ ผู้สูงวัยติดอยู่บ้านที่ถูกล้ำท่วมน้ำ ไฟไหม้ ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ เป็นต้น

ผู้สูงวัยติดเตียงหรือประสบอุบัติเหตุ

“ข่าวที่เห็นเกี่ยวกับผู้สูงวัยมีทั้งข่าวผู้สูงวัยหกล้ม เจ็บป่วย ข่าวผู้สูงวัยไปท่องเที่ยว ข่าวผู้สูงวัยติดอยู่บ้านไม่มีคนดูแล ผู้สูงวัยนอนติดเตียง หรือบางที่เป็นข่าวอุบัติเหตุ ไฟไหม้ บ้าน หนีออกมาไม่ทัน หรือข่าวผู้สูงวัยประเทศลาว ถูกล้ำท่วมน้ำ ออกจากบ้านไม่ได้ บางคนได้รับการช่วยเหลือทัน หากช่วยไม่ทันก็เสียชีวิต หรือเป็นผู้สูงวัยได้รับอุบัติเหตุในการเดินทาง”

(ทำงานเอกชน อายุ 71 ปี, สัมภาษณ์ 19 ก.พ.2561)

“ข่าวที่ได้ยินเกี่ยวกับผู้สูงวัย บางครั้งก็เป็นข่าวดีบ้าง บางครั้งก็เป็นข่าวไม่ดี ข่าวดีจะน้อยกว่า แต่ข่าวร้ายมีมากกว่า ข่าวผู้สูงวัยที่ได้ยินคือ ผู้สูงวัยเลี้ยงหลาน ลูกของลูกที่ทิ้งไว้ ยายที่เลี้ยงหลานต้องไปเที่ยวหาเก็บผักมาเลี้ยงหลาน แม่จริงทิ้งไปไม่ดูแล ยายในข่าวคนนี้มีลูกสี่คน อีกข่าวที่ได้ยินคือข่าวผู้สูงวัยไม่มีคนเลี้ยง อยู่กันสองคนตาย และฝ่ายคุณตา มองเห็นไม่เห็น ตาบอด ใช้ชีวิตลำบาก หุงข้าวกันเอง ลูกหลานไม่มี มีชาวบ้านเอาอาหารมาให้บ้าง”

(รับราชการ หญิง 68 ปี, สัมภาษณ์ 23 ต.ค.2561)

อุดมการณ์ทางเลือก (Alternative ideology) คือประเด็นข่าวอีกด้านหนึ่งที่ผู้สูงวัยได้รับรู้คือสวัสดิการเกี่ยวกับผู้สูงวัย เรื่องสุขภาพ และการใช้ชีวิต ผู้สูงวัยให้เหตุผลว่าข่าวหรือเนื้อหาลักษณะนี้ที่นำเสนอบ่อยขึ้นทำให้เราตระหนักถึงความเป็นสังคมผู้สูงวัย และคนที่อ่านข่าวอาจจะไม่ได้เป็นเพียงผู้สูงวัยรวมถึงกลุ่มคนอื่น ๆ ที่ใกล้ชิดหรือดูแลผู้สูงวัย

“ข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่เห็น จะเป็นการเตือนว่าเรากำลังเข้าสู่ยุคของสังคมผู้สูงวัย เช่น ข้อมูลเรื่องสวัสดิการเกี่ยวกับผู้สูงวัย ข่าวสุขภาพของผู้สูงวัย ถ้าเป็นเรื่องสังคม ข่าวเกี่ยวกับการที่ผู้สูงวัยออกมาปกป้องลูกที่ทำผิด”

(ทำงานเอกชน อายุ 60 ปี, สัมภาษณ์ 10 ก.ย.2561)

“เป็นคนดูข่าวเป็นประจำ ข่าวที่เห็นจะเป็นข่าวผู้สูงวัยที่มาจากภาครัฐ เช่น ข้อมูลรายได้ของผู้สูงวัย การดูแลสุขภาพ และสวัสดิการของผู้สูงวัย ข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่ได้รับมรดกจะเป็นด้านดี ข่าวรณรงค์ให้ผู้สูงวัยมีการตรวจสุขภาพประจำปี ข่าวที่นำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัยก็จริง แต่คนที่อ่านอาจจะไม่ใช่ผู้สูงวัยก็ได้ ให้คนวัยทำงานเข้าใจและดูแลผู้สูงวัยได้ดีขึ้น”

(รับราชการ อายุ 60 ปี, สัมภาษณ์ 20 มี.ค.2561)

การนำเสนอข่าวหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เป็นการให้ข้อมูล สร้างความหมายในการใช้ชีวิตให้กับผู้สูงอายุ และคนที่กำลังจะเป็นผู้สูงอายุในอนาคต อุดมการณ์ลักษณะนี้ได้รับถ่ายทอดซ้ำ ๆ ในยุคที่เราต้องสร้างสังคมผู้สูงอายุให้มีความเข้มแข็ง การถ่ายทอดอุดมการณ์ให้ผู้สูงอายุเข้มแข็งมีความสำคัญ รวมถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสวัสดิการและโฆษณาการรับประกันชีวิตให้กับผู้สูงอายุ ทำให้เราเห็นภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ดูแลตัวเองได้มากยิ่งขึ้น

4.2 อุดมการณ์การเล่าเรื่องผู้สูงอายุจากเรื่องจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction) จากมุมมองของกลุ่มผู้สูงอายุ

เรื่องราวของผู้สูงอายุที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) กับเรื่องแต่ง (Fiction) ผู้สูงอายุมีความคิดต่อการนำเสนอแตกต่างกัน การนำเสนอข่าวจะเป็นเรื่องราวของผู้สูงอายุที่เผชิญกับปัญหาหรือต้องการความช่วยเหลือ แตกต่างจากเรื่องแต่งที่ทำให้ผู้สูงอายุได้อยู่ในโลกของจินตนาการมากกว่าเรื่องจริง

“ข่าวที่ได้ยินเกี่ยวกับผู้สูงอายุ บางครั้งก็เป็นข่าวดีบ้าง บางครั้งก็เป็นข่าวไม่ดี ข่าวดีจะน้อยกว่า แต่ข่าวร้ายมีมากกว่า ข่าวผู้สูงอายุที่ได้ยินคือ ผู้สูงอายุเลี้ยงหลาน ลูกของลูกที่ทิ้งไว้ ยายที่เลี้ยงหลานต้องไปเที่ยวหาเก็บผักมาเลี้ยงหลาน แม้จริงทิ้งไปไม่ดูแล

(รับราชการ หญิง 68 ปี, สัมภาษณ์ 23 ต.ค.2561)

ขณะที่เรื่องแต่งหรือละครกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุ อธิบายเช่นเดียวกันว่า ผู้สูงอายุจะมีสถานะทางสังคมที่ดีกว่าในเรื่องจริง ผู้สูงอายุอธิบายว่า ตัวละครผู้สูงอายุจะมีความสุข มีบทบาทในสังคม มีฐานะดี มีคนดูแลรับใช้ ส่วนเรื่องจริง คือการนำเสนอปัญหาของผู้สูงอายุ

“ผู้สูงอายุที่อยู่ในละคร จะเป็นผู้สูงอายุที่ร่ำรวย มีลูกหลานมากมาย มีเงินมีทอง มีสมบัติเยอะ ลูกหลานมาแย่งสมบัติกัน เกิดฆ่ากัน เกิดชิงสมบัติกัน ในละครผู้สูงอายุมีความสุข แต่ในชีวิตจริงไม่ค่อยมีความสุข ส่วนมากในชีวิตจริง จะได้ยินแต่เรื่องราวของผู้สูงอายุที่เป็นคนจนมากกว่า ผู้สูงอายุในชีวิตจริงบางคนโดนลูกหลานเอาไปทิ้งก็มี แต่ในเรื่องแต่งหรือละคร ส่วนมากผู้สูงอายุจะร่ำรวย แต่ที่ยากจนก็มีส่วนน้อย เรื่องแต่งส่วนมากผู้สูงอายุจะดูแลลูกหลานทั้งนั้น มีคนดูแล มีคนรับใช้ บ้านหนึ่งมีคนรับใช้ 4-5 คน”

(รับราชการ อายุ 66 ปี, สัมภาษณ์ 22 ต.ค.2561)

ถ้าเป็นเรื่องแต่งในภาพยนตร์โฆษณา จะเน้นการดูแลผู้สูงอายุให้มีความสุข สร้างอุดมการณ์ด้านบวกต่อการใช้ชีวิตเป็นผู้สูงอายุ มีครอบครัว ลูกหลาน ดูแลใกล้ชิด และใช้ชีวิตบั้นปลายที่สงบสุข หลังจากผ่านการทำงานหนักมาตลอดชีวิต สื่อความหมายถึงความเข้มแข็งของผู้สูงอายุ เรื่องราวในเรื่องแต่งของผู้สูงอายุ ถึงแม้จะเผชิญหน้ากับปัญหา แต่มักจะจบลงด้วยความสุข การคลี่คลายปัญหาได้ ซึ่งต่างจากข่าวที่มักจบลงด้วยการสูญเสีย

“โฆษณาผู้สูงอายุที่เคยได้ดู จะเกี่ยวกับประกันสุขภาพของผู้สูงอายุ ลักษณะของผู้สูงอายุจะประมาณ 70 ปีขึ้นไป เป็นผู้สูงอายุที่ใช้ชีวิตหลังเกษียณแล้ว และต้องดูแลเรื่องสุขภาพ ตอนนี้ผู้สูงอายุมีจำนวนมากขึ้น”

(ทำงานเอกชน อายุ 71 ปี, สัมภาษณ์ 19 ก.พ.2561)

“ชาวตำบลบวกที่ได้ยินคือมีศูนย์บริการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งในอนาคตพอเราเป็นผู้สูงอายุเราก็มีที่พึ่ง เพราะช่วงหลัง ลูกหลานไม่ค่อยมีเวลาดูแลผู้สูงอายุแล้ว คนละเจนกัน เรามีความต่างกันมากขึ้น จริง ๆ ก็เข้าใจวัยรุ่นที่เขาไม่ได้ดูแลผู้สูงอายุ วัยรุ่น วัยทำงาน ลูกหลาน เขาจะมีแต่เงินที่ให้เราอย่างเดียว”

(ทำงานเอกชน อายุ 71 ปี, สัมภาษณ์ 19 ก.พ.2561)

ผู้สูงวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อการใช้ชีวิต มีอุดมการณ์เชิงบวก และมองเห็นว่าเรื่องราวของผู้สูงวัยในสื่อ่นั้นมีความสำคัญต่อตนเองในการใช้ชีวิต กลุ่มผู้สูงวัยเห็นว่าตนเองควรสร้างความเข้มแข็งในการใช้ชีวิต และไม่รอรับความช่วยเหลือจากลูกหลาน ผู้สูงวัยควรดูแลตัวเองให้ได้มากที่สุด

ตารางที่ 5.11 : อุดมการณ์การเล่าเรื่องที่เกี่ยวกับผู้สูงวัยจากมุมมองของ “กลุ่มผู้สูงวัย”

ประเด็น	เรื่องจริง (Non-Fiction)	เรื่องแต่ง (Fiction)
การใช้ชีวิตของผู้สูงวัย	ผู้สูงวัยไม่ได้รับการดูแลจากครอบครัวหรือสังคม ต้องเป็นผู้หาเลี้ยงหรือดูแลลูกหลาน	ผู้สูงวัยได้รับการดูแลอย่างดีจากลูกหลาน มีชีวิตในช่วงวัยสูงอายุที่สะดวกสบาย และสงบสุข
สถานะทางสังคม	ผู้สูงวัยยากจน ไร้ที่อยู่อาศัย ไม่มีคนดูแล	ผู้สูงวัยมีฐานะดี ร่ำรวย มีคนรับใช้
สุขภาพของผู้สูงวัย	ผู้สูงวัยอ่อนแอ เจ็บป่วย ไม่มีสวัสดิการด้านสุขภาพ	ผู้สูงวัยมีสุขภาพดี หรือเข้าถึงบริการด้านสุขภาพได้มากกว่า

4.3 อุดมการณ์ที่มีต่อการนำเสนอข่าวหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย

ผู้สูงวัยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า การดูแลผู้สูงวัยเป็นเรื่องสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงวัยที่มีฐานะดีหรือยากจนก็ควรจะได้การดูแลจากลูกหลาน โดยเฉพาะทางด้านสภาพจิตใจที่ต้องให้ความสำคัญ อย่างไรก็ตามผู้สูงวัยบางส่วนมีความคิดเห็นว่าคนรุ่นใหม่ก็ยังช่วยเหลือดูแลตัวเองไม่ได้

“สื่อควรจะนำเสนอให้คนกตัญญูต่อผู้สูงอายุ ลูกหลานต้องกตัญญูต่อผู้สูงอายุ การเป็นแม่เป็นลูก เป็นน้ำ อา หรือปู่ เป็นยาย ลูกหลานต้องดูแลบุคคลเหล่านี้ แต่คงจะเป็นไปได้ยาก เพราะทั้งลูกหลานยังช่วยตัวเองไม่ค่อยได้ การทำมาหากินยังเลี้ยงตัวเองไม่ค่อยรอด รัฐบาลควรช่วยดูแล

ผู้สูงอายุด้วย ตอนนี้นั้รัฐบาลก็มีเงินยังชีพให้กับผู้สูงอายุ จะให้ดีกว่านี้ยังยากเพราะประเทศเราไม่ได้ร่ำรวย ขึ้นอยู่กับเงิน ใช้เงินมาก และรัฐบาลต้องมีความซื่อสัตย์ด้วย ไม่เห็นแก่ตัว”

(รับราชการ อายุ 66 ปี, สัมภาษณ์ 22 ต.ค.2561)

การนำเสนอควรสร้างความหมายของความเข้มแข็งในการเป็นผู้สูงวัย ไม่ตอกย้ำความคิดที่ว่าผู้สูงวัยคือภาระของสังคม กลั่นกรองการเลือกใช้คำ เลือกใช้ภาษา สื่อความหมายหรือสร้างความใหม่ในการเป็นผู้สูงวัยอย่างมีคุณภาพ

“การนำเสนอเนื้อหาข่าวหรือข้อมูลต่าง ๆ ยากให้สื่อตระหนักถึงการใช้คำพูด ภาษา เช่น การนำเสนอในบางประเด็นแล้วตีความได้ว่า ผู้สูงอายุคือภาระของสังคม เพราะผู้สูงอายุตกอยู่ในสถานการณ์ของการที่ต้องมีคนมาดูแล เหมือนกับว่าเขาคือภาระของสังคม หลายครั้งเราก็มีความรู้สึกว่าการกำลังกลายเป็นแบบนั้น เรายอมรับความเป็นจริงว่าเราอายุมากขึ้น แต่ในบางครั้งเราคิดว่า การที่สื่อนำเสนอทำให้เราดูแยขนาดนั้นเลยหรือ คนแก่ดูแยมากไปหรือไม่ สื่อน่าจะไปมุ่งเน้นไปที่ด้านอื่น ๆ ที่สร้างความรู้สึกดีให้กับผู้สูงอายุ เช่น ประสบการณ์ที่สั่งสมมาของคนสูงอายุ ในขณะที่คนรุ่นหลังไม่รู้เรื่องอะไรเลย เพราะฉะนั้นในบางครั้งที่สื่อพูดถึงผู้สูงอายุ ทำให้เหมือนกับว่า เรากำลังกลายเป็นภาระของสังคม”

(ทำงานเอกชน อายุ 60 ปี, สัมภาษณ์ 10 ก.ย.2561)

กลุ่มผู้สูงวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างตระหนักถึงการเป็นผู้สูงวัยในอนาคตที่ต้องดูแลรับผิดชอบตนเอง ขณะเดียวกันเมื่อฟังเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยในสื่อ ก็ได้ยอมรับความหมายหรืออุดมการณ์ที่สื่อสร้างให้ ผู้สูงวัยมีการต่อรองความหมายในแบบของตนเอง และพยายามสร้างความหมายใหม่ให้กับเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยว่าต้องมุ่งเน้นเรื่องของเนื้อหาด้านบวก สร้างความเข้มแข็ง สร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับผู้สูงวัย

ตารางที่ 5.12 : การต่อรองความหมายอุดมการณ์การเล่าเรื่องของสื่อมวลชนที่เกี่ยวกับผู้สูงวัยจากมุมมองของกลุ่มผู้สูงวัย

อุดมการณ์	การนำเสนอเรื่องเล่า
ให้คุณค่าของการเป็นผู้สูงวัย	เรื่องเล่าไม่ว่าจะเป็นเรื่องจริงหรือเรื่องแต่ง ต้องสื่อความหมายถึงการให้คุณค่ากับการเป็นผู้สูงวัย คนต่างวัยต้องเห็นคุณค่าของการเป็นผู้สูงวัย และตัวผู้สูงวัยก็ต้องเห็นคุณค่าในตัวเอง
ผู้สูงวัยคือผู้รอบรู้และมีประสบการณ์	ผู้สูงวัยคือผู้นำทางด้านจิตใจของคนในชุมชน มีคำแนะนำที่ดีเป็นที่ปรึกษา และผ่านประสบการณ์

โดยสรุปการสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากมุมมองของผู้ส่งสาร (Sender) คือกลุ่มสื่อมวลชน และผู้รับสาร (Receiver) คือกลุ่มวัยรุ่น วัยทำงาน และวัยสูงอายุ มีทิศทางใกล้เคียงกัน แต่มีอุดมการณ์หรือกรอบความคิดที่คนแต่ละกลุ่มสื่อสารความหมายของการเป็นผู้สูงวัยที่มุ่งเน้นแตกต่างกัน

กลุ่มสื่อมวลชน มีกระบวนการคัดเลือกประเด็น เก็บข้อมูล ถ่ายทอดในรูปแบบข่าวหรือเรื่องจริง (Non-fiction) ของผู้สูงวัย โดยมุ่งเน้นนำเสนอเรื่องราวที่เป็นปัญหาเรื่องสุขภาพ ความเจ็บป่วย การใช้ชีวิตอย่างยากลำบาก การประสบอุบัติเหตุ การถูกละเลย การถูกทอดทิ้งของผู้สูงวัย เพื่อตีแผ่ปัญหาสังคม ก่อให้เกิดความช่วยเหลือ และอาจจะกล่าวได้ว่าผู้สูงวัยยังคงเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงในการใช้ชีวิตมากกว่าคนกลุ่มอื่น และต้องการการดูแลจากสังคม

ขณะที่อีกด้านหนึ่งจะนำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่อายุยืน การทำกิจกรรมกับชุมชน การทำงานที่เป็น การสืบทอดภูมิปัญญา การเป็นผู้นำชุมชน การท่องเที่ยวของผู้สูงวัย เป็นต้น ส่วนมุมมองของสื่อมวลชนที่มีต่อเรื่องแต่ง (Fiction) จะสื่อสารภาพของผู้สูงวัยในอุดมคติ เป็นผู้สูงวัยที่ร่าเริง มีฐานะดี มีคนรับใช้ดูแล ได้รับการให้คุณค่า มีอำนาจ และบทบาทในครอบครัวหรือสังคม

อุดมการณ์หลักของกลุ่มสื่อมวลชน จึงยังคงทำหน้าที่ผลิตซ้ำอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องราวที่ทำให้เห็นว่าผู้สูงวัยยังคงอ่อนแอ เป็นปัญหาสังคมต้องช่วยเหลือและดูแล แต่ในขณะเดียวกันก็มีการนำเสนอภาพของผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง และมีหลากหลายมิติเพิ่มมากขึ้น

เรื่องแต่งเกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงสร้างภาพผู้สูงวัยในอุดมคติหรือผู้สูงวัยเป็นศูนย์กลางของครอบครัว มีบทบาท มีอำนาจในสังคม กลุ่มสื่อมวลชนตระหนักว่าการนำเสนอเรื่องราวของผู้สูงวัย จะทำให้คนได้เรียนรู้ ประสพการณ์การเป็นผู้สูงวัยให้มากขึ้น

กลุ่มวัยรุ่น มีความคิดเห็นต่อการนำเสนอเรื่องราวของผู้สูงวัยในสื่อมวลชนประกอบกับประสบการณ์จริงที่ได้ใกล้ชิดกับผู้สูงวัย สิ่งที่วัยรุ่นสังเกตและจดจำได้คือ ลักษณะทางกายภาพที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้สูงวัย เช่น หลังค่อม เดินช้า สุขภาพอ่อนแอ ถูกทำร้าย ถูกละเลย ขณะเดียวกัน เรื่องราวของผู้สูงวัยที่เป็นที่พึงให้กับลูกหลาน ดูแลคนในครอบครัว ยังคงทำงาน หรือทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องก็เป็นสิ่งที่วัยรุ่นกล่าวถึง วัยรุ่นมีมุมมองว่าภาพด้านบวกเกี่ยวกับผู้สูงวัยจะสื่อสารในเรื่องแต่งมากกว่าเรื่องจริง

อุดมการณ์หลักของกลุ่มวัยรุ่นที่มีต่อเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยคือ กลุ่มวัยรุ่นมักจะจดจำภาพที่น่าสงสาร ภาพชีวิตที่ยากลำบากของผู้สูงวัย การต่อรองความหมายต่ออุดมการณ์หลักที่วัยรุ่นอธิบายเพิ่มเติมคือนำเสนอความเข้มแข็ง การเปลี่ยนแปลงตัวเอง การทำงานจิตอาสา และการปรับตัวเรียนรู้การใช้สื่อใหม่เพื่อให้ก้าวทันโลกของผู้สูงวัย เป็นอุดมการณ์ที่กล่าวถึงเรื่องราวของผู้สูงวัยที่ยังมีความเป็นวัยรุ่น มีสีสัน ความสนุกสนาน หรือมีหัวใจเป็นวัยรุ่นอยู่เสมอ สร้างความเข้าใจระหว่างคนต่างวัย

กลุ่มวัยทำงาน มีความสำคัญกับกลุ่มผู้สูงวัยคือเป็นผู้ให้การดูแล สนับสนุนด้านการเงินแก่ผู้สูงวัย กลุ่มวัยทำงานมีอุดมการณ์ต่อการนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับของสื่อมวลชนว่า สื่อนำเสนอภาพความแก่ชรา

ความเจ็บป่วยให้เห็นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในข่าว แตกต่างจากในเรื่องแต่ง ผู้สูงวัยจะดูมีความสุข มีชีวิตที่ดีมากกว่า กลุ่มวัยทำงานมีบางส่วนที่เตรียมตัววางแผนการเป็นผู้สูงวัย เพื่อที่จะเป็นผู้สูงวัยที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี

การต่อรองความหมายต่ออุดมการณ์หลักของกลุ่มวัยทำงานที่มีต่อเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยคือ ให้ความสำคัญกับการนำเสนอเนื้อหาที่มุ่งเน้นการดูแลผู้สูงวัยในมิติต่าง ๆ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และสื่อสารเรื่องราวของผู้สูงวัยที่สร้างความเข้มแข็ง สร้างแรงบันดาลใจในการใช้ชีวิต ทำให้ผู้สูงวัยพึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่รอรับความช่วยเหลือเพียงอย่างเดียว

กลุ่มผู้สูงวัย มีอุดมการณ์หรือความคิดเห็นว่า สื่อมวลชนนำเสนอภาพที่ตอกย้ำว่าผู้สูงวัยเป็นภาระของสังคม ผู้สูงวัยมีชีวิตที่ยากลำบากกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ ผู้สูงวัยบางคนยังต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัว กลุ่มผู้สูงวัยมีความคิดเห็นว่า สื่อควรนำเสนอภาพผู้สูงวัยที่เป็นด้านบวก

การต่อรองความหมายต่ออุดมการณ์หลักของกลุ่มผู้สูงวัยที่มีต่อเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยคือ นำเสนอเรื่องการตอบแทน การดูแล และการแสดงความกตัญญูต่อผู้สูงวัยให้มากขึ้น พร้อมกับเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ในการสร้างพลังใจในการใช้ชีวิต หากว่าผู้สูงวัยต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยว ไม่มีลูกหลาน ก็ต้องเป็นผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง และพึ่งพาตนเองได้ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค เน้นย้ำการสื่อสารความหมายว่าผู้สูงวัยสามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง ถึงแม้จะไม่มีลูกหลานดูแลก็ตาม

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล ข้อจำกัด และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุของสื่อมวลชนไทย (Communicating Ideology: the Narrative of elderly in Thai Media) เป็นงานศึกษาที่มุ่งเน้นการทำความเข้าใจวิเคราะห์อุดมการณ์หรือชุดความคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่ได้รับการนำเสนอผ่านเรื่องเล่า ไม่ว่าจะเป็นข่าวที่นำเสนอบนพื้นฐานความเป็นจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction) ที่มีการถ่ายทอดเรื่องราวของผู้สูงอายุ โดยศึกษาทั้งการวิเคราะห์เนื้อหา (Textual analysis) และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กลุ่มสื่อมวลชน และกลุ่มผู้รับสารเพื่อค้นหาอุดมการณ์ที่มีต่อการนำเสนอเรื่องเล่า

การนำเสนอแบ่งเป็นหัวข้อดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

- 1.1 การสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุของสื่อมวลชนไทย
- 1.2 กระบวนการสื่อสารอุดมการณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุของสื่อมวลชนไทย
- 1.3 อุดมการณ์การสื่อสารเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุของกลุ่มผู้รับสาร

2. อภิปรายผลการวิจัย

3. ข้อจำกัดการวิจัย

4. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 การสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

การวิเคราะห์ข่าวและเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุทั้งเรื่องจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction) มีการรวบรวมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์อุดมการณ์

ที่มาเรื่องเล่าที่ได้รับการเลือกมาเป็นตัวอย่างในการศึกษา ต้องเป็นเรื่องเล่าที่มีบุคคลในข่าวหรือมีตัวละครเป็นผู้สูงอายุ มีรายละเอียดระบุตัวตนความเป็นผู้สูงอายุ เช่น คำเรียก ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า และถ้าเป็นข่าวจะมีการระบุอายุทำให้ทราบอย่างชัดเจนว่าเป็นผู้สูงอายุหรือไม่ โดยข่าวที่เลือกอย่างน้อยมีการระบุอายุของผู้สูงอายุที่ประมาณ 60 ปีขึ้นไป

เรื่องจริง (Non-fiction) เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Textual analysis) โดยรวบรวมข่าวบทความ หรือเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่ค้นหาจากเว็บไซต์ข่าว 3 เว็บไซต์ ได้แก่ ไทยรัฐ เดลินิวส์ และข่าวสด ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2560 - 2561 รวมระยะเวลา 18 เดือน โดยใช้คำค้นหาที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ใช้เกณฑ์การวิเคราะห์เนื้อหาด้านอุดมการณ์ (Ideology) และการเล่าเรื่อง (Narrative) เกี่ยวกับผู้สูงอายุ

เรื่องแต่ง (Fiction) เกี่ยวกับผู้สูงอายุ รวบรวมคลิปวิดีโอโฆษณา จำนวน 10 คลิปวิดีโอ ที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงอายุ และใช้เกณฑ์การวิเคราะห์เนื้อหาเช่นเดียวกับการวิเคราะห์เรื่องจริง

อุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากเรื่องจริง (Non-fiction)

การนำเสนอข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยในช่วงระยะเวลาที่ศึกษาพบว่า อุดมการณ์หลัก (Dominant ideology) คือการนำเสนอเรื่องราวของผู้สูงวัยที่แสดงถึงคุณลักษณะด้านลบหรือความอ่อนแอของผู้สูงวัยมากกว่าด้านบวก คิดเป็นร้อยละ 80 จากการรวบรวมข่าวที่เกี่ยวกับผู้สูงวัย

เมื่อวิเคราะห์ข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยด้วยองค์ประกอบของการเล่าเรื่อง ได้แก่ คุณลักษณะผู้สูงวัย (Character) ความขัดแย้ง (Conflict) ฉาก สถานที่ เวลา (Setting) โครงเรื่อง (Plot) มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View) และแก่นเรื่อง (Theme) พบประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

คุณลักษณะผู้สูงวัย (Character)

การนำเสนอผู้สูงวัยในข่าวเป็นหญิงมากกว่าชาย และเป็นผู้สูงวัยหญิงที่มีความเข้มแข็งมากกว่าผู้สูงวัยชาย ความเข้มแข็งของผู้สูงวัย สื่อสารผ่านการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ทำงานได้ อายุยืนยาว สามารถใช้ชีวิตได้ด้วยตนเอง ออกเดินทางท่องเที่ยว ยังมีความรู้ มีประสบการณ์มากมายที่ถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่น มีสุขภาพจิตใจที่แข็งแรง อารมณ์ดีอยู่เสมอ ขณะที่ผู้สูงวัยชาย ข่าวจะนำเสนอในด้านที่อ่อนแอมากกว่าหญิง เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วยจากโรคร้าย การประสบอุบัติเหตุ การถูกทำร้าย ต่างจากผู้สูงวัยหญิงที่จะมีข่าวอายุยืนมากกว่าผู้สูงวัยชาย

อย่างไรก็ตาม ข่าวที่นำเสนอที่เป็นข่าวด้านลบมากกว่าด้านบวก มักจะเป็นข่าวผู้สูงวัยที่เป็นชนชั้นล่าง ค่อนข้างยากจน มีความยากลำบากในการใช้ชีวิต ขาดครอบครัวดูแล ส่วนผู้สูงวัยที่มีความเข้มแข็งมากกว่าจะเป็นชนชั้นกลาง ความสัมพันธ์ทางสังคมกับครอบครัวหรือชุมชน ก็แสดงให้เห็นทั้งด้านบวกและด้านลบเช่นเดียวกัน ผู้สูงวัยที่เข้มแข็งจะมีความสัมพันธ์กับสังคม ครอบครัวและชุมชนค่อนข้างดี มีกิจกรรมร่วมกัน การท่องเที่ยว การทำกิจกรรมในชุมชน ทำให้มีสุขภาพกายและสุขภาพใจที่แข็งแรง ต่างจากผู้สูงวัยที่อ่อนแอ จะพบว่าจะอยู่เพียงลำพัง ถูกทอดทิ้งจากลูกหลาน เป็นต้น ผลการวิจัยที่พบ ทำให้เราเห็นว่า อุดมการณ์ที่มาต่อรองและต่อต้านอุดมการณ์หลักคือการอธิบายคุณลักษณะของผู้สูงวัยที่มีความเข้มแข็ง มีความสุขในการใช้ชีวิต

ความขัดแย้ง (Conflict)

การนำเสนอข่าวความขัดแย้ง ปัญหา หรืออุปสรรคที่ผู้สูงวัยต้องเผชิญเป็นเรื่องปกติของการนำเสนอข่าว ถือเป็นอุดมการณ์หลักในการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชน การนำเสนอข่าวความขัดแย้งมีสองมุมมอง นำเสนอให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่อีกด้านหนึ่งอาจจะเป็นการตอกย้ำภาพความเป็นผู้สูงวัยให้ดูน่าสงสารยิ่งขึ้น

ความขัดแย้งที่พบมากที่สุด คือ ความขัดแย้งเชิงกายภาพ เป็นความเจ็บไข้ได้ป่วยของผู้สูงวัยจากโรคร้ายต่าง ๆ ซึ่งผู้สูงวัยต้องต่อสู้กับโรคร้าย มีกลุ่มผู้สูงวัยที่สามารถผ่านปัญหาความเจ็บป่วยไปได้ และมีกลุ่มที่เลือกจบชีวิตตนเอง เพื่อไม่ให้ทรมานจากโรคร้าย

ความขัดแย้งที่พบรองลงมา คือ ความขัดแย้งกับสังคม สภาพแวดล้อม หมายถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคม กลุ่มสังคมที่ผู้สูงวัยต้องพบปะเกี่ยวข้อง ผู้สูงวัยต้องพยายามปรับตัวเข้ากับสังคมสมัยใหม่ที่ตนเองไม่คุ้นเคย รวมถึงสภาพแวดล้อมบ้านที่อยู่อาศัยต่าง ๆ ที่อาจจะไม่เหมาะกับตนเองเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ

ความขัดแย้งลำดับสุดท้าย คือ ความขัดแย้งกับบุคคล ซึ่งพบในข่าว เช่น ความขัดแย้งกับคนในครอบครัว ลูกหลานเติบโตแยกครอบครัวออกไป ผู้สูงวัยบางคนเลือกที่จะแยกตัวออกมาอยู่เพียงคนเดียว และลูกหลานอาจจะไม่ได้อยู่ดูแลอย่างใกล้ชิด บางคนต้องการการดูแลใส่ใจจากลูกหลาน บางคนไม่ต้องการสามารถอยู่เพียงคนเดียวได้

ฉาก สถานที่ และเวลา (Setting)

เรื่องราวในข่าวนำเสนอภาพของผู้สูงวัยในฉาก สถานที่ หรือช่วงเวลาที่แตกต่างกัน จากมุมมองนี้เราพบว่า ผู้สูงวัยปรากฏตัวในพื้นที่ส่วนตั้มากกว่าพื้นที่สาธารณะ การอาศัยอยู่บ้านของผู้สูงวัยเป็นความคุ้นเคยที่เราพบอย่างเป็นปกติ ผู้สูงวัยที่เข้มแข็งจะใช้ชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพาใคร ถึงแม้ว่าจะเป็นกรอยู่เพียงคนเดียว

ผู้สูงวัยที่มีฐานะยากจน จะขาดแคลนปัจจัยยังชีพในการดูแลตนเอง อย่างไรก็ตามการอยู่บ้านไม่ได้หมายความว่าผู้สูงวัยจะเข้มแข็งเสมอไป ผู้สูงวัยที่อยู่บ้านอาจจะพบว่าบ้านเป็นสถานที่ควบคุมการใช้ชีวิต ไม่ได้ออกไปเห็นโลกภายนอก บ้านอาจจะเป็สถานที่แห่งความสุข และเป็นสถานที่กักขังผู้สูงวัยได้เช่นเดียวกัน

ส่วนผู้สูงวัยที่สามารถเดินทางไปในพื้นที่สาธารณะได้อย่างอิสระ เช่น เดินทางไปทำงาน เดินทางท่องเที่ยวคนเดียว ออกไปร่วมกิจกรรมของสังคมหรือชุมชนได้ คือผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง ต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ได้ มีทัศนคติเชิงบวกในการใช้ชีวิต ซึ่งในส่วนนี้สื่อยังนำเสนอค่อนข้างน้อย

การเล่าเรื่องหรือโครงเรื่อง (Plot)

การนำเสนอข่าวหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยมักเปิดเรื่องด้วยประเด็นปัญหา ความขัดแย้ง หรืออุปสรรคที่ผู้สูงวัยต้องเผชิญหน้า โดยมีทั้งด้านบวกและด้านลบ พาดหัวข่าวคือข้อความสำคัญที่ทำให้เราอยากติดตามเรื่องราวของผู้สูงวัย ช่วงแรกจึงมักเปิดเรื่องให้คนสนใจด้วยประเด็นปัญหาหรือความขัดแย้ง

ขณะที่เนื้อหาข่าวจะเป็นการลำดับเรื่องราว ให้รายละเอียด มีทั้งข่าวที่ให้ข้อมูลว่าเกิดเหตุการณ์เกี่ยวกับผู้สูงวัยขึ้นที่ไหน อย่างไร และมีใครเกี่ยวข้องบ้าง ถ้าเป็นประเด็นปัญหาที่ต้องการให้เกิดความช่วยเหลือผู้สูงวัย

ส่วนใหญ่ข่าวด้านลบมักจบเรื่องด้วยการสูญเสียของผู้สูงวัย ต่างจากข่าวในด้านบวกที่เป็นข่าวสีสนและสร้างแรงบันดาลใจในการใช้ชีวิตของผู้สูงวัย

มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View)

ข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยมีการนำเสนอมุมมองด้านลบและด้านบวก ส่วนใหญ่จะเป็นการนำเสนอมุมมองด้านลบ เป็นการมองจากคนภายนอกที่อาจจะไม่เข้าใจความเป็นผู้สูงวัยอย่างลึกซึ้ง จึงทำให้ผู้สูงวัยดูแปลกแยกจากคนในสังคมปกติ นำเสนอด้านที่เป็นปัญหาของการเป็นผู้สูงวัย และเล่าด้วยมุมมองแบบบุคคลที่ 3 แต่มีการใช้คำเรียกผู้สูงวัยในข่าวที่เป็นการลำดับญาติแบบสังคมไทย

ขณะที่ด้านบวก มุมมองการเล่าเรื่องจะมีความใกล้ชิดมากกว่าผ่านการแสดงออกด้านภาษา การใช้คำยกย่องผู้สูงวัยให้เป็นบุคคลสำคัญ เป็นปราชญ์ เป็นผู้รู้ของชุมชน เป็นต้น เช่นเดียวกันส่วนใหญ่มักจะเล่าด้วยมุมมองแบบบุคคลที่ 3 ที่มองจากภายนอกเพื่อทำความเข้าใจผู้สูงวัย

แก่นเรื่อง (Theme)

จากการวิเคราะห์ข่าวได้พบแนวคิดที่น่าสนใจเกี่ยวกับผู้สูงวัยหลายประเด็น ซึ่งสะท้อนถึงอุดมการณ์ที่สังคมมีต่อผู้สูงวัย โดยสรุปเป็นประเด็นสำคัญดังนี้

การเป็นผู้สูงวัยคือการก้าวเข้าสู่วัยแห่งการสูญเสีย สูญเสียความแข็งแรงด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ต้องต่อสู้กับความยากลำบากมากกว่าคนวัยอื่นในสังคม ผู้สูงวัยยังคงเป็นผู้อ่อนแอที่ต้องการความช่วยเหลือ จากคนในครอบครัวและสังคม ถึงแม้จะพยายามแสดงความเข้มแข็งมากเพียงใด ผู้สูงวัยยังคงต้องการการพึ่งพิงดูแล อยู่เสมอ ผู้สูงวัยสามารถทำร้ายผู้อื่นหรือทำร้ายตนเอง โดยเฉพาะผู้สูงวัยที่ประสบความยากลำบากในชีวิตทำให้ต้องเผชิญหน้ากับความเจ็บปวดที่ส่งผลให้ทำร้ายผู้อื่นและทำร้ายตนเอง

การใช้ชีวิตที่มีคุณค่าของผู้สูงวัยคือการได้ลงมือทำงาน การทำงานที่มีความหมายของผู้สูงวัยไม่ได้หมายถึงการลงมือทำงานหรือทำธุรกิจที่รักเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงการใช้ชีวิตได้อย่างมีคุณค่าและมีความหมายไม่เป็นภาระของผู้อื่น

จากการวิเคราะห์การเล่าเรื่องที่เป็นเรื่องจริง (Non-fiction) เพื่อค้นหาอุดมการณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย พบว่า อุดมการณ์หลัก (Dominant ideology) คือความเจ็บป่วยจากโรคร้าย การสูญเสียความแข็งแรงด้านร่างกาย จิตใจ การไม่มีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคม และต้องอยู่อย่างยากลำบากเพียงคนเดียว ส่วนอุดมการณ์รอง (Alternative ideology) คือมุมมองที่ประนีประนอมในการนำเสนอข่าวว่ากลุ่มผู้สูงวัยยังคงมีความสามารถที่จะดูแลตัวเองได้บ้าง และต้องการการสนับสนุนจากครอบครัว สุดท้ายคืออุดมการณ์ที่ต่อต้านอุดมการณ์หลัก (Oppositional /Counter-ideology) ที่นำเสนอว่าผู้สูงวัยยังคงมีสุขภาพกายใจที่แข็งแรง ยังคงสามารถทำงาน และเดินทางท่องเที่ยวได้

อุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากเรื่องแต่ง (Fiction)

เรื่องแต่งเป็นเรื่องราวที่สร้างจากจินตนาการ โดยมีพื้นฐานจากการค้นหาข้อมูลต่าง ๆ เพื่อนำไปทำเป็นเรื่องราวที่มีตัวละคร มีการดำเนินเรื่องที่มีชีวิตชีวาน่าติดตาม จากการรวบรวมข้อมูลคลิปวิดีโอโฆษณา (Clip Video) ที่นำเสนอในรูปแบบเรื่องแต่งหรือเรื่องที่สร้างขึ้น จำนวน 10 คลิปวิดีโอ พบว่าการนำเสนอเรื่องราวของผู้สูงวัยในเรื่องแต่งมีความแตกต่างจากเรื่องจริงหรือข่าวในด้านเนื้อหาที่เลือกนำเสนอ ส่วนใหญ่จะเป็นการนำเสนอเรื่องราวของผู้สูงวัยในด้านบวกมากกว่าด้านลบ

คุณลักษณะผู้สูงวัย (Character)

ลักษณะของผู้สูงวัยจากเรื่องแต่งที่คัดเลือกมา มีการนำเสนอตัวละครผู้สูงวัยชายและหญิงแตกต่างกัน ผู้สูงวัยชายจะนำเสนอคุณลักษณะที่เข้มแข็ง พึ่งพาตัวเองได้มากกว่า ขณะที่ผู้สูงวัยหญิงยังคงเห็นภาพที่นุ่มนวล อ่อนโยน และอ่อนแอในเวลาเดียวกัน ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงวัยที่ฐานะทางสังคมที่ค่อนข้างดี เป็นผู้สูงวัยที่ยังคงอยู่ในเมือง และมีบางส่วนที่อยู่ในชนบท แต่โดยรวมแล้วเป็นผู้สูงวัยที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี อาศัยอยู่กับครอบครัว มีครอบครัวดูแลเรื่องฐานะทางการเงิน

ผู้สูงวัยที่เข้มแข็งยังสามารถทำงานได้และถ่ายทอดความรู้และพลังทัศนคติด้านบวกให้แก่คนอื่นในสังคม ส่วนผู้สูงวัยที่อ่อนแอ เรื่องราวได้เล่าย้อนให้เห็นถึงการประสบความสำเร็ในอดีต การเคยเป็นผู้ดูแล

คนหนุ่มสาวที่อยู่ในวัยทำงานขณะนี้ และคนหนุ่มสาวก็ต้องให้การเลี้ยงดูเพื่อตอบแทนผู้สูงวัย ซึ่งมีความแตกต่างจากการนำเสนอเรื่องจริงที่อาจจะตอกย้ำภาพของความอ่อนแอของผู้สูงวัยมากกว่าเรื่องแต่ง

ความขัดแย้ง (Conflict)

ความขัดแย้งในเรื่องแต่งเกี่ยวกับผู้สูงวัยมีทั้งความขัดแย้งทางด้านกายภาพ โดยเฉพาะโรคภัยไข้เจ็บที่เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้สูงวัยอ่อนแอ 9 ใน 10 เรื่อง มีประเด็นความขัดแย้งด้านกายภาพ เช่น การเจ็บป่วยจากโรคอัลไซเมอร์ รวมถึงโรคอื่น ๆ และการมีโอกาเสี่ยงต่ออุบัติเหตุมากกว่าคนปกติ ส่วนความขัดแย้งด้านจิตใจและสังคมภายนอก ในคลิปวิดีโอที่เล่าเรื่องของผู้สูงวัยอธิบายความหมายได้ว่า เมื่อก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุ โอกาสในการทำสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตลดลง ต้องเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงในชีวิต เช่น การสูญเสียช่วงเวลาดี ๆ กับคนในครอบครัว ลูกหลานไม่มีเวลาให้ ทำให้ผู้สูงวัยต้องรับมือกับความรู้สึกเสียใจ ผิดหวัง และการใช้ชีวิตเพียงคนเดียว

ฉาก สถานที่ และเวลา (Setting)

ผู้สูงวัยในเรื่องแต่งส่วนใหญ่ปรากฏตัวในบ้านมากกว่าพื้นที่สาธารณะ บ้านเป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับผู้สูงวัย ส่วนใหญ่เป็นบ้านที่มีฐานะค่อนข้างดี และอยู่ในเมืองมากกว่าชนบท 8 ใน 10 เรื่อง ผู้สูงวัยอาศัยอยู่กับครอบครัว เรื่องราวนำเสนอให้เห็นฉากหรือสถานที่ที่แสดงถึงความเข้มแข็งของผู้สูงวัย รวมถึงเป็นบ้านที่ผู้สูงวัยได้รับการปกป้องดูแล

การเล่าเรื่องหรือโครงเรื่อง (Plot)

เรื่องราวมักจะเปิดเรื่องด้วยประเด็นปัญหาบางอย่างที่ผู้สูงวัยต้องต่อสู้กับอุปสรรค แต่ส่วนใหญ่ 9 ใน 10 เรื่อง จบเรื่องด้วยความสุข และปัญหาต่าง ๆ คลี่คลาย รวมถึงผู้สูงวัยมีความสุขและความหวังในการใช้ชีวิตต่อไป

มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View)

เรื่องแต่งมีความใกล้ชิดกับผู้ดูหรือผู้ชมมากกว่าการนำเสนอของเรื่องจริง มุมมองการเล่าเรื่องจากคลิปวิดีโอ ผู้เล่าเปรียบเสมือนส่วนหนึ่งของครอบครัวผู้สูงวัย เป็นมุมมองของบุคคลที่สาม แต่เป็นมุมมองของความเข้าใจปัญหาของผู้สูงวัย นำเสนอเรื่องราวด้วยความเป็นมิตรมากกว่าการนำเสนอแบบขำขัน สัมผัสได้ถึงอารมณ์ ความรู้สึก และถ่ายทอดเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยอย่างเข้าใจความเป็นมนุษย์ทั้งด้านบวกและด้านลบ

แก่นเรื่อง (Theme)

การนำเสนอเรื่องราวของผู้สูงวัยสื่อสารถึงแนวความคิดว่าชีวิตยังมีความหวัง ผู้สูงวัยต้องเข้มแข็ง ดูแลและพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด ถึงแม้ว่าจะมีหรือไม่มีครอบครัวดูแลก็ตาม ผู้สูงวัยสามารถเป็นผู้ให้แก่ผู้อื่นในสังคมได้ 10 เรื่องราวในคลิปวิดีโอพยายามสร้างให้เห็นถึงทัศนคติในเชิงบวกต่อการเป็นผู้สูงวัยมากกว่าการนำเสนอแบบขำขันที่มุ่งเน้นประเด็นปัญหาเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

อุดมการณ์การเล่าเรื่องของผู้สูงวัยที่เป็นเรื่องแต่ง (Fiction) อุดมการณ์หลัก (Dominant ideology) จึงเป็นการสื่อสารถึงความเข้มแข็งของผู้สูงวัยเป็นผู้สูงวัยที่ยังสามารถดูแลตนเองได้ พึ่งพาตนเองได้ ไม่เป็นภาระกับคนในสังคม มีทัศนคติที่ดีในการใช้ชีวิต

ดังนั้นเรื่องเล่าของผู้สูงวัยจากเรื่องจริงและเรื่องแต่งจึงเปรียบเสมือนการสร้างโลกของผู้สูงวัยที่แตกต่างกัน ผู้สูงวัยในเรื่องจริง ใช้อุดมการณ์การเล่าเรื่องที่สื่อสารถึงปัญหา ความเจ็บป่วยของผู้สูงวัย ขณะที่ผู้สูงวัยในเรื่องแต่ง ใช้อุดมการณ์การเล่าเรื่องที่สื่อสารถึงมุมมองการใช้ชีวิตอย่างมีความหวัง ความเข้มแข็งของผู้สูงวัยจะทำให้สามารถต่อสู้กับอุปสรรคได้

1.2 กระบวนการสื่อสารอุดมการณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชนไทย

กลุ่มสื่อมวลชนเป็นกลุ่มบุคคลสำคัญที่มีบทบาทในการถ่ายทอดเรื่องราว วิธีคิดที่มีต่อผู้สูงวัยไปในวงกว้าง จากการสัมภาษณ์กลุ่มสื่อมวลชน จำนวน 10 คน ที่มีตำแหน่งในระดับบรรณาธิการ หัวหน้าข่าว และผู้สื่อข่าวอาวุโส ผลการวิจัยพบแบ่งเป็นประเด็นย่อยได้ดังต่อไปนี้

กระบวนการและอุดมการณ์การทำงานของสื่อมวลชน

การทำงานของสื่อมวลชนคือการสื่อสาร การรายงานข้อมูล ข้อเท็จจริง รวมไปถึงการสื่อความหมาย และการผลิตซ้ำอุดมการณ์ต่าง ๆ กระบวนการทำงานของสื่อมวลชนเกี่ยวข้องกับการคัดเลือกประเด็นข่าวในการนำเสนอ ข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยเป็นหนึ่งในประเด็นข่าวที่อาจจะได้รับความสำคัญค่อนข้างน้อยกว่าข่าวอื่น ๆ

การคัดเลือกประเด็นข่าวของสื่อมวลชน จะมีแนวทางทั้งการคัดเลือกประเด็นที่เป็นกระแสอยู่ในขณะนั้น และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น การกำหนดว่าจะทำประเด็นใด เป็นการกำหนดร่วมกันในกองบรรณาธิการข่าว อย่างไรก็ตาม ข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยไม่ใช่ประเด็นที่ได้รับการวางไว้ตั้งแต่ในกระบวนการทำข่าว แต่เมื่อมีเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับผู้สูงวัย จึงได้รับการนำเสนอเป็นข่าว จากนั้นจึงลงพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์ เก็บภาพ สื่อมวลชนให้สัมภาษณ์ว่า แหล่งข่าวส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสในสายงานนั้น ๆ แต่คุณลักษณะความเป็นผู้สูงวัยอาจจะไม่ได้รับการกล่าวถึงเท่ากับความรู้ความสามารถหรือตำแหน่งหน้าที่การทำงาน

ผู้สูงวัยจึงเกี่ยวข้องกับการทำงานข่าวของสื่อมวลชน โดยเฉพาะการเป็นแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ ข่าวทางด้านสังคม ด้านการเกษตร จึงมีแหล่งข่าวที่เป็นผู้สูงวัย มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในการให้ข้อมูล เป็นปราชญ์ชาวบ้าน เป็นผู้รู้ของชุมชน ทั้งนี้คัดเลือกประเด็นข่าวที่เกี่ยวกับผู้สูงวัยมานำเสนอก็ยังมีไม่มากนัก ข่าวผู้สูงวัยจึงเป็นการนำเสนอในเชิงรับมากกว่าเชิงรุก คือรอประเด็นปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้น แล้วจึงมานำเสนอเป็นข่าว มากกว่าที่จะตั้งประเด็นการทำข่าวผู้สูงวัย

อุดมการณ์การนำเสนอข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัย

อุดมการณ์คือกรอบความคิดที่กลุ่มสื่อมวลชนมีต่อการนำเสนอข่าวผู้สูงวัย ผลการวิจัยสามารถอธิบายอุดมการณ์ของสื่อมวลชนออกเป็น 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

อุดมการณ์หลัก (Dominant ideology) คือคุณลักษณะที่นำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัยในด้านลบ ได้แก่ ผู้สูงวัยคือเหยื่อของความรุนแรง ผู้สูงวัยถูกทอดทิ้ง ผู้สูงวัยเจ็บป่วยและไร้ญาติ การนำเสนอผู้สูงวัยด้วยคุณลักษณะดังกล่าวจึงเป็นการตอกย้ำภาพความเป็นผู้สูงวัยที่อ่อนแอ ซึ่งกลายเป็นความคุ้นเคยเมื่อเราได้ยินข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัย

อุดมการณ์ทางเลือก (Alternative ideology) คือความคิดเห็นที่ประนีประนอมกับอุดมการณ์หลัก สื่อมวลชนบางส่วนมีความคิดเห็นว่า การนำเสนอข่าวในด้านลบทำให้เกิดการแก้ไขปัญหามากขึ้น แต่ถึงอย่างไรก็ตามไม่ควรที่ลงรายละเอียดหรือให้ภาพความเจ็บปวดของผู้สูงวัยมากเกินไป

อุดมการณ์แบบตรงข้ามหรือต่อต้าน (Oppositional /Counter-ideology) คือความคิดเห็นที่แตกต่างจากอุดมการณ์หลัก เป็นมุมมองทางบวกที่ให้ภาพความเป็นผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง ได้แก่ ผู้สูงวัยคือบุคคลที่ดูแลตัวเองได้ ผู้สูงวัยมีความรู้ มีความสามารถ เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ผู้สูงวัยทำกิจกรรม ผักอาชีพอิสระ ผู้สูงวัยมีอายุยืนยาว

อุดมการณ์เรื่องเล่าของผู้สูงวัยจากเรื่องจริง (Non-Fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction)

กลุ่มสื่อมวลชนมีความคิดเห็นต่อการนำเสนอเรื่องเล่าของผู้สูงวัยในเรื่องจริงและเรื่องแต่งแตกต่างกัน โดยเรื่องแต่ง (Fiction) เป็นภาพอุดมคติของผู้สูงวัย คุณลักษณะด้านร่างกาย จิตใจ สุขภาพ มีความแข็งแรง มีสถานะทางสังคมที่ดี ส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลาง มีอำนาจ มีบทบาทในสังคม

ขณะที่เรื่องจริง (Non-fiction) การนำเสนอภาพของผู้สูงวัยมุ่งเน้นการนำเสนอปัญหา ความไม่สวยงามของการเป็นผู้สูงวัย สภาพร่างกายที่ทรุดโทรม เจ็บป่วย ถูกกลดบทบาท ไม่ได้รับการให้คุณค่าจากสังคม นำเสนอภาพของชนชั้นล่างที่ต้องต่อสู้ชีวิต บั้นปลายชีวิตที่ยังคงทำงานหนัก หรือไร้การดูแลจากครอบครัวหรือคนในสังคม อุดมการณ์จากเรื่องจริงและเรื่องแต่งที่เป็นขั้วตรงข้าม (Binary opposition) คือมีความแตกต่างกันสุดขั้ว เช่น อ่อนแอ หรือ เข้มแข็ง มีคุณค่า หรือ ไร้คุณค่า โลกของสื่อในที่นี้เป็นเรื่องจริง ทำให้เรามองเห็นปัญหา ขณะที่เรื่องแต่งคือภาพอีกด้านหนึ่งที่เรารวบรวมสร้างความหมายที่เราอาจจะต้องการให้สิ่งเหล่านี้ได้รับการบอกเล่าในโลกความเป็นจริง

การต่อรองความหมายของอุดมการณ์ของสื่อมวลชนต่อการนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย

จากการสัมภาษณ์กลุ่มสื่อมวลชนทำให้วิเคราะห์การต่อรองความหมายที่มีต่ออุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยในประเด็นดังต่อไปนี้

พื้นที่ของสื่อต้องให้คุณค่ากับการนำเสนอประสบการณ์การเป็นผู้สูงวัย ความเป็นผู้สูงวัยเป็นสิ่งที่ต้องศึกษาเรียนรู้ เผยแพร่ให้กับคนในสังคม เพราะเราทุกคนล้วนหนีไม่พ้นการแก่ชราที่ต้องค่อย ๆ ปรับตัวและเรียนรู้มากยิ่งขึ้น

การเป็นผู้สูงวัยยังมีโอกาสใหม่ ๆ ในชีวิตอีกมากมาย ถึงแม้จะมีข้อจำกัดบางอย่างในชีวิต แต่ผู้สูงวัยคืออีกหนึ่งช่วงวัยของความท้าทายที่จะรู้จักตัวเองในมุมใหม่ ๆ มากยิ่งขึ้น ผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง สามารถฝึกฝนตนเองให้ทำในสิ่งที่รักในช่วงบั้นปลายชีวิตได้ ทั้งการทำงานอดิเรก การเดินทางท่องเที่ยว การเล่นกีฬา ความท้าทายของผู้สูงวัยคือการเปลี่ยนข้อจำกัดให้เป็นโอกาส

การนำเสนอเรื่องราวให้ความรู้เกี่ยวกับการเป็นผู้สูงวัย เป็นอีกหนึ่งอุดมการณ์ที่มีการกล่าวถึงในกลุ่มสื่อมวลชน โดยเฉพาะการให้ความรู้ความเข้าใจแก่กลุ่มคนวัยทำงานที่เป็นผู้ดูแลผู้สูงวัย รวมถึงตัวผู้สูงวัยเองที่ใช้ข้อมูลเหล่านี้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ตนเอง

การให้ความช่วยเหลือผู้สูงวัย ยังเป็นสิ่งสำคัญที่สังคมต้องปลูกฝังให้กับคนสังคม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับการเป็นสังคมผู้สูงวัย

1.3 อุดมการณ์การสื่อสารเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยของกลุ่มผู้รับสาร

กลุ่มผู้รับสารเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยมีการถอดรหัส (Decoding) ความหมายของเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยในมุมที่แตกต่างกัน โดยแบ่งกลุ่มผู้รับสารเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มผู้สูงวัย โดยกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้มีประสบการณ์ใกล้ชิดกับผู้สูงวัย มีทั้งกลุ่มที่ยังอยู่กับผู้สูงวัยในบ้านเดียวกัน และกลุ่มที่ไม่ได้อยู่กับผู้สูงวัย แต่ได้ไปเยี่ยมผู้สูงวัยสม่ำเสมอ มุมมองการบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากกลุ่มคน 3 กลุ่ม ทำให้วิเคราะห์อุดมการณ์ที่มีต่อการเล่าเรื่องราวของผู้สูงวัย

อุดมการณ์ที่นิยามความเป็นผู้สูงวัยจากมุมมองของกลุ่มวัยรุ่น

กลุ่มวัยรุ่นที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีจำนวน 10 คน เป็นกลุ่มนักศึกษา ที่มีประสบการณ์ได้ใกล้ชิดกับผู้สูงวัย บางคนยังอยู่กับคุณตาคุณยาย และมีบางส่วนที่ไม่ได้อยู่กับผู้สูงวัยแต่ยังเดินทางไปเยี่ยมผู้สูงวัยสม่ำเสมอ

กลุ่มวัยรุ่นจะสังเกตเห็นลักษณะทางกายภาพที่บ่งบอกความเป็นผู้สูงวัย เช่น หลังค่อม เคลื่อนไหวช้า ข้อเข่าไม่ดี ร่างกายอ่อนแอ สิ่งเหล่านี้คือสิ่งเปลี่ยนแปลงจนสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ กลุ่มวัยรุ่นได้อธิบายเพิ่มเติมเรื่องของลักษณะนิสัย จู้จี้ ขี้บ่น เหงา น้อยใจ และเรื่องกิจกรรมทางสังคมที่ลดลง แต่ผู้สูงวัยยังคงทำงานภายในบ้าน ทำกิจกรรมอยู่บ้าน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้สูงวัยยังช่วยเหลือตัวเองได้ โดยที่ไม่ได้เป็นภาระของคนในครอบครัว

อย่างไรก็ตาม ความคิดเห็นของกลุ่มวัยรุ่นมองว่ากลุ่มผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง สดใส อารมณ์ดี และมีความเป็นเด็กอยู่ในตัว ชอบคนเอาใจ ชอบคนพูดคุยด้วยยังมีอยู่ เป็นผู้สูงวัยที่ไม่ได้ถือตัวมากนัก เข้าถึงได้ง่าย ความคิดเห็นเหล่านี้เป็นมุมมองที่ตรงกันข้ามกับอุดมการณ์หลักที่คนมักจะมองว่าผู้สูงวัยอ่อนแอ

อุดมการณ์การเล่าเรื่องผู้สูงวัยของสื่อมวลชนจากมุมมองของวัยรุ่น

กลุ่มวัยรุ่นเป็นกลุ่มที่ใช้สื่อสม่ำเสมอ โดยเฉพาะโซเชียลมีเดีย การรับรู้เกี่ยวกับผู้สูงวัยทางสื่อจึงทำให้เราเห็นภาพของผู้สูงวัยในสายตาของวัยรุ่นเพิ่มขึ้น ซึ่งอาจจะมีความแตกต่างจากประสบการณ์จริงที่วัยรุ่นได้ใกล้ชิดผู้สูงวัยที่เป็นบุคคลในครอบครัว กลุ่มวัยรุ่นอธิบายภาพของผู้สูงวัยที่พบเห็นในสื่อไว้ดังนี้

อุดมการณ์หลัก (Dominant Ideology) คือข้อมูลที่เห็นเป็นประจำในสื่อของกลุ่มวัยรุ่นคือ ผู้สูงวัยถูกทำร้ายร่างกาย ผู้สูงวัยถูกทอดทิ้ง ยาจน และเจ็บป่วย เป็นต้น เพราะฉะนั้นภาพที่วัยรุ่นเห็นคือภาพด้านลบจากข่าวที่นำเสนอ และเป็นลักษณะที่เราเห็นกันจนคุ้นชิน

อุดมการณ์แบบตรงข้ามหรือต่อต้าน (Oppositional /Counter-ideology) จากการรับสื่อส่วนใหญ่วัยรุ่นมองเห็นในมุมที่ตรงกันข้ามว่า ผู้สูงวัยอีกกลุ่มหนึ่งที่สื่อนำเสนอ เป็นผู้สูงวัยที่ยังแข็งแรง เข้าร่วมทำกิจกรรมทางสังคม เช่น กิจกรรมกลุ่มสานตะกร้า ส่งต่อความรู้ให้เด็ก ๆ ในชุมชน กลุ่มวัยรุ่นได้เห็นผู้สูงวัยในรายการทีวีเพิ่มเติมด้วย เช่น รายการเกษียณสำราญ ที่นำเสนอชีวิตผู้สูงวัยที่มีความสุข มีความสามารถมาให้สัมภาษณ์ และรายการซูเปอร์ 100 นำเสนอผู้สูงวัยที่มีความสามารถพิเศษ เช่น การร้องเพลง เป็นต้น

อุดมการณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยเรื่องจริง (Non-Fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction) จากมุมมองของกลุ่มวัยรุ่น

กลุ่มวัยรุ่นมีมุมมองเปรียบเทียบผู้สูงวัยในเรื่องจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction) แตกต่างกัน โดยผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงวัยจากเรื่องแต่ง เช่น ละคร โฆษณา ได้รับการให้คุณค่า ให้ความเคารพยกย่อง มีสถานะทางสังคมที่ดี มีอำนาจในครอบครัว มากกว่าผู้สูงวัยในเรื่องจริง ที่นำเสนอในเชิงการให้คุณค่าค่อนข้างน้อย มีชีวิตอย่างยากลำบาก ฐานะยากจน ไม่มีคนดูแล

เรื่องจริงกับเรื่องแต่งเกี่ยวกับผู้สูงวัยในสายตาของวัยรุ่นจึงเหมือนการมองผู้สูงวัยอย่างสุดขั้วทั้งสองด้าน เห็นโลกของผู้สูงวัยเป็นขาวกับดำอย่างชัดเจน แต่ทั้งนี้กลุ่มวัยรุ่นอธิบายเพิ่มเติมว่าเรื่องแต่งหรือละครที่มีผู้สูงวัยก็มีลักษณะบางอย่างที่นำมาจากเรื่องจริง เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับครอบครัว ขณะที่บางอย่างก็ไม่เหมือนเรื่องจริง ภาพชีวิตที่ครอบครัวที่มีความสุขสมบูรณ์แบบ ไม่มีความขัดแย้งก็เป็นภาพที่สมบูรณ์เกินความจริง

อีกทั้งยังมีปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมที่นำเสนอในสื่อมวลชนให้คุณค่ากับผู้สูงวัยต่างกัน เช่น ถ้าเป็นเรื่องราวในชนบท ผู้สูงวัยยังมีบทบาทมากในเรื่องนั้น ๆ เป็นผู้นำชุมชน แต่ถ้าเป็นเรื่องราวในสมัยใหม่ในสังคมเมืองหรือสังคมการทำงาน เราจะเห็นภาพของคนหนุ่มสาวมากกว่าผู้สูงวัย เป็นต้น

อุดมการณ์ของวัยรุ่นที่มีต่อการนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย

อุดมการณ์ของวัยรุ่นที่มีต่อเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่ได้รับรู้จากสื่อมวลชน กลุ่มวัยรุ่นมีความคิดเห็นว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยนำเสนอภาพของความน่าสงสาร มองว่าผู้สูงวัยคือภาระของสังคม นำเสนอชีวิตที่ยากลำบากของผู้สูงวัย ถ้าเมื่อเปรียบเทียบกับผู้สูงวัยในโลกความเป็นจริงที่ใกล้ชิดกับวัยรุ่น เป็นกลุ่มผู้สูงวัยที่ถึงแม้จะอายุมาก แต่มีความกระตือรือร้นในการใช้ชีวิต ทำงานบ้าน ทำกิจวัตรประจำวันได้ ผู้สูงวัยเป็นกลุ่มที่ชอบให้ลูกหลานเอาใจ ให้ความใกล้ชิด

การทำธุรกิจยังต้องให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้สูงวัยมากขึ้น กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็นว่า ผู้สูงวัยเป็นลูกค้าที่ชอบคนเอาใจ ชอบคนบริการ การสื่อสารเพื่อให้คุณค่ากับผู้สูงวัยจึงมีความสำคัญมาก

อย่างไรก็ตาม กลุ่มวัยรุ่นมีความเห็นว่า ผู้สูงวัยในยุคนี้เรียนรู้การใช้สื่อโซเชียลมีเดียมากขึ้น เพราะมีผู้สูงวัยที่สามารถทำสื่อหรือผลิตสื่อเพื่อบอกเล่าเรื่องราวของตนเองได้ การใช้สื่อสร้างอำนาจให้กับผู้สูงวัย อีกทั้งอุดมการณ์เรื่องการทำงานเป็นจิตอาสาของผู้สูงวัยที่ได้รับการนำเสนอเรื่องเล่า ทำให้เราเห็นภาพของผู้สูงวัยในยุคดิจิทัลในมุมมองที่แตกต่างออกไปจากเดิม เป็นผู้สูงวัยที่ไม่ได้รอรับความช่วยเหลือจากคนอื่น แต่พร้อมที่จะใช้ความสามารถที่มีแก้ปัญหาของตนเอง

อุดมการณ์การสื่อสารเรื่องเล่าของผู้สูงวัยของกลุ่มวัยทำงาน

กลุ่มวัยทำงานมีจำนวน 10 คน อายุตั้งแต่ 31-55 ปี เป็นกลุ่มที่ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ใกล้ชิดกับผู้สูงวัย บางส่วนอยู่กับผู้สูงวัย และแวะเวียนไปเยี่ยมผู้สูงวัยสม่ำเสมอ มุมมองการมองการอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัย มองว่าผู้สูงวัยเป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญและต้องให้การตอบสนองดูแล

อุดมการณ์หลัก (Dominant Ideology) กลุ่มวัยทำงานอธิบายความคิดที่มีต่อผู้สูงวัยไม่แตกต่างจากกลุ่มวัยรุ่นว่า ผู้สูงวัยสุขภาพไม่แข็งแรง ผู้สูงวัยถูกทอดทิ้ง และผู้สูงวัยถูกทำร้าย หรือเป็นเหยื่อจากการหลอกลวงทำให้สูญเสียทรัพย์สิน

อุดมการณ์ทางเลือก (Alternative ideology) ผู้สูงวัยจึงต้องการคนอยู่ดูแล คอยปกป้องจากอันตราย การได้ยินข่าวด้านลบบ่อย ๆ เกี่ยวกับผู้สูงวัย ทำให้ยิ่งต้องเพิ่มการดูแลผู้สูงวัย

อุดมการณ์แบบตรงข้ามหรือต่อต้าน (Oppositional /Counter-ideology) กลุ่มวัยทำงานมีความเชื่อในความรู้ความสามารถของผู้สูงวัยจากการรับสื่อที่นำเสนอเรื่องราวของผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง เช่น รายการ SUPER 60+ เป็นรายการที่นำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัยด้านเชิงบวก แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีความสามารถ เล่นกีฬา เดินทางท่องเที่ยว หรือมีความสามารถที่ต่างต่าง ๆ ได้เหมือนกับคนในวัยหนุ่มสาว หรือทำได้มากกว่า

อุดมการณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยเรื่องจริง (Non-Fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction) จากมุมมองของกลุ่มวัยทำงาน

เรื่องจริงหรือข่าวและเรื่องแต่งจากละคร ซีรีส์ หรือโฆษณาที่กลุ่มวัยทำงานได้เคยรับชม มีการนำเสนอผู้สูงวัยแตกต่างกัน เรื่องจริงนำเสนอภาพความแก่ชรา ความไม่สวยงาม ความยากจน ความอ่อนแอ ขณะที่เรื่องแต่ง ถึงแม้ว่าผู้สูงวัยจะมีอายุมาก แต่มีภาพชีวิตที่สวยงาม สมบูรณ์มากกว่าเรื่องจริง เหมือนเป็นภาพในอุดมคติของผู้สูงวัยที่เราอยากจะเป็น เช่น ใจดี ห่วงลูกหลาน เข้าวัดทำบุญ ความเป็นผู้ใหญ่ เป็นผู้สูงวัยที่วางตัวได้เหมาะสมกับวัยของตนเอง

การนำเสนอเนื้อหาในลักษณะนี้ของสื่อมวลชนที่คนทุกคนกลุ่มรับรู้ซ้ำ ๆ เหมือนกัน ทำให้ตั้งข้อสังเกตได้ว่าอาจจะเป็นภาพที่กลุ่มคนวัยทำงานทุกคนในสังคม ได้รับการปลูกฝังว่าตนเองจะเป็นผู้สูงวัยที่มีความแข็งแรง มั่นคงในชีวิต มีสุขภาพกาย และจิตใจที่ดี ไม่เป็นภาระของสังคม

อุดมการณ์ของวัยทำงานที่มีต่อการนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย

อุดมการณ์ของกลุ่มวัยทำงานต่อการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับผู้สูงวัยในสื่อมวลชน เน้นเนื้อหาที่เกี่ยวกับการดูแลผู้สูงวัย ดูแลด้านสุขภาพร่างกาย จิตใจ และการใช้ชีวิตของผู้สูงวัย เป็นเนื้อหาที่ควรปลูกฝังให้ลูกหลาน ครอบครัว และสังคมให้การดูแลผู้สูงวัย

การสื่อสารกับผู้สูงวัยก็ต้องสร้างแรงบันดาลใจในการใช้ชีวิต สร้างความเข้มแข็งให้ตัวเอง โดยที่ไม่รอให้ใครมาให้ความช่วยเหลือ โดยเฉพาะผู้สูงวัยที่ไม่ได้มีครอบครัว อยู่เพียงคนเดียว ไม่ได้มีลูกหลาน ต้องมีความมั่นใจในตัวเองที่จะใช้ชีวิต ไม่ได้รอว่าลูกหลานจะต้องมาดูแล

ทั้งนี้คนวัยทำงานรุ่นใหม่ก็มองว่า ถึงแม้จะมีลูก แต่ไม่ได้คาดหวังว่าลูกจะต้องมาดูแลตนเอง อยากให้ลูกออกไปใช้ชีวิตของตนเอง กลุ่มคนวัยทำงานจึงมีการวางแผนชีวิตในช่วงวัยสูงอายุ และเตรียมความพร้อมเพื่อที่ตนเองจะเป็นผู้สูงวัยที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี

อุดมการณ์การสื่อสารเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชนจากมุมมองของผู้สูงวัย

กลุ่มผู้สูงวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 10 คน อายุ 60-72 ปี เป็นกลุ่มผู้สูงวัยที่มีความเข้มแข็ง และรับข้อมูลข่าวสารจากสื่ออยู่เป็นประจำ กลุ่มผู้สูงวัยนิยามตนเองว่าเป็นผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง เป็นผู้สูงวัยที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี และสามารถดูแลตัวเองได้

อุดมการณ์หลัก (Dominant Ideology) กลุ่มผู้สูงวัยมีความคิดต่อการนำเสนอเรื่องราวของผู้สูงวัยในสื่อว่า สื่อมักจะเลือกนำเสนอชีวิตของผู้สูงวัยที่ยากลำบาก สุขภาพอ่อนแอ ไร้คนดูแล อุบัติเหตุที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย เช่น หกล้ม ตกจากที่สูง ไฟไหม้ น้ำท่วม เหตุการณ์เหล่านี้กลุ่มผู้สูงวัยมีความเสี่ยงมากกว่าคนกลุ่มอื่นในสังคม

อุดมการณ์ทางเลือก (Alternative Ideology) กลุ่มผู้สูงวัยอธิบายว่านอกจากนำเสนอเกี่ยวกับการใช้ชีวิตของผู้สูงวัยแล้ว สื่อมวลชนมีการนำเสนอเรื่องข้อมูลทางด้านสุขภาพ สวัสดิการต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับผู้สูงวัย เป็นข้อมูลข่าวสารจากภาครัฐที่ผู้สูงวัยควรรู้ หรือผู้ใกล้ชิดผู้สูงวัยที่จำเป็นต้องรู้

อุดมการณ์แบบตรงข้ามหรือต่อต้าน (Oppositional /Counter-ideology) ผู้สูงวัยมีความคิดเห็นเพิ่มเติมหรือเลือกที่จะต่อรองความหมายเกี่ยวกับภาพของผู้สูงวัยที่สื่อนำเสนอว่า อยากให้นำเสนอภาพที่เป็นด้านบวกของผู้สูงวัยมากขึ้น เพราะผู้สูงวัยยังมีความสามารถในการทำสิ่งต่าง ๆ ได้มากมาย สื่อมวลชนควรสื่อสารแนวคิดการดูแลตนเองของผู้สูงวัยให้มากขึ้น ถึงแม้จะเป็นผู้สูงวัยที่ไม่มีครอบครัวก็ต้องสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองด้วยเข้มแข็ง

อุดมการณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยเรื่องจริง (Non-Fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction) จากมุมมองของกลุ่มผู้สูงวัย

การเปรียบเทียบการนำเสนอเรื่องราวของผู้สูงวัยในเรื่องจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction) กลุ่มผู้สูงวัยเห็นว่ามี ความแตกต่างกัน

เรื่องจริงเน้นการนำเสนอเรื่องราวปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงวัย ขณะที่เรื่องแต่งเช่นเดียวกับที่คนกลุ่มอื่น ๆ ได้อธิบายไว้ คือนำเสนอผู้สูงวัยที่ยังแข็งแรง มีฐานะดี ร่ำรวย เข้าถึงบริการด้านสุขภาพ มีอำนาจ มีบทบาทในครอบครัว และเป็นผู้นำในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ เรื่องแต่งจึงสื่อสารความหมายในเชิงบวกมากกว่าเรื่องจริง ทำให้เห็นว่าชีวิตยังมีความหวังอยู่เสมอ

การต่อรองความหมายอุดมการณ์ที่มีต่อการนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย

กลุ่มผู้สูงวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีความคิดว่า นอกจากสื่อจะนำเสนอในด้านที่เป็นประเด็นปัญหาแล้ว สื่อมวลชนต้องให้ความสำคัญการสื่อสารเรื่องการตอบแทนบุญคุณ ความกตัญญู มีเนื้อหาเกี่ยวกับการดูแลกลุ่มผู้สูงวัยในสื่อมากยิ่งขึ้น เน้นการนำเสนอให้คุณค่า ยกย่องผู้สูงวัยว่าเป็นผู้รอบรู้ หรือผู้มีประสบการณ์

จากผลการศึกษาอุดมการณ์ของวัยรุ่น วัยทำงาน และวัยสูงอายุ อุดมการณ์การเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงวัย ส่วนใหญ่มองภาพที่สื่อนำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัยในเชิงลบ การนำเสนอข่าวจะเป็นการนำเสนอปัญหาของผู้สูงวัย ขณะที่การนำเสนอในละครคือภาพในอุดมคติที่คนในสังคมมีต่อผู้สูงวัย แต่ละกลุ่มมีการให้ความหมายและตีความหมายของการเป็นผู้สูงวัยแตกต่างกัน

กลุ่มวัยรุ่น

กลุ่มวัยรุ่นมองเห็นความแตกต่างทางด้านกายภาพ สภาพร่างกาย ความเจ็บป่วย อ่อนแอของผู้สูงวัย แต่ความหมายที่วัยรุ่นมองผู้สูงวัยก็ยังอธิบายว่า ผู้สูงวัยยังมีกลุ่มที่ทำงานได้ ทำกิจกรรมภายในบ้านได้ ต้องการคนเอาใจ ชี้แจง มีช่องว่างกับวัยรุ่น ไม่สามารถอยู่ตามลำพังได้ อารมณ์ดี และมีความเป็นเด็ก

กลุ่มวัยทำงาน

กลุ่มวัยทำงาน มองผู้สูงวัยเชื่อมโยงกับโลกภายนอกและสังคม ถ้าหากผู้สูงวัยอยู่ในโลกภายนอกบ้านหรือพื้นที่สาธารณะ ผู้สูงวัยจะเสี่ยงอันตราย เป็นเหยื่อของความรุนแรงได้ กลุ่มวัยทำงานจึงมีความคิดเห็นว่า สื่อมวลชนควรสื่อสารเรื่องเล่าที่ให้ครอบครัวและสังคมดูแลผู้สูงวัย เรื่องราวการเดินทางกลับไปเยี่ยมผู้สูงวัย กลุ่มวัยอธิบายว่า ผู้สูงวัยไม่ได้ต้องการอะไรในชีวิตนอกจากการดูแลจากลูกหลาน การเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงวัยยังคงเป็นส่วนหนึ่งในโลกของคนหนุ่มสาวหรือคนวัยทำงาน ทำให้ผู้สูงวัยมีกำลังใจที่เข้มแข็งในการใช้ชีวิตต่อไปได้

กลุ่มผู้สูงวัย

การมองตนเองของผู้สูงวัยจากเรื่องเล่าที่สื่อนำเสนอ ผู้สูงวัยมีความคิดเห็นว่าพื้นที่การนำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัยในสื่อค่อนข้างน้อย ส่วนในเรื่องแต่งจากภาพยนตร์โฆษณา จากละคร มีการนำเสนอตัวละครที่เป็นผู้สูงวัย แต่ก็ยังไม่ได้มีบทบาทค่อนข้างมาก ผู้สูงวัยให้ความคิดเห็นว่าควรนำเสนอเรื่องราวที่ให้การยกย่องผู้สูงวัย สื่อความหมายถึงการเป็นผู้รอบรู้ การเป็นผู้มีประสบการณ์มาก่อน

ตารางที่ : 6.1 การสื่อสารอุดมการณ์การเล่าเรื่องของสื่อมวลชนเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากมุมมองของกลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มผู้สูงวัย

อุดมการณ์	กลุ่มวัยรุ่น	กลุ่มวัยทำงาน	กลุ่มผู้สูงวัย
การให้ความหมาย	ผู้สูงวัยคือผู้ที่มีสุขภาพไม่แข็งแรง อ่อนแอ เจ็บป่วยได้ง่าย	ผู้สูงวัย คือผู้ที่เสี่ยงต่ออันตราย ถูกทอดทิ้ง เป็นเหยื่อของความรุนแรง	ผู้สูงวัย ไม่ค่อยได้รับการยกย่องหรือคุณค่าจากสื่อมวลชน
การตีความหมาย	ผู้สูงวัยยังทำกิจกรรมทำงานได้ อารมณ์ดี มีความเป็นเด็ก และกล้าที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองเพื่อลูกหลาน	ผู้สูงวัยต้องการการดูแลจากครอบครัว และคนในสังคม และสังคมควรจะทำให้มีการเตรียมความพร้อมให้กับคนที่กำลังก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุ	ผู้สูงวัย เป็นบุคคลที่มีความสำคัญ สื่อสารเรื่องการตอบแทนบุญคุณ ให้การยกย่อง ความรอบรู้ หรือผู้มีประสบการณ์

บทสรุป

การศึกษาเรื่องการสื่อสารอุดมการณ์การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุของสื่อมวลชนไทย (Communicating Ideology: the Narrative of elderly in Thai Media) มุ่งเน้นการศึกษาอุดมการณ์ที่มีต่อเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุ โดยใช้แนวคิดเรื่องอุดมการณ์ (Ideology) แนวคิดเรื่องการเล่าเรื่อง (Narrative) การเข้ารหัสและถอดรหัสความหมาย (Encoding and Decoding) การศึกษาใช้วิธีการวิเคราะห์ตัวบท (Text) เรื่องเล่าที่เรื่องจริง (Non-fiction) เรื่องแต่ง (Fiction) และศึกษากระบวนการติดตั้งความหมายเกี่ยวกับผู้สูงอายุของสื่อมวลชน

ผลการวิจัยพบว่า เรื่องเล่าที่เป็นเรื่องจริงนำเสนอเรื่องราวด้านลบของผู้สูงอายุ ส่วนเรื่องแต่งนำเสนอความหมายด้านบวกของการเป็นผู้สูงอายุ ขณะเดียวกันได้ศึกษาถอดรหัสความหมายของกลุ่มผู้รับสารที่มีต่อผู้สูงอายุ จากมุมมองของคนทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มผู้สูงอายุ คนแต่ละกลุ่มมีการให้ความหมายต่อการเป็นผู้สูงอายุในมุมมองที่ใกล้เคียงกันคือการเป็นผู้สูงอายุต้องเผชิญกับความทุกข์ด้านร่างกายจิตใจ และสังคม แต่คนทั้งสามกลุ่มตระหนักถึงการนำเสนอความหมายในด้านบวก โดยเฉพาะเรื่องแต่งที่นำเสนอเรื่องราวและสื่อสารความหมายเกี่ยวกับผู้สูงอายุในด้านบวก นำเสนอภาพของผู้สูงอายุในอุดมคติที่ดูแลตนเองได้ มีบทบาทในครอบครัวและสังคม กลุ่มผู้สูงอายุมีความคิดเห็นว่าการสื่อสารความหมายการเป็นผู้สูงอายุของสื่อมวลชนควรเน้นย้ำการสร้างภาพความเข้มแข็งให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ และสร้างการรับรู้ที่ดีให้กับคนในสังคม ช่วยกันดูแลผู้สูงอายุมากขึ้น

2. อภิปรายผลการวิจัย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุเป็นพื้นที่หนึ่งของการสื่อสารอุดมการณ์ ความคิด และการสร้างภาพตัวแทนที่สังคมมีต่อกลุ่มผู้สูงอายุ ในอดีตที่ผ่านเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุอาจได้รับการนำเสนอในสื่อค่อนข้างน้อย งานศึกษาวิจัยในต่างประเทศอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในอเมริกากล่าวว่า สังคมหรือสื่อมวลชนจะให้ความสำคัญกับความเปราะบาง ความสวยงาม ความสมบูรณ์แบบของชีวิต ทำให้เรื่องราวหรือตัวละครผู้สูงอายุไม่ได้รับการกล่าวถึงมากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับเอเชีย เช่น ญี่ปุ่น ที่ยังให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุด้วยการนำเสนอภาพของผู้รอบรู้ ผู้มีประสบการณ์ในสังคม (Vernon, Williams, Phillips & Wilson, 1991, Vickers, 2007) ตัวตนของผู้สูงอายุในเรื่องเล่าจึงไม่ได้รับการนำเสนอให้เห็นได้อย่างชัดเจนมากนัก การนำเสนอเรื่องเล่าล้วนแฝงไปด้วยความหมายหรืออุดมการณ์ (Ideology) ที่ต้องการสื่อสารไปสู่คนในสังคม

การศึกษาในครั้งนี้จึงสนใจว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงอายุมีการนำเสนออุดมการณ์ (Ideology) อย่างไร โดยศึกษาวิเคราะห์จากตัวบท (Text) เรื่องเล่าที่นำเสนอแบบเรื่องจริง เช่น ข่าว บทความที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง และได้รับการถ่ายทอดโดยสื่อมวลชน ขณะที่เรื่องแต่ง เป็นเรื่องราวที่ได้รับการสร้างขึ้น และอาจจะมีเป้าหมายแฝงอยู่ แต่เกี่ยวข้องกับกับการค้นคว้าหาข้อมูลจริง เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นเส้นแบ่งของเรื่องจริงและเรื่องแต่งจึงมีบางส่วนที่ซ้อนทับกันอยู่ รวมทั้งผู้ส่งสารคือกลุ่มสื่อมวลชนมีการให้ความหมาย (Encoding) กับผู้รับสารมีการตีความหมาย (Decoding) อธิบายความเป็นผู้สูงอายุในมุมมองที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ผลการวิจัยที่พบทำให้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับเรื่องเล่าของผู้สูงอายุ โดยมีประเด็นอภิปรายดังต่อไปนี้

2.1 ความแตกต่างของการสื่อสารอุดมการณ์เรื่องเล่าจากเรื่องจริงและเรื่องแต่งเกี่ยวกับผู้สูงวัย

การสื่อสารอุดมการณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากเรื่องจริง จากการวิเคราะห์หัตถ์บท และการสัมภาษณ์กลุ่มสื่อมวลชน กลุ่มผู้รับสารทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มผู้สูงวัย พบว่าเรื่องจริง (Non-fiction) เกี่ยวกับผู้สูงวัยไทยที่ได้รับการนำเสนอ มักจะนำเสนอคุณลักษณะที่อ่อนแอของผู้สูงวัย ได้แก่ สุขภาพร่างกายที่ทรุดโทรม สุขภาพใจที่อ่อนแอ ฐานะยากจน ถูกทำร้าย ถูกทอดทิ้ง ต้องอยู่เพียงคนเดียว และต้องการความช่วยเหลือ

คุณลักษณะที่อ่อนแอของผู้สูงวัย เป็นอุดมการณ์ที่สื่อสารถึงความเป็นปกติธรรมดาเมื่อกล่าวถึงผู้สูงวัย เป็นความคิดที่คุ้นเคยของคนทั่วไปในสังคม กลุ่มสื่อมวลชนอธิบายว่า การนำเสนอข่าวผู้สูงวัยส่วนใหญ่จะเป็นข่าวร้ายมากกว่าข่าวดี ผู้สูงวัยที่ถูกทำร้าย เจ็บป่วยจากโรคร้าย ไร้ที่อยู่อาศัย จะเป็นข่าวมากกว่าผู้สูงวัยที่มีอาชีพการงาน อาจจะเป็นเพราะด้วยอุดมการณ์การนำเสนอข่าวเพื่อเป็นการป้องกัน เตือนภัย หรือให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ประสบปัญหา ทำให้ผู้สูงวัยที่เป็นเหยื่อของความรุนแรงได้รับการนำเสนอมากกว่า

กลุ่มสื่อมวลชนมองว่า ในบางครั้งการนำเสนอด้านลบมากเกินไปเป็นการตอกย้ำความอ่อนแอของผู้สูงวัย ซึ่งในประเด็นนี้สอดคล้องกับความคิดของ Harwood (2007) ที่อธิบายว่าผู้สูงวัยไม่ได้รับการนำเสนอมากนักจากสื่อมวลชน และถ้าหากนำเสนอก็จะเป็นการนำเสนอในเชิงลบ

ส่วนการนำเสนอในเชิงบวกของข่าวผู้สูงวัย มีการอธิบายคุณลักษณะที่หลากหลายของผู้สูงวัยเพิ่มมากขึ้น เช่น ยังทำงานได้ เป็นผู้รู้หรือปราชญ์ของชุมชนเชี่ยวชาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเอง เมื่อเปรียบเทียบกับพบผลที่น่าสนใจระหว่างผู้สูงวัยหญิงและชาย ผู้สูงวัยหญิงในข่าวจะได้รับการนำเสนอด้านบวกมากกว่าผู้สูงวัยชาย เช่น มีความเข้มแข็ง อายุยืน เป็นที่รักและเคารพของคนในครอบครัว และชุมชน

ผลการวิจัยที่ผ่านมาของ Dolan (2013) และพรพรรณ สมบูรณ์บัตติ (2549) ที่ได้อธิบายภาพความอ่อนแอของผู้สูงวัยหญิงมากกว่าผู้สูงวัยชาย เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เราเห็นว่า ผู้สูงวัยหญิงได้รับการนำเสนอในมิติด้านบวก เช่น การมีสุขภาพแข็งแรง อายุยืน ทำงานบ้าน มีอาชีพเลี้ยงตนเองได้ เป็นผู้ให้ มีความสามารถช่วยเหลือผู้อื่น และร่วมกิจกรรมกับคนชุมชน

ภาพของผู้สูงวัยหญิงที่นำเสนอในเชิงบวกปรากฏในเรื่องแต่ง มีโฆษณาเกี่ยวกับผู้สูงวัยมากขึ้น โดยงานวิจัยจากประเทศญี่ปุ่นของ Prieler, Kohlbacher, Hagiwara & Arima (2015) ศึกษาภาพตัวแทนของผู้สูงอายุญี่ปุ่นในโฆษณาทางโทรทัศน์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย พบว่าภาพตัวแทนของผู้สูงวัยในโฆษณา เป็นการนำเสนอภาพเชิงบวกและเป็นมิตร เช่นเดียวกับการศึกษาในครั้งนี้ที่พบว่า ภาพของผู้สูงวัยในโฆษณาไทย ส่วนใหญ่เป็นภาพเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ ถึงแม้ว่าจะเล่าเรื่องราวด้วยประเด็นปัญหาของผู้สูงวัยในตอนเปิดเรื่อง แต่ในตอนจบของเรื่อง เรื่องราวในโฆษณามักจะจบลงด้วยความสุข อาจจะเป็นโลกของความบันเทิงหรือเรื่องแต่ง จึงสามารถเล่าเรื่องราวให้จบลงด้วยความสุข และเกี่ยวข้องกับการสร้างภาพลักษณ์ด้านบวกของสินค้าหรือบริการ ทำให้อุดมการณ์ที่มีต่อการเล่าเรื่องผู้สูงวัยจึงเล่าเรื่องด้วยความสุขของการเป็นผู้สูงวัย และจบลงด้วยความสุข จากงานวิจัยของ Ylanne (2015) กล่าวเพิ่มเติมว่า การมีตัวละครผู้สูงวัยในเรื่องเล่า ผู้สูงวัยจะบ่งบอกถึงคุณภาพของการใช้ชีวิต การมีประสบการณ์ และการคงรักษาสถานะความเป็นครอบครัว ดังนั้นผู้สูงวัยช่วยยึดโยงความเป็นครอบครัวในอุดมคติ

จะเห็นได้ว่าโลกของเรื่องเล่า จากเรื่องจริง (Non-fiction) และเรื่องแต่ง (Fiction) เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ไทยมีอุดมการณ์การนำเสนอที่แตกต่างกัน การนำเสนอเรื่องจริงหรือข่าวเกี่ยวกับผู้สูงอายุคือการนำเสนอประเด็นปัญหา ความขัดแย้ง ภาพของความเจ็บปวดของการเป็นผู้สูงอายุมากกว่า ขณะที่เรื่องแต่งคือการนำเสนอภาพในอุดมคติ ความสวยงามของการเข้าสู่วัยสูงอายุที่มีความภูมิฐาน วางตัวได้เหมาะสมกับวัยของตนเอง มีความมั่นคง มีวิถีชีวิตแบบพอเพียง รายล้อมไปด้วยลูกหลาน มีครอบครัวที่อบอุ่น ผู้สูงอายุคือศูนย์กลางของบ้าน ซึ่งการที่สื่อมวลชนนำเสนอในลักษณะนี้ เป็นการสื่อสารถึงการให้ความหมายเกี่ยวกับผู้สูงอายุในโลกของเรื่องเล่าที่แตกต่างจากเรื่องจริง

Dolan (2013) อธิบายว่า การนำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงอายุในสื่อบันเทิง จะเน้นการให้ความเพลิดเพลิน ความสนุกสนาน ความผ่อนคลายมากกว่าการเล่าเรื่องจริงเป็นปกติ อุดมการณ์การเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงอายุในสื่อแต่ละรูปแบบ จึงอาจจะสื่อความหมายที่ไม่เหมือนกัน จากการศึกษาภาพของผู้สูงอายุในอังกฤษ Milner, Norman & Milner (2015) อธิบายเกี่ยวกับภาพของผู้สูงอายุในรายการแต่ละรูปแบบไว้ว่า ถ้าเป็นรายการข่าวเข้มข้น จะนำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงอายุเกี่ยวกับสุขภาพ เจ็บไข้ได้ป่วย เน้นการให้ความรู้ และรักษาสุขภาพ ถ้าเป็นรายการบันเทิง จะให้ภาพของผู้สูงอายุกลุ่มที่เข้าสังคม สนุกสนานเฮฮากับชีวิต

อย่างไรก็ตาม การให้ความหมายของผู้สูงอายุในเรื่องแต่งที่พบในการศึกษาครั้งนี้ เป็นความหมายที่สื่อสารเพื่อให้ผู้สูงอายุมีความเข้มแข็ง ทั้งนี้ผู้สูงอายุในโลกของเรื่องเล่ายังมีได้อีกหลากหลายความหมายที่อาจจะไม่ได้รับการนำเสนอเท่ากับภาพความเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่เราต้องให้ความเคารพยกย่อง ภาพอื่น ๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุ เช่น ข่าวผู้สูงอายุที่กลับเข้าโรงเรียน ใส่ชุดนักเรียน สื่อความหมายถึงการกลับไปเป็นเด็กอีกครั้ง ความเป็นหนุ่มเป็นสาว หรืออาจจะให้ภาพของการเป็นตัวตลก ผ่อนคลายความเครียด ความจริงจังกับชีวิต

2.2 องค์ประกอบการเล่าเรื่องผู้สูงอายุในสื่อมวลชนไทย

เรื่องจริงและเรื่องแต่ง มีการวิเคราะห์โดยใช้องค์ประกอบในการเล่าเรื่อง ได้แก่ คุณลักษณะผู้สูงอายุ (Character) ความขัดแย้ง (Conflict) ฉาก สถานที่ เวลา (Setting) โครงเรื่อง (Plot) มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View) และแก่นเรื่อง (Theme) องค์ประกอบดังกล่าวทำให้อธิบายความหมายของอุดมการณ์ที่มีต่อการเล่าเรื่องผู้สูงอายุ

คุณลักษณะของผู้สูงอายุ (Character)

การอธิบายลักษณะของตัวละครหรือลักษณะของผู้สูงอายุ เรื่องจริงอธิบายคุณลักษณะ (Character) ของผู้สูงอายุในข่าวที่ค่อนข้างชัดเจน เป็นใคร อายุเท่าไร ลักษณะทางกายภาพ ความเจ็บป่วย ปัญหาอุปสรรค รวมทั้งมีคำเรียกเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่แสดงให้เห็นการลำดับนัยแบบในสังคมไทย เช่น ตาพิการ ยายเผ่า ป้าป่วยมานาน คุณยาย 4 แผ่นดิน สร้างความใกล้ชิด และความน่าสงสารให้กับผู้อ่าน คุณลักษณะดังกล่าวกลายเป็นความคุ้นเคยที่เรามีต่อผู้สูงอายุ ส่วนคุณลักษณะด้านบวกที่พบเกี่ยวกับผู้สูงอายุมักพบในเรื่องแต่ง (Fiction) ได้แก่ เป็นผู้สูงอายุที่มีฐานะดี ชนชั้นกลางไปจนถึงชนชั้นสูง มีสุขภาพดี อารมณ์ดี จิตใจแจ่มใส เป็นที่พึ่งให้กับลูกหลานได้

จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าคุณลักษณะด้านบวกของผู้สูงวัยได้รับการนำเสนอในภาพยนตร์โฆษณา เช่นเดียวกับการศึกษาในครั้งนี้พบว่า โฆษณาเกี่ยวกับผู้สูงวัยนำเสนอหรือจบเรื่องราวของผู้สูงวัยด้วยความสุข Prieler, Kohlbacher, Hagiwara & Arima (2015) ศึกษาผู้สูงวัยในโฆษณาของญี่ปุ่นก็พบผลการศึกษาว่า มีผู้สูงวัยในโฆษณา และยังเป็นการได้รับบทเด่นในโฆษณาอีกด้วย ซึ่งในปัจจุบันสังคมญี่ปุ่นเป็นสังคมผู้สูงวัย ทำให้การโฆษณาธุรกิจหรือสินค้าต่าง ๆ มีความเกี่ยวข้องกับผู้สูงวัยค่อนข้างมาก การนำเสนอภาพของผู้สูงวัยในเรื่องแต่งจึงมีเป้าหมายหรือมีอุดมการณ์ที่ต้องการสื่อสารกับผู้รับสาร

เรื่องแต่งเกี่ยวกับผู้สูงวัยส่วนใหญ่ที่พบจึงนำเสนอผู้สูงวัยในเชิงบวก เพราะต้องการเน้นย้ำและอ้าวงรักษาทบภาพที่มีคุณค่าของผู้สูงวัย **มาริสสา สาลี (2550)** ศึกษานวนิยายที่มีตัวละครผู้สูงวัย เป็นนวนิยายได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) หรือรางวัลจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ พบว่าการนำเสนอตัวละครผู้สูงวัยเน้นการนำเสนอในเชิงบวก เป็นภาพผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง เป็นที่พึ่งให้กับลูกหลานเช่นเดียวกัน

ความขัดแย้ง (Conflict)

ความขัดแย้งที่พบในเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องจริงและเรื่องแต่ง เป็นความขัดแย้งที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ชาวจะนำเสนอความขัดแย้งเชิงกายภาพ โดยเฉพาะเรื่องสุขภาพร่างกายของผู้สูงวัย เช่นเดียวกับในโฆษณาที่นำเสนอว่าประเด็นเรื่องสุขภาพเป็นสิ่งที่ผู้สูงวัยมีความกังวลมากที่สุด ตามมาด้วยความขัดแย้งภายในจิตใจ ความกลัว ความเหงา ความโดดเดี่ยวของการเป็นผู้สูงวัย การเจ็บป่วยทางร่างกายส่งผลต่อจิตใจ และโรคภัยไข้เจ็บที่ส่งผลต่อจิตใจของผู้สูงวัย เช่น โรคอัลไซเมอร์ โรคซึมเศร้า การเจ็บป่วยจากโรคร้ายทำให้ผู้สูงวัยบางส่วนเลือกที่จะฆ่าตัวตายเพราะไม่อยากเป็นภาระกับลูกหลาน

จากงานวิจัยของ **Nymana, Josephssonb & Isakssona (2012)** ที่ศึกษาเกี่ยวกับประสบการณ์ความเจ็บป่วยจากการเป็นโรคซึมเศร้า เป็นการเล่าเรื่องประสบการณ์การซึมเศร้าของผู้สูงวัยในเชิงบวก หากผู้สูงวัยได้มีกิจกรรมทางสังคม มีคนคอยดูแล ทำให้รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ผู้สูงวัยจะปลงในการใช้ชีวิตต่อไป ซึ่งแตกต่างจากข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่ป่วยเป็นโรคร้าย มักจะจบลงด้วยการสูญเสีย อีกทั้งประสบการณ์ในมิติอื่น ๆ ที่สื่อสารถึงความขัดแย้งในเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย เช่น ความขัดแย้งกับบุคคลในครอบครัว ความไม่เข้าใจกันระหว่างคนต่างวัย **DeMichele (2009)** ศึกษาเรื่องประสบการณ์การหย่าร้างของผู้สูงวัยพบว่า การทบทวนทำความเข้าใจประสบการณ์การหย่าร้าง ให้ความหมายใหม่ต่อประสบการณ์ครั้งนั้น ทำให้ผู้สูงวัยสามารถฟื้นฟูสภาพจิตใจและมีชีวิตต่อไปได้

ฉาก สถานที่ เวลา (Setting)

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับผู้สูงวัยในเรื่องเล่า เกิดขึ้นที่ใด สถานที่แบบใด ช่วงเวลาอย่างไร ล้วนมีความหมายบ่งบอกถึงความเป็นผู้สูงวัย จากการวิเคราะห์ข่าวส่วนใหญ่เรื่องราวอุบัติเหตุ ความเจ็บป่วยของผู้สูงวัยเกิดขึ้นที่บ้านหรือพื้นที่ส่วนตัว การถูกทำร้าย และอุบัติเหตุเกี่ยวกับผู้สูงวัยก็เกิดขึ้นไม่ห่างจากบ้าน สถานที่ที่ผู้สูงวัยอยู่อาศัยเป็นการสื่อสารถึงความเข้มแข็งและอ่อนแอของผู้สูงวัยได้ในเวลาเดียวกัน

ข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่อยู๋บ้านเพียงลำพัง ถ้าหากเจ็บป่วยหรือไม่สบายก็ไม่มีคนดูแล หรือผู้สูงวัยที่แยกตัวออกไปอยู่คนเดียว เพราะไม่ต้องการเป็นภาระของลูกหลาน ต่างจากในเรื่องแต่งโฆษณาหรือละครที่ผู้สูงวัยมักจะอยู่ภายในบ้านห้อมล้อมด้วยลูกหลาน เป็นภาพจำที่เราเห็นได้ในโฆษณา รวมถึงโฆษณาที่เล่าเรื่องการปรับสภาพบ้านให้เหมาะสมกับการอยู่อาศัยของผู้สูงวัย [สุชาติ ทวีสิทธิ์ \(2553\)](#) ได้อธิบายไว้ว่า สถานที่ เช่น บ้าน โรงพยาบาล วัด เป็นสถานที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย และคนมักจะมีภาพจำกับสถานที่เหล่านี้ว่าเกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย

โครงเรื่อง (Plot)

อุดมการณ์การเล่าเรื่องผู้สูงวัยมีการนำเสนอเรื่องราวที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับชีวิตของผู้สูงวัย ถ้าหากเป็นข่าว จะมีการพาดหัวข่าวที่เป็นประเด็นปัญหาหรือความน่าประหลาดใจเกี่ยวกับผู้สูงวัย ตามมาด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย และจบเรื่องลงด้วยความสูญเสียเป็นส่วนใหญ่ ต่างจากเรื่องแต่งที่เปิดเรื่องด้วยความขัดแย้ง ปัญหา อุปสรรค เล่าเรื่องชีวิตของผู้สูงวัย และจบเรื่องด้วยความสุข มีทางออกในการแก้ปัญหา ให้ความหวังกับการมีชีวิตอยู่ของผู้สูงวัย

เรื่องเล่าที่เป็นเรื่องแต่ง จึงไม่ใช่เพียงให้ข้อมูลอย่างเดียว แต่เป็นการร้อยเรียงให้เห็นชีวิตของผู้สูงวัย มีการตีความ และให้ความหมายต่อการเป็นผู้สูงวัยอย่างลึกซึ้ง เรื่องแต่งสามารถพาผู้ชมข้ามพรมแดนไปสู่เรื่องอารมณ์ความรู้สึก และอาจจะสามารถถ่ายทอดความจริงได้มากกว่าเรื่องจริง ([กาญจนา แก้วเทพ, 2553](#)) อย่างไรก็ตามการวางโครงเรื่องในการเล่าเรื่องไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะเรื่องแต่งเท่านั้น แต่การนำเสนอข่าวใช้การเรียงร้อยและเล่าเรื่องเช่นเดียวกัน เรื่องเล่าที่เป็นเรื่องแต่งเกี่ยวกับผู้สูงวัยไทยที่จบเรื่องด้วยความหวัง ความมั่งคั่งของการเป็นผู้สูงวัย ถึงแม้จะสูญเสียชีวิต แต่ก็จบลงด้วยความทรงจำที่งดงาม มีชีวิตที่สมบูรณ์พร้อมในวัยที่สูงอายุ การจบเรื่องลักษณะนี้เป็นการธำรงรักษาอุดมการณ์ความเป็นผู้สูงวัยไทยที่สังคมให้ความสำคัญ

มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยไม่ว่าจะเป็นเรื่องจริงหรือเรื่องแต่งมักเล่าเรื่องจากมุมมองของคนนอกหรือบุคคลที่ 3 ข่าวจะให้ความสำคัญกับการเล่าเรื่องอย่างตรงไปตรงมา รายงานตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น เป็นเหตุการณ์ที่เป็นประเด็นปัญหา

ขณะที่เรื่องแต่ง ส่วนใหญ่เล่าจากมุมมองของบุคคลที่ 3 เช่นเดียวกัน แต่เป็นการเล่าที่พยายามถ่ายทอดให้เห็นน้ำเสียง อารมณ์ความรู้สึกของผู้สูงวัย การนำเสนอเรื่องราวของสื่อมวลชนเกี่ยวกับผู้สูงวัย ส่วนใหญ่จะเป็นการผลิตด้วยกลุ่มคนวัยทำงานที่นำเสนอเพื่อทำความเข้าใจผู้สูงวัย ถ้าหากเปิดโอกาสให้ผู้สูงวัยเป็นคนเล่าเรื่องด้วยตนเอง เราอาจจะได้ยินได้ฟังมุมมองที่ลึกซึ้งมากขึ้นเกี่ยวกับการเป็นผู้สูงวัย

จากงานวิจัยการศึกษาประสบการณ์ของผู้สูงวัยชาวซามิ ที่อาศัยอยู่ในนอร์เวย์ สวีเดน ฟินแลนด์ และรัสเซียของ [Blix, Hamran & Normann \(2013\)](#) พบว่าการเล่าเรื่องของสังคมที่มีต่อผู้สูงวัย และการเล่าเรื่องด้วยตัวผู้สูงวัยเองมีความแตกต่างกัน การเล่าเรื่องด้วยตัวผู้สูงวัยทำให้เราเข้าใจประสบการณ์ที่ลึกซึ้งของความเป็นผู้สูงวัยที่ไม่เหมือนกับการเล่าเรื่องจากมุมมองของสื่อมวลชนที่มองจากคนภายนอก มุมมองการเล่าเรื่องจึงสื่อถึงการสร้างความหมายที่เรามีต่อผู้สูงวัย

แก่นเรื่อง (Theme)

การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยเป็นพื้นที่สำคัญในการสื่อสารอุดมการณ์ที่สังคมมีต่อผู้สูงวัย กลไกการทำงานของอุดมการณ์เป็นการทำงานกับความคิดของผู้คน โดยที่เป็นการหล่อหลอมสะสมจนกลายเป็นความเคยชิน เป็นสิ่งที่ เป็นธรรมชาติ (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2553)

จากผลการวิจัยพบว่า แก่นเรื่องที่น่าเสนอในเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย เรื่องจริง มีแก่นเรื่องที่มีความแก่ชรา เป็นความหม่นหมอง ความร่วงโรยของวัย มีแต่ความเจ็บป่วย เป็นความทุกข์ หรือเป็นสัจธรรมของชีวิตที่ทุกคนต้องเผชิญ เป็นแก่นเรื่องที่ทำให้เห็นว่าอุดมการณ์เรื่องความแก่ชรา เป็นสิ่งที่ เป็นธรรมชาติ เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในโลกความเป็นจริง ต่างจากเรื่องแต่ง แก่นเรื่องที่น่าเสนอมุ่งเน้นให้ผู้สูงวัยมีความเข้มแข็ง โดยสื่อสารภาพเชิงบวกของการเป็นผู้สูงอายุ ความเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ ลูกหลานพึงพาได้ มีอำนาจในครอบครัวและสังคม ความเป็นนักปราชญ์ เป็นศูนย์กลางของชุมชนหรือสังคม เรื่องแต่ง จึงมักนำเสนอภาพในอุดมคติของการเป็นผู้สูงวัย เป็นอุดมการณ์ในเรื่องแต่งที่ผลิตซ้ำและสืบทอดในสังคม ให้เห็นว่าเราควรช่วยกันดูแลผู้สูงวัย รวมไปถึงตัวเราเองต้องเตรียมพร้อมที่จะสูงอายุอย่างมีคุณภาพ

โลกของเรื่องจริงและโลกของเรื่องแต่ง จึงดูเหมือนด้านที่ตรงกันข้ามกัน ภาพด้านบวกของผู้สูงวัยนำเสนอในเรื่องแต่ง ภาพด้านลบนำเสนอในเรื่องจริง ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่า เป็นอุดมการณ์ที่สร้างจากการใช้โครงสร้างความสัมพันธ์ (Structure set of relations) ที่มีลักษณะตรงกันข้ามกัน ผู้สูงวัยเป็นปัญหาเป็นภาระของสังคม อีกด้านหนึ่งคือผู้สูงวัยคือบุคคลสำคัญที่สังคมต้องให้การเคารพยกย่องดูแล แก่นเรื่องจึงแสดงถึงกลไกการทำงานของอุดมการณ์ที่ให้คำอธิบาย (Explanation) ความเป็นผู้สูงวัย แต่ละคำอธิบายเกี่ยวกับความเป็นผู้สูงวัยล้วนมีเหตุผลที่มาที่ไป เป็นการบ่งบอกสถานะหรือการเรียกขาน (Interpellation) ความเป็นผู้สูงวัยในมุมมองที่แตกต่างกัน การเรียกขานผู้สูงวัยด้วยคำหรือนิยาม ทำให้ส่งผลถึงระดับความคิด และทำงานลึกลงไปในระดับจิตใต้สำนึก ทำให้กลายเป็นความคิดที่เราเคยชินเวลาที่เรากล่าวถึงผู้สูงวัย

2.3 กระบวนการสื่อสารอุดมการณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยของสื่อมวลชนไทย

ขณะที่มุมมองจากสื่อมวลชนมีความคิดเห็นเช่นเดียวกันว่า สื่อมักจะนำเสนอเรื่องราวของผู้สูงวัยในเชิงลบ โดยเป็นการทำข่าวแบบเชิงรับคือทำจากประเด็นปัญหาของผู้สูงวัยที่เกิดขึ้น โดยอาจจะไม่ได้มีการคิดริเริ่มตั้งประเด็นที่จะติดตามนำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัย ภาพที่น่าเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงมีน้ำหนักที่เน้นไปด้านลบมากกว่าด้านบวก

กลุ่มสื่อมวลชนเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัย จากการสัมภาษณ์กลุ่มสื่อมวลชน กระบวนการทำงานข่าว เริ่มต้นจากการคัดเลือกประเด็นที่เกิดขึ้น การรวบรวมข้อมูล การสัมภาษณ์แหล่งข่าว และการนำเสนอ สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นผู้เข้ารหัส (Encoding) หรือการสื่อสารความหมายเกี่ยวกับผู้สูงวัยด้วยภาษาหรือสัญลักษณ์บางอย่าง ด้วยการนำเสนอในรูปแบบข่าว สัญลักษณ์ที่ใช้มีทั้งภาษาพูดหัวข่าวที่ต้องดึงดูดใจผู้อ่าน การใช้ภาษาในการสื่อสาร ทำให้สื่อมวลชนมีโอกาสนิยามความเป็นผู้สูงวัย ด้วยคำเรียก เช่น ผู้สูงอายุ แก่ ชรา เฒ่า ยาย ตา วัยทอง เป็นต้น การเข้ารหัสด้วยคำเหล่านี้ อาจจะต่อท้ายด้วยคำที่เป็นบวกหรือลบ ตามเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงวัย นี่คือการขั้นตอนของการผลิต (Production) หรือการสร้างความหมายเกี่ยวกับการเป็นผู้สูงวัยที่เผยแพร่ (Circulation/Distribution) ส่ง

ต่อให้ผู้อื่น มุมมองของการเล่าเรื่องหรือทำข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยส่วนใหญ่จึงมาจากมุมมองของคนวัยทำงาน ซึ่งอาจจะไม่ได้เข้าใจผู้สูงวัยอย่างลึกซึ้ง

กระบวนการทำข่าวกลุ่มสื่อมวลชนอธิบายเพิ่มเติมว่า แหล่งข่าวที่ให้สัมภาษณ์เป็นผู้สูงวัย แม้ไม่ใช่เป็นประเด็นข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยก็ตาม บรรณาธิการและกลุ่มผู้สื่อข่าวอาจเฝ้าระวังว่าผู้สูงวัยยังมีความสำคัญ และมีบทบาทต่อครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นผู้นำความคิดเห็น มุมมองเกี่ยวกับการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงสามารถจัดแบ่งได้เป็น 5 ประเด็น เรียงลำดับจากที่นำเสนอมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด

1. ข่าวเกี่ยวกับอุบัติเหตุหรืออาชญากรรมของผู้สูงวัย การถูกทำร้าย การถูกหลอกลวง การเลือกฆ่าตัวตายของผู้สูงวัยที่มีปัญหา
2. ข่าวสุขภาพของผู้สูงวัยด้านบวกและด้านลบ เช่น การมีอายุยืน การดูแลสุขภาพที่ดี การเจ็บป่วยจากโรคร้าย สุขภาพเสื่อมโทรม
3. ข่าวการใช้ชีวิตและคุณภาพชีวิตของผู้สูงวัย การถูกทอดทิ้ง การอยู่อาศัยในสภาพบ้านที่ไม่เหมาะสม การเลือกใช้ชีวิตคนเดียว
4. ข่าวการรวมกลุ่มทำกิจกรรม เช่น ทำงานฝีมือ การออกกำลังกาย การเข้าร่วมโรงเรียนผู้สูงวัย การทำงานหรือทำธุรกิจของตนเอง การเป็นปราชญ์หรือผู้รู้ของชุมชนสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีที่สำคัญ
5. ข่าวผู้สูงวัยที่ทำงานต่าง ๆ ได้เหมือนคนหนุ่มสาว เช่น วังมาราธอน เดินซุ่มบ้า เดินทางท่องเที่ยวคนเดียว ยังทำงานที่ใช้พลังกำลังได้ ทำธุรกิจ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ความหลากหลายในการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับผู้สูงวัยยังคงมีน้อยอยู่ อีกทั้งมุมมองที่ทำให้คนเข้าใจวิถีชีวิต ถ่ายทอดประสบการณ์ของผู้สูงวัย และทำให้คนหนุ่มสาวเรียนรู้การเป็นผู้สูงวัยที่เข้มแข็งก็ยังคงมีน้อยอยู่เมื่อเทียบกับประเด็นอื่น ๆ จากมุมมองการนำเสนอข่าวและเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย ทำให้กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มผู้สูงวัย ถอดรหัส (Decoding) การเป็นผู้สูงวัยในมุมมองที่แตกต่างกัน เป็นกระบวนการทำความเข้าใจความหมาย (Use/Consumption) เกี่ยวกับผู้สูงวัย รวมทั้งสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจากประสบการณ์ของตนเอง และการได้รับสื่อ ทำให้ความหมายหรืออุดมการณ์ที่มีต่อการเป็นผู้สูงวัยได้รับการถ่ายทอดด้วยมุมมองไม่เหมือนกัน

การเล่าเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงไม่ได้มีผลเฉพาะคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นการสร้างความหมายให้กับสังคมในการปฏิบัติต่อผู้สูงวัย Jacobsen (2015) ศึกษาผู้สูงวัยนอร์เวย์ในเรื่องนโยบายสาธารณะพบว่า การนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยมีผลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะที่ส่งผลถึงผู้สูงวัย เพราะฉะนั้นเรื่องเล่าที่ได้ยินบ่อย ๆ ซ้ำ ๆ มีอิทธิพลต่อความคิดของเราในระดับจิตใต้สำนึก เป็นอุดมการณ์ที่ได้รับการสร้างและผสมอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นความเคยชิน

กระบวนการทำงานข่าวของสื่อมวลชน จึงเปรียบเป็นพื้นที่การสื่อสารอุดมการณ์ไปหาคนจำนวนมาก กระบวนการผลิตเนื้อหาเกี่ยวกับผู้สูงวัยไม่ว่าจะเป็นเรื่องจริงหรือเรื่องแต่งได้รับการถ่ายทอดจากมุมมองของคนวัยทำงานที่เป็นกลุ่มสื่อมวลชนให้ความหมายกับการเป็นผู้สูงวัย ความหมายของผู้สูงวัยที่ได้รับการถ่ายทอดมีทั้งการผลิตซ้ำและโต้แย้งความหมายเดิมที่มีอยู่ด้วยเช่นกัน

2.4 อุดมการณ์ที่กลุ่มผู้รับสารมีต่อการนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย

กลุ่มผู้รับสารจากสื่อมวลชนที่เลือกศึกษาแบ่งตามช่วงวัย แต่ละช่วงวัยจะให้ความหมาย คุณค่ากับการเป็นผู้สูงวัยที่แตกต่างกัน รวมทั้งประสบการณ์ที่ใกล้ชิด และการเลือกรับสื่อที่แตกต่างกัน ทำให้แต่ละกลุ่มมีอุดมการณ์หรือวิถีคิดที่มีต่อผู้สูงวัยไม่เหมือนกัน

กลุ่มวัยรุ่น

กลุ่มวัยรุ่น เป็นกลุ่มที่รับสื่อค่อนข้างมาก ติดตามข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็ว กลุ่มวัยรุ่นมีความคิดเห็นหรือมุมมองต่อเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยในข่าวและเรื่องแต่งแตกต่างกันอย่างชัดเจน กลุ่มวัยรุ่นเชื่อมโยงเรื่องเล่าจากสื่อมวลชนกับประสบการณ์ของตนเอง รวมทั้งมีคำอธิบายต่อการเป็นผู้สูงวัย โดยให้ความสำคัญกับเรื่องกายภาพ (Physical) เป็นหลัก คุณลักษณะทางกายภาพคือสิ่งที่วัยรุ่นรับรู้ได้ต่อการเป็นผู้สูงวัย ความไม่สวยงามของร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้คนหนุ่มสาวต่อต้านความแก่ชราด้วยวิธีการต่าง ๆ สังเกตได้จากโฆษณาเกี่ยวกับผู้สูงวัยและโฆษณาเกี่ยวกับความสวยงามที่เราจะให้ความสำคัญกับการรักษาใบหน้าให้สวยงามอ่อนเยาว์

Vickers (2007) กล่าวว่าสื่อมวลชนมักจะให้ความสำคัญกับความสวยงาม การนำเสนอภาพของผู้หญิงที่อายุมากแต่ยังคงปราศจากริ้วรอยบนใบหน้า เป็นภาพในอุดมคติที่สมบูรณ์แบบ การนำเสนอของสื่อมวลชนในลักษณะนี้ทำให้เรามักจะพยายามหลีกเลี่ยงความแก่ และให้ความหมายว่าความแก่ ความชรา คือความทุกข์ เป็นสิ่งที่ต้องหลีกเลี่ยง

หากเราสังเกตจากการนำเสนอเนื้อหาในสื่อมวลชนพบว่ารายการหรือเรื่องราวที่เกี่ยวกับวัยรุ่นมีมากกว่าผู้สูงวัย บทบาทของผู้สูงวัยในเรื่องเล่าต่าง ๆ ก็ไม่ได้รับบทบาทเทียบเท่ากับกลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงาน โลกของความเป็นหนุ่มสาวหรือวัฒนธรรมความเป็นหนุ่มสาว (A Culture of Youth) ก็ยังมีอิทธิพลอยู่ แต่ในขณะเดียวกันวิถีคิดที่ต้องให้คุณค่าและเคารพผู้สูงวัยก็ได้กล่าวถึง โดยเฉพาะในสังคมเอเชียที่ให้ความสำคัญกับการยกย่องผู้สูงวัย การเรียนรู้จากผู้สูงวัยในชุมชน ความแก่ชราจึงตามมาพร้อมกับคุณค่าเรื่องประสบการณ์ในการใช้ชีวิต ที่เป็นบทเรียนให้กับคนหนุ่มสาวได้

กลุ่มวัยทำงาน

กลุ่มวัยทำงาน มีความคิดเห็นว่าสื่อนำเสนอเกี่ยวกับผู้สูงวัยในด้านลบมากกว่าด้านบวกเช่นเดียวกัน แต่ในเรื่องแต่งสื่อนำเสนอภาพด้านบวกของผู้สูงวัยมากกว่า

กลุ่มวัยทำงาน ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัย เป็นกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าของการมีชีวิตอยู่ด้วยการขยันทำงาน และเตรียมความพร้อมในการเป็นผู้สูงวัย เพราะฉะนั้นการนำเสนอของสื่อที่ทำให้คนตระหนักในการดูแลผู้สูงวัยเป็นเรื่องจำเป็นมาก วัยทำงานเป็นกลุ่มที่รับบทบาทในการดูแลผู้สูงวัย ไม่ว่าจะเป็นการดูแลด้านร่างกาย การดูแลสุขภาพสนับสนุนด้านเงินทอง การใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของผู้สูงวัย กลุ่มคนวัยทำงานจึงมีความคิดเห็นที่อยากให้สื่อมวลชนนำเสนอด้านบวกหรือด้านที่เข้มแข็งของผู้สูงวัยมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น กลุ่มคนวัยทำงานรุ่นใหม่ยังเน้นการพึ่งพาตัวเองให้มากที่สุด และถึงแม้ว่าจะมีหรือไม่มีครอบครัว คนวัยทำงานมุ่งเน้นการดูแลตัวเองตัวเอง ไม่ได้คาดหวังว่ายามที่ตนเองแก่จะต้องมีลูกหลานมาดูแล

การทำงานได้จึงเป็นสิ่งที่แสดงคุณค่าของการมีชีวิตอยู่ เรื่องเล่าในสื่อมวลชนให้คุณค่ากับการทำงานที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจ เป็นการทำงานที่สร้างรายได้ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ ในยุคอุตสาหกรรมการทำงานให้ได้มาก ๆ เป็นสิ่งที่ชีวิตกันด้วยรายได้ ทั้งนี้การทำงานของผู้สูงวัย อาจจะไม่ได้อะไรที่คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ ผู้สูงวัยในเรื่องเล่าส่วนใหญ่จึงไม่ได้ทำงานในระบบ แต่เป็นการทำงานที่เกิดขึ้นภายในบ้าน เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในครอบครัว อาจจะไม่ได้อะไรมีมูลค่าทางเศรษฐกิจที่จับต้องได้ กลุ่มวัยทำงานมีความคิดเห็นว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงควรเน้นวิถีชีวิตเชิงบวก ให้ผู้สูงวัยรู้จักดูแลตนเอง นำเสนอประสบการณ์ องค์ความรู้ที่ผู้สูงวัยสะสมมายาวนาน ถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้รับรู้เพิ่มมากขึ้น

กลุ่มผู้สูงวัย

กลุ่มผู้สูงวัยอธิบายเกี่ยวกับตนเองว่า ตระหนักถึงอายุที่เพิ่มขึ้น แต่ก็ยังมีความรู้ ความสามารถที่จะดูแลตนเองได้ ผู้สูงวัยบางคนยังทำงานอยู่เป็นประจำ การเป็นผู้สูงวัยไม่ได้เหน็ดเหนื่อยด้วยอายุ เพราะนิยามด้วยความกระฉับกระเฉง ความเข้มแข็งทางร่างกายและจิตใจที่ใช้ชีวิตอยู่ได้ด้วยการไม่เป็นการระของคนอื่น กลุ่มผู้สูงวัยมีความคิดเห็นต่อการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนว่า มักจะนำเสนอด้านลบของผู้สูงวัยมากกว่าด้านบวก ทำให้ผู้สูงวัยดูไร้คุณค่า เป็นปัญหาของสังคม

ขณะที่เรื่องแต่งเป็นภาพที่ตรงกันข้ามกับเรื่องจริง ในละครหรือโฆษณา มีการนำเสนอภาพผู้สูงวัยที่เป็นด้านบวกมากกว่าในข่าว ผู้สูงวัยที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีที่ได้รับการสื่อสารผ่านสื่อมักจะเป็นผู้สูงวัยที่เป็นชนชั้นกลาง มีฐานะดี มีครอบครัวที่อบอุ่น มีลูกหลานให้ความใกล้ชิดดูแลผู้สูงวัย แต่ผู้สูงวัยกลุ่มที่เข้มแข็งยังได้รับการกล่าวถึงในสังคมค่อนข้างน้อย หรือกล่าวถึงโดยไม่ได้เน้นคุณลักษณะของความเป็นผู้สูงวัยที่เข้มแข็ง

งานวิจัยของ จิราพร เกศพิชญวัฒนา และสุวิณี วิวัฒนวานิช (2549) เลือกลักษณะเฉพาะกรณีผู้สูงวัยที่เข้มแข็งพบว่า ผู้สูงวัยเป็นกลุ่มที่มีคุณค่าต่อสังคม การจะเป็นผู้สูงวัยที่มีประโยชน์ต่อสังคม คือการดูแลสุขภาพร่างกาย จิตใจ และการใช้ชีวิตให้มีคุณภาพ ดูแลตนเองได้ และให้การช่วยเหลือผู้อื่นได้อีกด้วย อย่างไรก็ตามต้นทุนความแข็งแรงของผู้สูงวัยจึงต้องได้รับการสะสมมาตั้งแต่วัยหนุ่มสาว โดยเฉพาะในช่วงที่ยังอยู่ในวัยทำงาน การสื่อสารอุดมการณ์ให้คนมีทัศนคติที่ดีต่อการเป็นผู้สูงวัย ทำให้ช่วยลดปัญหาสังคมเกี่ยวกับผู้สูงวัยลงได้

การเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงมีความสำคัญที่จะสร้างอุดมการณ์ต่อการรับรู้เกี่ยวกับผู้สูงวัย เรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยจึงมีบทบาทช่วยจัดระบบความคิดที่คนมีต่อผู้สูงวัย Allan and Johnson (2008) อธิบายว่าการเก็บรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงวัย สื่อสารและสร้างความเข้าใจให้คนมีความรู้เกี่ยวกับผู้สูงวัย จะช่วยลดทัศนคติในเชิงลบที่มีต่อผู้สูงวัย

3. ข้อจำกัดของการวิจัย

1. การเลือกเนื้อหาที่นำเสนอในสื่อมวลชน (Text) เพื่อทำการวิเคราะห์ด้วยบท (Textual analysis) อาจจะยังไม่ครอบคลุมเพียงพอ โดยแบ่งเป็นเนื้อหาจากข่าวหรือสารคดี (Non-fiction) ในบางเนื้อหาที่เป็นข่าวสั้นที่ไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับชีวิตของผู้สูงวัยมากเพียงพอ ส่วนการเลือกเรื่องแต่ง (Fiction) เป็นคลิปโฆษณาที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับผู้สูงวัย จำนวน 10 คลิปวิดีโอ ทำให้เห็นภาพ

ชีวิตของผู้สูงวัยด้วยส่วนหนึ่งเช่นเดียวกัน หากมีการสัมภาษณ์ผู้ผลิตคลิปวิดีโอโดยตรงเพิ่มเติม น่าจะทำให้เห็นวิธีคิดหรือมุมมองเบื้องหลังที่มีต่อการเล่าเรื่องผู้สูงวัยมากขึ้น

2. ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกเพียงครั้งเดียว ไม่ได้มีการติดตามสัมภาษณ์เพิ่มเติม ทำให้อาจจะได้ข้อมูลความคิดเห็นในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และการสัมภาษณ์เพื่อวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งถึงอุดมการณ์ที่มีต่อผู้สูงวัยอาจจะต้องใช้วิธีการสังเกตร่วมด้วย
3. การเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างที่มีความสนใจในเรื่องผู้สูงวัยอาจจะมีไม่มากนัก จึงต้องใช้เวลาในการพูดคุย คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีประสบการณ์ใกล้ชิดกับผู้สูงวัย และเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ติดตามข้อมูลข่าวสารจากสื่ออยู่อย่างต่อเนื่อง เพื่อที่จะศึกษาวิเคราะห์ลึกลงไปถึงวิธีคิดที่มีต่อการนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัย

4. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. การศึกษาครั้งนี้เน้นการวิเคราะห์เนื้อหา และการสัมภาษณ์กลุ่มผู้รับสารเกี่ยวกับผู้สูงวัย ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในมุมมองที่ให้ผู้สูงวัยได้เป็นผู้เล่าเรื่องของตนเอง จะได้องค์ความรู้เพิ่มเติมของการเป็นผู้สูงวัย เปลี่ยนมุมมองที่เป็นข้อจำกัดให้กลายเป็นโอกาสในการเรียนรู้ประสบการณ์การเป็นผู้สูงวัยในมุมมองที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น
2. วิธีคิดเกี่ยวกับการผลิตเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยไม่ควรมีข้อจำกัด สื่อมวลชนเปิดมุมมองในการผลิตเรื่องเล่าเกี่ยวกับผู้สูงวัยมากขึ้น มุมมองที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่ได้รับการนำเสนอ ควรมีแทรกเรื่องราวที่เป็นมุมมองด้านบวก ให้ความรู้ และเน้นการนำเสนอความสามารถของผู้สูงวัย บอกเล่าตัวตนหรือเรื่องราวของผู้สูงวัยในเชิงสร้างสรรค์
3. องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ควรมีนโยบายที่สนับสนุน ส่งเสริม ให้ความรู้ประชาชนหรือบุคลากรในองค์กรเกี่ยวกับสังคมผู้สูงวัย การเตรียมความพร้อมในการเป็นผู้สูงวัย เช่น ให้ความรู้ด้านสุขภาพ การงาน การเงิน ครอบครัว ความสัมพันธ์ และดูแลบุคลากรเรื่องการใช้ชีวิตหลังจากงานแล้ว มีการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการทำความเข้าใจการเป็นผู้สูงวัยในทุกมิติ ส่งเสริมอุดมการณ์การบอกเล่าเรื่องราวของผู้สูงวัยที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี และให้ความช่วยเหลือแก่ผู้สูงวัยที่ประสบปัญหาในการใช้ชีวิต

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. (2553). **สายธารแห่งนักคิดทฤษฎี เศรษฐศาสตร์การเมือง กับสื่อการศึกษา**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์

กาญจนา แก้วเทพ. (2554). **ผู้คนที่หลากหลายในการสื่อสาร: เด็ก สตรี และผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์

กาญจนา แก้วเทพ. (2555). **สื่อเก่า-สื่อใหม่ สัญญา อัตลักษณ์ อุดมการณ์**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์

กาญจนา ตั้งชลทิพย์, ปัทมา ว่าพัฒนางศ์, เฉลิมพล แจ่มจันทร์, อุไรวรรณ คณิงสุขเกษม, ภาณี วงษ์เอก และ สุรีย์พร พันพิง. (2553). **คุณค่าผู้สูงอายุ: ภาพสะท้อนมุมมองจากคนสองวัย**. สุชาดา ทวีสิทธิ์ และสวริย์ บุญยमानนท์ (บรรณาธิการ). **ประชากรและสังคม 2553: คุณค่าผู้สูงอายุในสายตาสังคมไทย: เอกสารวิชาการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล หมายเลข 372**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม

กิ่งแก้ว ทรัพย์พระวงศ์. (2560). **อิทธิพลของเจตคติและการอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุที่มีต่อการปฏิบัติตนต่อผู้สูงอายุของนักศึกษาระดับปริญญาตรี**. BU Academic Review. (16)2, 117-127
July – December 2017

กัจจกร หลุยยะพงศ์. (2553). **การสื่อสารกับวาทกรรมอัตลักษณ์ผู้สูงอายุในสังคมไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2561). **คู่มือโรงเรียนผู้สูงอายุ**. วันที่เข้าถึงข้อมูล 20 มีนาคม 2561, แหล่งที่มา <http://www.dop.go.th/th/know/5/24>

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคง. (2558). **โครงการศึกษาการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุในแต่ละช่วงวัย**. สำนักงานส่งเสริมสนับสนุนวิชาการ 2 เอกสารวิชาการ. วันที่เข้าถึงข้อมูล 19 กรกฎาคม 2561, แหล่งที่มา ebooks.m-society.go.th/ebooks/download/181

ดวงกมล เทวพิทักษ์. (2555). **กรอบเนื้อหาข่าวความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย**. **วารสารสุทธิปริทัศน์**, 26(80), กันยายน-ธันวาคม, 99-110.

สาธารณสุขจังหวัดบุรีรัมย์. (2558). คู่มือคำอธิบายตัวชี้วัดการดำเนินงานพัฒนาสุขภาพ สำหรับการการ
ควบคุมกำกับติดตามและการประเมินผลการดำเนินงานตามคำรับรองการปฏิบัติราชการของ
สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดบุรีรัมย์ ประจำปีงบประมาณ 2558. วันที่เข้าถึงข้อมูล 19

กรกฎาคม 2561, แหล่งที่มา [www.bro.moph.go.th/html/
downloads/.../KPI.../6.2.20_Oldage_Screening.docx](http://www.bro.moph.go.th/html/downloads/.../KPI.../6.2.20_Oldage_Screening.docx)

สุชาดา ทวีสิทธิ์. (2553). บทบรรณาธิการ: การเปลี่ยนกระบวนทัศน์เพื่อการวิจัยผู้สูงอายุ.

In สุชาดา ทวีสิทธิ์ & สวรัย บุญยमानนท์ (Eds.), ประชากรและสังคม 2553: คุณค่าผู้สูงอายุใน
สายตาสังคมไทย (pp. 1-11). นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม

ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2553). จิตวิทยาการพัฒนาก้าวหน้าทุกช่วงวัย วัยรุ่น – วัยสูงอายุ. (พิมพ์ครั้งที่ 9).

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศุภมณฑา สุภานันท์. (2557). การสื่อสาร อัตลักษณ์ และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้สูงอายุไทย.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษานิเทศศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปัทมา ว่าพัฒน์วงศ์ และปราโมทย์ ประสาทกุล. (2560). ประชากรไทยในอนาคต. วันที่เข้าถึงข้อมูล

7 มีนาคม 2561, แหล่งที่มา [http://www.ipsr.mahidol.ac.th/IPSR/Annual
Conference/Conferencell/Article/Article02.htm](http://www.ipsr.mahidol.ac.th/IPSR/AnnualConference/Conferencell/Article/Article02.htm)

ปานจักษ์ ทองปาน. (2540). ภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในงานโฆษณาทางโทรทัศน์. วิทยานิพนธ์

ปริญญาโทศึกษานิเทศศาสตร์ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประภาภรณ์ รัตน์. (2552). การนำเสนออุดมการณ์ทางพุทธศาสนาของหนังสือพิมพ์รายวัน.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษานิเทศศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรพรรณ สมบูรณ์บัติ. (2549). หญิงชรา: ภาพตัวแทนในรายการสารคดีโทรทัศน์ คน คั่น คน.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษานิเทศศาสตร์ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มาริสสา สำลี. (2550). ตัวละครผู้สูงอายุในนวนิยายไทย พ.ศ. 2525-2548. วิทยานิพนธ์

ปริญญาโทศึกษานิเทศศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิสันต์ สุขวิสิทธิ์. (2554). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย

ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503-2544: การศึกษาตามแนวทฤษฎีการวิเคราะห์

เชิงวิพากษ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แนวโน้มลักษณะครอบครัวไทยในอนาคต. (2555). วันที่เข้าถึงข้อมูล 7 มีนาคม 2561, แหล่งที่มา
<https://women.mthai.com/love-sex/dating/129594.html>

นวลวรรณ ดาระสวัสดิ์. (2544). **การปรับเปลี่ยนอุดมการณ์ทางวารสารศาสตร์ของไทย.**
 วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นพวรรณ อีระพันธ์เจริญ, สุภารัตน์ ชัยกิตติพร, สมปรารถนา สุขเกษม และวัชรินทร์ เสมามมอญ. (2553).
**การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุที่มีจิตอาสาในชมรมผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริม
 สุขภาพและป้องกันปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.**
 มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

จิราพร เกศพิชญวัฒนา และสุวิณี วิวัฒน์วานิช. (2552). **รายงานฉบับสมบูรณ์ความรุนแรงต่อ
 ผู้สูงอายุไทย การทบทวนองค์ความรู้และสถานการณ์ปัจจุบัน. มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนา
 ผู้สูงอายุไทยและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.**

จิราพร เกศพิชญวัฒนา และสุวิณี วิวัฒน์วานิช. (2549). **พลผลัง: กรณีศึกษาผู้สูงอายุที่ได้รับการยอมรับ
 ในสังคม. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.**

เรืองรอง ชาญวุฒิธรรม. (2547). **คนชราในสถานสงเคราะห์ : ชีวิตและตัวตน.** วิทยานิพนธ์ปริญญา
 มหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุทิดา ปลื้มปิติวิริยะเวช. (2557). **ชีวิตบั้นปลายในเมืองการค้า : ชีวิตส่วนตัวและในพื้นที่สาธารณะของ
 ผู้สูงอายุเชื้อสายจีนและผู้สูงอายุมุสลิม ในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.**
 โครงการวิจัยมาเลเซีย:นัยที่สำคัญต่อประเทศไทย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สุนทร โสภณอัมพรเสนีย์. (2551). **การพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ โดย
 กระบวนการสร้างเสริมพลังอำนาจ บ้านหนองพลวง ตำบลหนองพลวง อำเภอจักราช
 จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปริญญาสาทรณสุขศาสตรมหาบัณฑิต
 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา**

อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ. (2559). **การเสริมพลังความสามารถทางการสื่อสารของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาเด็กและ
 เยาวชน กรณีศึกษาชมรมหนูรักจักรยาน อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน. นิเทศศาสตรปริทัศน์. ปีที่ 19
 ฉบับที่ 2 (ม.ค.-มิ.ย. 2559) หน้า 164-181**

Ourgreenfish the digital marketing. (2560). **Digital Disruption คืออะไร เกี่ยวข้องอย่างไรกับการทำธุรกิจ.** วันที่เข้าถึงข้อมูล 19 กรกฎาคม 2561, แหล่งที่มา
<https://ourgreenfish.com/th/digital-disruption-%E0%B8%84%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%AD%E0%B8%B0%E0%B9%84%E0%B8%A3-business/>

ภาษาอังกฤษ

Allan, L. J., & Johnson, J. A. (2008). Undergraduate Attitudes Toward the Elderly: The Role of Knowledge, Contact and Aging Anxiety. **Educational Gerontology**, 35(1), 1-14.
 doi:10.1080/03601270802299780

Althusser, L. (1999). Ideology and Ideological State of Apparatuses. In J. Evans & S. Hall (Eds.) **Visual Culture: The Reader** (pp.317-324). Sage Publication

Barret, A. E., Raphael, A. & Gunderson, J. (2014). **Chapter Four Reflections of Old Age, Constructions of Aging Selves.** In C. L. Harrington, D. D. Bielely & A. R. Bardo (Eds.) **Aging, Media and Culture** (pp.39-50). Lexington Books: United Kingdom

Blix, B. H., Hamran, T. & Normann, H.K. (2013). Struggles of being and becoming: a dialogical narrative analysis of the life stories of Sami elderly. **Journal Aging Studies**. Aug;27(3):264-75. doi: 10.1016/j.jaging.2013.05.002. .

Harrington, C. L. (2014). **Chapter One New Areas of Inquiry in Aging, Media, and Culture.** In C. L. Harrington, D. D. Bielely & A. R. Bardo (Eds.) **Aging, Media and Culture** (pp.1-9). Lexington Books: United Kingdom

DeMichele, K. A. (2009). Memories of suffering: Exploring the life story narratives of twice-widowed elderly women. **Journal of Aging Studies**, 23(2), 103-113.
 doi:<https://doi.org/10.1016/j.jaging.2008.12.004>

Dolan, J. and Tincknell, E. (2013). **Representing older women in the media: The key issues.** Other. Labour Party, House of Commons. Available from:
<http://eprints.uwe.ac.uk/21953>

- Harwood, J. (2007). **Understanding Communication and Aging: Developing Knowledge and awareness** (pp.149-175). Sage Publication
- Herman, L. & Vervaeck, B. (2013). **The living handbook of narratology Ideology and Narrative Fiction**. Retrieved March 1, 2018, from <http://www.lhn.uni-hamburg.de/article/ideology-and-narrative-fiction>
- Jacobsen, F. F. (2015). Understanding public elderly care policy in Norway: A narrative analysis of governmental White papers. **Journal of Aging Studies**, 34, 199-205. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jaging.2015.04.006>
- Koskinen, S., Salminen, L., & Leino-Kilpi, H. (2014). Media portrayal of older people as illustrated in Finnish newspapers. **International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being**, 9, 10.3402/qhw.v3409.25304. doi:10.3402/qhw.v9.25304
- Prieler, M., Kohlbacher, F., Hagiwara, S., & Arima, A. (2015). The representation of older people in television advertisements and social change: the case of Japan. **Ageing and Society**, 35(4), 865-887. doi:10.1017/S0144686X1400004X
- Vickers, K. (2007). Aging and the Media: Yesterday, Today, and Tomorrow. **California Journal of Health Promotion**, 5(3), 100–105.
- Mckee, A. (2003). **Textual Analysis: A Beginner's Guide**. Retrieved March 1, 2018, from http://www1.cs.columbia.edu/~sbenus/Teaching/APTD/McKee_Ch1.pdf
- Milner, C., Norman, K. V., & Milner, J. (2015). **Chapter 4 The Media Portrayal of Ageing**. Retrieved March 1, 2018, from <http://www.changingthewayweage.com/Media-and-Marketers-support/Articles/chapter4-medias-portrayal-of-ageing.pdf>
- Nimrod, G. (2008). Retirement and tourism Themes in retirees' narratives. **Annals of Tourism Research**, 35(4), 859-878. doi:<https://doi.org/10.1016/j.annals.2008.06.001>
- Nyman, A., Josephsson, S., & Isaksson, G. (2012). Being part of an enacted togetherness: Narratives of elderly people with depression. **Journal of Aging Studies**, 26(4),

410-418. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jaging.2012.05.003>

Swayne, L. E., & Greco, A. J. (1987). The Portrayal of Older Americans in Television Commercials. **Journal of Advertising**, 16(1), 47-54.

doi:10.1080/00913367.1987.10673060

Ylanne, V. (2015). **Representation of aging in the media**. Retrieved March 1, 2018, from https://www.researchgate.net/publication/282936595_Representations_of_ageing_in_the_media

Walker, J. (2010). **Elder stereotypes in media & popular culture**. Retrieved March 1, 2018, from <http://www.agingwatch.com/?p=439>

Vernon, J. A., Williams, J. A., Phillips, T., & Wilson, J. (1991). Media Stereotyping: A Comparison of the Way Elderly Women and Men Are Portrayed on Prime-Time Television. **Journal of Women & Aging**, 2(4), 55-68. doi:10.1300/J074v02n04_05

Vickers, K. (2007). Aging and the Media: Yesterday, Today, and Tomorrow. **Californian Journal of Health Promotion**, Volume 5, Issue 3, 100-105
Retrieved March 1, 2018, from http://www.cjhp.org/Volume5_2007/Issue3/100-105-vickers.pdf

Wilinska, M., & Henning, C. (2011). Old Age Identity in Social Welfare Practice. **Qualitative Social Work**, 10(3), 346-363. doi:10.1177/1473325011409477